

الآداب الدينية

للخزانة المعينة

للشيخ أبي علي الفضل بن الحسن الطبرسي

صاحب «مجمع البيان»

ترجمه آن
آداب دینی

مقدمه، تصحیح، تحقیق و ترجمه از

احمد عامری

مطبعة الخزانة المعينة
باصطفاة طهران

الآداب الدينية

للخزانة المعينية

للشيخ أبي علي الفضل بن الحسن الطبرسي

صاحب «مجمع البيان»

وترجمه آن

آداب ديني

مقدمه، تصحيح، تحقيق وترجمه از

احمد عابدي

طبرسی، فضل بن حسن، ۴۶۸ق.؟ - ۵۴۸ق.

[الاداب الدینیه للخزانه المعینیه. فارسی - عربی]

الاداب الدینیه للخزانه المعینیه و ترجمه آن آداب دینی / مؤلف ابی علی الفضل بن الحسن الطبرسی صاحب «مجمع البیان»؛ مقدمه، تصحیح، تحقیق و ترجمه از احمد عابدی. - قم: آستانه مقدسه قم، انتشارات زائر، ۱۳۸۰.

ISBN: 964-6401-45-7

۳۶۸ص.:: نمونه.

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

عنوان دیگر: آداب زندگی در اسلام: ترجمه کتاب «الاداب الدینیه للخزانه المعینیه».

فارسی - عربی.

کتابنامه به صورت زیر نویس.

۱. احادیث اخلاقی - قرن ۶ق. ۲. دعاها. ۳. احادیث شیعه - قرن ۶ق. ۴. اخلاق اسلامی -

متون قدیمی تا قرن ۱۴. الف. عابدی، احمد، ۱۳۳۹ -، مترجم. ب. آستانه مقدسه قم، انتشارات زائر.

ج. عنوان. د. عنوان: آداب زندگی در اسلام: ترجمه کتاب «الاداب الدینیه للخزانه المعینیه. فارسی -

عربی. و. عنوان: آداب دینی.

۲۹۷/۶۱

BP ۲۴۸ / ط ۲۶۱۴۰۴۱

۱۳۸۰

م ۸۰ - ۱۲۸۲۶

کتابخانه ملی ایران

مشفحات کتاب

نام کتاب: الآداب الدینیه للخزانه المعینیه

مؤلف: للشیخ ابی علی الفضل بن الحسن الطبرسی

صاحب مجمع البیان

تحقیق و ترجمه: حجة الاسلام احمد عابدی

ناشر: زائر - آستانه مقدسه قم

تاریخ نشر: تابستان ۱۳۸۰

چاپخانه: فاضل - قم

نوبت چاپ: اول

قیمت: ۱۸۰۰ تومان

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۷-۲۵-۶۲۰۱-۹۶۲: ISBN

کلیه حقوق نشر برای آستانه مقدسه قم محفوظ است

مرکز پخش: قم - میدان شهداء (چهارراه بیمارستان)

تلفن: ۷۷۳۲۵۱۹ - ص. پ: ۳۵۹۷ - ۳۷۱۸۵

أَتَقَدِّمُ بِهَذَا السَّفَرِ الْجَلِيلِ

إِلَى سَيِّدَتِي وَمَوْلَاتِي

السَّيِّدَةَ فَاطِمَةَ الْمُعْصُومَةَ

بِنْتِ بَابِ الْوَأَجِّ إِلَى اللَّهِ صَلَوَاتِ اللَّهِ

وَسَلَامِهِ عَلَيْهَا وَعَلَى أُبْيُهَا

این اثر که تلاشی در راه احیای فرهنگ دینی است

را به حضرت سستی فاطمه معصومه

سلام الله عليها فرزند باب الواجج الى الله

حضرت امام موسی بن جعفر علیه الصلاة والسلام

تقدیرم می‌کنم

راهنمای کتاب

مقدمة التحقيق

متن عربی کتاب

فهرست‌ها

ترجمه فارسی کتاب

فهرست مطالب

الآداب الدينيّة

للخزّانة المعينيّة

للشيخ أبي علي الفضل بن الحسن الطبرسي

صاحب «مجمع البيان»

صحّحه وعلّق عليه

أحمد العابدي

2023

1

2023

2023

2023

2023

2023

2023

2023

مقدّمة التحقيق

0.0000

0

0.0000

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الممد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على سيدنا ونبينا
محمد وعلى آله الطاهرين

100

100

100

100

100

100

100

100

100

مَقَدِّمَةٌ

تشتمل على أربعة فصول وخاتمة:

- الفصل الأول : الأخلاق والآداب .
- الفصل الثاني : المؤلف وجمل من حياته .
- الفصل الثالث : التعريف بالكتاب .
- الفصل الرابع : عملنا في التصحيح .
- الخاتمة : كلمة الشكر .

1

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

الفصل الأول

الأخلاق والآداب

الإنسان مشتمل على الجسم والروح، وقد تصدّى الحكمة بقسميها - النظرية والعملية - بإثبات وجود النفس الإنسانية - أي الروح - وتجردها عن المادّة وتديريها للبدن، وأقاموا على ذلك براهين كثيرة لا حاجة لنا إلى ذكرها ها هنا.

والفرق بين الجسم والروح كثيرة نشير إلى بعضها:

الجسم من عالم الخلق والروح من عالم الأمر.

والجسم مادي محسوس وله أحكام المادة والروح بريء منها ومن أحكامها.

وأيضاً يمكن تعريف الجسم ومعرفته بأحكام وتعريفات ايجابية ثبوتية، وأما الروح فلا يمكن تعريفها إلا بأحكام سلبية.

وبالجملة هذا الجسم من عالم الدنيا وعالم الشهادة، والروح من عالم الغيب والآخرة.

وكلّ إنسان محتاج في وصوله إلى كماله اللائق به إلى تربية جسمه وروحه، والشرائع الإلهية متصدية لإيصاله إلى هذا الغرض والمقصد الأسنى . فمن عكف همته وقصّر نظره إلى صلاح بدنه وجسمه فقد خرج عن حقيقة الإنسانية، وكذا من نسي صلاح بدنه وصرف وجهه إلى الآخرة أيضاً غير واصل إلى الكمال، بل يلزم أن يكون أحول العينين : بأحدهما يرى الدنيا وجسمه فيها ويأخذ نصيبه منها، وبالآخرى يرى الآخرة وصلاح روحه.

وحيث إنّ كلاً من الجسم والروح يؤثر على الآخر فقد ورد: «ليس ممّا من ترك ديناه لدينه أو ترك دينه لديناه»^(١)، وفي الأمثال: «العقل السليم يكون في البدن السليم»، ومن هنا ترى أنّ أحكام الله تعالى غير منعطفة على الروح فقط، بل مفرّقة ومنقسمة على الجسم والروح، فيجب لكلّ أحد الاهتمام بالجسم والروح.

نعم، ليسا في مرتبة واحدة ولا شك أنه عند التعارض يقدّم صلاح الروح على البدن.

وحيث ثبت اشتغال الإنسان على الجسم والروح في تربية جسمه إلى علم وفي تربية روحه إلى علم آخر، والأوّل هو «الآداب» والثاني هو «الأخلاق» والدين والشرائع الإلهية جامع لهما.

تعريف الأخلاق

الخُلُق يجمع على أخلاق، وقال النراقي - رحمه الله - : «الخُلُق عبارة

١ - «المنقح المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٢٣٧ : «تحف العقول» ص ٤٠٩ : «بحار نُبَار» ج ٧٨، ص ٣٢١، ح ١٨، وص ٣٤٦، ح ٤.

عن ملكة للنفس مقتضية لصدور الأفعال بسهولة من دون احتياج إلى فكر وروية»^(١).

وقال الراغب: «أما الخلق ففي الأصل كالخلق... لكن الخلق يقال في القوى المدركة بالبصيرة والخلق في الهيئات والأشكال والصور المدركة بالبصر... ويجعل الخلق تارة من الخلاقة وهي الملاسة، فكأنه اسم لما مرّن عليه الإنسان من قواه بالعادة... فجعل الخلق مرّة للهيئة الموجودة في النفس التي يصدر عنها الفعل بلا فكر، وجعل مرّة اسماً للفعل الصادر عنه باسمه»^(٢).

ويستفاد من هذه التعاريف أنّ الأخلاق هو ملكة أو حالة راسخة نفسانية توجب صدور الأعمال منه بلا روية وفكر. فمن تأمل وتروّى في صدور عمل حسن منه ثمّ فعله لا يعدّ فعله فضيلة أخلاقياً، بل الشخص الأخلاقي هو الذي يكون صدور العمل الحسن منه ملكة له بحيث لا يتروى في صدوره منه، كالغواص الذي صار هذا العمل ملكة له.

فقد علم ممّا تقدم :

أولاً: أنّ موضوع الأخلاق هو النفس الإنساني دون بدنه.

وثانياً: تسمية بعض الأعمال بالفضيلة الأخلاقية أو رذيلتها تكون باعتبار حكاية الأعمال عن النفس وحالاتها وملكاتهما.

وثالثاً: يلزم أن تكون تلك الحالة راسخة في النفس وغير قابلة للزوال بسهولة.

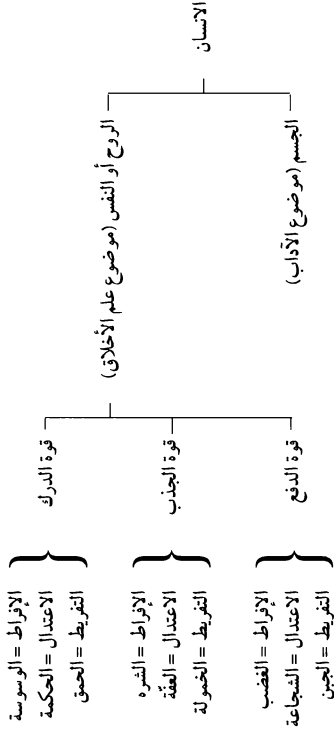
١ - «جامع السعادات» ج ١، ص ٢٢ .

٢ - «الذريعة إلى مكارم الشريعة» ص ٣٩ .

ورابعاً: يكون صدور الأعمال منه بلا فكر وروية .

وحيث إنّ موضوع الأخلاق هو النفس الإنساني وللنفس قوى ثلاثة: قوة الدرك وقوة الجذب وقوة الدفع، تسمى النفس باعتبار الأولى، أي القوة الناطقة النفس المطمئنة، وباعتبار الثانية، أي القوة الشهوية النفس الأمّارة، وباعتبار الثالثة، أي القوة الغضبية النفس اللوامة .

ولكلّ واحد من هذه القوى حالات ثلاثة: إفراط واعتدال وتفریط، والفضيلة منها هو الاعتدال، والرذيلة منها هو الإفراط والتفریط. فأصول الرذائل ستة وهي: الوسوسة والحمق والشرة والخمولة والغضب والجبن . وأصول الفضائل ثلاثة: الحكمة والعفة والشجاعة، والمجموع من هذه الثلاثة يسمى بالعدالة .

الحكمة + العفة + الشجاعة = العدالة

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

تعريف الآداب

عن أمير المؤمنين عليه السلام: «الآداب حلل مجدّدة»^(١).

وقال عليه السلام: «الآداب تلقيح الأفهام ونتائج الأذهان»^(٢).

الأدب هو حفظ حدود كل شيء وعدم التعديّ عنها، فإنّ اللسان مثلاً مقيد ومحدود بأن لا يتكلّم بما يشينه ويهدم مروّته مثل السوء من القول، فمن تكلم بشيء من الفحش فقد خرج عن أدب اللسان ويقال فيه: إنّه سيّء الأدب ولا يقال: إنّه سيّء الخلق.

وقال الزبيدي: «أصل الأدب: الدعاء. وقال شيخنا ناقلاً عن تقريرات شيوخه: الأدب ملكة تعصم من قامت به عمّا يشينه. وفي المصباح: هو تعلّم رياضة النفس ومحاسن الأخلاق. وقال أبو زيد الأنصاري: الأدب: يقع على كلّ رياضة محمودة يتخرّج به الإنسان في فضيلة من الفضائل، ومثله في التهذيب. وفي التوشيح: هو استعمال ما يُحمد قولاً وفعلاً أو الأخذ أو الوقوف مع المستحسنات أو تعظيم من فوقك أو الرفق بمن دونك. ونقل الخفاجي في العناية عن الجواليقي في شرح أدب الكاتب: الأدب في اللغة حسن الأخلاق وفعل المكارم، وإطلاقه على العلوم العربية مولد حدث في الإسلام»^(٣).

أقول: وإن كان يستفاد من هذا الكلام إطلاق الأدب على محاسن

١ - «شرح نهج البلاغة» لابن أبي الحديد، ج ١٨، ص ٩٣ باب المختار من حكم أمير المؤمنين عليه السلام: «روضة الواعظين» ص ١٠: «غرر الحكم ودرر الكلم» ص ٢٤٧.
٢ - «كنز الفوائد» ج ١، ص ٣١٩: «اعلام الدين» ص ٨٤، «بحار الأنوار» ج ٧٥، ص ٦٨.
٣ - «تاج العروس» ج ٢، ص ١٢.

الأخلاق وعلى ملكة تصدر هذه الأفعال منها، ولكن التأمل الصادق في موارد استعماله يشهد بأن الأخلاق حالة بل ملكة نفسانية والآداب وصف لأعمال الإنسان الظاهرة من جوارحه، وإذا قيل: أدبته تأديباً، فالمراد عقابه على إساءته، وهو سبب يدعو إلى الأدب، ومعنى قوله صلى الله عليه وآله: «إن هذا القرآن مآدبة الله»^(١) أن القرآن كتاب أدب يدعو الله تعالى الناس إلى تعلّم الأدب منه.

وقال العلامة الطباطبائي: «الأدب هو الهيئة الحسنة التي ينبغي أن يقع عليه الفعل المشروع إما في الدين أو عند العقلاء في مجتمعهم، كأداب الدعاء وآداب ملاقاتة الأصدقاء، وإن شئت قلت: ظرافة الفعل. ولا يتحقق إلا في الأفعال الاختيارية التي لها هيئات مختلفة فوق الواحدة حتى يكون بعضها متلبساً بالأدب دون بعض، كأدب الأكل مثلاً في الإسلام، وهو أن يبدأ فيه باسم الله ويختم بحمد الله، ويؤكل دون الشبع»^(٢)

فتحصل أن الأدب: هو الهيئة الحسنة للفعل الذي يمكن أن يقع على وجوه متعدّدة، ووقوعه على أحسن ما يمكن أن يقع.

الفرق بين الأخلاق والآداب

- ١- الأخلاق تبحث عن المسائل المتعلقة بالنفس الانسانية، والآداب تبحث عن أفعال الجوارح.
- ٢- المسائل الأخلاقية ثابتة في جميع الأزمان ولا يعرضها التغيير دون

١- «التفسير المنسوب للإمام العسكري عليه السلام» ص ٦٠ ح ٣١.

٢- «الميزان في تفسير القرآن» ج ٦، ص ٢٧٥.

الآداب، فإنها تتغيّر في طول الزمان.

٣- المسائل الأخلاقية ثابتة في جميع الأمكنة وبلاد العالم، وأمّا الآداب فإنها متغيّرة ومختصّة بكلّ قوم؛ أي وإن لم يكن اختلاف في معنى الأدب ولكن تشخيص مصاديقها مختلف عند كلّ ملّة.

٤- الأخلاق سبب، والآداب مسبّبة عنها، أي الآداب من منشآت الأخلاق وتحكي عن فضائل الأخلاق ورذائلها ولا عكس.

٥- اهتمام الدين والروايات بالآداب أكثر من اهتمامها بالأخلاق.

وقد تصدّى كثير من العلماء الأعلام للتأليف حول الآداب الشرعية للتعليم والتعلم كـ «منية المرید» وآداب التزويج، وأدب المعاشرة، وأدب الملابس والمساکن. وأدب الكلام، بل والأدب مع الله مثل «إرشاد القلوب» للدليمي.

والكتاب الذي بين يديك يبيّن لك الآداب الشرعية والدينية في أربعة عشر فصلاً. والذي أظنّ - وإن كان ظنّي لا يغني لغيري من الحقّ شيئاً - أنّ المراد من مكارم الأخلاق المذكورة في الروايات هو الآداب دون الأخلاق المصطلح، فإنّ الغاية القصوى من الأخلاق وكتب الأخلاق ليست هو التوحيد كما ينادي بذلك كتب الأخلاق التي ألفها الكفّار والمشركون مع انطباق عناوين مباحثها مع كتبنا الأخلاقية، والهدف الرئيسي من الآداب هو التوحيد بأن يكون كلّ عمل من أعمال الإنسان سمة من سمات التوحيد، و يكون النظر إلى كلّ عمل وأدب من آدابه مذكراً لناظره إلى التوحيد ويكون مصداقاً لقوله عليه السلام:

«من يذكركم الله رؤيته»^(١).

وهذا الكتاب الذي بين يديك يهتم كثيراً لإيصال الإنسان إلى مقام التوحيد والتوجه والحضور التام بين يدي الله تبارك وتعالى وعدم الغفلة عنه تعالى في شيء من الأحوال.

١- «شرح نهج البلاغة» لابن أبي الحديد، ج ٢٠، ص ٣٢٥؛ «عوالي اللئالي» ج ٤، ص ٧٨؛ «مصباح الشريعة» ص ١٦٠، الباب ٧٦.

الفصل الثاني

المؤلف وجمل من حياته

أبو علي، الفضل بن الحسن الطبرسي الملقَّب بـ «أمين الإسلام» و «أمين الدين»، كان من أعيان الشيعة في المائة السادسة ومتضلِّعاً في شتَّى العلوم الإسلامية، وتأليفاته تعدُّ من أحسن الكتب وناهيك في ذلك تفسيره «مجمع البيان» وإقبال العلماء عموماً عليه.

اسمه الشريف : الفضل بن الحسن علي ما هو المشهور، ولكن قال التفرشي: «علي بن الحسن الطبرسي»^(١)، ولكنه سهو لعلّه ناشىء من الخلط بين اسمه وبين اسم سبطه علي بن حسن بن الفضل بن الحسن الطبرسي، أو الخلط بين كنيته واسمه.

حياته : قد ولد أمين الإسلام حدود سنة (٤٦٨ هـ . ق) وتربَّى في أسرة دينية علمية، وصار من أبرز العلماء، وألَّف كتباً كثيرة، ثمَّ توفَّى سنة (٥٤٨ هـ . ق)، أقام

قريباً من خمسين سنة في المشهد الرضوي عليه السلام، ثم انتقل إلى سبزوار حتى توفى فيها، ثم انتقل جثمانه الشريف إلى مشهد .

هناك علماء كثيرون - غير المؤلف - يلقَّبون بـ«الطبرسي»، إليك أسماء

بعضهم:

١- أبو منصور أحمد بن علي بن أبي طالب الطبرسي، صاحب «الاحتجاج».

٢- أبو نصر حسن بن الفضل بن الحسن، صاحب «مكارم الأخلاق».

٣- أبو فضل علي بن حسن بن الفضل بن الحسن، صاحب «مشكاة الأنوار».

٤- أبو علي محمد بن فضل الطبرسي، من تلامذة الشيخ الطوسي.

٥- حسين بن علي بن محمد المعاصر للخواجة نصير الدين الطوسي.

٦- الحاج ميرزا حسين النوري الطبرسي، صاحب «مستدرك الوسائل».

٧- محمد حسن المازندراني الطبرسي.

٨- محمد تقي بن علي محمد النوري الطبرسي.

٩- محمد صالح الطبرسي المازندراني.

هذا، ولكن اشتهار المؤلف بـ«الطبرسي» بحيث لا يُقاس به واحد منهم، وإذا أُطلق «الطبرسي» لا ينصرف إلّا إلى المؤلف رحمه الله .

وهل إنّ الطبرسي منسوب إلى طبرستان أو تفرش (تبرش) أو طبس، فيه

خلاف ولكلّ قائل، راجع لتحقيق الحال «طبرسي ومجمع البيان» للدكتور حسن

كريمان، ج ١، ص ١٦٨ و«رياض العلماء» ج ٤، ص ٣٥٧.

كلمات الأعلام في الثناء عليه

أ: قال الشيخ منتجب الدين: «الشيخ الإمام أمين الدين أبو علي الفضل بن الحسن بن الفضل الطبرسي، ثقة، فاضل، دّين، عين، له تصانيف ... شاهدهته وقرأت بعضها عليه»^(١).

وذكر الأردبيلي قريباً منه.^(٢)

ب: قال العلامة المجلسي: «الشيخ أمين الدين أبو علي الفضل بن الحسن بن الفضل الطبرسي المجمع على جلالته وفضله وثقته»^(٣).

ج: قال العلامة الأفندي: «الشيخ الشهيد الإمام أمين الدين أبو علي الفضل بن الحسن بن الفضل الطبرسي المشهدي، الفاضل العالم المفسّر الفقيه المحدثّ الجليل الثقة الكامل النبيل صاحب تفسيري «مجمع البيان لعلوم القرآن» و«جوامع الجامع» وغيرهما... وهو من أكابر مجتهدي علمائنا، والأصحاب قد ينقلون فتواه في الكتب الكلامية والفقهية، ومن ذلك في مسألة الرضاع قوله بأنّ الاتحاد في الفحل لا يعتبر في نشر الحرمة كما في لمعة الشهيد وغيرها، ومن ذلك قوله بأنّ المعاصي كلّها كبائر وليس فيها صغائر أصلاً، وهو من أغرب أقواله... وكان قدس سرّه وولده رضي الدين أبو نصر حسن بن الفضل صاحب «مكارم الأخلاق» وسبطه أبو الفضل علي بن الحسن صاحب «مشكاة الأنوار» وسائر سلسلته وأقربائه من أكابر العلماء، وعندني أنّ الشيخ أحمد بن علي بن أبي طالب

١- «الفهرست»، ص ١٤٤، ش ٣٣٦.

٢- «جامع الرواة» ج ٢، ص ٤، ش ٣٣.

٣- «بحار الأنوار» ج ١، ص ٩.

الطبرسي صاحب «الاحتجاج» أيضاً من أقربائه»^(١).

د: قال التستري: «أمين الإسلام الشيخ الأجل الأوحى الأكمل الأسعد قدوة المفسرين، وعمدة الفضلاء المتبحرين، أمين الدين أبو علي الفضل بن الحسن بن الفضل الطبرسي الطوسي السبزواري الرضوي قدس الله نفسه الزكية وأفاض على تربته المرحم السرمدي، وهو شيخ المنتجب والسروي وولده الفاضل المحدث أبي نصر الحسن صاحب «مكارم الأخلاق» المعروفة، وقد روى عنه، وروى عنه أيضاً الشيخ الرواندي والسيد الرواندي.

وروى هو عن ابن الشيخ، والشيخ عبد الجبار الذي هو من تلامذة الشيخ، والشيخ جعفر الدورستي الذي هو من تلامذة المفيد»^(٢).

ثم اعلم أنّ صريح كلام العلامة الأفندي^(٣)، وكذا الخوانساري^(٤) استشهاده، وقال المحدث النوري: «ولم يذكر هو ولا غيره كيفية شهادته ولعلها كانت بالسمّ ولذا لم تشتهر شهادته»^(٥).

وقال الخوانساري: «وكانت وفاته في ليلة النحر من السنة المذكورة، ثم انتقل نعشه إلى المشهد المقدس، وقبره الآن أيضاً معروف بها في موضع يقال له: «قتلگاه» لما وقع فيه من القتل العامّ بإشارة عبد الله خان أفغان في

١- «رياض العلماء» ج ٤، ص ٣٤٠.

٢- «مقابس الأنوار» ص ١٠.

٣- «رياض العلماء» ج ٤، ص ٣٤٠.

٤- «روضات الجنات» ج ٥، ص ٣٥٧.

٥- «مستدرک الوسائل»، الخاتمة، ج ٣، ص ٤٨٦.

أواخر دولة الصفوية»^(١).

أقول : من المحتمل قريباً عندي أنه استشهد على أيدي الباطنية كما استشهد الوزير معين الدين الذي ألف الكتاب لأجله على أيدي الباطنية وأن المؤلف بعد شهادة الوزير لم يتيسر له الإقامة في مشهد فانتقل إلى سبزوار حتى استشهد .

مشايخه^(٢)

لقد تتلمذ الطبرسي عند كثير من أعلام عصره واستفاد كثيراً من غزارة علومهم ، إليك أسماء بعض مشايخه :

- ١- أبو علي بن الشيخ الطوسي رضوان الله عليهما .
- ٢- الشيخ أبو الوفاء عبد الجبار بن علي الرازي .
- ٣- الشيخ الحسن بن الحسين بن الحسن بن بابويه القمي .
- ٤- الشيخ موفق الدين الحسين بن الواعظ الجرجاني .
- ٥- السيد محمد بن الحسين الحسيني الجرجاني .
- ٦- الشيخ أبو الحسين عبيد الله بن محمد بن الحسين البيهقي .
- ٧- الشيخ أبو الفتح عبد الله بن عبد الكريم بن هوازن .
- ٨- الشيخ جعفر بن محمد الدورستاني .

١- «روضات الجنات» ج ٥، ص ٣٤٣ ط بيروت .
 ٢- راجع : «مستدرک الوسائل» الخاتمة ، ج ٣، ص ٤٨٦ ؛ «رياض العلماء» ج ٤، ص ٣٤١ ؛
 مقدمة «بحار الأنوار» ج ١، ص ١٠٤ .

تلامذته والراون عنه

سعة اطلاع الطبرسي وتبحّره في مختلف العلوم جعله مرجعاً علمياً للكثير من أفاضل عصره، وحسن تقريره في الكتابة والبيان أوجب نشاطاً علمياً في تلامذته ورغّبهم في العلم، بحيث صار كل واحد منهم خريّناً متضلّعاً في العلوم الإسلامية.

إليك أسامي بعض منهم:

- ١- ولده أبو نصر الحسن بن الفضل .
- ٢- ابن شهر آشوب .
- ٣- السيد شرفشاه بن محمد بن زيارة الأفتسي .
- ٤- الشيخ أبو محمد عبد الله بن جعفر الدورستاني .
- ٥- أبو الفضل شاذان بن جبرئيل .
- ٦- الشيخ منتجب الدين .
- ٧- السيد ضياء الدين فضل الله الراوندي .
- ٨- أبو الحسين سعيد بن هبة الله المعروف بالقطب الراوندي .
- ٩- السيد أبو الحمد مهدي بن نزار الحسيني .

مؤلفاته

له تأليفات كثيرة قيّمة نذكر أساميتها :

- ١ - مجمع البيان لعلوم القرآن، وهو يعدّ من أحسن التفاسير على مذهب

الشيعة الإمامية .

- ٢- تفسير جوامع الجامع ، وهو تفسيره الوسيط .
- ٣- الكافي الشافي وهو تفسيره الوجيز .
- ٤- إعلام الوري .
- ٥- الآداب الدينية للخزانة المعينية .
- ٦- عدة السفر وعمدة الحضر .
- ٧- معارج السؤل .
- ٨- العمدة في أصول الدين .
- ٩- الفرائض والنوافل .
- ١٠- الشواهد .
- ١١- كنوز النجاح .
- ١٢- نثر اللثالي . واحتمل في الرياض أنه للسيد علي بن فضل الله الراوندي .
- ١٣- حقايق الأمور في الأخبار .
- ١٤- المشكلات .
- ١٥- المجموع في الآداب .
- ١٦- غنية العابد ومنية الزاهد .
- ١٧- مجموعة جامعة في الدعاء .
- ١٨- أسرار الإمامة .
- ١٩- صحيفة الرضا عليه السلام .
- ٢٠- النور المبين .

٢١- تاج الموالي.

٢٢- الجواهر.

وقد نسب إليه كتب أخرى و لكن هذه النسبة غير قطعية ولم يثبت لنا كونها منه رحمه الله .

قصتان:

الأولى :

قال العلامة الأفندي: «من عجيب أمر هذا الطبرسي بل من غريب كراماته قدس الله روحه القدوسي ما اشتهر بين الخاص والعام أنه رحمه الله قد أصابته السكتة فظنوا به الوفاة فغسلوه وكفّنوه ودفنوه ثم رجعوا، فأفاق رضوان الله عليه في القبر وقد صار عاجزاً عن الخروج أو الاستعانة والاستعانة بأحد لخروجه، فنذر في تلك الحالة بأن الله إن خلّصه من هذه البلية ألف كتاباً في تفسير القرآن، فاتفق أن بعض النبّاشين قد قصد نبش قبره لأجل أخذ كفته، فلما نبش قبره وشرع في نزع كفته أخذ قدّس سرّه بيد النبّاش، فتحيّر النبّاش وخاف خوفاً عظيماً، ثم تكلم قدّس سرّه معه فزاد اضطراب النبّاش وخوفه، فقال له: لا تخف أنا حي وقد أصابني السكتة فظنوا بي الموت ولذلك دفنوني. ثم قام من قبره واطمأن قلب النبّاش، ولما لم يكن قدّس سرّه قادراً على المشي لغاية ضعفه التمس من النبّاش أن يحمله على ظهره ويبلغه إلى بيته، فحمله وجاء به إلى بيته ثم أعطاه الخلعة وأولاه مالاً جزيلاً وأنانب النبّاش على يده ببركته عن فعله ذلك القبيح وحسن حال النبّاش .

ثمّ أنّه رضوان الله عليه بعد ذلك قد وفى بنذره وشرع في تأليف كتاب مجمع

البيان إلى أن وفقه الله تعالى لاتمامه»^(١).

وقال الخوانساري - بعد نقله هذا الكلام من الرياض - : «وقد تنسب هذه القضية إلى المولى فتح الله الكاشي ويقال إنه ألف بعد نجاته من تلك الواقعة تفسيره الكبير المسمى بـ«منهج الصادقين» والله العالم .

وعلى الأول (أي انتساب هذه القصة إلى الطبرسي) فكان شيخنا الطبرسي إذ ذاك في حدود الستين فنجاه الله سبحانه تعالى ببركة القرآن المبين وجعله يعيش بعد ذلك في الدنيا قريباً من ثلاثين سنة أخرى مصروفة في خدمة القرآن وإقامة لواء التفسير»^(٢).

وقال النوري: إنني لم أجد هذه القصة في شيء من المصادر المتقدمة على الرياض .

الثانية :

قال العلامة الأفندي أيضاً: «ثم إن من جملة مقاماته بعض مناماته الطريفة ما حكاه نفسه في كتاب مجمع البيان في تفسير سورة طه أو سورة أخرى في تفسير قوله تعالى : ﴿وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى﴾^(٣) الآية من رؤيته رضوان الله عليه موسى كليم الله تعالى ومباحثته صلوات الله عليه بحضرة النبي صلى الله عليه وآله في المنام وكان معه موسى كليم الله ، فسأل موسى رسول الله عن معنى قوله «علماء أمتي كأنياء بني اسرائيل» وقال : كيف قلت : إن علماء أمتك مثل أنبياء

١- «رياض العلماء» ج ٤ ، ص ٣٥٧ .

٢- «روضات الجنات» ج ٥ ، ص ٣٦٢ .

٣- سورة طه ، الآية ١٧ .

بني إسرائيل مع علوهم وكثرة علومهم، وأي العلماء أردت من قولك؟ فدخلت في تلك الحالة على رسول الله صلى الله عليه وآله فأشار إلى جانبي وقال: هذا واحد منهم.

فلما سمع موسى عليه السلام ذلك من رسول الله توجه إليّ وسأل عني... فقال موسى: أنا سألتك عن فلان وأجبت بفلان وأطلت في الكلام.

فقلت في جواب موسى عليه السلام: إن الله تعالى قد سألك عن عصاك بقوله: ﴿وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى﴾ فلاي سبب أطلت في جوابه تعالى وقلت: ﴿هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَى﴾^(١) وكان أن يكفيك أن تقول في جوابه عز من قائل: هي عصاي. فقال موسى عليه السلام في جوابه: نعم ما قلت، ثم تلطّف بي وقال: صدق رسول الله في قوله: «علماء أمتي كانبيا بني إسرائيل»^(٢).

١ - سورة طه، الآية ١٨ .

٢ - «رياض العلماء» ج ٤، ص ٣٥٨.

الفصل الثالث

التعريف بالكتاب

كتاب «الآداب الدينيّة للخزانة المعينيّة» يعدّ من كتب الأدعية والأعمال التي يرجى بالمحافظة عليها جزييل الثواب، هذا الكتاب يمثّل للإنسان الأدب الديني والأعمال الحسنة والممدوحة التي تعرّف التوحيد والتوجه الدائمي من الإنسان نحو الله تبارك وتعالى وليس في الأخلاق والآداب الإسلامية شيء مثل التوجّه الدائمي إلى الله تعالى .

هذا الكتاب مشتمل على أربعة عشر فصلاً في بيان أدب الإنسان بالنسبة إلى الربّ جلّ ذكره، وأدبه في نفسه، وأدبه في المجتمع وبالنسبة إلى سائر الناس :

١- الملابس ؛

٢- الحمّام ؛

٣- تسريح الشعر ؛

٤- أخذ الأطراف ؛

- ٥- السواك ؛
- ٦- النظر ؛
- ٧- السمع ؛
- ٨- الأكل والشرب ؛
- ٩- التجارة ؛
- ١٠- النكاح ؛
- ١١- المولود ؛
- ١٢- النوم ؛
- ١٣- السفر ؛
- ١٤- ما يختم به الكتاب .

ثم اعلم أنّ المحدثّ النوري قال في وصف الكتاب: «قال الشيخ الطبرسي في أول كتابه المسمّى بـ«الآداب الدينية»: فلم نر خدمة أفضل ولا ذريعة أجمل من جمع كتاب يشتمل على فصول تتعلق بالآداب من الأدعية والأعمال التي يرجى بالمحافظة عليها جزيل الثواب اخترتها وانتقيتها من كتب أهل البيت عليهم السلام وأخبارهم المأثورة محذوفة الأسانيد والرواية ليكون أسهل للحفظ والدراسة. وقال (في) آخر الكتاب: هذا آخر ما أردناه من جمع الآداب المأثورة في كتب أصحابنا المشهورة، انتهى. فظهر أنّ كلّ ما أورده فيه مروّي مأثور موجود في الكتب المعتمدة وإن لم ينسبها إليهم عليهم السلام في المواضع المخصوصة»^(١).

فلا بُد في أن يدعى أنّ جميع ما في هذا الكتاب كانت أحاديث مأثورة عن أهل البيت عليهم السلام وكانت أسنادها معتبرة عند الطبرسي وإرسال سندها

عندنا غير ضائر للتسامح في أدلة السنن ولكونها من العرف والمعروف الذي أمر الله تعالى به .

وحيث إنّ في هذا الكتاب روايات لا تكاد توجد في غيره من كتب الأصحاب وبعضها أنّما توجد المصادر المتأخرة مثل «بحار الأنوار» و«مستدرك الوسائل» منقولة عن هذا الكتاب، فيمكن أن يدعى أنّ هذا الكتاب هو المصدر الوحيد لبعض الروايات والأدعية، ومن هنا يعرف سرّ اهتمام العلماء والفقهاء عبر القرون الماضية بهذا الكتاب .

ثم لا يخفى أن كتاب «مكارم الأخلاق» يعدّ تكملة لهذا الكتاب كما قال العلامة الطهراني: «وقد أخذ ابنه الشيخ رضي الدين حسن بن الفضل كتابه مكارم الأخلاق من فوائد هذا الكتاب كما صرّح به العلامة المجلسي في أول البحار، فالمكارم تكملة لهذا الكتاب كما أنّ كتاب مشكاة الأنوار - لولد صاحب المكارم - قد صرّح في أوله أنّه تتميم للمكارم»^(١).

وقد تقدّم منّا الفرق بين الأخلاق والآداب، ولكن يستفاد من كتاب مكارم الأخلاق وتطبيق اسمه على عناوين أبوابه وكونه تنمة للآداب الدينية أنّ الأخلاق عند الطبرسي وابنه هو الآداب الديني ولا تفاوت بينهما وهو لا يخلو عن وجه قريب، ويمكن أن يقال حيث إنّ كلاً من البدن والروح يؤثر على الآخر فالشارع المقدس إنّما اهتمّ بالآداب المختصة بالبدن لأنّ إصلاح الظاهر إذا كان حالة ثابتة غير موقّعة تكشف عن صلاح الباطن، وطول العمر في الطاعة والعبادة وذكر الله

١ - «الذريعة» ج ١، ص ١٩. ولا يبعد أن يكون صاحب مكارم الأخلاق في تسمية هذا الكتاب كان متأثراً عن كتاب مكارم الاخلاق للخواجه رضي الدين النيشابوري، راجع «مصايح القلوب» ص ٢٩١.

يوجب خلوص النية وطهارة الروح عن الأدناس، وصلاح الباطن هو موضوع علم الأخلاق وإصلاح الظاهر هو موضوع الآداب.

من ألف لأجله الكتاب

قال أمين الإسلام الطبرسي في مقدمة الكتاب: «وجرى منها على أكرم الأعراق مولانا صاحب الأجل العالم العادل معين الدين... خواجه أتابك أبو نصر أحمد بن الفضل بن محمود المرتضى أمير المؤمنين ضاعف الله علاه... فخدم بذلك المجلس العالي».

وتراه رحمه الله قد سمى الكتاب باسم معين الدين حيث قال: «الآداب الدينية للخزانة المعينية».

وبعد الفحص الأكيد لم أجد ترجمة لهذا الوزير سوى ما جاء في «معجم الألقاب» للفوطي، قال: «مختص الملك معين الدين أبو نصر أحمد بن الفضل بن محمود القاشاني الوزير، قال العماد الكاتب: كان السلطان معز الدين سنجر بن ملكشاه قد قلّد وزارته بعد شهاب الإسلام عبد الرزاق ابن أخي نظام الملك أباطاهر سعد بن علي بن عيسى القمي إلى أن توفّي في المحرم سنة ست عشرة وخمسائة، ثم قلّد وزارته مختص الملك وكان من أجود الأمجاد وأمجد الأجواد وهو الذي حسب أيام عمره وردّ كلّ مظلمة جرت على ذكره، وفتكت به الباطنية في يوم الثلاثاء من عشري صفر سنة إحدى وعشرين وخمسائة وللأرجاني فيه مدائح كثيرة»^(١).

وقال أيضاً: «معين الدين مختص الملك أبو نصر أحمد بن محمد بن الفضل القاساني الوزير كان من وزراء السلطان سنجر بن ملكشاه وكان ممدّحاً معظماً مبجلًا، وللقاضي ناصح الدين الأرجاني فيه المدائح المبتكرة المدوّنة وكان كريم الكفّ له أخبار حسنة وآداب مستحسنة، وقتله الباطنية في صفر سنة إحدى وعشرين وخمسائة»^(١).

١- «مجمع الآداب في معجم الألقاب» ج ٥، ص ٣٦٢، الرقم ٥٢٦٧.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين

والصلاة والسلام على من لا نبي بعده

وبعد

فإن الله يحب المتقين

والله اعلم

الفصل الرابع

عملنا في التصحيح

قد يسّر الله تعالى لنا من هذا الكتاب نسخاً متعددة، وجعلنا أصحّ النسخ أصلاً وبعد مقابلته مع سائر النسخ أشرنا إلى مواضع الاختلاف في تعليقات الكتاب.

إليك وصف النسخ:

أ: النسخة الخطية المرقمة ٣٩ المحفوظة في مكتبة السّتي فاطمة المعصومة بنت باب الحوائج إلى الله تعالى سلام الله عليها وعلى أبيها وأخيها بقم المقدسة، وهذه النسخة وإن كان كاتبها وكذا تاريخ كتابتها مجهولاً ولكنها بخطّ جيّد، قليل الخطأ في كتابتها، لها ١٧ ورقة، وللكتاب مقدمة عليها بالفارسية نذكرها ها هنا :

بسم الله الرحمن الرحيم

ای نام تو دیباچه مجموعه جانها

حمد تو طراوات ده گلزار بیانها

چهره گشای شاهدان محافل حسن وجمال، وچمن
 آرای بوستان حدایق فضل وکمال، حمد مهیمنی است که
 عارض عروسان حقایق ومعانی به مشاطگی فضلش گشوده،
 وطلوت گلشن معارف سبحانی از نزاهت لطفش فزوده،
 مقدری که ناظم قدرتش مجموعه هستی را به مصارع ساعات
 وایات ایام آراسته، ومدبری که منشی حکمتش صحیفه امکان
 را به اشعار شهوز وقصاید سنین بیراسته، قادری که قلم
 حکمش برکتب ازمنه دیباچه صباح و مسا نوشته، وخالقی که
 ید قدرتش طینت الفاظ را به ماء العذب معانی سرشته، ذات
 بی بدیش از مشابیهت جواهر واعراض میرا، وصفات آیاتش
 از مناسبت نعوت ومدایح میرا

هر گیاهی که از زمین روید وحده لا شریک له گوید

بهار لطفش گلشن ایجاد را از نسیم رسالت زیب و زینت
 داده، وشاهد فضلش عارض امکان را به زیور ولایت وهدایت
 گشاده، خصوصاً به مطلع صبح اصفیاء ومقطع دیوان انبیاء
 سید سادات الاسلام وقطب دایرة الانام ونسوتش أفضل
 المرسلین وأكمل النبیین محمد صلی الله علیه وآله که رسالتش
 متن متین ایجاد را به حاشیه هدایت نگاشته ورایت: «كنت نبياً

و آدم بین الماء والطين» برافراشته، عالی قدری که صبح
 وجودش از مطلع: «لولاك لما خلقت الافلاك» دمیده، و رفیع
 شأنی که صیت هدایتش به مسامع انسی و قدسی رسیده، انوار
 هدایت آثار او صیا از صبح رسالتش طالع شده، و شمسوس
 طیبه النفوس اصفیا از مطلع نبوتش لامع گردیده، علی
 الخصوص مطلع صبح امامت و قطب دایره کرامت و سید
 الاوصیاء و سند الاصفیاء امیر المؤمنین و امام المتقین علی
 ابن ابی طالب علیه السلام که در عالم ﴿الَسْتِ بِرَبِّكُمْ قَالُوا
 بَلَىٰ﴾ میثاق امامتش بسته، و حین ﴿لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا﴾ بر
 مسند خلافت نشسته، عالی منزلتی که دایره مدار امکان به
 قطب ولایتش گردیده، و رفیع مرتبتی که میثاق انبیاء و اصفیاء
 به عهد امامتش رسیده، و صلوات زاکیات و تسلیحات بلا
 نهایت بر آل اطهار و اولاد اخیار او باد که مصابیح انوار
 هدایت و مظاهر آثار امت اند.

اما بعد، این مجموعه‌ای است به زیور معالم تنزیل
 آسمانی آراسته، و صحیفه‌ای است به زینت معارف توحید
 ربانی پیراسته، سلیمان افکار ابکارش در سبای سامعه لباس
 معنی التباس الفاظ پوشیده، و خضر معانی آبدارش ظلمات
 سواد جام از عین الحیاة باصره نوشیده، بهار ابصار اصحاب
 فراست از نسایم گلشن اشعارش شکفته، و نکهت مسرت
 گلزار کیاست در شمایم نافه افکارش نهفته، قانون سطور

موفور السرورش از ناز معانی نغمه سرا، ونوای عشاق محافل
 اوراقش فرح افزا ودلگشا، نکات معنی گزینش مرآة یقین
 عارض سعادت ابدی، ولغات معنی گزینش سراج منیر محفل
 کمالات سرمدی، شرایع دین مبین از هدایات آیاتش ظاهر،
 وقواعد طریق یقین از ارشاد احادیث وروایاتش باهر، آفتاب
 کنز المعانی از صبح مطالعش طالع، وانوار سبع المثنائی از نور
 مصارعش لامع، اشارات آیات معجز سماتش شفاء لما فی
 الصدور، ومحاکمات ابیات مسرت آیاتش منشأ البهجة
 والسرور، انوار حدود معارف ربانی از مطالع حکمش دمیده،
 وشهود رسوم مکاشف ومعانی در حدایق فکرتش آرمیده،
 بدایع صنایع نظممش معانی بیان وفوایح روایح نثرش حقایق
 نشان، معالم اصول احکامش مجمع بیان مقاصد ومطالب
 وطرایف فصول آیاتش کشف امور مفاخر ومناقب، هر لفظی
 از مستحصراتش در بیان معانی مطول، وهر کلمه‌ای از
 مجملاتش در ایراد مطالب مفصل، احادیث بیناتش گوهر
 صدف هدایت، ودعوات استجابت آیاتش تیر هدف اجابت،
 عالمی است از معانی به عناصر اربعه رباعیات مشحون،
 وجهانی است از معارف به افلاک تسعه غزلیات موزون،
 کواکب نقاطش در بروج حروف هر یک آفتابی باشرف،
 وجواهر الفاظش در درج کلام هر یک دربانی درّ صدف .

غرض آنکه: این مجموعه - که مجمع اسرار قلوب

العارفين ومظهر آثار رموز الطالبين است - متشعب بر سه شعبه
است : شعبه اول در آداب دعوات استجابت آیات که موجب
قضای حاجات و سبب رفعت درجات است .

شعبه دوم در فنون احادیث حضرت خیر البشر
وکلمات ائمه اثناعشر که منظوم به مواعظ مفید و محتوی به
نصایح حمیده بوده ، ملمع به لمعات تفاسیر کتاب مبین و منور
به انوار کلمات سید المرسلین ، و مرصع به ترصیع فقرات
منشیانه ، و مسجع به تسجیع کلمات شاعرانه است .

شعبه سوم در نفایس اشعار آبدار و جواهر افکار ازهار
که مجملاتش زیب دفاتر فصحا ، و مفصّلاتش فهرست
صحایف بلّغا است .

امید که اصحاب عقول سلیمه و ارباب طبایع مستقیمه
از مطالعه این کنز العرفان که مفرّج الهموم مصایب جهل
و غرور و منفس الغموم شداید عجب و غرور است به صراط
قویم عرفان و طریق مستقیم ایمان فایز و واصل گردند ، بحق
محمد وآله الطاهرین ، قاله العبد المذنب ناسخ : هذا تمام
کلام کاتب النسخة رحمه الله .

أقول : ما ذكره من كون الكتاب متشعباً على ثلاثة أقسام ، لا وجه له ، وإنما
يكون الكتاب مشتملاً على القسم الأول فحسب ، ولعله أراد أن يستنسخ مجموعة
في ثلاثة أقسام ، وكان القسم الأول منه مختصاً بالآداب وجعل هذا الكتاب القسم
الأول منه .

وآخر النسخة هكذا:

«تم كتاب الآداب الدينية للخرزانه المعينية والله الموفق للصواب وله الحمد والمئة، والصلاة على محمد وآل محمد خير البشر. الحمد لله أولاً وآخراً وظاهراً وباطناً. تمت.»

ورمزنا لهذه النسخة بحرف «ص» .

ب: النسخة الخطية المحفوظة في خزانه مكتبة الإمام علي بن موسى الرضا عليه السلام بمشهد المرقمة ٧٤٦٨ .

وتاريخ كتابتها ١٣٥٢ ق . بخط نسخ مشتمل على ٢٣ ورقة . ابتداء النسخة:

«بسم الله الرحمن الرحيم في الآداب الدينية ، العلامة الطبرسي قدس سره ، الحمد لله وسلامه على عباده الذين اصطفى الله محمد وآله الطاهرين وبعد فإن نعم الله ذى الجلال والاکرام على عباده الخاص منهم والعام أكثر وأوفر من أن يستطاع إحصاء عشر عشيرها ...» .

وانتهاء النسخة:

«تمت الآداب الدينية من تصانيف الإمام العلامة الطبرسي أعلى الله أعلامه عليه رحمة الله وبوآه الله أفصح جنانه وأسكنه الفردوس في أعلى عليين بمرضاته إنه على ما يشاء قدير والحمد لله أولاً وآخراً وظاهراً وباطناً قد تمت ما في النسخة بيد الفقير إلى الله الغني محمد حسين بن زين العابدين أرموي في مشهد الغري على مشرفه آلاف الصلاة والسلام في أول ليلة من شهر شعبان من شهر سنة ألف وثلاثمائة واثنين وخمسين من هجرة سيد الأنبياء والمرسلين عليه

صلوات ربّ العالمين . اللهم اغفر لنا ولاخواننا المؤمنين واعف عَنَّا برحمتك يا أرحم الراحمين .

ورمزنا لهذه النسخة بحرف «س» .

ج : النسخة الخطية بمكتبة الإمام الرضا عليه الصلاة والسلام بمشهد أيضاً المرقمة ٦٠٤٣ ، المكتوبة بخط محمد صالح التونسي سنة ١٠٢٥ ق . ولكنها كثيرة الغلط وكانت غير مقروءة غالباً ولذا لم نستفد منها كثيراً ورمزنا لها بحرف «ق» .

وقد جعلنا نسخة «ص» أصلاً في المتن وذكرنا موازد اختلاف ساير النسخ في التعليقات ، وقد قابلنا كلمات المؤلف والأحاديث المذكورة في هذا الكتاب مع ما تيسر لنا من الكتب المتقدمة على المؤلف وبعض أمّهات المصادر المتأخرة عنه وأشرنا في التعليقات إلى تلك المصادر والمنابع ، واختلافاتها .

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله
 أما بعد

خبرته وحرفي بتدريج حميده بده لوح محاشه بغير كفا بسطن و شرب ذوقك استبلا بسطن
 در صبح خورشيد شتابت و در سجده بوسه كفاست باول است شيه بسطن در غنايش استبا با بار
 و با هر انگرار از بار كه محاشه شيب فضله و كعبه نشد غمرت صحت غلبت بر يد كه محاسب
 هفتاد ستره قلوب قطعه بستی ستره زلفه در اين كه از لغوان كه موضع الهوم معاصير جليل في غمره و نفس الغوم حيا
 حبه غمرت بهر نظاره غوم عدان و طيرن مسته ببيان فانزه و حاسل كردن بختي كه در يك ايترين قادره الهيه
 ناخ بسطن استدر اكثر من استدر و ساسم عه جماده الدين اصطفاه محمد و آله اطهارين اء بعد خاتم بسطن
 ان شاء الله تعالى

الام قويم القدوة نظم الام قويم القدوة نظم الام قويم القدوة نظم الام قويم القدوة نظم الام قويم القدوة نظم
 ان شاء الله تعالى

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله
 أما بعد

خبرته وحرفي بتدريج حميده بده لوح محاشه بغير كفا بسطن و شرب ذوقك استبلا بسطن
 در صبح خورشيد شتابت و در سجده بوسه كفاست باول است شيه بسطن در غنايش استبا با بار
 و با هر انگرار از بار كه محاشه شيب فضله و كعبه نشد غمرت صحت غلبت بر يد كه محاسب
 هفتاد ستره قلوب قطعه بستی ستره زلفه در اين كه از لغوان كه موضع الهوم معاصير جليل في غمره و نفس الغوم حيا
 حبه غمرت بهر نظاره غوم عدان و طيرن مسته ببيان فانزه و حاسل كردن بختي كه در يك ايترين قادره الهيه
 ناخ بسطن استدر اكثر من استدر و ساسم عه جماده الدين اصطفاه محمد و آله اطهارين اء بعد خاتم بسطن
 ان شاء الله تعالى

كتاب...
 در صبح...
 در سجده...
 در غنايش...
 در استبلا...
 در شرب...
 در ذوقك...
 در استبلا...
 در شرب...
 در ذوقك...

ان فلانا له على مال ويريد ان يحسن فقال له والد ما عندي مال ناقض عنك
قال له فكلمه قال فليس عليه ناحله فقالت له يا بن رسول الله السيت اعتك
فقال له لم اسع ولكني سمعت ابي عم يقول قال رسول الله ص من سعى في حاجة آت
المسلم فكانا عبد الله عز وجل تسعة الآف سنة صائنا نهاره قائما ليلا فليحتمده
حرس الله علوه في نيل هذه الرتبة التي لا يقدر عليها احد قدرته ولا يزل فيها
احد من ربه وروى بنده ابن عاصم قال قال موسى بن جعفر عم علي بن يقطين
وكان يتولى امر رادون الرشيد يا علي اضمن لي خصلة اضمن لك ثلاث خصال اضمن
لن ان لا ترى مواليا لك الا اكرمته فاضن لك ثلثا لا يصيبك حر حديد ولا غم سجن
ولا ذل فقر ابد قال فكان لا يرى احدا من محبي آل محمد عليهم السلام الا وضع خده له و هذا
في هذا المعنى يعني عن المرئيه والدائم والى التوفيق والتسديد والمأمول من الرأى العا
اعلاه الله صرف العناية الى تأمل هذا الكتاب وتصنيفه بالمطالعة وطول المراجعة
فهذا الآداب المودعة فيه والمحافظة عليها يتم الاعمال الصالحة وبها يدرك الفوز
بذخائر الخيرة في الدنيا والاخرة ولم يتفق جمع مثله لاحد من المتقدين والدائم يوفق
مولانا للحمل بحفمته ويصدهه لاحراز اربابا بكارا المكارم وعونه ويؤيده كما ينزل عن
مرضاته وبونه الفردوس الاعلى من جناته بمنه وطوله وسعته جوده وفضلته

الحزبة المعينه والله الموفق للصواب والله

الحمد والمنته والصلوة على محمد وآل محمد خير

البشر الحمد لله اولاد اخوان

ظاير ابا طنا

كتبه ابا طنا

طبرسى (ره)

الخاتمة: كلمة الشكر

أشكر الله سبحانه وتعالى على أن وفقني في هذه المدة لأن أكون في خدمة كلمات كلماته التامات وأحاديث حججه وأوليائه صلوات الله عليهم أجمعين .
وأرى من اللازم عليّ أن أتقدّم بجميل الشكر إلى سماحة آية الله المسعودي المتولي العامّ للآستانة المقدّسة والإخوة الأعزاء الحجج: الشيخ غلامعلي العباسي والشيخ محمدرضا أحمديان والسيد مرتضى السيفي حيث ساعدوني في إنجاز هذه المشروع. وأسأل الله تعالى أن يوفقهم لمرضاته إنه قريب مجيب .

وآخر دعوانا أن الحمد لله ربّ العالمين

أحمد العابدي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله، وسلام على عباده الذين اصطفى^(١)، محمد وآله الطاهرين.

أما^(٢)، بعد؛ فإن نعم الله المنعم^(٣) ذي الجلال والإكرام، على عباده الخاص منهم والعام، أكثر وأوفر من أن يستطاع إحصاء عشر عشيرها، ويشكر قليل من كثيرها، لكن أشهرها وأوفرها وأبهاها وأوفاهها وأتمها وأعمها أن جعل الدنيا بهجة النعيم والآفاق أرحبة^(٤) النسيم، حتى^(٥) تعالى قوس الزرارة باريها^(٦) وتصدى لحقيقة الدولة حاميتها، وتمكّن في صدر^(٧) السيادة من ضرب فيها بسهم الاستحقاق، وجرى منها على أكرم الأعراق، مولانا الصاحب الأجل العالم والعاقل، ومعين الدين صدر الإسلام، نصير الأنام، مجير الأيتام^(٨)، قوام الدولة،

١- «س»: + : الله .

٢- «س»: - : أما .

٣- «س»: - : المنعم .

٤- «ص»: : أرحبة .

٥- «ص»: : حين .

٦- «س»: : الوزان بأفاتها .

٧- «س»: : صدور .

٨- «ص»: : نصير الإمام مجير الأيتام .

نظام الملّة، مغيث الأمة، مخض^(١) الملوك والسلاطين، غياث المسلمين، صفوة الخلافة، سيّد الوزراء البرع، خواجه أتابك أبو نصر، احمد بن الفضل بن محمود مرتضى أمير المؤمنين، ضاعف الله علاوه، ونكب^(٢) حسدته وأعداءه، فهنيئاً للدولة الغراء أن يجعل شأنها من يحسن تصريف عننها، ويجلوا صداء^(٣) سيفها وسنانها، فلا زال ظل^(٤) أنعامه على الإسلام والمسلمين وارقاً، وحزم إفضاله لأهل الفضل كاتفأ^(٥)، ولم يزل هذا الخادم الداعي مذ شرح الله صدره بما أفاضه^(٦) على الخلائق، ومن به على العلوم المخفوة والآداب والحقايق بهذه الأنباء العطرة، والآثار النضرة، يروم سبيلاً إلى إقامة خدمة، وإظهار ذريعة، يسوّغانه استهداء مزية وضیعة^(٧)، فإنّ حضرة مولانا ولى النعم حرّس الله رفعتها هي الكعبة، تشدّ إليها الرحال، ويطوف بحرماها الرجال، وضايعها^(٨) كالمزن يعمّ الجذب والخصب حياها، وكالشمس يستوى الضباحى والمستكن^(٩) في سناها،^(١٠) فلم نر خدمة أفضل ولا ذريعة أكمل من جمع كتاب يشتمل على فصول يتعلّق بالآداب من

١ - «ص»: محضر .

٢ - «س»: كبت .

٣ - «س»: وتجلّى صدى .

٤ - «س»: - ظل .

٥ - «س»: كانصاً .

٦ - «س»: أفاقه، حاشية النسخة .

٧ - «س»: ليسوا غاية استهداء مزيته وضيعته .

٨ - «س»: ظايفها .

٩ - «س»: الصاحي والمسكين .

١٠ - «ص»: فلم ير . «س»: فلم يرى ولكن في «مستدرک الوسائل» ج ١، ص ٢١٣: فلم نر

وهو الصحيح ظاهراً .

الأدعية والأعمال التي يرجى بالمحافظة عليها جزيل الثواب، اخترتها^(١) واقتفاها^(٢) من كتب أهل البيت عليهم السلام المشهورة، وأخبارهم المأثورة، محذوفة الأسانيد والرواية، لتكون أسهل للحفظ واية^(٣)، ولم نورد فيها ما يتعلق بالعبادات الخمس التي هي من أركان متعبدات النفس، إذ الكتب المصنفة في ذلك المعنى كثيرة، والأعمال المشروعة فيها غير يسيرة.

فخدم بذلك المجلس العالي، أعلاه الله وبلغه أقصى غايات الأعمار، كما ملكه أزيمة الفخار، ليكون من اسمه السامي طرازاً به يتفق شوقه^(٤)، ويبرز^(٥) على كل مجموع ويفوقه، وسمّاه «^(٦) الآداب الدينية للخزانة المعينية»، وهو يرجو أن يوافق هذا الاسم مسّاه، ويوثق مولاه بولاه، للعمل بفحواه، ويقع من أنحائه الموقع اللطيف، ويحلّ من داره وكنفه المحلّ المنيف، وينال شرف الإقبال عليه وعزّ القبول، والله سبحانه وتعالى المسؤول، بي أن يديم بهجة الدنيا باتصال أيامه وإدامة إنعامه، ويجمع صالح أدعية الخدم له، ولا يعدم الأكارم والأفاضل ظله. إنّه القادر عليه المنعم المتفضّل، وهو حسبنا ونعم الوكيل.

١ - «س» و«ص»: اختارها.

٢ - في «مستدرك الوسائل» ج ١، ص ٢١٣: انتقيتها.

٣ - في «مستدرك الوسائل» ج ١، ص ٢١٣: الدراية.

٤ - «س»: ينفق سوقه.

٥ - «س»: وينشر.

٦ - «س»: + كتاب.

- الفصل الأوّل : في ذكر آداب الملابس وما يتعلّق بها.
- الفصل الثاني : في آداب الحمام وما يتعلّق به.
- الفصل الثالث : في آداب تسريح الشعر وما جاء فيه.
- الفصل الرابع : في آداب الأخذ من الأطراف وما يليق به.
- الفصل الخامس : في السواك والسنة فيه.
- الفصل السادس : فيما يتعلّق بالنظر من الآداب والأدعية.
- الفصل السابع : في ذكر ما يتعلّق بالسمع من الآداب والأدعية.
- الفصل الثامن : في آداب الأكل والشرب وما يتعلّق بهما.
- الفصل التاسع : في آداب التجارة وما يتعلّق بها.
- الفصل العاشر : في المناكحة والمباشرة وما يتعلّق بها.
- الفصل الحادي عشر : في الولادة والمولود والآداب والأدعية.
- الفصل الثاني عشر : في حالتي النوم والانتباه^(١).
- الفصل الثالث عشر : في ذكر ما يتعلّق بالسفر من الآداب والأدعية.
- الفصل الرابع عشر : في ذكر آداب يختم بها الكتاب.

١ - «س» : في النوم واليقظة من ذكر الآداب والادعية.

الفصل الأول

في ذكر آداب الملابس وما يتعلق بها

إذا أردت أن تلبس ثوباً جديداً فقل: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي مِنَ الرِّيشِ مَا أَتَجَمَّلُ بِهِ فِي النَّاسِ وَأُوَدِّي فِيهِ فَرِيضَتِي، وَأَسْتُرُّ بِهِ عَوْرَتِي، اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا ثِيَابَ بَرَكَاتٍ أَسْعَى فِيهَا لِمَرْضَاتِكَ وَأَعْمُرْ فِيهَا مَسَاجِدَكَ». فَإِنَّهُ مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ لَمْ يَتَقَمَّصْهُ حَتَّى يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُ. (١)

وقد روي أنه من أراد لبس ثوب جديد أتى بقدر من ماء يقرأ فيه: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ (٢) عشر مرّات و ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ (٣) عشر مرّات و ﴿قُلْ يَا

١- في «الكافي» ج ٦، ص ٤٥٨: عن أبي عبد الله عليه السلام قال: قال أمير المؤمنين عليه السلام: «علّمني رسول الله صلى الله عليه وآله إذا لبستُ ثوباً جديداً أن أقول: «الحمد لله الذي كساني من اللباس ما أتجمّل به في الناس، اللهم اجعلها ثياب بركة أسعى فيها لمرضاتك وأعمّر فيها مساجدك» فقال: يا علي، من قال ذلك لم يتقمّصه حتى يغفر الله له - وفي نسخة أخرى: لم يصبه شيء يكرهه».

٢- سورة القدر، الآية ٢. والمراد قراءة جميع السورة وكذا ما بعدها.

٣- سورة الإخلاص، الآية ٢.

أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ عشر مرّات، ثم نفخه (٢) على ذلك الثوب. فمن فعل ذلك لم يزل في رغدٍ من عيشه ما بقي منه سلك واحد (٣).

وينبغي أن يلبس القميص قبل السراويل (٤)، فإذا أردت لبس السراويل [فلا] تلبس قائماً (٥)، ولا مستقبل القبلة (٦)، وقل: «اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَتِي وَأَمِنْ رَوْعَتِي وَأَعْفَ فَرْجِي، وَلَا تَجْعَلْ [للشيطان] فِي ذَلِكَ نَصِيباً، وَلَا لَهُ إِلَى ذَلِكَ وَصُولاً، فَيَضَعُ لِي الْمَكَائِدَ، وَيُهَيِّجَنِي لِارْتِكَابِ مَحَارِمِكَ» (٧).

وإذا أردت أن تتعمّم فينبغي أن تكون قائماً، ويستحب أن تتلحي، وهو أن تدخل بعض العمامة تحت ذقنك، وتقول عند التعمّم:

«اللَّهُمَّ سَوِّمْنِي بِسِمَاءِ الْإِيمَانِ (٨)، وَتَوَجَّجْنِي بِتَاجِ الْكِرَامَةِ، وَقَلِّدْنِي حَبْلَ الْإِسْلَامِ، وَلَا تَخْلَعْ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِي» (٩).

١- سورة الكافرون، الآية ٢.

٢- كذا، وفي المصدر: «نضحه» وفي «س» ينضحه.

٣- «عيون أخبار الرضا عليه السلام» ج ١، ص ٣١٥، ح ٩١ «الوسائل» ج ٥، ص ٤٨، ح ٥٨٦٧.

٤- «الجعفریات» ص ١٠٥: «مستدرك الوسائل» ج ١، ص ٢١٩: الباب ٣٤ من أبواب أحكام الملابس في غير الصلاة.

٥- «المقنع» ص ٥٤١: «مستطرفات السرائر» ص ٦٤.

٦- ما وجدت حكم استقبال القبلة أو استدبارها عند لبس السراويل إلا في المصادر المتأخرة عن الكتاب مثل «مكارم الأخلاق» ص ١٠١.

٧- في «المقنع» ص ٥٤١: «اللهم استر عورتني، وآمن روعتي، ولا تُبد عورتني، وعف فرجي، ولا تجعل للشيطان في ذلك نصيباً ولا سبيلاً، ولا له إلى ذلك وصولاً، فيضع لي المكاييد فيهيجنني لارتكاب محارمك».

٨- «س»: سمي الإيمان.

٩- ما ذكره رحمه الله من آداب لبس العمامة من متفرقات هذا الكتاب ظاهراً، وما وجدته في

وتدعو بهذا الدعاء أيضاً عند لبس الخاتم^(١).

ويستحبّ التختّم بالعقيق، فقد وردت في فضله أخبار كثيرة: منها قول الصادق عليه السلام: «من اتخذ خاتماً فضّه عقيق لم يفتقر، ولم يقض له إلاّ بالتي هي أحسن»^(٢).

ويستحبّ التختّم بالفيروزج وبالياقوت أيضاً، وقد روي: «أنهما ينفيان الفقر»^(٣).

وقال أمير المؤمنين عليه السلام: «تختّموا بالجزع اليماني فإنه يردّ كيد مرده الشياطين»^(٤).

وقد روي أيضاً: «نعم الفصّ البلور»^(٥).

وإذا أردت لبس الخفّ والنعل فالبسهما جالساً، وقل: «بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَوَطِّئْ قَدَمِي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَتَبَّتْهُمَا عَلَيَّ الصِّرَاطِ

﴿غيره وقد صرح المؤلف في مقدمة الكتاب وخاتمه بأنّ جميع ما فيه مأخوذ من أخبار اهل البيت عليهم السلام، فتكون هذه الآداب مأخوذة من الكتب الروائية التي لم تصل إلينا، قال المحدث النوري رحمه الله في حاشيته على «مستدرک الوسائل» ج ١، ص ٣١٣ بعد نقل مقدمة الكتاب وخاتمه في وصف «الآداب الدينية»: «فظهر أنّ كلّ ما أورده فيه مرويّ مأثور موجود في الكتب المعتمدة، وإن لم ينسبها إليهم في المواضع المخصوصة».

١ - رواه في «الفرق المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩٥ مع تفاوت.

٢ - «الكافي» ج ٦، ص ٤٧١، ح ٦ من باب العقيق من كتاب الزبي والنجل.

٣ - «الكافي» ج ٦، ص ٤٧٢، ح ١: عن أبي عبد الله عليه السلام قال: «من تختّم بالفيروزج لم يفتقر كفه»؛ وفيه ص ٤٧١، ح ١: كان أبو عبد الله عليه السلام يقول: «تختّموا بالياقوت فإنّها تنفي الفقر».

٤ - «الكافي» ج ٦، ص ٤٧٢، ح ١ من باب الجزع اليماني.

٥ - «الكافي» ج ٦، ص ٤٧٢ ح ٢ من الباب المذكور.

الْمُسْتَقِيمِ يَوْمَ تَزَلُّ فِيهِ الْأَقْدَامُ»^(١).

وابدأ في لبسه باليمين^(٢)، وإذا أردت خلعه فابدأ باليسار واخلهه قائماً،
وقل عند ذلك: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَزَقَنِي مَا أَوْقَىٰ بِهٖ قَدَمِي مِنَ الْأَذَىٰ، اللَّهُمَّ بَيِّنْهُمَا
عَلَيَّ صِرَاطِكَ الْمُسْتَقِيمِ يَوْمَ تَزَلُّ فِيهِ الْأَقْدَامُ، وَلَا تَزِلَّهُمَا عَنِ الصِّرَاطِ الْمَسْوُومِ»^(٣).
ويستحب لبس النعل الأبيض والاصفر، فقد روي عن الصادق عليه السلام
أنه قال: «من دخل السوق قاصداً لشراء نعلٍ بيضاء أو صفراء لم ينلها حتى
يكتسب مالاً من حيث لا يحتسب»^(٤).

وعنه عليه السلام أنه قال: «عليك بلبس نعل صفراء فإن فيها ثلاث
خصال: تجل^(٥) البصر، وتشدّ الذكر، وتنفي الهمّ، وهي مع ذلك من لباس الأنبياء
عليهم السلام»^(٦).

وقال عليه السلام: «في النعل السوداء ثلاث خصال: تضعف البصر
وترخي الذكر، وتورث الهمّ، وهي مع ذلك لبس الجبارين»^(٧).

١ - «المقنع» ص ٥٤٥، وفي «الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩٨: «وإذا
أردت لبسه فقل: بسم الله والحمد لله، اللهم صلّ على محمد وآل محمد، اللهم وطىء قدمي
في الدنيا والآخرة، وثبتهما على الإيمان، ولا تزلهما يوم زلزلة الأقدام، اللهم وقني من
جميع الآفات والعاهات والأذى».

٢ - «الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩٧.

٣ - «المقنع» ص ٥٤٥، وفيه: «إذا خلعتهما فقل: بسم الله، الحمد لله الذي...».

٤ - «الكافي» ج ٦، ص ٤٦٥، ح ٣، ثواب الاعمال ص ٤٣: «الوسائل» ج ٥، ص ٦٩، ح
٥٩٣٥. ولا يخفى أنه ليس في المصدر: «أو صفراء»، وفيه «لم يلبها» مكان «لم ينلها».

٥ - «س»: تحدّ.

٦ - «الكافي» ج ٦، ص ٤٦٥، ح ٢، وفيه «تدرء الهمّ» ولكن رواه في «الوسائل» ج ٥، ص
٧٠، ح ٥٩٣٨ موافقاً للمتن.

٧ - هذا ليس بحديث مستقل، وأما هو صدر الحديث السابق أورده المؤلف رحمه الله مقطوعاً.

الفصل الثاني

في آداب دخول الحمام وما يتعلق به

إذا أردت دخول الحمام فلا تدخله إلا بمئزر^(١).

وقل في الوقت الذي تنزع ثيابك فيه: «اللَّهُمَّ أَنْزِعْ عَنِّي رِبْقَةَ النِّفَاقِ وَتَبْتِئِي عَلَيَّ الْإِيمَانِ» .

فإذا دخلت البيت الأول فقل: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَاسْتَعِذْ بِكَ مِنْ أَذَاهُ» .

وإذا دخلت البيت الثاني فقل: «اللَّهُمَّ اذْهَبْ عَنِّي الرَّجَسَ النَّجِسَ، وَطَهِّرْ جَسَدِي وَقَلْبِي» .

وخذ من الماء الحارّ وضعه على هامتك وصبّ منه رجلك فإن أمكن أن تبتلع منه جرعة فافعل، فإنّه ينفي الميثانة، واللّبث في البيت الثاني ساعة .

فإذا دخلت البيت الثالث فقل: «نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ وَنَسْأَلُهُ الْجَنَّةَ» تردّها

إلى وقت خروجك من البيت الحارّ ولا تشرب الماء البارد في الحّمّام [فإنّه يفسد المعدة، ولا تصبّن عليك الماء البارد] ^(١) فإنه يضعف البدن، وصبّ الماء البارد على قدميك اذا خرجت، فإنّه يسلبّ الداء سلباً عن جسدك ^(٢).

ولا تتك في الحّمّام فإنّه يذيب شحم الكليتين، ولا تسرح في الحّمّام فإنّه يُرقق الشعر، ولا تغسل رأسك بالطين فإنه يسمج ^(٣) الوجه، ولا تدلك بالخزف، فإنّه يورث البرص، ولا تمسح وجهك بالإزار فإنّ ذلك يذهب بماء الوجه، وروي أنّ ذلك طين مصر وخزف الشام، ولا تستك في الحمام فإنّه يورث وباء الأسنان ^(٤).
ولا تدخل الحّمّام على الريق ^(٥).

وإذا أردت أن تتنوّر في الحّمّام فخذ من النورة واجعله على طرف أنفك ^(٦) وقل: «اللَّهُمَّ اِزْهِمَّ سُلَيْمَانَ بْنَ دَاوُدَ عَلَيْهِمَا السَّلَامَ كَمَا أَمَرْنَا بِالتُّورَةِ» فإنّها لا تحرقك إن شاء الله تعالى ^(٧).

ولا تتنوّر يوم الأربعاء ولا يوم الجمعة ^(٨).

١- ما بين المعقوفتين أضفناها من المصدر.

٢- من قوله: «وقل في الوقت الذي تنزع ثيابك فيه» إلى هنا نصّ الحديث ٢٣٢ المروي عن «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٦٢.

٣- أي يقبّح.

٤- من قوله: «ولا تتك في الحمام» إلى هنا نصّ الحديث ٢٤٣ المروي في «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٦٤، وقريب منه في «الكافي» ج ٦، ص ٥٠١، ح ٢٤.

٥- «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٦٤، ح ٢٤٥.

٦- في النسخة: «أنفك» ولا وجه له، والصحيح ما أثبتناه في المتن موافقاً للروايات، أي خذ بإصبعك من النورة واجعلها على طرف أنفك وشمّها.

٧- «الكافي» ج ٦، ص ٥٠٦، ح: «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٦٧، ح ٢٥٦.

٨- «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٦٨، ح ٢٦٦ - ٢٦٨ و لكن في «الكافي» ج ٦، ص

وروي أن غسل الرأس بالخطمي ينفي الفقر ويزيد في الرزق^(١).

وغسله به في كل جمعة أمان من البرص^(٢) والجنون^(٣).

وغسل الرأس بالسدر يجلب الرزق جلباً^(٤).

فاذا أردت أن تحلق رأسك فاجلس مستقبل القبلة وأمره بأن يبدأ بناصيتك
وقل: «بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهِ وَعَلَىٰ مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ اللَّهُمَّ اعْطِنِي بِكُلِّ
شَعْرَةٍ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^(٥)، ويقول إذا فزعت: «اللَّهُمَّ زَيِّنِي^(٦) بِالتَّقْوَىٰ وَجَنِّبْنِي
الرَّدَىٰ»^(٧).

وإذا خرجت من الحمام وليست ثيابك فقل: «اللَّهُمَّ أَلْسِنِي التَّقْوَىٰ وَجَنِّبْنِي
الرَّدَىٰ»^(٨).

«عن أحمد بن أبي عبد الله رفعه إلى أبي عبد الله عليه السلام قال: قيل له: يزعم بعض الناس أن النورة يوم الجمعة مكروهة، فقال: ليس حيث ذهبت، أي طهور أطهر من النورة يوم الجمعة؟!»

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٧١، ح ٢٩١.

٢- «س»: الفقر.

٣- «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٧١، ح ٢٩٠.

٤- «الكافي» ج ٦، ص ٥٠٦، ح ٧: «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٧٢، ح ٢٩٥.

٥- «الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٢٩٣ وفيه: «... صلى الله عليه وآله وسنته، حنيفاً مسلماً وما أنا من المشركين، اللهم اعطني بكل شعرة نوراً ساطعاً يوم القيامة».

٦- «ص»: فرغ.

٧- في المصدر السابق: «اللهم زيني بالتقوى، وجنبي الردى، وجنب شعري وبشري المعاصي وجميع ما تكره مني، فإني لا أملك لنفسي نفعاً ولا ضرراً».

٨- «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٦٢، ح ٢٣٢.

1. $\frac{1}{x^2} = x^{-2}$

$$\frac{d}{dx} x^{-2} = -2x^{-3}$$

$$= -\frac{2}{x^3}$$

$$= -\frac{2}{x^3}$$

or

$$\frac{d}{dx} x^{-2} = -2x^{-3}$$

or

$$= -\frac{2}{x^3}$$

$$= -\frac{2}{x^3}$$

or

$$= -\frac{2}{x^3}$$

$$= -\frac{2}{x^3}$$

or

$$= -\frac{2}{x^3}$$

$$= -\frac{2}{x^3}$$

$$= -\frac{2}{x^3}$$

or

or

$$\frac{d}{dx} x^{-2} = -2x^{-3}$$

$$= -\frac{2}{x^3}$$

$$\frac{d}{dx} x^{-2} = -\frac{2}{x^3}$$

الفصل الثالث

في تسريح الشعر وما جاء فيه

إذا أردت تسريح الشعر فخذ المشط باليد اليمنى وأنت جالس وقل: «بِسْمِ اللَّهِ» وضعه على أمّ رأسك، ثمّ سرح مقدّم رأسك وقل: «اللَّهُمَّ حَسِّنْ شَعْرِي وَبَشِّرِي وَطَيِّبُهُمَا»^(١) وَاصْرِفْ عَنِّي الْوَبَاءَ». ثمّ سرح مؤخّر رأسك وقل: «اللَّهُمَّ لَا تَرُدَّنِي عَلَى عَقْبِي وَاصْرِفْ عَنِّي كَيْدَ الشَّيْطَانِ وَلَا تُمَكِّنْهُ مِنِّي مِنْ قِيَادَتِي فَيُرُدَّنِي عَلَى عَقْبِي»، ثمّ سرح حاجبك من فوق وقل: «اللَّهُمَّ زَيِّنِي بِزِينَةِ أَهْلِ الْهُدَى» ثمّ سرح لحيتك من فوق ثمّ امر المشط على صدرك وقل في الحالين معاً: «اللَّهُمَّ سَرِّحْ عَنِّي الْهُمُومَ وَالْغُمُومَ وَوَسَّوَسَةَ الصَّدْرِ وَوَسَّوَسَةَ

١ - في «الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩٧: «...وطيب عيشي، وافرق عني سوء».

الشَّيْطَانُ^(١).

ثم اشتغل بتسريح اللحية وابتدى به من أسفل وأقرأ: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ^(٢)﴾^(٣). فقد روي أنّ مشط الرأس يذهب بالوباء، ومشط اللحية يُشدّ الأضراس^(٤).

وروي: «أنّ من لم يفرّق شعره فرّقه الله بمنشار من النار»^(٥).

وروي: «أنّ من سرّح لحيته سبعين مرّة عدّها مرّة مرّة لم يقربه الشيطان أربعين يوماً»^(٦).

و«إمرار المشط على الصدر يذهب بالهمّ والوباء»^(٧).

وفي خبر آخر^(٨) «أنّه اذا أراد أن يسرّح اللحية ضرب المشط من تحت

١ - من قوله رحمه الله: «فخذ المشط باليد اليمنى...» في ابتداء الفصل إلى هنا نصّ كلام «الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩٧؛ وكذا نصّ كلام الصدوق رحمه الله في «المقنع» ص ٥٤٣ - ٥٤٤. ونقل نصّه أيضاً ولده في «مكارم الأخلاق» ص ٧٢.

٢ - سورة القدر، الآية ٢. والمراد قراءة جميع السورة.

٣ - لم أجده في الكتب المتقدمة على المؤلف رحمه الله، ولكن في «أمان الأخطار» ص ٣٧: «روي أنّه يبدأ من تحت، ويقراً: إنا أنزلناه في ليلة القدر».

٤ - في «الكافي» ج ٦، ص ٤٨٨، ح ١: عن الصادق عليه السلام: «...ومشط الرأس يذهب بالوباء - قال: قلت: وما الوباء؟ قال: - الحمّى، والمشط للحية يشدّ الأضراس»، وما نقله في الكتاب موافق لرواية «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٧٥، ح ٣٢٠.

٥ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٧٦، ح ٣٣٠.

٦ - «الكافي» ج ٦، ص ٤٨٦، ح ١٠: «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٧٥، ح ٣٢٢.

٧ - «الكافي» ج ٦، ص ٤٨٩، ح ٨.

٨ - «س» + سبعين مرّة بعدها مرّة واحدة لم يقربه الشيطان.

إلى فوق أربعين مرّة، ويقرأ ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ﴾، ومن فوق إلى تحت سبع مرّات
ويقرأ ﴿وَالْعَادِيَات﴾ ثم يقول: «اللَّهُمَّ سَرِّحْ عَنِّي الْهُمُومَ وَالْغُمُومَ وَوَحْشَةَ
الْصُّدُورِ»^(١).

١ - لم أجد هذا الخبر في شيء من المصادر المتقدمة على الكتاب، ورواه ولده في «مكارم الأخلاق» ص ٧٢، وعلى بن موسى بن طائوس في «أمان الأخطار» ص ٣٧، ومنه في «الوسائل» ج ٢، ص ١٢٧، ح ١٦٩٥. وكان الأولى لعلي صاحب «الوسائل» رحمه الله أن يرويه من «الأدب الدينية» لتقدمها عليهما. واعلم أن ما نقله في «أمان الأخطار» و«الوسائل» موافق لما في المتن، ولكن في «مكارم الأخلاق» روى الدعاء هكذا: «اللهم فرِّج عني الهموم وحشة الصدور، ووسوسة الشيطان».

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

گروه آموزشی ریاضیات و آمار - دانشکده ریاضیات و آمار

موسسه تخصصی زبان - واحد تهران مرکزی

تاریخ:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

تاریخ:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

الفصل الرابع

في ذكر آداب الأخذ من الأطراف وما يتعلق به

قال النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «اخفوا الشوارب واعفوا اللحى ولا تشبهوا باليهود»^(١).

ويستحبّ تدوير اللحية^(٢)، وأن يقبض باليد عليها ويجزّ ما فضل، فقد ورد في الأخبار: «انّ ما زاد على القبضة فهو في النار»^(٣).
ويكره تتنف الشيب ولا بأس بجزّه^(٤).

وتقول عند أخذ الشارب: «بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ صَلَّى اللَّهُ

١ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٧٦، ح ٣٣٢ وفيه «حَفَوا» بالحاء المهملة، ولعلّ ما في المتن أولى لورود «تخفيف اللحية» كثيراً في الروايات، فراجع «الوسائل» ج ٢، ص ١١١، الباب ٦٣ من أبواب آداب الحمّام، ورواه في «معاني الأخبار» ص ٢٩١ بعينه إلّا أنّ فيه: «ولا تشبهوا بالمجوس».

٢ - «الكافي» ج ٦، ص ٤٨٧، ح ٥.

٣ - «الكافي» ج ٦، ص ٤٨٧، ح ١٠.

٤ - «الكافي» ج ٦، ص ٤٩٢، ح ٣.

عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ».

وتقول ذلك أيضاً عند تقليم الأظفار^(١).

وتبدأ في تقليمها بالخنصر من يدك اليسرى، وتختتم بالخنصر من يدك اليمنى^(٢)، وكذا تفعل في تقليم أظفار الرجلين.

والأشياء العشرة من السنن الحنيفة خمس منها في الرأس وخمس في الجسد، فأما التي في الرأس فالممضضة، والاستشاق، والسواك، وقصّ الشارب، والفرق لمن طوّل شعر رأسه. وأما التي في الجسد فالاستنجاء، والختان، وحلق العانة، وقصّ الأظفير، وتنف الأبطين^(٣).

ويستحب إزالة الشعر من البدن.

ويستحب أخذ الشارب وتقليم الأظفار يوم الجمعة، وروى في ذلك فضلٌ كثير^(٤). وروى أن تقليم الأظفار يوم الخميس يرفع الرمذ^(٥)، وروى أنّ من قصّ أظفيره يوم الخميس وترك واحدة ليوم الجمعة نفى الله عنه الفقر^(٦).

ومن السنة دفن الشعر والأظفير والدم^(٧).

١- «الكافي» ج ٦، ص ٤٩١، ح ٩ وفيه: «وعلى سنة محمد رسول الله صلى الله عليه وآله».

٢- كما في «الكافي» ج ٦، ص ٤٩٢، ح ١٦.

٣- كما رواها في «الفتحة المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٦٦ مع اختلاف يسير في

بعض الكلمات. ورواها الصدوق في «الخصال» عن الإمام موسى بن جعفر عليه السلام في

باب الخمسة، ص ٢٧١، ح ١١، وكذا في «الهداية» ص ٨٣، أيضاً في «بحار الأنوار» ج

٧، ص ٦٧، ح ١.

٤- راجع «الكافي» ج ٦، ص ٤٩١، ح ١٢.

٥- «الكافي» ج ٢، ص ٤٩١، ح ١٣.

٦- «توابع الأعمال» ص ٤٢، ح ٣، «بحار الأنوار» ج ٧٦، ص ١٢١، ح ٧.

٧- «الكافي» ج ٦، ص ٤٩٣.

الفصل الخامس

في ذكر السواك والسنة فيه

قال النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «نزل جبرئيل عليه السلام بالسواك والحجامة والخلال»^(١)، ويكره السواك في حال الخلاء، وروي أنّ ذلك يورث البخر^(٢). وقد ذكرنا أنّ السواك مكروه في الحمام^(٣). قال الصادق عليه السلام: «أربع من سنن الأنبياء: التعطّر^(٤) والسواك والنساء والحناء»^(٥).

١ - «المحاسن» كتاب المآكل، ص ٥٥٨، ح ٩٢٥؛ «بحار الأنوار» ج ٧٦، ص ١٣٠، ح ٢١.

٢ - لم أجده في المصادر المتقدمة على الكتاب، ورواها في «مكارم الأخلاق» ص ٥١، وفي «بحار الأنوار» ج ٧٦، ص ١٣٥، ح ٤٨، والبخر: نتن الفم.

٣ - نفس المصدر، ص ٤٩.

٤ - «ص»: التغطية.

٥ - «كتاب الخصال» ص ٢٤٢، ح ٩٣، والمراد أنّها من سنن أكثر الأنبياء عليهم السلام دون جميعهم لعدم تزويج عيسى ويحيى عليهما السلام، أو المراد من النساء حَبَّهن دون النكاح حتى يشمل جميع المرسلين.

ويستحب السواك عند كل صلاة. وقد روي أنّ ركعتين بسواك أفضل من سبعين ركعة بغير سواك^(١). وقال النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «لو لا أني أشقّ على أمّتي لأمرتهم بالسواك عند وضوء كلّ صلاة»^(٢).

وفي السواك اثنا عشرة خصلة: هو من السنة، ومطهرة للفم، ومجلاة للبصر، ويرضى الرحمن، ويبيض الأسنان، ويذهب بالبلغم، ويذهب بالحفر، ويشدّ اللثة، ويشتهي^(٣) الطعام، ويزيد في الحفظ، ويضاعف الحسنات، ويفرح به الملائكة^(٤).

روي عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنَّهُ قَالَ: «لا يخلو المؤمن من خمس: مشط، وسواك، وخاتم عقيق، وسجادة، وسبحة فيها أربع وثلاثون حبة»^(٥).

١ - «المحاسن» ص ٥٦١، ح ٩٤٩.

٢ - نفس المصدر

٣ - كذا، وفي «س»: ويشهى الطعام؛ وهو الظاهر.

٤ - «الكافي» ج ٦، ص ٤٩٦، ح ٦: «ثواب الأعمال» ص ٣٤: «بحار الأنوار» ج ٧٦، ص ١٢٩، والحفر بالتحريك: صفة تعلق الأسنان وتوجب فساد أصول الأسنان.

٥ - «مصباح المتهجد» ص ٥١٢: «بحار الأنوار» ج ٨٥، ص ٣٣٤، ح ١٧. ولكن في «بحار الأنوار» ج ٨٤، ص ٣٢٩ نقل الرواية من «الآداب الدينية للطبرسي» ونسبها إلى الصادق عليه السلام مع أنّها مروية عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ.

الفصل السادس

في ذكر ما يتعلق بالنظر من الآداب والأدعية

إذا أردت النظر في المرأة فخذها باليد اليسرى وقل: «بِسْمِ اللَّهِ» فإذا نظرت فيها فضع يدك اليمنى على مقدم رأسك وامسح بها وجهك واقبض على لحيتك، وانظر في المرأة وقل: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَنِي بَشَرًا سَوِيًّا وَزَانِيًّا^(١) وَلَمْ يَشْبِنِي، وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِهِ، وَمَنَّ عَلَيَّ بِالْإِسْلَامِ وَرَضِيَهُ لِي دِينًا». وإذا وضعت المرأة من يدك فقل: «اللَّهُمَّ لَا تُغَيِّرْ مَا بَنَا مِنْ نِعْمِكَ، وَاجْعَلْنَا لِنِعْمِكَ مِنَ الشَّاكِرِينَ»^(٢)، (٣)، (٤).

١ - في المصدر: وزينني .

٢ - في المصدر: + ولاآلآئك من الذآكرين .

٣ - من أول الفصل إلى هنا عبارة «الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩٥، بعينها .

٤ - في «الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩٩: فإذا نظرت إلى أهل البلاء فقل

وإذا نظرت إلى أهل بلاء فقل سرّاً: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَاقَبَنِي مِمَّا ابْتَلَاهُ فِيهِ ، وَلَوْ شَاءَ فَعَلَ» .

وإذا نظرت إلى السحاب فقل: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُنْشِئُ السَّحَابَ بِقَدَرِهِ ، وَسَخَّرَهُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ بَعْدَ مَوْتِهَا ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْئَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ السَّحَابَةِ وَخَيْرِ مَا فِيهَا ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ تُمَطِّرَنَا مَطَرًا سَوًّا ، اللَّهُمَّ أَنْزِلْ بِهَا عَلَيْنَا رَحْمَةً مِنْكَ ، وَاسْقِنَا بِهَا سَقِيًّا نَافِعَةً ، وَاصْرِفْ عَنَّا مَا فِيهَا مِنْ بَلَاءٍ وَآفَةٍ وَسَخَطَةٍ وَنِقْمَةٍ»^(١) .

وإذا رأيت هبوب الريح فقل: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْئَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ الرِّيَّاحِ ، وَخَيْرِ مَا فِيهَا وَخَيْرِ مَا أُرْسَلَتْهَا بِهِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا ، وَشَرِّ مَا أُرْسَلَتْهَا بِهِ ، اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا رَحْمَةً وَلَا تَجْعَلْهَا عَذَابًا ، اجْعَلْهُمَا نِعْمَةً وَلَا تَجْعَلْهُمَا نِقْمَةً»^(٢) .

وتقول عند لمع البرق: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُرِي عِبَادَهُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ضَاعِقَةٍ وَشَرِّ كُلِّ بَارِقَةٍ ، أَسْئَلُكَ خَيْرَ مَا يَلُوحُ بِهِ الْبَرْقُ وَيَأْتِي بِهِ الْوَدَقُ»^(٣) .

« ثلاث مرات: الحمد لله الذي عاقبني مما ابتلاك به ، ولو شاء لفعل ، وأنا أعوذ بالله منها ومما ابتلاك به ، والحمد لله الذي فضّلني على كثير من خلقه . وفي «الكافي» باب الشكر ، ح ٢٠ ، ج ٢ ، ص ٩٧ : عن أبي جعفر عليه السلام قال : تقول ثلاث مرّات إذا نظرت الى المبتلى من غير أن تُسمعه : الحمد لله الذي عاقبني مما ابتلاك به ، ولو شاء فعل . قال : من قال ذلك لم يصبه ذلك البلاء أبداً .

١ - ما وجدت هذا الدعاء في شيء من المصادر .

٢ - «الأذكار المنتخبة من كلام سيّد الأبرار» للنووي ، ص ٢٥٠ .

٣ - نفس المصدر .

وتقول عند نزول المطر: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُنْزِلُ الْغَيْثَ مِنَ السَّمَاءِ، وَيُنْشِئُ رَحْمَتَهُ لِعِبَادِهِ، اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَدَدَ كُلِّ قَطْرَةٍ نَزَلَتْ مِنَ السَّمَاءِ مُنْذُ كَانَتْ، وَعَدَدَ كُلِّ قَطْرَةٍ تَنْزِلُ مِنْهَا مَا دَامَتْ، اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا صَيِّبًا هَيِّنًا^(١)، وَغَيْثًا نَافِعًا، وَمَطَرًا مُوَافِقًا، مُبَارَكًا فِي أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ، وَبَدْءِهِ وَعَاقِبَتِهِ وَمَهْبِطِهِ وَمَجْرَاهُ، وَمَغِيزِهِ وَمَسْبِلِهِ وَمُسْتَقَرِّهِ، وَمَا يَنْشَأُ عَلَيْهِ وَمَا يَنْبُتُ بِهِ، وَاجْعَلْهُ سَبَبًا لِلْأَمْنِ وَالْعَاقِبَةِ^(٢) بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ».

وروي أن الدعاء عند نزول الغيث مستجاب.^(٣)

وإذا أقمت من فراشك وقت السحر ونظرت إلى السماء فقل: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ عَلَيَّ رُوحِي لِأَحْمَدِهِ وَأَعْبُدُهُ^(٤)، اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا يُوَارِي مِنْكَ لَيْلٌ سَاجٍ^(٥)، وَلَا سَمَاءٌ ذَاتُ أَبْرَاجٍ، وَلَا أَرْضٌ ذَاتُ مِهَادٍ، وَلَا ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ، وَلَا بَحْرٌ لُجِّيٌّ يَدْخُلُ بَيْنَ يَدَيْ الْمُدْلِجِ مِنْ خَلْقِكَ، تَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ، غَارَتِ النَّجُومُ وَنَامَتِ الْعُيُونُ، وَأَنْتَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ، لَا تَأْخُذُكَ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَإِلَهُ الْمُرْسَلِينَ وَخَالِقِ النَّبِيِّينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ». ثم اقرأ خمس آيات من

١ - كذا، ولعل الصحيح: ميباً هينياً، والصيب: المطر الشديد الانصباب.

٢ - «س» +: والأمن والدعة، اللهم وقر حظي وأجزل فيضي، (كذا، والظاهر: فيثني) وكثر نصيبي من كل خير تنزله من السماء وتخرجه من الأرض.

٣ - الأذكار المنتخبة من كلام سيد الأبرار» للنووي ص ٢٥٣: «الدعوات» للراوندي، ص ٣٥.

٤ - في «المقنعة»: أحمده وأعبده.

٥ - كذا في المصدر وفي ثلاث نسخ من المقنعة، ولكن في هامش «س»: في ساير الأدعية: داغ، وهو الأظهر.

آل عمران: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ - إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى - إِنَّكَ لَا تُخَلِّفُ الْمِيعَادَ﴾ (١)، (٢)

فإذا رجعت إلى الفراش للنوم بعد قيامك منه فانفض فراشك ونظفه، فإن النبي صلى الله عليه وآله أمر بذلك، وقل: «الْحَمْدُ لِلَّهِ، بِاسْمِكَ وَصَعْتُ جَنِّي وَبِكَ أَرْفَعُ، فَإِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَأَغْفِرْ لِي، وَإِنْ رَدَدْتَهَا إِلَيَّ فَأَحْفَظْهَا بِمَا حَفِظْتَ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ» (٣). وليكن هذا الدعاء بعد الاضطجاع وأنت متوسد عينيك.

وإذا نظرت إلى سلطان أو من تخاف منه فقل: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ فُلَانٍ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ، وَأَسْأَلُكَ بَرَكَتَهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَتِهِ» (٤)، وتقول أيضاً: «خَيْرُكَ بَيْنَ عَيْنَيْكَ وَشَرُّكَ تَحْتَ قَدَمَيْكَ، وَأَنَا أَسْتَعِينُ بِاللهِ عَلَيْكَ» تقول ذلك مراراً. (٥)

وإذا نظرت إلى الأسد أو خفت منه فقل: «اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، أَعَزُّ

١ - سورة آل عمران، الآيات ١٩٠ - ١٩٤.

٢ - «الكافي» ج ٢، ص ٥٣٨، ح ١٢؛ وفي المصدر «ليل داج» بدلاً عن «ليل ساج». ج ٣، ص ٤٤٥، ح ١٠٢؛ «المقنعة» ص ١٢١.

٣ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٤٩٤؛ «الكافي» ج ٢، ص ٥٣٦، ح ٢.

٤ - «الفرقة المنسوبة للإمام الرضا عليه السلام» ص ٤٠٠، وفيه زيادة: اللهم اجعل حاجتي أولها صلاحاً وأوسطها فلاحاً وآخرها نجاحاً. ورواها مع هذه الزيادة في «بحار الأنوار» ج ٩٥، ص ٢١٩، ح ١٥.

٥ - في «الفرقة المنسوبة للإمام الرضا عليه السلام» ص ٤٠٠؛ وإذا كان لك إلى رجل حاجة فقل: خيرك بين عينيك وشرك تحت قدميك، وأنا أستعين بالله عليك. تقول ذلك مراراً، ورواه في «بحار الأنوار» ج ٩٥، ص ١٥٨، ح ٨، عنه، وفي ص ٢٢٢ عن «مكارم الأخلاق» ح ٢١ وقال: إذا دخلت على سلطان فقل: خيرك....

مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَأَكْبَرُ، وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ مَا أَخَافُ وَأَحْذَرُ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ»^(١).

وقد روي عن الصادق عليه السلام أنّه قال: «إذا خفت الأسد أو لقيت
الأسد فاقرأ في وجهه آية الكرسي وقل: «عَزَمْتُ عَلَيْكَ بِعَزِيمَةِ اللَّهِ وَبِعَزِيمَةِ مُحَمَّدٍ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَعَزِيمَةِ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، وَعَزِيمَةِ أَمِيرِ
الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالْأَيْمَةَ مِنْ بَعْدِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ» فَإِنَّهُ
يُنْصَرَفُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ»^(٢).

وإذا رأيت كلباً يهرّ بين يديك فاقرأ: ﴿يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتِطَعْتُمْ أَنْ
تَتَفَدُّوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾^(٣) الآية، وقوله أيضاً: ﴿وَحَشَعَتِ
الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا﴾^(٤)، وتقرأ أيضاً: ﴿وَعَنْتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ
الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا﴾^(٥).

وإذا رأيت ذمياً فقل: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنِي عَلَيْكَ بِالإِسْلَامِ دِينًا،
وَبِالْقُرْآنِ كِتَابًا، وَبِالْكَعْبَةِ قِبْلَةً، وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نَبِيًّا، وَبِعَلِيِّ إِمَامًا،
وَبِالْمُؤْمِنِينَ إِخْوَانًا»^(٦).

-
- ١- في «الفرقة المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٤٠٠: إذا رأيت الأسد فكبر في وجهه ثلاث تكبيرات وقل: الله أعز وأكبر وأجل من كل شيء أكبر، وأعوذ بالله مما أخاف وأحذر.
 - ٢- «الكافي» ج ٢، ص ٥٧٢، ح ١١: «بحار الأنوار» ج ٤٧، ص ٩٥، ح ١٠٨.
 - ٣- سورة الرحمن، الآية ٣٣، وإليك تتمتها: ﴿فَانفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ﴾.
 - ٤- سورة طه، الآية ١٠٨.
 - ٥- سورة طه، الآية ١١١.
 - ٦- «الفرقة المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩٨، ولكن في «ثواب الأعمال» ص ٢٤

وإذا رأيت جنازةً فقل: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَجْعَلْنِي مِنَ السَّوَادِ الْمُحْتَرَمِ»^(١).

وتقول أيضاً: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي تَعَزَّزْنَا بِالْقُدْرَةِ، وَقَهَرَ عِبَادَهُ بِالْمَوْتِ»^(٢).

وإذا رأيت قبر المؤمن قبل دفنه فقل: «اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا رَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَلَا تَجْعَلْهَا حُفْرَةً مِنْ حُفْرِ النَّيْرَانِ»^(٣).

وإذا نظرت إلى القبور فقل: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْمَقَابِرِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ، أَنْتُمْ لَنَا سَلَفٌ وَنَحْنُ لَكُمْ تَبِعٌ، وَنَحْنُ عَلَى آثَارِكُمْ مُقْتَدُونَ وَارِدُونَ، نَسْأَلُ اللَّهَ الصَّلَاةَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَالْمَغْفِرَةَ لَنَا وَلَكُمْ»^(٤).

« وكذا «بحار الأنوار» ج ٩٣، ص ٢١٧: من رأي يهودياً أو نصرانياً أو مجوسياً أو أحداً على غير ملة الإسلام... »

١- «الكافي» ج ٣، ص ١٦٧، ح ١ و٢: «بحار الأنوار» ج ٨١، ص ٢٦٦، ح ٢٤.

٢- ولكن في «فلاح السائل ونجاح المسائل» الطبعة الحديثة بتحقيق غلام حسين المجيدي، ص ١٧٠ يقال في سجود الصلاة بعد الفراغ من دفن الميت: «سبحان من تعزَّز بالقدرة وقهر عباده بالموت»، ورواه عنه في «بحار الأنوار» ج ٩١، ص ٢١٨، ح ٣.
أقول: لا يمكن المساعدة على ما في المتن، والظاهر بل المقطوع زيادة كلمة «نا» والصحيح: «تعزَّز».

وفي «الكافي» ج ٣، ص ١٦٧، ح ٣: قال رسول الله صلى الله عليه وآله: «من استقبل جنازة أو رآها فقال: «الله أكبر، هذا ما وعدنا الله ورسوله وصدق الله ورسوله، اللهم زدنا إيماناً وتسليماً، الحمد لله الذي تعزَّز بالقدرة وقهر عباده بالموت» لم يبق في السماء ملك إلا بكى رحمة لصوته»، ورواها في «التهذيب» ج ١، ص ٤٥٢، ح ١٤٧١، أيضاً.

٣- «الفتحة المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ١٧٠: «بحار الأنوار» ج ٨٢، ص ٣٩، ح ٣٠.

٤- لم أجد هذا الدعاء بعينه، ولكن هناك روايات كثيرة قريبة منه مثل ما رواه في «الكافي» ج

وإذا رأيت باكورة فقل: «اللَّهُمَّ كَمَا أَرَيْتَنَا أَوْلَهَا فَأَرِنَا آخِرَهَا»^(١) فإذا أكلت فقل: «اللَّهُمَّ أَطْعَمْتَنَا أَوْلَهَا فَأَطْعِمْنَا آخِرَهَا، وَبَارِكْ لَنَا فِيهَا».

وإذا أردت الاكتحال فقل: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَنْ تَجْعَلَ النُّورَ فِي بَصَرِي، وَالْبَصِيرَةَ فِي دِينِي، وَالْيَقِينَ فِي قَلْبِي وَالْإِخْلَاصَ فِي عَمَلِي، وَالسَّلَامَةَ فِي نَفْسِي، وَالسَّعَةَ فِي رِزْقِي، وَالشُّكْرَ لَكَ أَبَدًا مَا أَبْقَيْتَنِي»^(٢).

«٣، ص ٢٢٩، ح ٨: «السلام على أهل الديار من المؤمنين والمسلمين، رحم الله المستقدمين منا والمستأخرين، وإنا - إن شاء الله - بكم لاحقون»، وراجع أيضاً «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ١١٤، ح ٥٣٣: «بحار الأنوار» ج ١٠٢، ص ٢٩٧، ح ١٢، ١٥، ٢١، ٢٢ و ٢٣؛ وج ٨٢، ص ١٧٩، ح ٢٤.

١- في «مكارم الأخلاق» ص ١٧٠: كان رسول الله صلى الله عليه وآله إذا رأى الفاكهة الجديدة قبلها ووضعها على عينيه وفمه، ثم قال: «اللهم كما أريتنا أولها في عافية فأرنا آخرها في عافية»، ورواها في «بحار الأنوار» ج ٦٦، ص ١١٩، ح ١٠ بهذه العبارة عن ابن بابويه.

والباكورة: أول ما يُدرك من الفاكهة وجمعها بواكير وباكورات.

٢- في «الكافي» ج ٢، ص ٥٤٩ عن محمد الجعفي عن أبيه قال: كنت كثيراً ما أشتكي عيني، فشكوت ذلك إلى أبي عبد الله عليه السلام. فقال: «ألا أعلمك دعاءً لديناك وأخرتك وبلاغاً لوجع عينيك؟» قلت: بلى. قال: «تقول في دبر الفجر ودبر المغرب: «اللهم إني أسئلك بحق محمد وآل محمد عليك صلّ على محمد وآل محمد واجعل النور في بصري...» إلى آخرها، ورواها في «بحار الأنوار» ج ٧٦، ص ٩٦، ح ١١ أيضاً.

فقد ورد الدعاء لوجع العينين، ووقتها دبر الفجر والمغرب وليست مختصةً بالاكتحال، نعم في «مكارم الأخلاق» ص ٤٧: «الدعاء عند الكحل: اللهم إني...» ورواه في البحار عنه، والظاهر أنّ الحسن بن الفضل الطبرسي أخذها من أبيه، واستناد الكل إلى «الآداب الدينية»، وعلى أي حال فلا شك في حسن قرائتها في جميع الأحوال.

وتكتحل في العين اليمنى ثلاثاً وفي اليسرى اثنتين، فهكذا كان يفعل النبي
صلى الله عليه وآله.^(١)

وقال النبي صلى الله عليه وآله: «اكتحلوا وترأ، واستاكوا عرضاً»^(٢).

«واعلم أن الظاهر زيادة كلمة «عليك» في الدعاء في «الكافي» وأن الصحيح عدمها
كما في المتن والبحار ومكارم الأخلاق.

١- في «الكافي» ج ٦، ص ٤٩٥ ح ١٢: «إن رسول الله صلى الله عليه وآله كان يكتحل قبل أن
ينام...»، ورواه أيضاً في «وسائل الشيعة» ح ١ من باب ٥٧ من أبواب آداب الحمام، ج ٢،
ص ١٠١.

٢- رواه في «بحار الأنوار» ج ٧٦، ص ١٣٧، ح ٤٨ عن «مكارم الأخلاق» ص ٥٠، والظاهر
استناد الكل إلى «الآداب الدينية».

الفصل السابع

في ذكر ما يتعلق بالسمع من الآداب والأدعية

إذا سمعت الأذان فقل مثل ما يقوله المؤذن، فإذا قال: «الله أكبر»، قل: الله أكبر، فإذا قال: «أشهد أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله» فقل: «وأنا أشهد أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله اكتنفي به عن كل من أبى وجحد، واعترف بها عن كل من أقر وشهد»^(١).

وتقول عند الحيلة: «لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم».

وتقول - عند قوله: «حي على خير العمل» -: «مرحبا بالقائمين عدلاً،

١- في «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ١٨٧، ح ٢٩: «...اكتنفي بهما عن كل من أبى وجحد، وأعين بهما من أقر وشهد».

وَبِالصَّلَاةِ مَرْحَبًا وَأَهْلًا»^(١).

وإذا سمعت أذان الصبح فقل: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِإِقْبَالِ نَهَارِكَ وَإِدْبَارِ لَيْلِكَ وَحُضُورِ صَلَوَاتِكَ وَأَصْوَاتِ دُعَايِكَ وَتَسْبِيحِ مَلَائِكَتِكَ أَنْ تَصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَنْ تُتَوِّبَ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ»^(٢).

وإذا سمعت أذان المغرب فقل مثل ذلك^(٣)، غير أنك تقول: «أَسْأَلُكَ بِإِقْبَالِ لَيْلِكَ وَإِدْبَارِ نَهَارِكَ».

وإذا سمعت شيئاً من عزائم القرآن يجب عليك عنده السجود - سجدت بغير تكبير - وقلت: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَقًّا حَقًّا، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِيْمَانًا وَتَضَدِّيْقًا، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عُبودِيَّةً وَرِقًا، سَجَدْتُ لَكَ يَا رَبِّ تَعَبُّدًا وَرِقًا لَا مُسْتَكْبِرًا وَلَا مُسْتَكْبِرًا، بَلْ أَنَا عَبْدٌ ذَلِيلٌ خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ»^(٤).

وروي أنه يقول في سجدة العزائم: «اللَّهُمَّ آمَنَّا بِمَا كَفَرُوا، وَعَرَفْنَا مِنْكَ مَا أَنْكَرُوا، وَأَجْبَنَّاكَ إِلَى مَا دَعَوْتَنَا، إِلَهِي فَالْعَفْوُ» ثلاثاً، ثم ترفع رأسك وتكبر^(٥).

١ - بل تقوله عند رؤية المؤذن، كما في «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ١٨٧، ح ٢٧: «وكان ابن النباح يقول في أذانه: حيّ على خير العمل، حيّ على خير العمل، فإذا رآه علي عليه السلام قال: «مرحباً بالقائلين عدلاً وبالصلاة مرحباً وأهلاً».

٢ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ١٨٧، ح ٢٧.

٣ - المصدر السابق. والظاهر أن قوله: «غير أنك تقول: اسئلك بإقبال ليلك وإدبار نهارك» قد زاده المؤلف رحمه الله اعتباراً.

٤ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٢٠١، ح ٩٢٢.

٥ - ولكن في «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٢٠١، ح ٩٢٢: «من قرأ شيئاً من العزائم الأربع

وإذا سمعت صياح الديك فقل: «سُبُوحٌ قُدُّوسٌ، رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ، سَبَقَتْ رَحْمَتُكَ غَضَبَكَ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، سُبْحَانَكَ وَيَحْمَدُكَ، عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَاعْفُزْ لِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ»^(١).

وإذا سمعت ما يتطير به أو رأيته فقل: «اللَّهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُكَ، وَلَا طَيْرَ إِلَّا طَيْرُكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ، لَا يُؤْتِي الْحَسَنَاتِ إِلَّا أَنْتَ، وَلَا يَصْرِفُ السَّيِّئَاتِ إِلَّا أَنْتَ، مُدَبِّرَ الْأَرْوَاحِ وَالنَّفُوسِ، وَخَالِقِ السُّعُودِ وَالنَّحُوسِ، وَمُقَدِّرِ النِّعَمِ وَالْبُؤْسِ وَمَالِكِ الْمَضَارِّ وَالْمَنَافِعِ وَالْمَخَافَاتِ وَالْمَطَالِعِ، وَأَنْتَ الْمَيْسِرُ لِكُلِّ خَيْرٍ يُزْتَجَى، وَالْمُعِيدُ مِنْ كُلِّ شَرٍّ يَتَّقَى، أَسْأَلُكَ أَنْ تَسَهِّلَ لِي كُلَّ خَيْرٍ عَلِمْتُهُ أَوْ جَهِلْتُهُ، وَتُعِيدَنِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ خَفَيْتُهُ وَأَمْنَيْتُهُ»^(٢).

وإذا سمعت ما يتفأل به أو رأيته فقل: «اللَّهُمَّ أَنْتَ مُنْشِئُ الْخَيْرَاتِ وَمُيَسِّرُهَا وَمُسَبِّبُهَا وَالْمُعِينُ عَلَيْهَا وَالْمُرْشِدُ إِلَيْهَا، أَسْأَلُكَ أَنْ تُيسِّرَ لِي الْخَيْرَ فِي كُلِّ وَقْتٍ وَزَمَانٍ، وَفِي كُلِّ مَوْضِعٍ وَمَكَانٍ».

وإذا طنت أذنك فصلّ على محمد وآله عليه وعليهم السلام وقل: «اللَّهُمَّ اذْكُرْ مَنْ ذَكَرَنِي بِخَيْرٍ»^(٣).

«فليسجد فليقل: «إلهي آمنة بما كفروا، وعرفنا منك ما أنكروا، وأجبتناك إلى ما دعوا، إلهي فالعفو العفو» ثم يرفع رأسه ويكبر.

١ - «الكافي» ج ٢، ص ٥٣٨، ح ١٢. وفيه «وحدك» بدل قوله: «سبحانك وبحمدك».

٢ - «الأمالى» للصدوق رضوان الله عليه، ص ٣٣٩، المجلس الرابع والستون: «قال عليه السلام: اللهم لا طير إلا طيرك، ولا ضير إلا ضيرك، ولا خير إلا خيرك، ولا إله غيرك»، ورواها في «بحار الأنوار» ج ٥٨، ص ٢٢٤، ح ٥.

٣ - «الاختصاص» للمفيد، ص ١٦٠: «... سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله يقول: من

وإذا سمعت إنساناً يشني عليك فقل: «اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَعْلَمُ بِي مِنْ نَفْسِي وَأَنَا أَعْلَمُ بِنَفْسِي مِنْ غَيْرِي، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا لَا يَعْلَمُونَ، وَاجْعَلْ لِي خَيْرًا مِمَّا يَسْئَلُونَ، وَلَا تُؤَاخِذْ بِي بِمَا يَقُولُونَ»^(١).

وإذا سمعت صوت الرعد فقل: «سُبْحَانَ مَنْ يَسْبِيحُ لَهُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ، وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ، وَنَشْهَدُ أَنَّ الْأَمْرَ مِنْ عِنْدِهِ، اللَّهُمَّ لَا تُؤَاخِذْنَا بِغَضَبِكَ، وَلَا تَهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ، وَعَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ الْبُرْدِ وَمِنْ شَرِّ مَا يَتَّقِي فِي الْبُورِاقِ»^(٢).

« طُتَّتْ أذُنُهُ فَلْيَصِلْ عَلَيَّ، وَمَنْ ذَكَرَنِي بِخَيْرٍ ذَكَرَهُ اللَّهُ بِخَيْرٍ ». والظاهر من هذا الحديث أنه ليس على من طُتَّتْ أذنه - أي صَوَّتت - سوى الصلاة على النبي صلى الله عليه وآله، نعم روى نفس الحديث في «بحار الأنوار» ج ٩٥، ص ٦١، ح ٣٦، عن الاختصاص هكذا: «... سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله يقول: من طُتَّتْ أذنه فليصل عليّ، وليقل: «من ذكرني بخير ذكره الله بخير».

١ - في الخطبة ١٩٣ من «نهج البلاغة» ص ٣٠٥: «إذا زكّي أحدُ منهم خاف ممّا يقال له، فيقول: أنا أعلم بنفسي من غيري، وربّي أعلم بي ممّي بنفسي، اللهم لا تؤاخذني بما يقولون، واجعلني أفضل ممّا يظنون، واغفر لي ما لا يعلمون». وفي «بحار الأنوار» ح ٦٨، ص ١٩٤، ح ٤٨: «أنا أعلم بنفسي من غيري، وربّي أعلم بي، اللهم لا تؤاخذني بما يقولون، واجعلني خيراً ممّا يظنون، واغفر لي ما لا يعلمون، فإنك علام الغيوب، وسائر العيوب».

٢ - قال المؤلف رحمه الله في «مجمع البيان» ج ٥، ص ٢٨٣ ذيل الآية ١٢ من سورة الرعد: «كان صلى الله عليه وآله إذا سمع صوت الرعد قال: «سبحان من يسبّح الرعد بحمده» وروى سالم بن عبد الله عن أبيه قال: كان رسول الله صلى الله عليه وآله - إذا سمع الرعد والصواعق - قال: «اللهم لا تقتلنا بغضبك ولا تهلكنا بعذابك وعافنا قبل ذلك». وقال ابن عباس: من سمع صوت الرعد فقال: «سبحان الذي يسبّح الرعد بحمده، والملائكة من خيفته، وهو على كلّ شيء قدير» فإن أصابته صاعقة فعليّ ديته.

وإذا سمعت العطاس فسمّت^(١) العاطس: «يَرْحَمُكَ اللَّهُ»^(٢).

وإذا عطست أنت فضع سبابتك على قصبه أنفك فقل: «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ، رَغَمَ أَنْفِي لِلَّهِ رَغْمًا ذَاخِرًا
ضَاغِرًا غَيْرَ مُسْتَنْكِفٍ وَلَا مُسْتَكْبِرٍ وَلَا مُسْتَحْسِرٍ»^(٣).

وإذا سمّتك غيرك فردّ عليه وقل: «يَعْفُزُ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ»، هذا إذا عطس
الإنسان مرّة أو مرّتين، فإذا زاد فقل: «شَفَاكَ اللَّهُ»^(٤).

وتقول للمخالف في الدين^(٥): «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» تعني بذلك الملائكة

١ - قال في «النهاية في غريب الحديث والأثر» ج ٢، ص ٣٩٧: «التسميت: الدعاء، ومنه الحديث: «في تسميت العاطس» لمن رواه بالسين المهملة، وقيل: اشتقاق تسميت العاطس من السمت، وهو الهيئة الحسنة، أي جعلك الله على سمّت حسن، لأنّ هيئته تنزع عجز للعطاس». وفي «مجمع البحرين» ج ٢، ص ٢٠٦: «قال رسول الله صلى الله عليه وآله: «للمسلم ثلاثون حقاً» وعدّ منها تسميت العاطس، أعني الدعاء له. قال الجوهري: التسميت بالسين المهملة، وبالشين المعجمة أيضاً: الدعاء للعاطس، مثل يرحمك الله. وقال تغلب - نقلاً عنه -: والاختيار بالسين، لأنّه مأخوذ من السمت والقصد، وقال ابو عبيدة: بالشين المعجمة».

٢ - «اللفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩١: «فإذا عطس أخوك فسمّته، وقل: يرحمك الله».

٣ - نفس المصدر؛ ورواه في «الكافي» ج ٢، ص ٦٥٧، ح ٢٢ باختلاف غير يسير.

٤ - «اللفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩١: «هذا إذا عطس مرّة أو مرّتين أو ثلاثاً، فإذا زاد على ثلاث فقل: «شفاك الله»، فإنّ ذلك من علّة وداء في رأسه ودماغه».

٥ - المراد من المخالف في الدين، المنافق كما في «اللفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩٢؛ وراجع أيضاً «الخصال» ج ٢، ص ١٥٣؛ و«بحار الأنوار» ج ٧٦، ص ٥٤، ح ٧. ولمعرفة الترحّم عليه راجع «الكافي» ج ٢، ص ٦٥٦، ح ١٨.

الموكلين به. وتقول للمرأة: «عَافَاكَ اللهُ»، وللصبي: «زَرَعَكَ اللهُ»^(١)، وللمرضى «شَفَاكَ اللهُ»، وللذمي: «هَذَاكَ اللهُ»، وللنبي أو الإمام: «صَلَّى اللهُ عَلَيْكَ»^(٢).

١ - «س»: ردعك الله. وفي «الفرق المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩٢: «وَرَعَكَ اللهُ» من الرعة: وهي حُسن الهيئة. ولكن في «بحار الأنوار» ج ٧٦، ص ٥٢ و ٥٦ نقلًا عن «مكارم الأخلاق» و «الفرق المنسوب للإمام الرضا عليه السلام»: «زرعك الله». وهذا يؤيد ما ذكرته في مقدمة «المعجم المفهرس لألفاظ أحاديث بحار الأنوار» وكذا في «أشنايى با بحار الأنوار» من لزوم تصحيح مصادر البحار وفقاً لما في «بحار الأنوار» لا بالعكس كما قد يتوهم.

٢ - «الفرق المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩٢: وقد أخرج الحديث مصحح الكتاب عن «مكارم الأخلاق» وكذا العلامة المجلسي في «بحار الأنوار» ج ٧٦، ص ٥٢، مع تقدّم «الآداب الدينية» عليه.

الفصل الثامن

في ذكر آداب الأكل والشرب وما يأخذ مأخذهما

قال الحسن بن علي عليهما السلام: «في المائة اثنا عشر خصلة يجب على كل مسلم أن يعرفها: أربع منها فرض، وأربع منها سنة، وأربع (منها) تأديب. فأما الفرض: فالمعرفة، والرضا، والتسمية، والشكر. وأما السنة: فالوضوء قبل الطعام، والجلوس على الجانب الأيسر، والأكل بثلاث أصابع، ولق الأَصَابِعِ. وأما التأديب: فالأكل ممًا يليك، وتصغير اللقمة، والمضغ الشديد، وقلة النظر في وجوه الناس»^(١).

وروي: «أنَّ من غسل يده قبل الطعام وبعد الطعام عاش في سعة وعوفي

١ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٢٧؛ «المحاسن» ص ٤٥٩؛ «إقبال الأعمال» ص ١١٢؛ «بحار الأنوار» ج ٦٦، ص ٤١٤. وروي مثله في «الخصال» ص ٤٨٥ من وصايا النبي صلى الله عليه وآله لعلي عليه السلام.

من البلوى في جسده»^(١).

وإذا كان على المائدة ألوان مختلفة فسم الله تعالى عند كل لون منها، فإن نسيت فقل: «بِسْمِ اللَّهِ عَلَىٰ أَوْلِيهِ وَآخِرِهِ»^(٢)، ولا تتك في حال الأكل^(٣)، ولا تقطع اللحم بالسكين فإنها من فعل الأعاجم^(٤) وانهشه نهشاً فإنه أهنأ وأمرأ، ولا تستعن بالخبز ولا تستخدمه فإنه من فعل ذلك وقع عليه الفقر وسلط عليه الجذام^(٥).

وكل ما وقع تحت مائدتك فإنه ينفي عنك الفقر، وهو مهر الحور العين، ومن أكله حشى قلبه علماً وحكماً^(٦) وإيماناً ونوراً، فإن كنت في الصحراء فدعه^(٧).

١ - «المحاسن» كتاب المآكل من المحاسن، باب الوضوء قبل الطعام وبعده، ح ٢١٩، ص ٤٢٤؛ «الكافي» ج ٦، ص ٢٩٠؛ «التهذيب» ج ٩، ص ٩٧، ح ١٥؛ «بحار الأنوار» ج ٦٦، ص ٣٥٦، ح ١٦.

٢ - «المحاسن» ص ٤٣٩، ح ٢٩٢ عن داود بن فرقد، قال: قلت لأبي عبد الله عليه السلام: كيف أسمي على الطعام؟ فقال: «إذا اختلفت الآنية فسم على كل إناء»، قلت: فإن نسيت أن أسمي؟ فقال: «تقول: بسم الله في أوله وآخره»؛ وفي «الكافي» ج ٦، ص ٢٩٥، ح ٢٠... «تقول بسم الله على أوله وآخره»، وروى كلاً منهما في «بحار الأنوار» ج ٦٦، ص ٣٨٠، ح ٤٤.

٣ - «المحاسن» ص ٤٥٦، ح ٣٨٦ - ٣٩٦. قال العلامة المجلسي في «بحار الأنوار» ج ٦٦، ص ٣٩٠: «اعلم أنه يستفاد من تلك الأخبار أحكام: الأول كراهة الأكل متمكناً، ولا خلاف فيه ظاهراً، وله معان: الأول: الاتكاء باليد. الثاني الجلوس متمكناً على البساط من غير ميل إلى جانب. الثالث: إسناد الظهر إلى الوسائد ومثلها. الرابع: الاضطجاع على أحد الشقين. الخامس: الأعم من الرابع والأول. السادس: الأعم مما سوى الأول».

٤ - «الكافي» ج ٦، ص ٣٠٤، ح ١٣؛ «الدعوات» للراوندي، ص ١٥٤، ح ٤١٩.

٥ - «الكافي» ج ٦، ص ٣٠١، ح ٢٠.

٦ - في «البحار»: حليماً، وهو الصحيح ظاهراً.

٧ - «الدعوات» للراوندي ص ١٣٩، ح ٤٣٤٤؛ «بحار الأنوار» ج ٦٦، ص ٤٣١، ح ١٥.

ولا تأكل على الشبع فإنه مكروه وربما بلغ حدّ الخطر، ولا تتولّ الأكل والشرب باليسار إلّا عند الضرورة.

وعليك بالخلال، فإنّ الصادق عليه السلام قال: «نزل جبرئيل عليه السلام بالسواك والحجامة والخلال»^(١)، ولا تتخلّل بالقصب ولا بالآس ولا بالرمان، كذا جاء في الأخبار^(٢).

وروي أنّ النبي صلّى الله عليه وآله أتى بطعام فأدخل إصبه فيه فإذا هو حارٌّ، فقال: «دعوه حتّى يبرد، فإنه أعظم بركة»^(٣)، وقال صلّى الله عليه وآله: «إذا أكلتم الثريد فكلوا من جوانبه فإنّ الذروة فيها البركة»^(٤).

وتقول عند تناول الطعام: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ، وَيُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ وَيُسْتَعَانُ بِهِ وَيُفْتَقَرُ إِلَيْهِ»^(٥) اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى مَا رَزَقْتَنِي مِنْ طَعَامٍ

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٣٢، ح ١٠٩.

٢- «الكافي» ج ٦، ص ٣٧٧، ح ١١؛ «بحار الأنوار» ج ٦٦، ص ٢٣٧، ح ٢.

٣- «عيون أخبار الرضا عليه السلام» ج ٢، ص ٤٠، ح ١٢٤؛ «بحار الأنوار» ج ٦٦، ص ٤٠١، ح ٤. وقريب منه في «الكافي» ج ٦، ص ٣٢٢.

٤- «عيون أخبار الرضا عليه السلام» ج ٢، ص ٣٤، ح ٧١؛ «بحار الأنوار» ج ٦٦، ص ٧٩، ح ١.

أقول: في هامش «عيون أخبار الرضا عليه السلام»: الذروة: المرتفع من الشيء.. وكذا في «النهاية» لابن الأثير ج ٢، ص ١٥٩: «ذروة كلّ شيء أعلاه»، ولكن الظاهر من الحديث أنّ المراد من الذروة ما ترامي من حواشي الطعام وأطرافه بقريئة تناسب الفقرتين ولا وجه للأكل من مرتفع الطعام. نعم في «الكافي» ج ٦، ص ٣١٨، ح ٩: «لا تأكلوا من رأس الثريد وكلوا من جوانبه فإنّ البركة في رأسه».

٥- «س»: ويستعين به ويفتقر إليه. ولا وجه له ظاهراً، وفي «ص»: ويستغني به ويستغفر الله. وفي «البحار»: ويستغني ويفتقر إليه.

وَإِذَا مِ فِي يُسْرِ وَغَافِيَةٍ ، مِنْ غَيْرِ كُرْهِ مِنَّا وَمَشَقَّةٍ ^(١) ، بِسْمِ اللَّهِ خَيْرِ الْأَسْمَاءِ (بِسْمِ اللَّهِ) رَبِّ الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ ، بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ، اللَّهُمَّ اسْعِدْنِي فِي مَطْعَمِي هَذَا بِخَيْرِهِ وَأَعِزَّنِي مِنْ شَرِّهِ ، وَامْتَنِّعْنِي بِنَفْعِهِ ، وَسَلِّمْنِي مِنْ ضَرِّهِ» ^(٢) .

وتقول عند الفراغ من الطعام: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي فَأَشْبَعَنِي وَسَقَانِي فَأَزْوَانِي وَصَانَنِي وَحَمَانِي ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَرَّفَنِي الْبَرَكَاتِ وَالْيُمْنِ بِمَا أَصَبْتُهُ وَتَرَكْتُهُ» ^(٣) مِنْهُ ، اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ هَبِئًا مَرِيئًا لَا وَيِيًا وَلَا دَوِيًا ^(٤) وَأُبْقِنِي بَعْدَهُ سَوِيًّا فَإِنَّمَا ^(٥) بِشُكْرِكَ مُحَافِظًا عَلَى طَاعَتِكَ ، وَارزُقْنِي رِزْقًا دَارًا وَأَعِشْنِي عَيْشًا قَارًا ، وَاجْعَلْنِي بَارًا وَاجْعَلْ مَا يَتَلَقَّانِي فِي الْمَعَادِ مُبْهِجًا سَارًا بِرَحْمَتِكَ» ^(٦) .

وابدأ في أول الطعام بالملح واختم بالخل ^(٧) .

١ - في «البحار»: من غير كد مني ولا مشقة .

٢ - لم أجد هذا الدعاء وكذا ما بعده أي دعاء الفراغ من الطعام في المصادر المتقدمة على الكتاب ورواهما في «مكارم الأخلاق» ص ١٤٤ عن «كتاب النجاة» ، و«بحار الأنوار» ج ٦٦ ، ص ٣٨٠ ، ح ٤٧ عن «مكارم الأخلاق» .

٣ - «س»: وبركته .

٤ - «س»: لا وبيئًا وذويًا . أقول: قد يترك الهمزة في «وبيئة» والمراد الوباء والدوي الطعام الذي فيه داء .

٥ - كذا ، والظاهر: قائمًا .

٦ - في «بحار الأنوار» ج ٦٦ ، ص ٣٨١ ، ح ٤٧: برحمتك يا أرحم الراحمين .

٧ - ما وجدت هذا الحكم في المصادر المتقدمة على الكتاب ولا في الروايات نعم رواه ولد المؤلف رحمه الله في «مكارم الأخلاق» ص ١٤٢ ، عن أبي عبد الله عليه السلام ، ورواه المجلسي عنه في «بحار الأنوار» ج ٦٦ ، ص ٣٩٩ ، ح ٢٤ .

في ذكر آداب الأكل والشرب وما يأخذ مأخذهما..... ٩١

وإذا شربت الماء فاجتنب موضع العروة، فإنها مقعد^(١) الشيطان^(٢)، ولا تشرب بنفس واحد، بل ينبغي أن يكون بثلاثة أنفاس^(٣).

وتقول عند شرب الماء: «الْحَمْدُ لِلَّهِ مُدِّرِ السَّمَاءِ وَمُنْزِلِ الْمَاءِ مِنَ السَّمَاءِ، مُصَرِّفِ الْأُمْرِ كَيْفَ يَشَاءُ، بِسْمِ اللَّهِ خَيْرِ الْأَسْمَاءِ»^(٤). وتقول عند الفراغ من الشرب: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي سَقَانِي عَذْبًا فُرَاتًا، وَلَمْ يَجْعَلْهُ مِلْحًا أُجَاجًا، فَلَهُ الشُّكْرُ عَلَى إِنْعَامِهِ وَإِحْسَانِهِ وَجُودِهِ وَامْتِنَانِهِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي سَقَانِي فَأَرْوَانِي وَأَعْطَانِي فَأَرْضَانِي وَعَافَانِي وَكَفَانِي، اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِمَّنْ تَسْقِيهِ فِي الْمَعَادِ مِنْ حَوْضِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَتُسَعِّدُهُ بِمُرَاقَبَتِهِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ».

ويكره الأكل والشرب ماشياً وليس بمحظور.

١ - «س»: من مقاعد.

٢ - «الأمالي» للصدوق، ص ٣٤٤، ح ١ من المجلس ٦١: نهى رسول الله صلى الله عليه وآله عن... ولا يشرّب أحدكم من عند عروة الإناء، فإنه مجتمع الوسخ.

أقول: ويستفاد من هذا الحديث معنى الشيطان والمراد منه في الآيات والروايات، وأن الشيطان هو كل ما يوجب أذى الإنسان مادياً كان أو غيره وكل ما يوجب الضرر على بدن الإنسان وجسمه أو دينه وعقله. فقد يكون طعام شيطاناً وقد يكون إنساناً أو صورة أو ثروة أو رئاسة أو جنّ شيطاناً. وأما إبليس فهو موجود آخر وهو الذي لم يسجد لآدم عليه السلام وتمرد عن طاعة الله تبارك وتعالى.

٣ - «المحاسن» ص ٥٧٦ ح ٣١ و٣٢. قال العلامة المجلسي في «بحار الأنوار» ج ٦٦، ص ٤٦٢: أقول: الأخبار مختلفة في الشرب بنفس واحد أو أكثر، واستحب الأصحاب الشرب بثلاثة أنفاس، وحملوا الأقل على الجواز، وربما يُحمل النفس الواحد على ما إذا كان الساقى حُرّاً، وربما يترأى من بعض الأخبار كون التعدد محمولاً على التقية، ثم قال: والظاهر أن الثلاث أفضل. ثم ذكر كلام ابن أثير من العامة تأييداً لاحتساب التقية.

٤ - ما وجدت هذا الدعاء وكذا ما بعدها في المصادر المتقدمة على الكتاب، ورواهما العلامة المجلسي في «بحار الأنوار» ج ٦٦، ص ٤٧٥ ح ٥٩ عن «مكارم الأخلاق» ص ١٥١.

والمستحب أن يبدأ صاحب الطعام بالأكل، وأن يكون هو آخر من يرفع يده، وإذا أرادوا غسل الأيدي بدأ بمن هو عن يمينه حتى ينتهي إلى آخرهم.

ويستحب جمع غسله الأيدي في إناء واحد.

ويستحب لمن أكل أن يستلقي على قفاه ويضع رجله اليمني على اليسرى، وفي «مسند الرضا عليه السلام»: «أن النبي صلى الله عليه وآله كان إذا أكل الطعام قال: **اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَارْزُقْنَا [خَيْرًا] مِنْهُ،** وإذا أكل لبناً أو شرب قال: **اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَارْزُقْنَا مِنْهُ**»^(١).

وكان صلى الله عليه وآله إذا أكل لبناً يمص فاه، وقال: «**إِنَّ لَهُ دَسْمًا**»^(٢).

وروي أنه إنما يغسل من الدسم^(٣) خارج الفم، فأما باطن الفم فلا يقبل الغمر^(٤).

١ - ليس في «مسند الرضا عليه السلام» رواية داود بن سليمان الغازي، بتحقيق محمد جواد الحسيني الجلالى طبعه مركز النشر التابع لمكتب الإعلام الإسلامى بقم من هذا الحديث عين ولا أثر. ولعل مراد المصنف من مسند الرضا عليه السلام هو «صحيفة الإمام الرضا عليه السلام» ففيها هذه الرواية بعينها، ص ٦٩، ح ١٢٩؛ ورواها الصدوق في «عيون أخبار الرضا عليه السلام» ج ٢، ص ٣٩، ح ١١٤.

٢ - «صحيفة الإمام الرضا عليه السلام» ص ٦٩، ح ١٣١: كان رسول الله صلى الله عليه وآله إذا أكل لبناً مضمض فاه وقال: **إِنَّ لَهُ دَسْمًا،** وروى قريباً منه في «بحار الأنوار» ج ٦٢، ص ٢٩٤ عن كتاب «طب النبي صلى الله عليه وآله».

٣ - «س»: وروي أمر بما يغسل به من اللبن.

٤ - «عيون أخبار الرضا عليه السلام» ج ١، ص ٢٧٤، ح ٧ وفيه: **إِنَّمَا يَغْسَلُ بِالْأَشْنَانِ خَارِجَ الْفَمِ، فَأَمَّا دَاخِلَ الْفَمِ فَلَا يَقْبَلُ الْغَمْرَ.**

وكان النبي صَلَّى الله عليه وآله إذا أكل التمر يطرح النوى على ظهر كفه ثم يقذف به^(١).

وكان عبد الله بن عباس رضى الله عنهما إذا أكل الرمانة لا يشركه فيها أحد ويقول: في كلِّ رمانة حبة من حبِّ الجنة^(٢).

وقال أمير المؤمنين عليه السلام: «كلوا الرمان بشحمه فإنه دباغ للمعدة»^(٣). ويستحب أكل الرمان يوم الجمعة^(٤).

وروي أن رجلاً دعا أمير المؤمنين عليه السلام فقال له: «قد أجبتهك على أن تضمن لي ثلاث خصال»، قال: وما هي يا أمير المؤمنين عليه السلام؟ قال: «لا تدخل عليّ شيئاً من خارج، ولا تدخّر عني شيئاً في البيت، ولا تجحف بالعيال»، قال: ذلك لك، فأجابه علي بن أبي طالب عليه السلام^(٥).

١- «عيون أخبار الرضا عليه السلام» ج ٢، ص ٤١، ح ١٣٤: «صحيفة الإمام الرضا عليه السلام» ص ٧٥، ح ١٥١.

٢- «صحيفة الإمام الرضا عليه السلام» ص ٧٩، ح ١٧٣، ولكن في «عيون أخبار الرضا عليه السلام» ج ٢، ص ٤٣، ح ١٥١ نسبة إلى النبي صَلَّى الله عليه وآله بهذا الإسناد: عن علي بن الحسين عليهما السلام قال: قال أبو عبد الله الحسين بن علي بن أبي طالب عليهما السلام: إنَّ عبد الله بن عباس كان يقول: إنَّ رسول الله صَلَّى الله عليه وآله كان إذا أكل الرمان...

٣- «صحيفة الإمام الرضا عليه السلام» ص ٧٩، ح ١٧٣.

٤- «المحاسن» ص ٥٤٤، ح ٨٥١، وفي رواية استحباب أكله في كل ليلة جمعة «المحاسن» ص ٥٤٠، ح ٨٢٥.

٥- «عيون أخبار الرضا عليه السلام» ج ١، ص ١٤٣: «بحار الأنوار» ج ٢٧، ص ٢٥٥، ح

1. 10/10/2019

2.

3. 10/10/2019

4.

الفصل التاسع

في ذكر آداب التجارة وما يتعلق بها

إذا أردت التجارة والمعاملة فلا ينبغي أن تقدم عليها دون أن تتفقّه في الدين، فإنّ من اتجر بغير علم ارتطم في الربا ثم ارتطم^(١) وتورط في الشبهات^(٢).

واجتنب في تجارتك خمسة أشياء: مدح البائع، وذم المشتري، وكتمان العيوب، واليمين على البيع، والربا^(٣).

١- «الكافي» ج ٥، ص ١٥٤، ح ٢٣: «بحار الأنوار» ج ١٠٣، ص ١٠٠، ح ٣٨.

٢- في الحديث: «من اتجر بغير علم ارتطم في الربا ثم ارتطم»، «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ١٢٠، ح ٥١٣: «التهذيب» ج ٧، ص ٥، ح ١٤، ولا يخفى أنّ الظاهر من الحديث أنّ «ارتطم الثاني» بيان لتوغله في ارتكاب الربا، ولكن المصنف جعله بمعنى ارتكاب الشبهات دون الربا.

٣- قال رسول الله صلى الله عليه وآله: «من باع واشترى فليحفظ خمس خصال وإلا فلا

ويجوز لك المكائيس^(١) إلا في أربعة أشياء: في ثمن الأضحية، وفي الكفن، وفي ثمن نسمة، وفي الكراء إلى مكة^(٢).

وسوّبين الناس في البيع والشراء ولا تفضل بعضاً منهم على بعض.

وإذا عاملك مؤمن فاجتهد ألا تترّجّ عليه إلا في حال الضرورة^(٣).

وأقل من استقالك^(٤).

واجتنب معاملة السفلة من الناس، ومعاملة ذوي العاهات والمحارفين،

ومخالطة الأكراد^(٥).

وإذا أخذت شيئاً بالوزن فلا تأخذه إلا ناقصاً، وإذا أعطيت فلا تعطه إلا

راجحاً^(٦). وإذا تعمّر عليك نوع من التجارة فتحول منه إلى غيره^(٧)، وإذا رزقت

من شيء فالزمه^(٨).

«يشتريّن ولا يبيعنّ: الربا، والحلف، وكتمان العيب، والمدح (وفي «الكافي»: والحمد) إذا باع، والذم إذا اشترى»: «الكافي» ج ٥، ص ١٥٠، ح ٢: «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ١٢٠، ح ٥١٥: «التهذيب» ج ٧، ص ٦، ح ١٨.

١- المكائسة، ظ.

٢- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ١٢٢، ح ٥٣١.

٣- «التهذيب» ج ٧، ص ٧، ح ٢٣.

٤- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ١٢٢، ح ٥٢٦.

٥- «الكافي» ج ٥، ص ١٥٨، ح ٧ و ٦ و ١ و ٢ بالترتيب.

٦- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ١٢٣، ح ٢٩ - ٣٣ ولا يخفى أنّ ما ذكره المصنف إنما هو مضمون الحديث ومستفاد من أحاديث كثيرة.

٧- «التهذيب» ج ٧، ص ١٤، ح ٥٩.

٨- «التهذيب» ج ٧، ص ١٤، ح ٦٠.

ولا تدخل في سوم أخيك المؤمن^(١).

وإذا خرجت من بيتك فقل عند خروجك: «بِسْمِ اللَّهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ» وقرأ سورة الحمد والمعوذتين، وقل هو الله أحد وآية الكرسي من بين يديك ومن خلفك وعن يمينك ويسارك وفوقك وتحتك.

فإذا انتهيت إلى السوق فقل: «أَشْهَدُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ، وَيُحْيِي وَيُمِيتُ، وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُنْبِغِيَ وَيُنْبَغِيَ^(٢) عَلَيَّ، وَأَنْ أَظْلِمَ وَأُظْلَمَ^(٣)، أَوْ اغْتَدِيَ أَوْ يُعْتَدَى عَلَيَّ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ إِبْلِيسَ وَجُنُودِهِ وَفَسَقَةِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ، حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ»^(٤).

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٣، ح ١.

٢- كذا، ولعلّ الصحيح: أَوْ يُنْبَغِيَ عَلَيَّ.

٣- كذا، ولعلّ الصحيح: أَوْ أُظْلَمَ.

٤- ما ذكره المصنف قدس سرّه من الدعاء تلفيق من عدّة روايات إليك نصّها: في «الكافي» ج

٥، ص ١٥٦، ح ١: «... فإذا جلس مجلسه قال حين يجلس: أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا

شريك له وأشهد أنّ محمداً عبده ورسوله صلى الله عليه وآله، اللهم إني أسئلك من فضلك

حلالاً طيباً وأعوذ بك من أن أظلم أو أظلم، وأعوذ بك من صفقة خاسرة ويمين كاذبة» ورواه

في «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ١٢٥، ح ٥٤٢ أيضاً. وفي «من لا يحضره الفقيه» ج ٣،

ص ١٢٤، ح ٥٤١: «من دخل سوقاً أو مسجد جماعة فقال مرّة واحدة: أشهد أن لا إله إلا

الله وحده لا شريك له، والله أكبر كبيراً، والحمد لله كثيراً وسبحان الله بكرة وأصيلاً، ولا حول

ولا قوة إلا بالله العليّ العظيم وصلى الله على محمد وآله، عدلت له حجة مبرورة».

وفي «الكافي» ج ٥، ص ١٥٦، ح ٢: «إذا دخلت سوقك فقل: اللهم إني أسئلك من

خيرها وخير أهلها، وأعوذ بك من شرّها وشرّ أهلها، اللهم إني أعوذ بك من أن أظلم أو أظلم،

ولا تكونن أول من يدخل السوق^(١).

وإذا اشتريت متاعاً فكبر الله ثلاثاً ثم قل: «اللهم إني اشتريته أتمس فيه من خيرك، واجعل لي فيه فضلاً اللهم إني اشتريته أتمس فيه من رزقك فأجعل لي فيه رزقاً» ثم أعد كل واحدة منها ثلاث مرات^(٢).

«أو أبغي أو يُبغى عليّ، أو أعتدي أو يعتدي عليّ، اللهم إني أعوذ بك من شرّ إبليس وجنوده، وشرّ فسقة العرب والعجم وحسبي الله لا إله إلا هو، عليه توكلت وهو ربّ العرش العظيم»، ورواه الشيخ في «التهذيب» ج ٧، ص ٩، ح ٢٣، وفي «عيون أخبار الرضا عليه السلام» ج ٢، ص ٣١: «من قال حين يدخل السوق: سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، يحيي ويميت، وهو حي لا يموت، بيده الخير وهو على كل شيء قدير، أعطي من الأجر بعدد ما خلق الله إلى يوم القيامة»، ورواه في «الوسائل» ج ١٧، ص ٤٠٩، ح ٢٢٨٥٩.

١ - ليس هناك نصّ صريح يدلّ عليه صريحاً وإنما جاء في «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ١٢٤، ح ٥٣٩: «شرّ بقاع الأرض الأسواق» وروي في «الوسائل» ج ١٧، ص ٤٦٩، ح ٢٣٠١٠: «أيّ البقاع أبغض إلى الله تعالى؟ قال: الأسواق وأبغض أهلها إليه أولهم دخولاً إليها وآخرهم خروجاً منها»، وهو أنما يدلّ على أنّ من كان من أهل السوق وكان أولهم دخولاً وآخرهم خروجاً فهو مبغوض لله تعالى دون غيره.
إن قلت: العمل بهذا الحديث يوجب تعطيل السوق.

قلت: يزول الحكم عند الاضطرار وأيضاً المراد من السوق فيه المتجر الذي لا يصلح

التجارة فيه إلا بالمعاصي دون غيره.

٢ - في «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ١٢٥، ح ٥٤٥: «اللهم إني اشتريته أتمس فيه من خيرك فأجعل لي فيه خيراً، اللهم إني اشتريته أتمس فيه من فضلك فصلّ على محمد وآل محمد، واجعل لي فيه فضلاً، اللهم إني اشتريته أتمس فيه من رزقك فأجعل لي فيه رزقاً»، ورواه في «الكافي» ج ٥، ص ١٥٦، ح ١، مع اختلاف يسير، وكذا في «الوسائل» ج ١٧، ص ٤١١، ح ٢٢٨٦١.

وكان الرضا عليه السلام يكتب على المتاع: «بَرَكَتٌ لَنَا»^(١).

وإذا أردت شراء جارية فقل: «اللَّهُمَّ إِنِّي اشْتَرَيْتُهَا وَأَنَا اسْتَخِيرُكَ»^(٢).

وإذا أردت شراء دابة أو فرس^(٣) فقل: «اللَّهُمَّ قَدَّرْ^(٤) لِي أَطْوَلَهُنَّ حَيَاةً، وَأَكْثَرَهُنَّ مَنَفَعَةً، وَخَيْرَهُنَّ عَاقِبَةً»^(٥).

وإذا اشتريتها فقم من جانبها الأيسر وخذ بناصيتها بيدك اليمنى واقرأ على رأسها فاتحة الكتاب، وقل هو الله أحد، والمعوذتين، وآخر الحشر، وآخر بني إسرائيل: ﴿قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ...﴾^(٦) وآية الكرسي، فإن ذلك أمان لتلك الدابة من الآفات^(٧).

وإذا أردت أن تخزن^(٨) متاعك في سفر أو حضر أو حيث كان [فخذ رقعة] فاكتب عليه: آية الكرسي وقوله تعالى: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾^(٩) وتكتب أيضاً: «لا ضيعة على ما حفظه الله

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ١٢٥، ح ٥٤٦.

٢- «الكافي» ج ٥، ص ١٥٦، ح ٢. وفيه: «استخيرك»

٣- «ص»: وزاس، وفي المصدر: أو رأس.

٤- «س»: قرّب.

٥- في «الكافي» ج ٥، ص ١٥٧، ح ٣: «..إذا اشتريت دابة أو رأساً فقل: اللهم أقدر لي أطولها حياة، وأكثرها منفعة، وخيرها عاقبة»، ورواه في «الوسائل» ج ١٧، ص ٥١٢، ح ٢٢٨٦٥. ولكن رواه الشيخ في «التهذيب» ج ٧، ص ١٠، ح ٣٤ هكذا: «اللهم ارزقني أطولها حياة، و...».

٦- سورة الإسراء، الآية ١١٠.

٧- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ١٢٦، ح ٥٤٧.

٨- «س»: تحرز.

٩- سورة يس، الآية ٩.

﴿فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾^(١)
ثمّ ضع الرقعة في وسطه مع شيء من تربة الحسين عليه السلام، واقرأ هذه الآيات
والكلمات وانثف فيه^(٢).

وإذا كان على غيرك مال فقل: «اللَّهُمَّ لِحُظَّةٍ مِنْ لِحَظَاتِكَ تُبَسِّرُ عَلَيَّ عَنْ
غُرْمَائِي بِهَا الْقَضَاءَ، وَتُبَسِّرُ لِي بِهَا مِنْهُمْ الْإِقْتِضَاءَ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَصَلَّى
اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ»^(٣).

وإذا وقع عليك دين فقل: «اللَّهُمَّ أَغْنِنِي بِحَلَالِكَ عَنِ حَرَامِكَ وَأَغْنِنِي
بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ»^(٤)، وتقول أيضاً: «سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ
وَأَسْأَلُهُ مِنْ فَضْلِهِ»^(٥) وتقول أيضاً عقيب كل صلاة: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ
مُحَمَّدٍ، وَأَقْضِ دَيْنِي وَسَهِّلْ لِي قِضَاءَهُ وَيَسِّرْهُ عَلَيَّ بِحَوْلِكَ وَقَوِّتْكَ يَا أَرْحَمَ
الرَّاحِمِينَ»^(٦) تقولها ثلاث مرّات، وأكثر من الاستغفار وقراءة ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ
الْقَدْرِ﴾^(٧).

١ - سورة التوبة، الآية ١٢٩.

٢ - ليس في المصدر ذكر من تربة الحسين عليه السلام، ففي «الفرقة المنسوب للإمام الرضا
عليه السلام» ص ٤٠٠: «وإذا أردت أن تحرز متاعك فاقراً آية الكرسي واكتبها وضعها في
وسطه و...» «بحار الأنوار» ج ٧٦، ص ١٧٤، ح ٨.

٣ - «الفرقة المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩٩.

٤ - نفس المصدر.

٥ - «الكافي» ج ٥، ص ٣١٥، ح ٥٤٦ وفيه: قل هذا الدعاء في آخر دعائك من صلاة الفجر
عشر مرّات.

٦ - «معاني الأخبار» ص ١٧٥ مع اختلاف وكذا «بحار الأنوار» ج ٩٥، ص ٣٠١، ح ٢.

٧ - «الفرقة المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٣٩٩.

وإذا أردت الرجوع إلى بيتك فقل حين تدخل: بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ»^(١) ثم تسلم على أهله إن كان في البيت أهل، فإن لم يكن في البيت أحد قلت بعد الشهادتين: «السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ، السَّلَامُ عَلَى الْأَيْمَةِ الْهَادِيَةِ الْمَهْدِيِّينَ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ»^(٢).

١ - لم أجده في المصادر المتقدمة على الكتاب .

٢ - «الفرقة المنسوبة للإمام الرضا عليه السلام» ص ٤٠١، إليك نصّ عبارته: وإذا دخلت منزلك فسلم على أهلك، فإن لم يكن فيه أحد فقل: بسم الله وبالله، والسلام على رسول الله، والسلام علينا وعلى عباد الله الصالحين. ورواه في «مكارم الأخلاق» ص ٢٤٥ مطابقاً للمتن واقتباساً منه، ورواه في «بحار الأنوار» ج ٧٩، ص ١٩٨، ح ٨ عن «مكارم الأخلاق» .

100

100
100

100

100

100

100

100

100

الفصل العاشر

في ذكر آداب المناكحة والمباشرة وما يتعلق بهما

إذا أردت عقد التزويج فاستخر الله تعالى أولاً [ثم] تصلي ركعتين وتحمد الله عز وجل وتقول: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَتَزَوَّجَ، اللَّهُمَّ فَقَدِّرْ لِي مِنَ النِّسَاءِ أَعْظَمَهُنَّ فَرْجاً وَأَحْفَظَهُنَّ لِي فِي نَفْسِهَا وَمَالِي، وَأَوْسَعَهُنَّ رِزْقاً، وَأَعْظَمَهُنَّ بَرَكََةً، وَأَقْضِ لِي مِنْهَا وَلَدًا ضَالِحًا^(١) تَجْعَلُهُ لِي خَلْفًا ضَالِحًا فِي حَيَاتِي وَبَعْدَ مَوْتِي»^(٢).

وينبغي أن تحتاط في التزويج وتختار من النساء أفضلهن فقد روي عن

١- في «الكافي» و«مكارم الأخلاق»: طيباً.

٢- «الكافي» ج ٣، ص ٤٨٢، ح ٢. وفي «الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٢٣٤: وإذا أردت التزويج فاستخر وامض، ثم صل ركعتين وارفع يديك وقل: اللهم إني أريد التزويج فسهل لي من النساء أحسنهن خلقاً وخلقاً وأعفهن فرجاً وأحفظهن نفساً في مالي وأكملهن جمالاً وأكثرهن أولاداً.

النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «أفضل نساء أمتي أصبحهنَّ وجهاً وأقلهنَّ مهراً»^(١)، وروى عن الصادق عليه السلام أنه قال: «النساء أربعة أصناف، فمنهنَّ ربع مربع، ومنهنَّ جامع مجمع، ومنهنَّ كرب مقمع، ومنهنَّ غلّ قمل»^(٢).

وقيل في تفسيرها^(٣): «جامع مجمع: كثير الخير، ربع مربع: التي في حجرها ولد وفي بطنها آخر، وكرب مقمع أي: سيئة الخلق مع زوجها، وغلّ قمل أي: هي عند زوجها كالعسل المقمل وهو غلّ من جلد يقع فيه القمل فيأكله ولا يتهياً أن يحلّ منه شيء^(٤) وهو مثل للعرب^(٥)».

وفي رواية أخرى أنه عليه السلام قال لمن استشاره في التزويج: «انظر أين تضع نفسك ومن تشركه في مالك وتطلعه على دينك وسرك وأمانتك، فإن كنت لا بدّ فاعلاً فبكرًا تُنسب إلى الخير وإلى حسن الخلق.

ألا إنّ النساء خلقهنَّ شتّى فمنهنَّ الغنيمة والغرام
ومنهنَّ الهلال^(٦) إذا تجلّى لصاحبه ومنهنَّ الظلام^(٧)
فمن يظفر بصالحهنَّ يسعد ومن يُعبَن فليس له انتقام

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٤٣، ح ١١٥٦: «روضة الواعظين» ص ٣٧٥: «بحار الأنوار» ج ١٠٣، ص ٢٣٦، ح ٢٥.

٢- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٤٤، ح ١١٥٧ ولكن في «الكافي» ج ٥، ص ٣٢٤، ح ٤: خرقاء مقمع. أي قليلة العقل سيئة الخلق.

٣- القائل هو احمد بن أبي عبد الله البرقي كما في «من لا يحضره الفقيه».

٤- في «من لا يحضره الفقيه»: فلا يتهياً له أن يحذر منها شيئاً.

٥- «من لا يحضره الفقيه»: ج ٣، ص ٢٤٤.

٦- في «الكافي» ومنهنَّ الحلال، ومرجوحيته ظاهرة.

٧- «س»: الغمام.

في ذكر آداب المناكحة والمباشرة وما يتعلق بهما ١٠٥

وهنّ ثلاث: فامرأة ولودٌ ودودٌ، تعين زوجها على دهره لدنياه وآخرته، ولا تُعين الدهر عليه، وامرأة عقيم لا ذات جمال ولا خُلُق ولا تعين زوجها على خير، وامرأة صحّابة^(١) ولاّجة همّازة تستقلّ الكثير ولا تقبل اليسير^(٢).

وقال النبي صلّى الله عليه وآله: «تزوّجوا الزُرُق فإنّ فيهنّ البركة»^(٣).

وقال أمير المؤمنين عليه السلام: «تزوّج سمراء عجزاء مربوعة، فإنّ كرهتها فعليّ الصداق»^(٤).

وكان رسول الله صلّى الله عليه وآله إذا أراد أن يتزوّج امرأة بعث إليها من ينظر إليها، وقال: «سمّي ليتها فإن طاب ليتها طاب عرفها - والليّة: تحت الأذن بمقدار ما وصل إليه القرط - وإن ورم^(٥) كعبها طاب كعبتها»^(٦)، قوله: «ورم كعبها»

١ - في «الكافي» و«من لا يحضره الفقيه»: صحّابة.

٢ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٤٤، ح ١١٥٨: «الكافي» ج ٥، ص ٣٢٣، ح ٣. «الصحّابة» أي شديدة الصوت، «ولاّجة» أي كثيرة الدخول والخروج، و«همّازة» أي عيّابة.

٣ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٤٥، ح ١١٦٦ وفي «الكافي» ج ٥، ص ٣٣٥، ح ٦: فإنّ فيهنّ اليمن، وكذا في «بحار الأنوار» ج ١٠٣، ص ٢٢٧، ح ٣١.

٤ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٤٥، ح ١: وفي «الكافي» ج ٥، ص ٣٣٥، ح ٢ بإضافة: العيناء. والسمراء ذات منزلة بين البياض والسواد، والعجزاء العظيمة العجز، والمربوعة أي بين الطويلة والقصيرة.

٥ - في «الكافي» و«من لا يحضره الفقيه»: درم.

٦ - «الكافي» ج ٥، ص ٣٣٥، ح ٤، «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٤٥، ح ٢. وقال الصدوق رضوان الله تعالى عليه: «الليّة»: صفحة العنق، و«العرف»: الريح الطيبة، قال الله عز وجل: «ويدخلهم الجنة عرفها لهم» (سورة محمد صلى الله عليه وآله، الآية ٦): أي طيّبها لهم، وقد قيل: إنّ العرف العود الطيب الريح، وقوله صلى الله عليه وآله: «ورم كعبها»

أي كثر لحم كعبها، و«الكعب» الفرج.

ويستحب تزويج الأبقار فإنهن أطيب شيء أفواهاً وأدرّ شيء أخلاقاً، وأحسن شيء أخلاقاً، وأفتح شيء أرحاماً^(١)، واجتنب مناكحة من لا أصل لها وهي الخضراء الدمن التي نهى النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَنْ نِكَاحِهَا^(٢)، واختر منهن ذوات الدين والأبوات والأصول الكريمة.

ولا تزوّج المرأة لجمالها أو مالها إذا لم تكن مرضية في الاعتقاد، وإذا وجدت من لها أصل ودين فلا تمتنع من مناكحتها لفرها، فإن الله تعالى يقول: ﴿إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُعْزِمَهُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾^(٣).

واجتنب العقيم من النساء وإن كانت حسناء جميلة المنظر، واختر الولود وإن كانت شوهاً قبيحة المنظر، ومناكحة السودان مكروهة إلا النوبية خاصة^(٤).

«أي كثر لحم كعبها، ويقال امرأة درماء: إذا كانت كثيرة لحم القدم والكعب، و«الكعب»: الفرج.

١- «الكافي» ج ٥، ص ٣٣٤، ح ١؛ «بحار الأنوار» ج ١٠٣، ص ٢٣٦، ح ٢١.
٢- «الكافي» ج ٥، ص ٣٣٢، ح ٤. قال الصدوق في «معاني الأخبار» ص ٣٠١: قال أبو عبيدة: نراه أراد فساد النسب إذا خيف أن يكون لغير رشدة، وإنما جعلها خضراء الدمن تشبيهاً بالشجرة الناضرة في دمنة البقرة، وأصل الدمن ما تدمنه الإبل والغنم من أبعارها وأبوالها فربما ينبت فيها النبات الحسن وأصله في دمنة، يقول: فنظرها حسن أنيق ومنبتها فاسد. قال الشاعر:

وقد ينبت المرعى على دمن الثرى وتبقى حزازات النفوس كما هيا
ضربه مثلاً للرجل الذي يظهر المودة وفي قلبه العداوة.

٣- سورة النور، الآية ٣٢.

٤- ففي «التهذيب» ج ٧، ص ٤٠٥، ح ١٦٢١: لا تشتت من السودان أحداً فإن كان لا بد فممن

في ذكر آداب المناكحة والمباشرة وما يتعلّق بهما ١٠٧

واجتنب التزويج في محاقّ الشهر، وإذا كان القمر في العقرب أيضاً، فقد روي عن الصادق عليه السلام: «أنّ من فعل ذلك لم ير الحُسنى»^(١).

والوليمة مستحبة يوماً أو يومين عند الزفاف، تدعو فيها المؤمنين^(٢).

وينبغي أن يكون العقد والزفاف بالليل والإطعام بالنهار^(٣).

وقال رسول الله صلّى الله عليه وآله: «لا وليمة إلا في خمس: في عرس أو خرس أو عذار أو وكار^(٤) أو ركاز»^(٥) فالعرس: التزويج، والخرس: النفاس بالولد، والعذار: الختان، والوكار^(٦): الرجل الذي يشتري الدار، والركاز^(٧): الرجل الذي يقدم من مكة^(٨).

وإذا قرب تحول المرأة إلى بيتك فمرها بأن تصلّي ركعتين وتكون هي على وضوء.

وإذا دخلت عليك تصلّي أنت ركعتين أيضاً مثل ذلك، وتكون على وضوء أيضاً إذا دخلت عليك امرأتك وتدعو الله تعالى عقيب الركعتين وتقول: «اللَّهُمَّ

﴿ النوبة فإنهم من الذين

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٥٠، ح ١١٨٨.

٢- «الكافي» ج ٥، ص ٣٦٨، ح ٣ و ٤.

٣- «الكافي» ج ٥، ص ٣٦٦، ح ٢؛ «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٥٤، ح ١٢٠٣.

٤- «س»: أو ركاز أو ذكار.

٥- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٥٤، ح ١٢٠٤.

٦- «س»: ركاز.

٧- «س»: زكار، و «ص»: الركان، والصحيح ما أثبتناه في المتن.

٨- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٥٤، ح ١٢٠٤.

ارزُقني إلفها وودّها ورضاها»^(١). وإذا دخلت عليك أهلك فخذ بناصيتها واستقبل بها القبلة وقل: «اللَّهُمَّ عَلَى كِتَابِكَ تَرَوَّجْتُهَا وَفِي أَمَانَتِكَ أَخَذْتُهَا»^(٢) وَبِكَلِمَاتِكَ اسْتَحَلَلْتُ فَرْجَهَا فَإِنْ قَضَيْتَ لِي مِنْهَا وَلَدًا فَاجْعَلْهُ مُبَارَكًا سَوِيًّا»^(٣). وَلَا تَجْعَلْ لِلشَّيْطَانِ فِيهِ شَرِكًا وَلَا نَصِيًّا»^(٤).

فإذا دخلت عليك فاخلع خفها حين تجلس، واغسل رجليها وصب الماء من باب دارك إلى أقصى دارك، فإنك إذا فعلت ذلك أخرج الله من دارك سبعين لونا من الفقر، وأدخل عليك سبعين لونا من البركة، وتأمين العروس ما دامت في تلك الدار من الجنون والجذام والبرص^(٥).

وامنع العروس في أسبوعها من الألبان والكزبرة والخلّ والتفاح الحامض، لأنّ الرحم يعقم ويبرد من هذه الأشياء الأربعة. وإذا حاضت المرأة على الخلّ لم تطهر أبداً، والكزبرة تثير الحيض في بطنها وتشدّ عليها الولادة، والتفاح الحامض يقطع حيضها فيكون داءً عليها^(٦).

-
- ١ - «الكافي» ج ٥، ص ٥٠٠، ح ١، وإليك تتمّة الدعاء: وأرضني بها، واجمع بيننا بأحسن اجتماع وأنس انتلاف، فإنك تحبّ الحلال وتكره الحرام.
 - ٢ - في «الكافي» و«من لا يحضره الفقيه»: اللهم بأمانتك أخذتها.
 - ٣ - في «الكافي»: فاجعله مباركاً تقيّاً من شيعة آل محمد.
 - ٤ - «الكافي» ج ٥، ص ٥٠٠، ح ٢، «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٥٤، ح ١٢٠٥، «الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» ص ٢٣٥.
 - ٥ - «أمالي الصدوق»، ص ٤٥٥، ح ١ من المجلس ٨٤.
 - ٦ - نفس المصدر. واعلم أنّ هذه الأحكام والآداب المذكورة بأجمعها في «أمالي الصدوق» ص ٤٥٤ - ٤٥٧: «علل الشرائع» ص ٥١٤ - ٥١٧؛ وبعضها في «الكافي» ج ٥، ص ٤٩٨ و«من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٥٥

وإياك أن تجامع في أول الشهر ووسطه وآخره، فإنّ الجنون والجذام والبرص يسرع إليها وإلى ولدها، إلّا في أول ليلة من شهر رمضان فإنّه يستحبّ ذلك.

ولا تجامع وقت الظهر فإنّه إن قضى بينكما ولد يكون أحول.

ولا تتكلم عند الجماع فإنّه يورث الخرس في الولد.

ولا تنظر إلى فرج امرأتك وغيض بصرك عند الجماع، فإنّ النظر إلى الفرج يورث العمى في الولد.

ولا تجامع امرأتك بشهوة امرأة غيرك، فإنّ الولد يكون مخنثاً أو مؤنثاً مخبلاً^(١).

ولا تجامع امرأتك إلّا ومعك خرقة ومعها خرقة، ولا تتمسّحاً بخرقة واحدة فتقع الشهوة على الشهوة، فإنّ ذلك يعقب العداوة بينكما.

ولا تجامعها من قيام فإنّ ذلك من فعل الحمير، فإنّ قضى بينكما ولد كان بوالاً في الفراش.

ولا تجامعها ليلة الأضحى، فإنه إن قضى بينكما ولد يكون له ست أصابع أو أربع.

ولا تجامع تحت شجرة مثمرة، فإنّ الولد يكون جلّاداً قتالاً عريفاً.

ولا تجامعها في وجه الشمس وتلألؤها إلّا أن ترخي سترها فيستركما، فإن فعلت ذلك وقضى بينكما ولد يكون في بؤس وفقر حتى يموت.

ولا تجماع بين الأذان والأقامة، فإنّ الولد يكون حريصاً على إهراق
الدماء.

ولا تجماعها في النصف من شعبان فإنّ الولد يكون مشوماً ذاشامة في
وجهه.

ولا تجماعها في آخر درجة منه إذا بقي يومان، فإنّ الولد يكون عشّاراً أو
عوناً للظالم ويكون هلاك فنام من الناس على يديه.

ولا تجماع على سقوف البنيان فإنّ الولد يكون مريباً^(١) منافقاً مبتدعاً.

ولا تجماعها إذا حملت إلاّ وأنت على وضوء فإنّ الولد يكون أعمى القلب
بخيل اليد.

وإذا خرجت في سفر فلا تجماع تلك الليلة أهلك فإنّ الولد ينفق ماله في
غير حق.

ولا تجماعها إذا خرجت إلى سفر مسيرة ثلاثة أيام ولياليهنّ فإنّ الولد يكون
عوناً لكلّ ظالم.

ولا تجماع امرأتك في ليلة ينكسف فيها القمر، وفي يوم تنكسف فيه
الشمس وفي ما بين غروب الشمس إلى أن يغيب الشفق، وفي الريح السوداء
والحمراء والصفراء والزلزلة، فقد قال الباقر عليه السلام: «وأيّم الله لا يجامع أحد
في هذه الساعات التي وصفت فرزق من جماعه ولداً وقد سمع هذا الحديث

١ - في «أمالي الصدوق» ص ٤٥٦: مرانياً، وفي «بحار الأنوار» ج ١٠٣، ص ٢٨٢، ح ١:
ممارياً.

فيرى ما لا يحبّ»^(١).

ولا تجامع وأنت عرياناً مستقبل القبلة ولا مستدبرها.

ولا تجامع في السفينة.

وإذا احتلمت فلا تجامع امرأتك حتى تغسل^(٢) من احتلامك، فإن فعلت فخرج الولد مجنوناً لا تلومنّ إلا نفسك.

ولا تجامعها وهي حايض فإن فعلت فخرج الولد مجذوماً أو أبرص فلا تلو منّ إلا نفسك.

ولا تجامع امرأتك في بيت يكون فيه غيركما من الصبيان وغيرهم.

وعليك بالجماع ليلة الاثنين، فإنه إن قضى بينكما ولدٌ يكون حافظاً لكتاب الله عزّ وجلّ راضياً بما قسم الله له.

وإن جامعته ليلة الثلاثاء فقضى بينكما ولدٌ فإنه يرزق الشهادة مع شهادة لا إله إلا الله وأنّ محمداً رسول الله، ويكون طيب النكهة رحيم القلب سخيّ اليد طاهر اللسان من الغيبة والكذب والبهتان.

وإن جامعته ليلة الخميس فإنّ الولد يكون حاكماً من الحكّام أو عالماً من العلماء.

وإن جامعته يوم الخميس عند زوال الشمس عن كبد السماء فإنّ قضى

١ - «المحاسن» ص ٣١١، «الكافي» ج ٥، ص ٤٩٨، ح ١، «التهذيب» ج ٧، ص ٤١١، ح ١٦٤٢، «بحار الأنوار» ج ١٠٣، ص ٢٩٠، ح ٢٨. واعلم أنّ العبارة في جميع تلك المصادر هكذا: فيرى ما يحبّ. من دون كلمة «لا».

٢ - كذا، والظاهر: تغتسل.

بينكما ولد فإن الشيطان لا يقربه حتى يشيب، ويكون فهماً ويرزقه الله عز وجل السلامة في الدين والدنيا.

وإن جامعتها ليلة الجمعة كان بينكما ولد فإنه يكون خطيباً قوالاً موفهاً.
وإن جامعتها يوم الجمعة بعد العصر فإن الولد يكون مشهوراً معروفاً عالماً.
وإن جامعتها ليلة الجمعة بعد العشاء الآخرة فإنه يرجى أن يكون لك ولد من الأبدال إن شاء الله^(١).

وإذا أردت الجماع فسم الله تعالى وقل: «اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي وَلَدًا وَاجْعَلْهُ تَقِيًّا زَكِيًّا لَيْسَ فِي خَلْقِهِ زِيَادَةٌ وَلَا نَقْصَانٌ، وَاجْعَلْ عَاقِبَتَهُ إِلَى خَيْرٍ، اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ لِلشَّيْطَانِ فِيهِ شَرِكًا وَلَا نَصِيْبًا»^(٢).

وإذا حبلت امرأتك فغذها بالسفرجل فإنه يذهب بطخوات الصدر وهو أوكد للمحبة بينكما، وإن حملت ذكراً كان شجاعاً، وإن كان انثى ازدادت بذلك جمالاً فتحظى عند زوجها.

فاذا وضعت فبخرها باللبان فإنه دخنة مريم بنت عمران عليهما السلام.
وإذا أردت أن تطلب الولد فقل: «رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا يَرِثُنِي فِي حَيَاتِي وَيَسْتَفْعِرُنِي بِي بَعْدَ وَفَاتِي، وَاجْعَلْهُ لِي

١ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٣٦٠، ح ١٧١٢.

٢ - «التهذيب» ج ٧، ص ٤١١، ح ١٦٤١، وليس فيه الفقرة الأخيرة من الدعاء، نعم في «الكافي» ج ٥، ص ٥٠٣، ح ٤: إذا أردت الجماع فقل: بسم الله الرحمن الرحيم الذي لا إله إلا هو بديع السموات والأرض، اللهم إن قضيت مني في هذه الليلة خليفة فلا تجعل للشيطان فيه شركاً ولا نصيباً ولا حظاً، واجعله مؤمناً مخلصاً مصقياً من الشيطان ورجزه جل ثناؤك.

في ذكر آداب المناكحة والمباشرة وما يتعلق بهما ١١٣

خَلْفًا سَوِيًّا وَلَا تَجْعَلْ لِلشَّيْطَانِ فِيهِ شَرِكًا وَلَا نَصِيْبًا، اَللّٰهُمَّ اِنِّي اسْتَغْفِرُكَ وَاَتُوْبُ
اِلَيْكَ اِنَّكَ اَنْتَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ» سبعين مرّة، فإنّه من أكثر من هذا القول رزقه الله ما
تمنّى من مالٍ وولدٍ ومن خير الدنيا والآخرة^(١).

وقال الصادق عليه السلام: «ثلاثة تهدمن البدن وربما قتلن: دخول الحمام
على البطنة، والغشيان على الامتلاء، ونكاح العجائز»^(٢).

وقال عليه السلام: «ثلاثة من اعتادهنّ لم يدعهنّ: طمّ الشعر، وتشمير
الثوب، ونكاح الإماء»^(٣).

وقال أمير المؤمنين عليه السلام في وصيته لابنه محمد بن الحنفية: «يا بنيّ
إذا قويت فاقو على طاعة الله، وإذا ضعفت فاضعفت فاضعفت عن معصية الله، وإن استطعت
أن لا تملّك المرأة ما جاوز نفسها فافعل، فإنّه أدوم لجمالها وأرخصي لبالها وأحسن
لحالها، فإنّ المرأة ريحانة وليست بقهرمانه فدارها على كلّ حال، وأحسن
الصحبة لها فيصفو عيشك»^(٤).

وقال الصادق عليه السلام: «إنّ أحدكم ليأتي أهله فتخرج من تحته فلو
أصاب زنجبياً لتشبثت^(٥) به فإذا أتى أحدكم أهله فليكن بينهما مداعبة فإنه أطيب
للأمر»^(٦).

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٣٠٤، ح ١٤٦٢.

٢- نفس المصدر، ج ٣، ص ٣٦١، ح ١٧١٧.

٣- نفس المصدر، ح ١٧١٨.

٤- نفس المصدر، ح ١٧٢٤.

٥- «س»: فاستنبت.

٦- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٣٦٤، ح ١٧٣٢.

وقال عليه السلام: «زوّجوا الأحمق ولا تزوّجوا الحمقاء فإنّ الأحمق قد ينجب والحمقاء لا تنجب»^(١).

وقال النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «لا تتركوا»^(٢) نساءكم الغرف، وتعلّموهنّ الكتابة^(٣) ولا تعلّموهنّ سورة يوسف وتعلّموهنّ المغزل وتعلّموهنّ سورة النور»^(٤).

وقال عليه السلام: «إذا جلست المرأة مجلساً فقامت عنه فلا يجلس في مجلسها أحد»^(٥) حتى يبرد»^(٦).

وكان عليه السلام إذا أراد الحرب دعا نساءه فاستشارهنّ ثم خالفهنّ^(٧).

وقال الباقر عليه السلام: «لا تشاورهنّ في النجوى، ولا تطيعوهنّ في ذي قرابة، إنّ المرأة إذا كبرت ذهب خير شطريها وبقي شرّها وذهب جمالها وعُقم رحمها واحتدّ لسانها، وإنّ الرجل إذا كبر ذهب شرّ شطريه وبقي خيرهما وثبت عقله واستحکم رأيه وقلّ جهله»^(٨).

وقال النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «لا يحلّ لامرأة حاضت أن تتخذ قصّة

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٣٦٦، ح ١٧٤٣، «التهذيب» ج ٧، ص ٤٠٦، ح ١٦٢٣.

٢- في «من لا يحضره الفقيه»: لا تُنزلوا.

٣- في «الكافي» و«من لا يحضره الفقيه»: ولا تعلّموهنّ الكتابة.

٤- «الكافي» ج ٥، ص ٥١٦، ح ١، «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٨٠، ح ١٣٣٦.

٥- أي رجل.

٦- «الكافي» ج ٥، ص ٥٦٤، ح ٣٨، «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٩٨، ح ١٤٢٢٠.

٧- «الكافي» ج ٥، ص ٥١٨، ح ١١: «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٩٩، ح ١٤٢٥.

٨- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٩٨، ح ١٤٢٢.

ولا جَمَّة»^(١).

ونهى عليه السلام أن يركب السرج بفرج^(٢)، وقال أمير المؤمنين عليه السلام: «لا تحملوا الفروج على السروج فتهيجوهنّ للفجور»^(٣).

وسئل الصادق عليه السلام عن المرأة كيف تسلّم إذا دخلت على القوم؟ فقال عليه السلام: «المرأة تقول عليكم السلام، والرجل يقول: السلام عليكم»^(٤).

١- «الكافي» ج ٥، ص ٥٢٠، ح ٢، «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٩٨، ح ١٤١٨.

والقصة: شعر الناصية، والجَمَّة: مجتمع شعر الرأس.

٢- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٩٩، ح ١٤٢٦.

٣- «الكافي» ج ٥، ص ٥١٦، ح ٤، «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٢٩٩، ح ١٤٢٧.

٤- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٣٠١، ح ١٤٣٩.

1. *Chlorophyta* (Green Algae)

2. *Charophyta*

3. *Embryophyta*

4. *Chlorophyta*

5. *Charophyta*

6. *Embryophyta*

7. *Embryophyta*

8. *Embryophyta*

9. *Embryophyta*

الفصل الحادي عشر

في ذكر ما يتعلق بالولادة والمولود من الآداب

إذا قربت ولادة فلتخل بها النساء لتتولّي أمرها، وإذا ولد المولود، فالسنة أن يغسل ويؤذّن في أذنه اليمنى ويُقام في أذنه اليسرى ويحتك بماء الفرات إن وجد، فإن لم يوجد فبماء عذبٍ، ويحتك أيضاً بتربة الحسين عليه السلام^(١).

ومن حقّ الولد على والده أن يسمّيه ويحسن اسمه، وأحسن الأسماء [أسماء] الأنبياء والأئمة عليهم السلام. ولا يسمّيه حكماً أو حكيماً أو خالداً أو مالكاً أو حارثاً^(٢)، ولا يكنّيه أبا القاسم إذا كان اسمه محمداً^(٣)، فإذا كان يوم السابع عقّ عنه بكبش إن كان ذكراً، وبنعجة إن كانت أنثى، وهي سنة مؤكّدة لا

١- «التهذيب» ج ٧، ص ٤٣٦، ح ١٧٤٠.

٢- نفس المصدر، ص ٤٣٩، ح ١٧٥٣.

٣- نفس المصدر، ح ١٧٥٢.

يقوم مقامها الصدقة بئمنها، ويعطى القابلة ربع العقيقة^(١).

ويستحب أن يطبخ اللحم ويدعى عليه قوم من المؤمنين، وكلما كثر عددهم كان أفضل، فإن لم يفعل وفرق اللحم على الفقراء كان أيضاً جائزاً، ولا ينبغي أن يكسر العظم بل تفصل الأعضاء، ولا يأكل الأبوان من العقيقة البتة.

وينبغي أن يخلق رأس المولود يوم السابع أيضاً ويتصدق بوزن شعره ذهباً أو فضة، ويكون ذلك مع العقيقة في موضع واحد. وإذا مضى سبعة أيام فليس عليه حلق.

ويقول عند ذبح العقيقة: «بِسْمِ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ إِيْمَانًا بِاللَّهِ وَتَسْنَاءً عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، اللَّهُمَّ اخْسَأْ عَنَّا الشَّيْطَانَ الرَّجِيمَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»^(٢). وثقب أذنا الصبي خلافاً لليهود^(٣).

وأما الختان فهو من السنن اللازمة في الرجال ومكرمة في النساء.

ويقول عند الختان: «اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ سُنَّتِكَ وَسُنَّةُ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَاتَّبَاعُ مِثَالِكَ وَلِنَبِيِّكَ وَكِتَابِكَ بِمَشِيئَتِكَ وَإِزَادَتِكَ وَقَضَائِكَ لَأْمُرٍ أَرَدْتَهُ وَقَضَائِهِ حَتْمَتُهُ وَأْمُرٍ أَنْفَذْتَهُ، فَأَذَقْتَهُ حَرَّ الْحَدِيدِ فِي خِتَانِهِ وَجِجَامَةً لَأْمُرٍ أَنْتَ أَعْرَفُ بِهِ، اللَّهُمَّ فَطَهِّرْهُ مِنَ الذُّنُوبِ وَزِدْ فِي عُمرِهِ وَادْفَعْ الْآفَاتِ عَنْ بَدَنِهِ وَالْأَوْجَاعَ عَنْ جِسْمِهِ، وَزِدْهُ مِنَ الْغِنَى، وَادْفَعْ عَنْهُ الْفَقْرَ، فَإِنَّكَ تَعْلَمُ، وَلَا نَعْلَمُ» من لم يقلها عند

١- نفس المصدر، ص ٤٤٢، ح ١٧٦٨.

٢- لم أجد هذه الدعاء بهذه العبارة في المصادر المتقدمة على الكتاب، نعم في «التهديب» ج

٧، ص ٤٤٤، ح ١٧٧٤ وكذا في «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٣١٤، ح ١٥٢٧ قد روي

فقرات هذا الدعاء ضمن أدعية متعددة.

٣- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٣١٦، ح ١٥٣٤.

ختان ولده فليقلها عليه من قبل أن يحتلم، فإن قالها كفي حرّ الحديد من قتل أو غيره^(١).

وإذا بلغ الغلام ثلاث سنين فقل له: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»، سبع مرّات، ثم تركه حتّى يتمّ له ثلاث سنين وسبعة أشهر وعشرون يوماً فقل له: قل: «مُحَمَّدَ رَسُولُ اللَّهِ» سبع مرّات، ثم تتركه حتى يتمّ له خمس سنين فعرفه يمينه وشماله، فإذا عرف ذلك فحوّل وجهه إلى القبلة وقل له: اسجد، فإذا سجد تمّ له سبع سنين فقل له: اغسل وجهك وكفّيك، فإذا غسلهما فقل له: صلّ، فإذا صلى تمّ له تسع سنين فمره بالوضوء والصلاة واضربه، فإذا تعلّم الوضوء والصلاة غفر الله لوالديه^(٢).

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ٣، ص ٣١٥، ح ١٥٣٠.

٢- لا يخفى ما في المتن من الحزازة، وإليك نصّ الرواية: روى عبد الله بن فضالة عن أبي عبد الله وأبي جعفر عليهما السلام قال: سمعته يقول: إذا بلغ الغلام ثلاث سنين يقال له: قل لا إله إلا الله سبع مرّات، ثم يترك حتى يتمّ له ثلاث سنين وسبعة أشهر وعشرون يوماً فيقال له: قل محمد رسول الله سبع مرّات، ويترك حتى يتمّ له أربع سنين، ثم يقال له: قل سبع مرّات صلى الله على محمد وآله، ثم يترك حتى يتمّ له خمس سنين، ثم يقال له: أيّهما يمينك وأيّهما شمالك. فإذا عرف ذلك حوّل وجهه إلى القبلة ويقال له: اسجد، ثم يترك حتى يتمّ له سبع سنين، فإذا تمّ له سبع سنين قيل له: اغسل وجهك وكفّيك، فإذا غسلهما قيل له: صلّ، ثم يترك حتى يتمّ له تسع سنين، فإذا تمّت له تسع سنين علّم الوضوء وضرب عليه وأمر بالصلاة وضرب عليها، فإذا تعلّم الوضوء والصلاة غفر الله عزّ وجلّ له ولوالديه إن شاء الله. «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ١٨٢، ح ٨٦٣، «بحار الأنوار» ج ١٠٤، ص ٩٤، ح ٣٦.

1922

1922 1923

1922 1923

1922

1922 1923

1922

1922

1922 1923

1922

1922

1922

الفصل الثاني عشر

في ذكر ما يتعلق بحالتي النوم والانتباه من الأدعية والآداب

إذا أردت النوم فتطهّر قبل أن تأوي إلى فراشك، فمن فعل ذلك وبات كان فراشه كمسجده^(١)، فإن ذكرت أنك [على] غير وضوء فتيمّم من فراشك.

وتقول إذا أويت إلى فراشك: «أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِقُدْرَةِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِجَمَالِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِسُلْطَانِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِجَبْرُوتِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِمَلَكُوتِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِدَفْعِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِجَمْعِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِمُلْكِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِرَحْمَةِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِرِسْوَلِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَذَرَأَ وَبَرَأَ، وَمِنْ شَرِّ الْهَامَةِ وَاللَّامَةِ، وَمِنْ شَرِّ فَسَقَةِ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ، وَمِنْ شَرِّ فَسَقَةِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ فِي السَّبِيلِ

١ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٢٩٦، ح ١٣٥٣.

وَالنَّهَارِ رَبِّي آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا، إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»^(١).

ثم توسد يمينك وقل: «بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَوَالَجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ تَوَكَّلْتُ عَلَيْكَ رَهْبَةً مِنْكَ وَرَعَبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَى مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكُلِّ كِتَابٍ أَنْزَلْتَهُ وَبِكُلِّ رَسُولٍ أَرْسَلْتَهُ»^(٢).

ثم تسبِّح تسبيح فاطمة الزهراء عليها السلام، واقرأ الحمد والمعوذتين و
 ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ و ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾، وآية الكرسي^(٣)، و ﴿شَهِدَ
 اللَّهُ﴾^(٤)، وآية السخرة وهي: ﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي
 سِتَّةِ أَيَّامٍ - إِلَى قَوْلِهِ: - إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ﴾^(٥)، وتقول: «لَا إِلَهَ إِلَّا
 اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ، [وَيُمِيتُ وَيُحْيِي] وَهُوَ
 حَيٌّ لَا يَمُوتُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^(٦)، وتقول: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 عَلَا فَفَقَهَرَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَطَّنَ فَخَبَّرَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي مَلَكَ فَفَقَدَرَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ

١ - «الكافي» ج ٢، ص ٥٣٧، ح ٨ و ٩ مع اختلاف، وروى هذه الدعاء بنصها في «مصباح المتجهد» ص ٨٥ وعنه في «بحار الأنوار» ج ٨٧، ص ١٧٥، ح ٦. إلا أن فيه: ومن شرَّ العامة والسامة.

٢ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٢٩٧، ح ١٣٥٤، «التهذيب» ج ٢، ص ١١٦، ح ٤٣٥، «مصباح المتجهد» ص ١٢٠.

٣ - سورة البقرة، الآية ٢٥٥.

٤ - سورة آل عمران، الآية ١٨.

٥ - سورة الأعراف، الآيات ٥٤ - ٥٦.

٦ - «الكافي» ج ٢، ص ٥١٨، ح ١.

الَّذِي يُخَيِّي الْمَوْتَى وَيُمِيتُ الْأَحْيَاءَ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^(١).

وإذا خفت الاحتلام فقل في فراشك: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْإِحْتِلَامِ وَمِنْ سُوءِ الْأَخْلَامِ وَمِنْ أَنْ يَتَلَاعَبَ^(٢) بِي الشَّيْطَانُ فِي الْبَيْتِ وَالْمَنَامِ»^(٣).

وإذا خفت العقرب والهوامّ فقل: «أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ الَّتِي لَا يُجَاوِزُهُنَّ بَرٌّ وَلَا فَاجِرٌ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَذَرَأَ وَبَرَأَ، وَمِنْ شَرِّ السَّامَةِ وَالْهَامَةِ وَاللَّامَةِ^(٤) وَالْعَامَةِ، وَمِنْ شَرِّ طَوَارِقِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمِنْ شَرِّ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ، وَمِنْ شَرِّ فَسَقَةِ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ، وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّهِ وَمِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنْ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»^(٥).

وفي رواية أخرى تقول: «أُعِيدُ نَفْسِي وَذُرِّيَّتِي وَأَهْلَ بَيْتِي وَمَالِي بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَةٍ»^(٦).

وتقول للعقرب أيضاً: ﴿سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ﴾^{(٧) (٨)}.

١ - «الكافي» ج ٢، ص ٥٣٥، ح ١، وفيه: من قال حين يأخذ مضجعه ثلاث مرات... خرج من الذنوب كهينة يوم ولدته أمه.

٢ - في «الكافي»: «يلعب، والتمن موافق لـ» من لا يحضره الفقيه».

٣ - «الكافي» ج ٢، ص ٥٣٦، ح ٥: «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٢٩٨، ح ١٣٦١١: «مصباح المتجهّد» ص ١٢٢.

٤ - الهامة: ما له سم كالحية والحشرات المؤذية، واللامة: الإصابة بالعين.

٥ - «الكافي» ج ٢، ص ٥٧١، ح ٧: «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٢٩٨، ح ١٣٦٠، مع اختلاف غير يسير.

٦ - «التهديب» ج ٢، ص ١١٦، ح ٤٣٦.

٧ - سورة الصافات، الآيات ٧٩ - ٨١.

٨ - «كتاب الخصال» ج ٢، ص ٦١٩ حديث أربعمأة: «تحف العقول» ص ١٠٩.

وتقول أيضاً: ﴿وَحَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا... وَعَنْتِ
الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا﴾^(١).

وروى إسحاق بن عمار قال: قلت للصادق عليه السلام: إني أخاف العقارب، فقال عليه السلام: «انظر إلى بنات نعش الكواكب الثلاثة الأوسط منها بجنبه كوكب صغير قريب منه يسميه العرب السها، ونحن نسميه أسلم، أحد النظر إليه كل ليلة، وقل ثلاث مرّات: «اللَّهُمَّ رَبِّ أَسْلَمَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ وَسَلِّئْنَا»، قال إسحاق: فما تركته منذ دهري إلا مرّة واحدة فضر بني العقرب^(٢).

وإذا خفت أذى البراغيث فقل: «أَيُّهَا الْأَسْوَدُ الْوَثَابُ الَّذِي لَا يُبَالِي غَلَقًا وَلَا بَابًا عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ بِأَمِّ الْكِتَابِ أَلَّا تُؤْذِينِي وَأَهْلِي وَأَصْحَابِي إِلَى أَنْ يَذْهَبَ اللَّيْلُ وَيَجِيءَ الصُّبْحُ بِمَا جَاءَ»^(٣).

وإذا خفت الهدم فقل عند منامك: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُمَسِّكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾^(٤)، يَا مَنْ يُمَسِّكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ أُمْسِكْ عَنَّا السُّوءَ»^(٥).

وإذا خفت للصوص فاقرأ عند منامك: ﴿قُلْ اذْعُوا اللَّهَ أَوْ اذْعُوا

١- سورة طه، الآيات ١٠٨-١١١.

٢- «الكافي» ج ٢، ص ٥٧٠، ح ٦.

٣- «الكافي» ج ٢، ص ٥٧١، ح ٨.

٤- سورة فاطر، الآية ٤١.

٥- «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٣٤٣، ح ١٥١٧.

الرَّحْمَنُ... ﴿^(١)﴾ إلى آخر السورة^(٢).

وإذا خفت الأرق^(٣) فقل عند منامك: «سُبْحَانَ اللَّهِ ذِي الشَّانِ دَائِمِ السُّلْطَانِ عَظِيمِ الْبِرْهَانِ كُلِّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ»، ثم قل: «يَا مُشِيحَ الْبُطُونِ الْجَائِعَةِ وَيَا كَاسِيِ الْجَنُوبِ الْغَارِيَةِ وَيَا مُسْكِنَ الْعُرُوقِ الضَّارِبَةِ وَيَا مُنَوِّمَ^(٤) الْعُيُونِ السَّاهِرَةِ سَكَّنْ عُرُوقِي الضَّارِبَةَ وَأَنْدَنْ لِعَيْنِي نَوْمًا عَاجِلًا»^(٥).

وتقول لطلب الرزق عند منامك: «اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَا شَيْءَ قَبْلَكَ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَا شَيْءَ بَعْدَكَ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَا شَيْءَ فَوْقَكَ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَا شَيْءَ دُونَكَ وَأَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ اللَّهُمَّ رَبُّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَرَبُّ التَّوَارِثِ وَالْإِنْجِيلِ وَالزَّبُورِ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»^(٦).

وإذا أردت رؤيا في منامك فقل: «اللَّهُمَّ أَنْتَ الْحَيُّ الَّذِي لَا يُوصَفُ وَالْإِيمَانُ يُعْرَفُ مِنْهُ مِنْكَ بَدَتِ الْأَشْيَاءُ، وَإِلَيْكَ تَعُودُ، فَمَا أَقْبَلَ مِنْهَا كُنْتَ مَلْجَأَهُ وَمَنْجَاهُ وَمَا أَدْبَرَ مِنْهَا لَمْ يَكُنْ لَهُ مَلْجَأٌ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ فَاسْتَلْكَ بِإِلَهِ إِلَّا

١- سورة الإسراء، الآيات ١١٠ - ١١١.

٢- «الكافي» ج ٢، ص ٦٢٥، ح ٢١.

٣- الأرق بالتحريك: السهر وذهاب النوم في الليل.

٤- في جميع النسخ: منور، والصحيح ما أثبتناه في المتن.

٥- «مصباح المتهجد» ص ١٢٢، ورواه في «مكارم الأخلاق» ص ٢٩٠، وعنه في «بحار

الأنوار» ج ٧٦، ص ١٩٧، ح ١٢.

٦- قد روى القسم الأول من هذه الدعاء في «الكافي» ج ٢، ص ١٠٣، ح ٦، وقد روى

جميعها العلامة المجلسي في «بحار الأنوار» ج ٧٦، ص ٢١٤، ح ٢٣ عن كتاب عتيق وعن

«فلاح السائل».

أَنْتَ ، وَأَسْأَلُكَ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَيَحَقِّ حَبِيبِكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ سَيِّدِ النَّبِيِّينَ^(١) أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُرِيَنِي مَيِّتِي فِي الْخَالِ اللَّيِّ هُوَ فِيهَا»^(٢).

وإذا أردت الانتباه لصلاة الليل وخفت النوم فاقرأ عند منامك : ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ...﴾^(٣) إلى آخر السورة، ثم قل : «اللَّهُمَّ لَا تُنْسِنِي ذِكْرَكَ وَلَا تُؤْمِنِي مَكْرَكَ وَلَا تَجْعَلْنِي مِنَ الْغَافِلِينَ وَأْتِبْنِي لِأَحَبِّ السَّاعَاتِ إِلَيْكَ أَدْعُوكَ فِيهَا فَتَسْتَجِيبَ لِي ، وَأَسْأَلُكَ فَتُعْطِيَنِي وَاسْتَغْفِرُكَ فَتَغْفِرَ لِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ»^(٤).

ويكره أن ينام الإنسان في بيت وحده^(٥).

ويكره النوم فوق سطح غير محجّر، وروي أن من نام كذلك فقد برئت منه الذمة^(٦).

ويكره النوم بعد الغداة لأنه يطرد الرزق ويصفر اللون ويقبحه وهو نوم كلّ مشرّوم^(٧).

١ - في «مصباح المتهدّد» : وبحقّ عليّ خير الوصيين ، وبحقّ فاطمة سيدة نساء العالمين وبحقّ الحسن والحسين الذين جعلتهما سيدي شباب أهل الجنة عليهم أجمعين السلام .

٢ - «مصباح المتهدّد» ص ١٢٢ : «بحار الأنوار» ج ٨٧ ، ص ١٧٦ ، ح ٦ .

٣ - سورة الكهف ، الآية ١١٠ .

٤ - «مصباح المتهدّد» ص ١٢٣ .

٥ - «كتاب الخصال» ج ٢ ، ص ٥٢٠ ، أبواب العشرين وما فوقه .

٦ - «كتاب الخصال» ج ٢ ، ص ٥٢٠ : أبواب العشرين وما فوقه ، «بحار الأنوار» ج ٧٦ ، ص

١٧٨ ، ح ٢ .

٧ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١ ، ص ٣١٨ ، ح ١٤٤٥ .

ويكره النوم بين العشاءين لأنّه يحرم الرزق، وقال الباقر عليه السلام: «النوم أول النهار حرق، والقايلة نعمة، والنوم بعد العصر حرق»^(١).

والنوم على أربعة أوجه: نوم الأنبياء عليهم السلام على أقفيتهم لمناجاة الوحي، ونوم المؤمنين على أيمانهم، ونوم الكفّار على أيسارهم - وفي رواية أخرى^(٢): إنّ نوم الملوك وبنائها كذلك - ونوم الشياطين على وجوههم^(٣)، وقال عليه السلام: «من رأيتموه نائماً على وجهه فانبهوه»^(٤)، وقال عليه السلام: «ثلاثة فيهنّ المقت من الله عزّ وجلّ: نوم من غير سهر، وضحك من غير عجب، وأكل على الشبع»^(٥).

وأتى أعرابي النبيّ صلّى الله عليه وآله فقال يا رسول الله إنّي كنت ذكوراً وإني صرت نسيّاً، فقال: «أكنتّ ثقيل؟» قال: نعم، قال: «وتركت ذلك؟» قال: نعم، قال: «عدّ»، فعاد، فرجع إليه ذهنه^(٦).

وجاء في الخبر: «قيلوا فإنّ الله عزّ وجلّ يطعم الصائم في منامه ويسقيه»^(٧)، وروي: «قيلوا فإنّ الشيطان لا يقيل»^(٨).

١ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٣١٨، ح ١٤٤٦.

٢ - أي في رواية «كتاب الخصال».

٣ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٣١٨، ح ١٤٤٦، «كتاب الخصال» ج ١، ص ٢٦٢، ح ١٤٠ باب الأربعة.

٤ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٣١٨، ح ١٤٤٧.

٥ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٣١٨، ح ١٤٤٨.

٦ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٣١٨، ح ١٤٤٩.

٧ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٣١٩، ح ١٤٥١.

٨ - «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٣١٩، ح ١٤٥٢.

وإذا رأيت في منامك رؤيا مكروهة فتحول عن شقك الذي كنت عليه وقل: ﴿إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئاً إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾^(١)، أَعُوذُ بِاللَّهِ وَبِمَا عَادَتْ بِهِ مَلَائِكَةُ اللَّهِ الْمُقَرَّبُونَ وَأَنْبِيَائُهُ الْمُرْسَلُونَ وَالْأَيِّمَةَ الرَّاشِدُونَ الْمُتَهِدِّيُونَ وَعِبَادِهِ الصَّالِحُونَ مِنْ شَرِّ مَا رَأَيْتُ وَمِنْ شَرِّ رُؤْيَايَ أَنْ تَضُرَّ بِي فِي دِينِي أَوْ دُنْيَايَ وَمِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»^(٢).

فإذا استيقظت من النوم فقل: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَخْيَانِي بَعْدَ مَا أَمَاتَنِي وَإِلَيْهِ التُّشُورُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ عَلَيَّ رُوحِي لِأَحْمَدَهُ وَأَعْبَدَهُ»^(٣).

وكان الصادق عليه السلام إذا قام آخر الليل رفع صوته حتى يسمع أهل الدار يقول: «اللَّهُمَّ عِنِّي عَلَى هَوْلِ الْمُطَّلَعِ وَوَسْعِ عَلَيَّ الْمُضْطَجِعِ وَازْرُقْنِي خَيْرَ مَا قَبْلَ الْمَوْتِ وَازْرُقْنِي خَيْرَ مَا بَعْدَ الْمَوْتِ»^(٤).

وتقول أيضاً إذا قمت آخر الليل: «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ وَعِبَادِهِ الْمُرْسَلِينَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُخَيِّبُ الْمَوْتَى وَيَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ، يَا نُورَ النُّورِ يَا مُدَبِّرَ الْأُمُورِ يَا مَنْ يَلِي التَّدْيِيرَ وَيَمْضِي الْمَقَادِيرَ امْضِ مَقَادِيرِي فِي يَوْمِي هَذَا إِلَى السَّلَامَةِ وَالْعَاقِبَةِ»^(٥).

١- سورة المجادلة، الآية ١٠.

٢- «روضة الكافي» ص ١٢٤؛ ح ١٠٦، «مصباح المتجهد» ص ١٢٧.

٣- «الكافي» ج ٢، ص ٥٣٩، ح ١٢، ١٦؛ «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٣٠٤، ح ١٣٩٠؛ «مصباح المتجهد» ص ١٢٧، والظاهر أن المؤلف رحمه الله رواها عن المصباح.

٤- «الكافي» ج ٢، ص ٥٣٩، ح ١٤ وفي «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٣٠٤، ح ١٣٩٢ نسبه إلى أمير المؤمنين عليه السلام.

٥- «مصباح المتجهد» ص ١٢٩.

الفصل الثالث عشر

في ذكر ما يتعلّق بالسفر من الآداب

قال رسول الله صلّى الله عليه وآله: «سافروا تصحّوا، وجاهدوا تغنموا وحجّوا تستغنوا»^(١).

وقال الصادق عليه السلام: «إنّ في حكمة آل داود عليه السلام أنّ على العاقل أن لا يكون ظاعناً إلّا في ثلاث: تزوّد لمعاد أو مرّمة لمعاش أو لذّة في غير محرّم»^(٢).

وإذا أردت الخروج إلى السفر فينبغي أن تختار من أيام الأسبوع يوم السبت فقد قال الصادق عليه السلام: «من أراد سفراً فليسافر يوم السبت، فلو أنّ

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٧٣، ح ٧٦٤.

٢- «الكافي» ج ٥، ص ٨٧، ح ١؛ «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٧٣، ح ٧٦٣.

حجراً زال عن جبل في يوم سبت لردّه الله تعالى إلى مكانه»^(١)، أو يوم الثلاثاء فإنّه اليوم الذي الآن الله فيه الحديد لداود عليه السلام^(٢)، أو يوم الخميس، فإنّ النبي صلّى الله عليه وآله كان يسافر يوم الخميس^(٣)، فإنّه يوم يحبّه الله ورسوله وملائكته^(٤).

ولا تسافر والقمر في العقب فمن فعل ذلك لم ير الحسنى^(٥).

واتق الخروج إلى السفر اليوم الثالث من الشهر، والرابع منه، والحادي والعشرين منه، والخامس والعشرين منه، لأنها أيام منحوسة على ما ورد في الأخبار^(٦).

فإن احتجت إلى الخروج في شيء من هذه الأيام فاسأل الله العافية فيه وتصدّق بشيء واشتر به سلامة طريقك وأخرج. فقد قال الصادق عليه السلام: «افتتح سفرك بالصدقة وأخرج إذا بدا لك، وقرأ آية الكرسي واحتجم إذا بدا لك»^(٧).

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٧٣، ح ٧٦٦.

٢- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٧٣، ح ٧٦٦.

٣- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٧٣، ح ٧٦٨.

٤- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٧٣، ح ٧٦٩.

٥- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٧٤، ح ٧٧٨.

٦- لم أجد هذه الأخبار في المصادر المتقدمة على الكتاب، وإنما رويت في «زوائد الفوائد»؛

«مكارم الأخلاق»؛ «الأمان»؛ «وسائل الشيعة»؛ «بحار الأنوار» و... عن المصادر

المتأخرة عنه، نعم رواها في «الدروع الواقية» ص ٨٧، مسنداً وغير مسند عن الشيخ

الطوسي ولم أجد لها في كتب الشيخ.

٧- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٧٥، ح ٧٨٢.

فإذا عزمتم على الخروج إلى السفر وحن وقت الرحيل فعليكم أن تنظر في أمر نفسك وتقطع العلائق بينك وبين الناس وتفصل بينك وبين معامليك وتخلص رقبته من جميع حقوق الآدميين، ثم تنظر في أمر مخلّيقك ومن يجب عليك نفقته فتترك لهم ما يحتاجون إليه من النفقة على الاقتصاد مدّة سفرك، ثم توصي بوصية تذكر فيها ما شئت ممّا يقربك إلى الله تعالى وتسلّمها إلى من تثق به من المؤمنين، وتستفتح سفرك بشيء من الصدقة قلّ أم كثر وتصلّي ركعتين تقرأ فيهما ما شئت من القرآن وتسال الله الخيرة لك في الخروج، وتقرأ: «آية الكرسي» وتحمد الله وتثني عليه وتصلّي على النبي صلّى الله عليه وآله وتقول: «اللَّهُمَّ إِنِّي خَرَجْتُ فِي هَذَا السَّفَرِ بِلا تِقَّةٍ مِنِّي لِغَيْرِكَ وَلَا رَجَاءٍ يَا وَيْهِيَ إِلَّا إِلَيْكَ وَلَا قُوَّةَ أَتَكِلُ عَلَيْهَا وَلَا جَيْلَةَ أَلْبَأُ إِلَيْهَا إِلَّا طَلَبَ رِضَاكَ وَابْتِغَاءَ رَحْمَتِكَ تَعَرُّضاً لِرِزْقِكَ وَسُكُوناً إِلَى عَائِدَتِكَ وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِمَا سَبَقَ لِي فِي عِلْمِكَ فِي وَجْهِي هَذَا مِمَّا أَحَبُّ إِلَيَّ غَائِدَتِكَ وَأَكْرَهُ، اللَّهُمَّ فَاصْرِفْ عَنِّي مَقَادِيرَ كُلِّ بَلَاءٍ وَمَقْضِي كُلِّ لَأْوَاءٍ وَابْسُطْ عَلَيَّ كَنَفًا مِنْ رَحْمَتِكَ وَلُطْفًا مِنْ عَفْوِكَ وَجَمَاعاً مِنْ مُعَافَاتِكَ وَقَفِّ فِيهِ يَا رَبِّ جَمِيعَ قَضَائِكَ عَلَيَّ مُوَافَقَةَ هَوَايَ وَحَقِيقَةَ أَمَلِي وَادْفَعْ عَنِّي مَا أُحْذِرُ وَمَا لَا أُحْذِرُ عَلَيَّ نَفْسِي مِمَّا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي وَاجْعَلْ ذَلِكَ خَيْرًا لِي لِأَخِرَتِي وَدُنْيَايَ مَعَا أَسْأَلُكَ أَنْ تُخَلِّفَنِي فِيمَا خَلَّفْتَ وَرَأْيِي مِنْ أَهْلِي وَوَلَدِي وَمَالِي وَجَمِيعِ حُزَانَتِي فَانْتَ أَفْضَلُ مَا تُخَلِّفُ بِهِ غَائِباً مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَخْصِينِ كُلِّ عَوْرَةٍ وَحِفْظِ كُلِّ مَضِيعَةٍ وَتَمَامِ كُلِّ نِعْمَةٍ وَدِفَاعِ كُلِّ سَيِّئَةٍ وَكِفَايَةِ كُلِّ مَحْذُورٍ وَصَرْفِ كُلِّ مَكْرُوبٍ وَكَمَالِ مَا تَجْمَعُ بِهِ الرِّضَا وَالسُّرُورَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ثُمَّ ارْزُقْنِي ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَطَاعَتَكَ وَعِبَادَتَكَ حَتَّى تَرْضَى وَبَعْدَ الرِّضَا، اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَوْدِعُكَ الْيَوْمَ دِينِي وَنَفْسِي وَمَالِي وَأَهْلِي وَدُرِّيَّتِي وَجَمِيعَ إِخْوَانِي، اللَّهُمَّ احْفَظْ الشَّاهِدَ مِنَّا وَالْغَائِبَ، اللَّهُمَّ احْفَظْنَا وَاحْفَظْ

عَلَيْنَا، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا فِي جِوَارِكَ وَلَا تَسْلُبْنَا نِعْمَتِكَ وَلَا تُغَيِّرْ مَا بَنَا مِنْ نِعْمَةٍ وَعَافِيَةٍ وَفَضْلٍ»^(١).

فإذا خرجت من منزلك فقف على باب دارك واقرا سورة الحمد أمامك وعن يمينك وعن شمالك، وآية الكرسي أمامك وعن يمينك وعن شمالك، وتصدق بما تسهل عليك، وقل: «اللَّهُمَّ إِنِّي اشْتَرَيْتُ بِهَذِهِ الصَّدَقَةِ سَلَامَتِي وَسَلَامَةَ سَفَرِي وَمَا مَعِي»، ثم قل: «اللَّهُمَّ احْفَظْنِي وَاحْفَظْ مَا مَعِي وَسَلِّمْ مَا مَعِي وَبَلِّغْنِي وَبَلِّغْ مَا مَعِي بِبَلَاغِكَ الْحَسَنِ الْجَمِيلِ»^(٢).

ثم تقول: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَمَا بَيْنَهُنَّ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ، الطَّيِّبِينَ. اللَّهُمَّ كُنْ لِي جَاراً مِنْ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ وَمِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ، بِسْمِ اللَّهِ دَخَلْتُ، بِسْمِ اللَّهِ خَرَجْتُ، اللَّهُمَّ إِنِّي أُقَدِّمُ بَيْنَ يَدَيَّ نِسْيَانِي وَعَجَلْتِي بِسْمِ اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ فِي سَفَرِي هَذَا ذَكَرْتُهُ أَمْ نَسَيْتُهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمُسْتَعَانُ عَلَى الْأُمُورِ كُلِّهَا، وَأَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا، وَأَطْوِ لَنَا الْأَرْضَ وَسَيِّرْنَا فِيهَا بِطَاعَتِكَ وَطَاعَةِ رَسُولِكَ، اللَّهُمَّ أَصْلِحْ لَنَا ظَهْرَنَا وَبَارِكْ لَنَا فِيمَا رَزَقْتَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ وَسُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالنَّمَالِ وَالْوَالِدِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ عَضْدِي وَنَاصِرِي»^(٣)، اللَّهُمَّ

١- ما ذكره المؤلف رحمه الله تليفق من أدعية متعددة، راجع: «الكافي» ج ٤، ص ٢٨٣ ح ٢؛ «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٧٧ ح ٧٩٠-٧٩٣.

٢- «الكافي» ج ٢، ص ٥٤٣ ح ١١؛ «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٧٧ ح ٧٩٠.

٣- في «الكافي» + : بك أحلّ وبك أسير، اللهمّ إِنِّي أسألك في سفري هذا السرور والعمل بما

أَقْطَعْ عَنِّي بُعْدَهُ وَمَشَقَّتَهُ وَاصْحَبْنِي فِيهِ وَاخْلُفْنِي فِي أَهْلِي بِخَيْرٍ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ»^(١)-^(٢).

وإذا أردت الركوب فقل: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ»^(٣).

فإذا استويت عليه قلت: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ عَلَيْنَا بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾»^(٤) وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْخَامِلُ عَلَى الظَّهِرِ وَالْمُسْتَعَانُ عَلَى الْأَمْرِ، اللَّهُمَّ بَلِّغْنَا بَلَاغًا يَبْلُغُ إِلَى خَيْرٍ، بَلَاغًا يَبْلُغُ إِلَى رَحْمَتِكَ وَرِضْوَانِكَ وَمَغْفِرَتِكَ، اللَّهُمَّ لَا طَيْرَ إِلَّا طَيْرُكَ، وَلَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُكَ، وَلَا حَافِظَ غَيْرِكَ»^(٥).

وتأخذ معك عصا لوزٍ مرّ فقد قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ خَرَجَ إِلَى سَفَرٍ وَمَعَهُ عَصَا لَوْزٍ مَرٍّ - وَتَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿وَلَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَى رَبِّي أَنْ يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ - إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى: - وَاللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ﴾»^(٦) آمنه الله من كلِّ سبع ضارٍّ ومن كلِّ لصٍّ عادٍ ومن كلِّ ذات حمة، حتى يرجع إلى منزله،

﴿يرضيك عني﴾.

١- في «الكافي» + : اللهم إني عبدك وهذا حُمْلانك، والوجه وجهك والسفر إليك وقد اطلعت على ما لم يطلع عليه أحد، فاجعل سفري هذا كفارة لما قبله من ذنوبي وكن عوناً لي عليه واكفني وعثه ومشقته ولقني من القول والعمل رضاء، فإنما أنا عبدك وبك ولك.

٢- «الكافي» ج ٤، ص ٢٨٤، ح ٢.

٣- «الكافي» ج ٤، ص ٢٨٤، ح ٢.

٤- سورة الزخرف، آيتا ١٣ - ١٤.

٥- «الكافي» ج ٤، ص ٢٨٥، ح ٢؛ «التهذيب» ج ٥، ص ٥٠، ح ١٥٤.

٦- سورة القصص، الآيات ٢٢ - ٢٨.

وكان معه سبعة وسبعون من المعقبات يستغفرون له حتى يرجع ويضعها»^(١).

وقال موسى بن جعفر عليهما السلام: «أنا ضامن لمن خرج يريد سفرأً معتمأً تحت حنكه ثلاثاً أن لا يصيبه السرقة والغرق والحرق»^(٢).

تقول في مسيرك: «اللَّهُمَّ خُلِّ سَبِيلَنَا وَأَحْسِنْ تَسْيِيرَنَا وَأَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا»^{(٣) - (٤)}.

وتقول أيضاً في طريقك: «خَرَجْتُ بِحَوْلِ اللَّهِ وَقُوَّتِهِ بِغَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَقُوَّةٍ لَكِنْ بِحَوْلِ اللَّهِ وَقُوَّتِهِ، بَرَأْتُ إِلَيْكَ يَا رَبِّ مِنَ الْحَوْلِ وَالْقُوَّةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بَرَكَاتِ سَفَرِي هَذَا، وَبَرَكَاتِ أَهْلِهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْوَاسِعِ رِزْقاً حَلالاً طَيِّباً تَسْوِغُهُ إِلَيَّ وَأَنَا خَائِضٌ فِي عَافِيَةِ بِقُوَّتِكَ وَقُدْرَتِكَ، اللَّهُمَّ إِنِّي سِرْتُ فِي سَفَرِي هَذَا بِإِلَاقَةِ مَنِّي بِغَيْرِكَ وَلَا رَجَاءٍ لِسِوَاكَ فَارْزُقْنِي فِي ذَلِكَ شُكْرَكَ وَعَافِيَتَكَ وَوَفَّقْنِي بِطَاعَتِكَ وَعِبَادَتِكَ حَتَّى تَرْضَى وَبَعْدَ الرِّضَا»^(٥).

وليكن مسيرك في آخر الليل ولا تسرف في أوله، فإن الأرض تطوى من آخر الليل^(٦).

وإذا كان مسيرك بالنهار فسر طرفي النهار وأنزل وسطه.

١ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٧٦، ح ٧٨٦.

٢ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٩٧، ح ٨٩٨.

٣ - في «الكافي»: عافيتنا.

٤ - «الكافي» ج ٤، ص ٢٨٧، ح ١.

٥ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ٣١٢، باب سياق مناسك الحج، ح ١٥٤٥.

٦ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٧٤، ح ٧٧٢.

وكان رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا هَبَطَ سَبَّحَ وَإِذَا صَعَدَ كَبَّرَ^(١).

وَإِذَا بَلَغْتَ جَسْرًا فَقُلْ حِينَ تَضَعُ قَدَمَكَ عَلَيْهِ: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»^(٢).

وَإِذَا سَافَرْتَ مَعَ قَوْمٍ فَعَلَيْكَ بِحَسَنِ مَصَاحِبَتِهِمْ وَمِرَافِقَتِهِمْ وَاسْتِعْمَالِ مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ فِيمَا بَيْنَهُمْ، وَأَكْثَرَ اسْتِشَارَتِهِمْ فِي أَمْرِكَ وَأُمُورِهِمْ وَأَكْثَرَ التَّبَسُّمِ فِي وَجُوهِهِمْ، وَإِذَا دَعَوْكَ فَأَجِبْهُمْ، وَإِذَا اسْتَعَانُوا بِكَ فَأَعْنِهِمْ، وَاسْتَعْمَلِ طَوْلَ الصَّمْتِ وَكَثْرَةَ الصَّلَاةِ وَسَخَاءَ النَّفْسِ بِمَا مَعَكَ مِنْ دَابَّةٍ أَوْ مَاءٍ أَوْ زَادٍ، وَاسْمَعِ لِمَنْ هُوَ أَكْبَرُ مِنْكَ سَنًّا، وَإِذَا رَأَيْتَ أَصْحَابَكَ يَمْشُونَ فَاَمْشِ مَعَهُمْ، وَإِذَا أَمْرُوكَ بِأَمْرٍ وَسَأَلُوكَ شَيْئًا فَقُلْ: نَعَمْ، وَلَا تَقُلْ: لَا، فَإِنَّ «لَا» عَيٌّ وَلَوْمْ. وَإِذَا تَحَيَّرْتُمْ فِي الطَّرِيقِ فَأَنْزِلُوا، وَإِذَا شَكَّكْتُمْ فِي الْقَصْدِ فَخَفُّوا وَتَوَامَرُوا، وَإِذَا رَأَيْتُمْ شَخْصًا وَاحِدًا فَلَا تَسْأَلُوهُ عَنْ طَرِيقِكُمْ وَلَا تَسْتَرْشِدُوهُ، فَإِنَّ الشَّخْصَ الْوَاحِدَ فِي الْفَلَاةِ مَرِيبٌ لَعَلَّهُ يَكُونُ عَيْنَ اللَّصُوصِ، أَوْ يَكُونُ هُوَ الشَّيْطَانُ الَّذِي حَيَّرَكُمْ، وَاحْذَرُوا الشَّخْصِينَ أَيْضًا إِلَّا أَنْ تَرَوْا شَيْئًا عَرَفْتُمْ الْحَقَّ مِنْهُ، فَإِنَّ الشَّاهِدَ يَرَى مَا لَا يَرَى الْغَائِبَ، وَمَنْ خَالَطَ فَإِنَّ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَكُونَ يَدُكَ الْعَلِيَا عَلَيْهِ فَافْعَلْ^(٣).

وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «أَحَبُّ الصَّحَابَةِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَرْبَعَةٌ وَمَا زَادَ قَوْمٌ عَلَى سَبْعَةِ إِلَّا كَثُرَ لَعْنَتُهُمْ»^(٤).

وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «حَقُّ الْمَسَافِرِ أَنْ يَقِيمَ عَلَيْهِ إِخْوَانَهُ إِذَا

١- «الكافي» ج ٤، ص ٢٨٧، ح ٢: «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٧٩، ح ٧٩٦.

٢- «الكافي» ج ٤، ص ٢٨٧، ح ٣.

٣- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٩٥، ح ٨٨٤: «المحاسن» ص ٣٧٥.

٤- «روضة الكافي» ص ٢٥١، ح ٤٦٤: «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٨٣، ح ٨٢٠.

مرض ثلاثاً»^(١).

ولا تخرج في السفر وحدك فإنّ الشيطان مع الواحد، وهو من الاثنين أبعد^(٢).

وروي: «أنّ الرجل إذا سافر وحده فهو غايٍ والاشنان غاويان والثلاثة نفر»^(٣)، ولعن رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ثَلَاثَةٌ: «أَكَل زَاوِدَهُ وَرَاكِبِ الْفَلَاةِ وَاحِدَةً، وَالنَّائِمِ فِي بَيْتِ وَاحِدَةٍ»^(٤).

ويسحب التنوق في اتخاذ السفرة في السفر^(٥)، ونظر موسى بن جعفر عليهما السلام إلى سفرة عليها حلق صُفِرَ فقال: «انزعوا هذه واجعلوا مكانها تحديداً^(٦) فإنه لا يقرب شيئاً ممّا فيها شيء من الهوام»^(٧).

واعلم أنّ المروّة مروّتان: مروّة في الحضر ومروّة في السفر، فأما التي في الحضر فتلاوة القرآن ولزوم المساجد والمشى مع الإخوان في الحوائج (و) النعمة ترى على الخادم فإنّها تسرّ الصديق وتكبت العدو، وأما التي في السفر

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٨٣، ح ٨٢٠.

٢- «روضة الكافي» ص ٢٥١، ح ٤٦٥: «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٨١، ح ٨٠٨.

٣- «روضة الكافي» ص ٢٥١، ح ٤٦٥، وفيه: «وروي بعضهم سفر، وكذا في «المحاسن» ص ٣٥٦، ح ٥٦.

٤- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٨١، ح ٨١٠.

٥- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٨٤، ح ٨٢٦.

٦- في المصدر: حديداً.

٧- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٨٤، ح ٨٢٧. واعلم أنّ السفرة بالضم: طعام يصنع للمسافر والجمع سُفْر كغرفة وغرف، وسُمِّيَ الجِلْدَةُ التي يوضع فيها الطعام سفرة مجازاً. والتنوق: التأق والاعتناء، أي يستحبّ أن تجعلوا زادكم طيباً حسناً في السفر.

فكثرة الزاد وطيبه وبذله لمن كان معك، وكتمانك على القوم أمرهم بعد مفارقتهم إياك وقلة الخلاف على من صحابك وكثرة ذكر الله عز وجل في كلّ مصعد ومهبط وقيام وقعود وكثرة المزاح في غير ما يسخط الله عز وجل^(١).

واعلم أنّ الله عزّ وجلّ ليرزق العبد على قدر المروّة، فإنّ المعونة تنزل على قدر المؤونة، وأنّ الصبر ينزل على قدر شدّة البلاء^(٢).

وإذا خرجت وحدك إلى سفر فقل: «مَا شَاءَ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، اللَّهُمَّ أَنْسِ وَحْشَتِي، وَأَعِزِّي عَلَيَّ وَحَدَّثِي وَأَدِّ غَيْبَتِي»^(٣).

وقال الصادق عليه السلام: «إذا ضللت عن الطريق فناد: «يَا ضَالِحَ وَيَا^(٤) أَبَا ضَالِحٍ أُرْشِدُونَا إِلَى الطَّرِيقِ يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ»^(٥).

وروي «أنّ البرّ موكلّ به صالح، والبحر موكلّ به حمزة»^(٦).

وروي: «إذا ضللت عن الطريق فتيامنوا»^(٧).

وإذا صعدت تلعّة أو علوت أكمة واشرفت من قنطرة فقل: «اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ لَكَ الشَّرْفُ

١- «كتاب الخصال» ص ٥٤، ح ٧١، «معاني الأخبار» ص ٢٥٨.

٢- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٩٢، ح ٨٧٧؛ «وسائل الشيعة» ج ١١، ص ٤٣٢، ح ١٥١٨٤.

٣- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٨١، ح ٨٠٧.

٤- في المصدر: أو يا أبا صالح.

٥- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٩٥، ح ٨٨٥.

٦- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٩٧، ح ٨٩٦؛ «المحاسن» ص ٣٦٢.

٧- «مصباح الكفعمي»، ص ١٨٥؛ «مكارم الأخلاق»، ص ٢٦٦.

عَلَى كُلِّ شَرَفٍ»^(١).

وإذا أشرفت على قرية أو منزل أو بلد فقل: «اللَّهُمَّ رَبِّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَتْ وَرَبِّ الرِّيَاحِ وَمَا ذَرَّتْ وَرَبِّ الْبُحَارِ وَمَا جَرَّتْ، إِنِّي أَسْئَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ وَخَيْرَ مَا فِيهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا، اللَّهُمَّ يَسِّرْ لِي مَا كَانَ فِيهَا مِنْ خَيْرٍ وَوَقِّفْ لِي مَا كَانَ فِيهَا مِنْ يُسْرٍ وَأَعِنِّي عَلَى قَضَاءِ حَاجَتِي يَا قَاضِيَ الْخَاجَاتِ وَيَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا»^(٢).

وإذا أردت النزول فعليك من بقاع الأرض بأحسنها لوناً وألينها تراباً وأكثرها عُشباً.

وإذا نزلت منزلاً فقل: «اللَّهُمَّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلاً مُبَارَكاً وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ»^(٣)، وصل ركعتين قبل أن تجلس، وقل: «اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا خَيْرَ هَذِهِ الْبُقْعَةِ وَأَعِدْنَا مِنْ وَبَاهَا وَحَبِّبْنَا إِلَى أَهْلِهَا وَحَبِّبْ صَاحِبِي أَهْلَهَا إِلَيْنَا»^(٤).

وإياك والتعرّس - أي في آخر الليل النزول - على ظهر الطريق وبطون الأودية فإنّها مدارج السباع ومأوى الحيات^(٥) وإن استطعت أن لا تأكل طعاماً

١ - «الكافي» ج ٤، ص ٢٨٧، ح ١. والظاهر أن السيد بن طاووس رضوان الله عليه قد أخذ من المؤلف رحمه الله فإن عبارات كتابه «مصباح الزائر» ص ٣٦ - ٤١ مطابقة لعبارات الآداب الدينية طابق النعل بالنعل.

٢ - «المحاسن» ص ٣٧٤، ح ١٤٣؛ «مصباح الزائر» ص ٣٦؛ «وسائل الشيعة» ج ١١، ص ٤٤٥، ح ١٥٢١٧.

٣ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٩٥، ح ٨٨٧.

٤ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٩٦، ح ٨٨٨؛ «مصباح الزائر» ص ٣٧.

٥ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٩٣، ح ٨٧٨.

حتى تبدأ بتصدّق فافعل وإذا أردت قضاء حاجتك فابعد المذهب في الأرض، فإذا نزلت منزلاً تتخوّف منه السبع فقل: «أشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ سَبْعٍ»^(١).

وإذا أردت الرحيل فصلّ ركعتين وادع الله بالحفظ والكلاء وودّع الموضع وأهله، فإن لكلّ موضع أهلاً من المائكة، وقل: «السَّلَامُ عَلَيَّ مَلَائِكَةَ اللَّهِ الْخَافِظِينَ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ وَرَحْمَةَ اللَّهِ وَبَرَكَاتِهِ»^(٢).

فأما حقّ دابّتك عليك في سفرك فهو أن تنزل عنها إذا قربت من المنزل، وأن تبدأ بعلفها قبل نفسك فإنها نفسك، وتعرض عليها الماء إذا مررت به ولا تضرب وجهها فإنها تسيّح بحمد ربّها، ولا تحملها فوق طاقتها ولا تكلفها من المشي ما لا تطيق^(٣).

وروي عن الصادق عليه السلام أنّه قال: «اضربوا على العثار ولا تضربوها على الثفار فإنّها ترى ما لا ترون»^(٤).

وقال رسول الله صلّى الله عليه وآله: «لا تتوركوا على الدوابّ ولا تتخذوا ظهورها مجالس»^(٥).

وإذا استصعبت عليك دابّتك في الطريق فاقرأ في أذنها اليمنى: ﴿وَلَهُ أُسْلِمَ

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٩٣، ح ٨٧٩.

٢- «روضة الكافي» ص ٣٤٩، ح ٥٤٧؛ «مصباح الزائر» ص ٣٩.

٣- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٨٧، ح ٨٤١؛ «كتاب الخصال» ص ٣٣٠، ح ٢٨.

٤- «الكافي» ج ٦، ص ٥٣٩، ح ١٢؛ «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٨٧، ح ٨٤٣.

٥- «الكافي» ج ٦، ص ٥٣٩، ح ٨؛ «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٨٨، ح ٨٤٨.

مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعاً وَكَرْهاً وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿١﴾ - (٣).

ولا تتقف على ظهر الدواب إلا في سبيل الله، ولا تمانن على دابتك فإن ذلك سريع في دبرها إلا أن تكون في محمل يمكنك التمدد لاسترخاء المفاصل (٣).

وإذا خفت شيئاً مما في الأرض من هامة أو سبع فقل في المكان الذي يخاف ذلك فيه: «يا ذارئ ما في الأرض كلها بعملك بما يكون مسماً ذرأت لك السلطان على كل من دونك، إني أعوذ بك بقدرتك على كل شيء من الضرر في بدني من سبع أو هامة أو غارض من سائر الدواب يا خالقها بفضوته اذراها عني واحجزها ولا تسلطها عليّ وعافيني من شرّها وبأسها يا الله العليّ العظيم (٤) احفظني بحفظك واجنبي (٥) بسترك الواقي من مخاوفي پارحيم» (٦).

فإنك إذا قلت ذلك لم يضرّك من دواب الأرض التي ترى ولا ترى شيء.

وإذا خفت شيئاً من الأعداء واللصوص فقل في المكان الذي يخاف ذلك فيه: «يا آخذاً بنواصي خلقه والسائق بها إلى قدره والمنفذ فيها حكمه، وخالقها وجاعل قضاءه لها غالباً إني مكيد لضعفي ولقوتك على من كادني تعرّضت لك فإن حلت بيني وبينهم فذاك أزوج، وإن أسلمتني إليهم غيروا ما بي من نعيمك يا

١- سورة آل عمران، الآية ٨٣.

٢- «الكافي» ج ٢، ص ٦٢٤، ح ٢١.

٣- «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٩٥، ح ٨٨٤، «وسائل الشيعة» ج ١١، ص ٤٤١، ح ١٥٢٠٨.

٤- «س»: يا الله يا ذالعلم العظيم وكذا في «بحار الأنوار» ج ٩٥، ص ٣١١، ح ١.

٥- في «الأمان من أخطار الأسفار والأزمان»: واجنبي.

٦- لم أجد هذه الدعاء في المصادر المتقدمة على الكتاب، ورواها ابن طاووس في «الأمان من أخطار الأسفار والأزمان» ص ١٢٦ وعنه في «بحار الأنوار» ج ٧٦، ص ٢٦١، ح ٥٦.

خَيْرَ الْمُتَعَمِّينَ، لَا تَجْعَلْ أَحَدًا مُعْتَبَرًا نِعْمَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ بِهَا عَلَيَّ سِوَاكَ وَلَا تُغَيِّرْهَا
أَنْتَ رَبِّي قَدْ تَرَى الَّذِي يُزَادُ بِي فَحُلِّ بَيْنِي وَبَيْنَ شَرِّهِمْ بِحَقِّ عِلْمِكَ الَّذِي بِهِ
تَسْتَجِيبُ الدُّعَاءَ»^(١) -^(٢).

وإذا خفت جاناً أو شيطاناً فقل: «يا الله لا إله إلا الله الأكبر^(٣) القاهرُ بِقُدْرَتِهِ
جَمِيعِ عِبَادِهِ الْمُطَاعِ لِعَظَمَتِهِ عِنْدَ كُلِّ خَلْقَتِهِ وَالْمُمْضِي مَشِيَّتَهُ لِسَابِقِ قَدْرِهِ، أَنْتَ
الَّذِي تَكَلَّمْتَ مَا خَلَقْتَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَلَا يَمْنَعُ^(٤) مَنْ أَرَدْتَ بِهِ سُوءَ أَشْيَاءِ دُونِكَ مِنْ
ذَلِكَ السُّوءِ وَلَا يَحُولُ أَحَدٌ دُونَكَ بَيْنَ أَحَدٍ وَبَيْنَ مَا تُرِيدُهُ مِنَ الْخَيْرِ، كُلُّ مَا يُرَى
وَمَا لَا يُرَى فِي قَبْضَتِكَ، وَجَعَلْتَ قَبَائِلَ الْجِنِّ وَالشَّيَاطِينِ يَرَوْنَنَا وَلَا نَرَاهُمْ وَأَنَا
لِكَيْدِهِمْ خَائِفٌ فَأَمْنِي مِنْ شَرِّهِمْ وَبَأْسِهِمْ بِحَقِّ سُلْطَانِكَ الْعَزِيزِ يَا عَزِيزُ»^(٥)، فإنك إذا
قلت ذلك لم يصل إليك من الجنّ والشياطين سوء أبداً.

وتقول في جميع أحوال غيبتك هذا الدعاء - إذا أردت أن يردك الله تعالى
سالماً إلى وطنك -: «يا جامعاً بَيْنَ أَهْلِ الْجَنَّةِ عَلَيَّ تَأْلُفٍ مِنَ الْقُلُوبِ وَشِدَّةِ

١- في «بحار الأنوار»: + يا الله يا رب العالمين.

٢- «الأمان من أخطار الأسفار والأزمان» ص ١٢٧؛ «البلد الأمين» ص ٥٠٥، ولم أجد لها في
المصادر المتقدمة على الكتاب ولكن قد ذكر العلامة المجلسي في «بحار الأنوار» ج ٧٦،
ص ٢٥٧، ح ٥٢، وج ٩٥، ص ٣٢٤ سند هذه الدعاء وأسنده إلى رسول الله صلى الله عليه
وآله.

٣- في «بحار الأنوار»: يا الله إلا له الأكبر.

٤- في «بحار الأنوار»: لا يمتنع.

٥- لم أجد هذه الدعاء في المصادر المتقدمة على الكتاب، وقد رواها في «بحار الأنوار» ج
٩٥، ص ٣١٢، وقال في ص ٣٢٤: وجدت في بعض كتب الإجازات إسناداً لأدعية السرّ
وهو هذا...: «مصباح الزائر» ص ٣٩؛ «بحار الأنوار» ج ١٠٠، ص ١١٢، ج ٢٠.

تَوَاصِلْ لَهُمْ فِي الْمَحَبَّةِ وَيَا جَامِعاً بَيْنَ أَهْلِ طَاعَتِهِ وَبَيْنَ مَنْ خَلَقَهُ لَهَا^(١) وَيَا مُفْرَجَ حُزْنِ كُلِّ مَحْزُونٍ، يَا مُسَهِّلَ كُلِّ غُرْبَةٍ وَيَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اِرْحَمْنِي فِي غُرْبَتِي بِحُسْنِ الْحِفْظِ وَالْكَلاَةِ وَالْمَعُونَةِ، وَفَرِّجْ مَا بِي مِنَ الضِّيقِ وَالْحُزْنِ بِالْجَمْعِ بَيْنِي وَبَيْنَ أَحِبَّائِي يَا مُؤَلِّفاً بَيْنَ الْأَحِبَّةِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَلَا تَفْجَعْنِي بِانْقِطَاعِ رُؤْيَةِ أَهْلِي عَنِّي وَلَا تَفْجَعْ أَهْلِي بِانْقِطَاعِ رُؤْيَتِي عَنْهُمْ، بِكُلِّ مَسْأَلَةٍ أَسْأَلُكَ وَأَدْعُوكَ فَاسْتَجِبْ لِي»^(٢).

فَإِنَّكَ إِذَا قَلْتَ ذَلِكَ آمَنَكَ اللهُ فِي غُرْبَتِكَ وَحَفِظَكَ فِي أَهْلِكَ وَأَدَاكَ سَالِماً وَقَضَى حَاجَتَكَ.

وإذا ركبت السفينة فقل:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾^(٣)»، ﴿بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِيهَا وَمُرْسِيهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾^(٤) وتكرر فيها من قولك: «يَا صَالِحَ الْمُؤْمِنِينَ»^(٥).

وكان رسول الله صلى الله عليه وآله إذا ودّع مسافراً أخذ بيده ثم قال: «أَحْسَنَ اللهُ لَكَ الصَّحَابَةَ وَأَكْمَلَ لَكَ الْمَعُونَةَ وَسَهَّلَ لَكَ الْحُرُونَ وَقَرَّبَ لَكَ الْبُعِيدَ

١ - في «مصباح الزائر» و«بحار الأنوار»: أهل طاعته من خلقه.

٢ - «مصباح الزائر» ص ٣٩: «بحار الأنوار» ج ١٠٠، ص ١١٢، ج ٢٠.

٣ - سورة الزمر، الآية ٦٧.

٤ - سورة هود، الآية ٤١.

٥ - «قرب الإسناد» ص ٣٧٢، ح ١٣٢٧ مع اختلاف: «مصباح الزائر» ص ٤٠: «بحار

الأنوار» ج ١٠٠، ص ١١٣، ح ٢٢.

في ذكر ما يتعلق بالسفر من الآداب ١٤٣

وَكَفَّاكَ الْمُهْمَ وَحَفِظَكَ لَكَ دِينَكَ وَأَمَانَتِكَ وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ وَوَجَّهَكَ لِكُلِّ خَيْرٍ ، عَلَيْنَا
بِتَقْوَى اللَّهِ ، اسْتَوْدِعُ اللَّهُ نَفْسَكَ ، سِرَّ عَلَى بَرَكَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»^(١).

ونهى رسول الله صَلَّى الله عليه وآله أن يطرق الرجل أهله ليلاً إذا جاء من
الغيبة حتى يؤذنه^(٢).

وإذا قدمت من السفر ودخلت منزلك فلا تشتغل بشيء حتى تصب على
بدنك الماء وتصلّي ركعتين وتسجد وتشكر الله تعالى عزّ وجلّ على السلامة مائة
مرة ، وتقول ما روي أنه عليه وآله السلام قال [عند] ما رجع من خيبر: «أَيُّونَ
تَأْتِيُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ غَائِدُونَ»^(٣) ، أَللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى حِفْظِكَ إِيَّايَ فِي سَفَرِي
وَحَضْرِي أَللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوْبَتِي هَذِهِ مُبَارَكَةً مَيْمُونَةً مَقْرُونَةً بِتَوْبَةٍ نَصُوحٍ تُوجِبُ لِي بِهَا
السَّعَادَةَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ»^(٤).

١ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٢ ، ص ١٨١ ، ح ٨٠٦ .

٢ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٢ ، ص ١٩٧ ، ح ٨٩٣ .

٣ - في «بحار الأنوار» + : راکعون ساجدون لربنا حامدون .

٤ - «مكارم الأخلاق» ص ٣٢٠ ؛ وعنه «بحار الأنوار» ج ٧٦ ، ص ٢٥٤ ، ح ٤٨ .

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والحمد لله

والحمد لله

والحمد لله

والحمد لله

والحمد لله

والحمد لله

والحمد لله

والحمد لله

الفصل الرابع عشر

في ذكر آداب يختم بها الكتاب

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي وَصِيَّتِهِ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يَا عَلِيُّ ثَمَانِيَةٌ إِنْ أَهَيْنُوا فَلَا يَلُومُوا إِلَّا أَنْفُسَهُمْ: الذَّاهِبُ إِلَى مَائِدَةٍ لَمْ يُدْعَ إِلَيْهَا، وَالتَّمَتُّرُ عَلَى رَبِّ الْبَيْتِ، وَطَالِبُ الْخَيْرِ مِنْ أَعْدَائِهِ، وَطَالِبُ الْفَضْلِ مِنَ اللَّئَامِ، وَالدَّخْلُ بَيْنَ اثْنَيْنِ فِي سِرٍّ لَمْ يُدْخَلْهُ فِيهِ، وَالمُسْتَخْفَافُ لِلسُّلْطَانِ، وَالجَالِسُ فِي مَجْلِسٍ لَيْسَ لَهُ بِأَهْلٍ، وَالمَقْبَلُ بِالحَدِيثِ عَلَيَّ مِنْ لَا يُبِيلُ^(١) عَلَيَّ»^(٢).

«يَا عَلِيُّ لَا تَمْرَحْ فِيذْهَبَ بِهَاءِكَ وَلَا تَكْذِبْ فِيذْهَبَ نَوْرِكَ، وَإِيَّاكَ وَالمُخْصَلْتَيْنِ: الضَّجْرَ وَالمُكْسَلَ، فَإِنَّكَ إِنْ ضَجَرْتَ لَمْ تَصْبِرْ عَلَيَّ حَقًّا وَإِنْ كَسَلْتَ لَمْ

١ - في المصدر: لا يسمع عنه .

٢ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٢٥٦، ح ٨٢١.

تؤدّ حقاً»^(١).

«يا عليّ سبعة من كنّ فيه فقد استكمل حقيقة الإيمان وأبواب الجنّة مفتحة له: من أسبغ وضوءه، وأحسن صلاته، وأدّى زكاة ماله، وكفّ غضبه، وسجن لسانه، واستغفر لذنبه، وأدّى النصيحة لأهل بيت نبيّه^(٢).

ثلاثة مجالستهم تميّت القلب: مجالسة الأندال ومجالسة الأغنياء والحديث مع النساء^(٣).

وثلاثة يتخوّف منهنّ الجنون: التغوّط بين القبور، والمشي في خفّ واحد، والرجل ينام وحده^(٤).

وثلاث درجات، وثلاث كفارات وثلاث مهلكات، وثلاث منجيات، فأما الدرجات: فإسباغ الوضوء في السبرات، وانتظار الصلاة بعد الصلاة، والمشي بالليل والنهار إلى الجماعات. وأما الكفارات: إفشاء السلام، وإطعام الطعام، والتهجد بالليل والناس نيام. وأما المهلكات: فشحّ مطاع، وهوى متّبع، وإعجاب المرء بنفسه. وأما المنجيات: فخوف الله في السرّ والعلانية، والقصد في الغنى والفقير، وكلمة العدل في الغضب والرضا^(٥).

يا عليّ تسعة أشياء تورث النسيان: أكل التفّاح الحامض، وأكل الكزبرة، والجبن، وسور الفأرة، وقراءة كتابة القبور، والمشي بين مرأتين، وطرح القملة،

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٢٥٦، ح ٨٢١.

٢- «الكافي» ج ٢، ص ٦٤١، ح ٨؛ «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٢٥٩، ح ٨٢١.

٣- «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٢٥٩، ح ٨٢١.

٤- «الكافي» ج ٦، ص ٥٣٤، ح ١٠؛ «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٢٥٩، ح ٨٢١.

٥- «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٢٦٠، ح ٨٢١.

والحجامة في النقرة^(١)، والبول في الماء الراكد^(٢).

وقال الصادق عليه السلام: «عجبت لمن فرع من أربع كيف لا يفرع إلى أربع، عجبت لمن خاف العدو كيف لا يفرع إلى قوله تعالى: ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾^(٣)؟! فإني سمعت الله عزّ وجلّ يقول: ﴿فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةِ مَنِ اللَّهُ وَفَضْلٍ لَمْ يَمَسْسَهُمْ سُوءٌ﴾^(٤)، وعجبت لمن اغتمّ كيف لا يفرع إلى قوله تعالى: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾^(٥)؟! فإني سمعت الله عزّ وجلّ يقول بعقباها: ﴿وَنَجِّنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ﴾^(٦). وعجبت لمن مكر به كيف لا يفرع إلى قوله عزّ وجلّ: ﴿وَأُقَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ﴾^(٧)؟! فإني سمعت الله عزّ وجلّ يقول بعقباها: ﴿فَوَقَّيْهُ اللَّهُ سَيِّئَاتٍ مَا مَكَرُوا﴾^(٨)، وعجبت لمن أراد الدنيا وزينتها كيف لا يفرع إلى قوله تعالى: ﴿مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾^(٩)؟! فإني سمعت الله عزّ وجلّ يقول: ﴿إِنْ تُرِنِ أَيْمَانَكَ مَا لَمْ يَلِدْ وَأَنْ يُلَدْ فَعَسَىٰ رَبِّي أَنْ يُؤْتِيَنَّ خَيْرًا مِنْ بَدَنِكَ﴾^(١٠) وعسى مرجية^(١١) -^(١٢).

١- النقرة: موضع من الرأس يقرب من أصل الرقبة.

٢- «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٢٦١، ح ٨٢١.

٣- سورة آل عمران، الآية ١٧٣.

٤- سورة آل عمران، الآية ١٧٤.

٥- سورة الأنبياء، الآية ٨٧.

٦- سورة الأنبياء، الآية ٨٨.

٧- سورة غافر، الآية ٤٤.

٨- سورة غافر، الآية ٤٥.

٩- سورة الكهف، الآية ٣٩.

١٠- سورة الكهف، الآية ٣٩ - ٤٠.

١١- في المصدر: وعسى موجبة.

١٢- «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٢٨٠، ح ٨٣١.

ودخل سفيان الثوري على جعفر بن محمد عليهما السلام فقال له: «يا سفيان تخرج عنّا غير مطرود فإنك رجل يطلبك الولاة وعلينا منهم عيون» فقال له: جعلت فداك أو تحدثني إذ دخلت عليك فأنصرف بشيء؟ فقال: «يا سفيان قد أكثرت من الحديث وليس بأكثر منه فهو خير ولكني أخبرك بأشياء إن عملت بها انتفعت، يا سفيان إذا أنعم الله عليك نعمةً وأحبيت دوامها والزيادة من الله فأكثر حمد الله [والشكر] عليها، فإن الله تعالى يقول: ﴿لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ﴾^(١)، يا سفيان وإذا استبطأت الرزق فأكثر من الاستغفار فإن الله تبارك وتعالى يقول: ﴿اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَيِّنٍ^(٢) وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا﴾^(٣) في الآخرة، يا سفيان وإذا نزلت بك بليّة أو شدّة من شدائد الدنيا من سلطان أو غيره فأحبيت أن يكشفها الله عنك فقل: «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» فإنها مفتاح الفرج وهي كنز من كنوز الجنّة». فخرج سفيان وهو يقول: ثلاثٌ وأيّ ثلاث!!، وقال أبو عبد الله عليه السلام: «احفظهن»^(٤).

وقال الرضا عليه السلام: «لا ينبغي للرجل أن يدع الطيب في كل يوم، فإن لم يقدر ففي كل جمعة، ولا يدع ذلك^(٥). ومن أراد التمسح بالطيب فليصل على

١ - سورة ابراهيم، الآية ٧.

٢ - في المصدر + : يعني في الدنيا.

٣ - سورة نوح، الآيات ١٠ - ١٣.

٤ - «كشف الغمة» ج ٢، ص ٣٧٠، نقلًا عن «مطالب السؤل في مناقب آل الرسول» لكمال الدين بن طلحة: «بحار الأنوار» ج ٧٨، ص ٢٠٠، ح ٢٩ وص ٢٢٦ ح ٩٦.

٥ - «الكافي» ج ٦، ص ٥١٠، ح ٤.

النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ».

وفي روايات الرضا عليه السلام قال: «قَلِّمُوا أَظْفَارَكُمْ يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ، وَاسْتَحْمُوا يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ، وَأَصِيبُوا مِنَ الْحِجَامَةِ حَاجَتَكُمْ يَوْمَ الْخَمِيسِ، وَتَطَيَّبُوا بِأَطْيَبِ طَيِّبِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ»^(١).

وتقول عند الحجامة والدم سايل: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَعُوذُ بِاللَّهِ الْكَرِيمِ فِي حِجَامَتِي هَذِهِ مِنَ الْعَيْنِ فِي الدَّمِ وَمِنْ كُلِّ سُوءٍ»^(٢) وقرأ آية الكرسي، ويكره الحجامة ويوم الأربعاء يوم الجمعة.

وفي مناهي النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أنه نهى عن التختّم بخاتم صفر أو حديد^(٣)، ونهى أن ينقش شيء من الحيوان على الخاتم^(٤).

ونهى أن يشرب الماء كما تشرب البهائم، وقال: «اشربوا بأيديكم فإنها أفضل أوانيكم»^(٥).

ونهى أن ينفخ في طعام أو شراب أو ينفخ في موضع السجود^(٦).

ونهى أن تمحى شيء من كتاب الله بالبزاق أو يكتب به^(٧).

وعن خلف بن حماد قال: قلت للرضا عليه السلام: إن أصحابنا يروون عن

١- «من لا يحضره الفقيه» ج ١، ص ٧٧، ح ٣٤٥.

٢- «معاني الأخبار» ص ١٧٢: «بحار الأنوار» ج ٦٢، ص ١١١، ح ١١.

٣- «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٥، ح ١٠١.

٤- «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٥، ح ١.

٥- «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٥، ح ١.

٦- «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٥، ح ١.

٧- «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٣، ح ١.

آباءك عليهم السلام أنّ الشعر ليلة الجمعة ويوم الجمعة وفي شهر رمضان وفي الليل مكروه، وقد هممتُ أن أرثي أبا الحسن عليه السلام وهذا شهر رمضان، فقال: «ارث أبا الحسن عليه السلام في ليلة الجمعة وفي شهر رمضان وفي الليل وفي سائر الأيام فإنّ الله تعالى يكافيك على ذلك»^(١).

هذا آخر ما أردناه من جمع الآداب المأثورة في كتب

أصحابنا المشهورة رضي الله عنهم أجمعين .

١ - لم أجد هذه الرواية في المصادر المتقدمة على الكتاب . وقد رواها في «وسائل الشيعة» ج ١٤ ، ص ٥٩٩ ح ١٩٨٩٨ عن «الآداب الدينية» .

وبعد فليعلم مولانا وليّ النعم حرس الله علوه وكبت عدوه أنّ من ولاء الله تعالى في أمور العباد وأتاه البسطة وملّكه أزمة البلاد فإنّ العبادة التي تيسر له لا تيسر لغيره فليغتنم مولانا خلد الله دولته التوفّر على السنن المرضية التي يبقى ذكرها ويزداد على مرّ الأيام نشرها ولا يستحقر انتظار أرباب الحاجات ووقوفهم ببابه ولو لحظة واحدة .

وليكن الاهتمام بأمور أهل الإيمان أهمّ إليه ممّا يتشاغل به نوافل العبادات فضلاً عن اتباع الشهوات، فقد روي عن النبي صلّى الله عليه وآله أنّه قال: «الوالي العادل المتواضع ظلّ الله وريحه في أرضه، فمتى نصح في نفسه وفي عباد الله حشره الله تعالى وفده يوم لا ظلّ إلاّ ظلّه، ومتى ما غشّه في نفسه وفي عباد الله خذله الله تعالى يوم القيامة»^(١).

وعنه عليه وآله السلام أنّه قال: «من أكرم فقيراً مسلماً لقي الله عزّ وجلّ وهو عنه راض»^(٢).

وقال الصادق عليه السلام: «قضاء حاجة المؤمن أفضل من ألف حجة متقبلة بمناسكها، وعتق ألف نسمة لوجه الله، وحملاّن ألف فرس في سبيل الله بسرجهما ولجامها»^(٣).

١ - ما وجدته في المصادر المتقدمة على الكتاب .

٢ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٤، ص ٧، ح ١ .

٣ - «أمالي الصدوق» ص ١٦٦، ح ١ من المجلس ٤٢؛ «بحار الأنوار» ج ٧٤، ص ٢٨٥، ح ٥ .

وقال عليه السلام: «مياسير شيعتنا أمناءنا على محاو ويجهم فاحفظونا فيهم حفظكم الله»^(١).

وعن إسحاق بن عمار قال: قال أبو عبد الله عليه السلام «من طاف بهذا البيت طوافاً واحداً كتب الله تعالى له ستة آلاف حسنة ومحا عنه ستة آلاف سيئة، ورفع له ستة آلاف درجة، وأعتق عنه ألف نسمة، وقضى له ألف حاجة، وغرس له ألف شجرة» قال: فقلت له: هذا كله لمن طاف طوافاً واحداً؟ قال عليه السلام: «نعم، أفلا أخبرك بأفضل منه؟» قلت: بلى، قال عليه السلام: «قضاء حاجة المؤمن أفضل من طواف وطواف وطواف» حتى عدّ عشرة^(٢).

وروي عن ميمون بن مهران قال: كنت جالساً عند حسن بن علي عليهما السلام فأتاه رجل، فقال له: يا بن رسول الله إن فلاناً له عليّ مال ويريد أن يحبسني، فقال عليه السلام: «والله ما عندي مال فأقضي عنك» قال له: فكلمه، قال: فلبس عليه السلام نعليه، فقلت له: يا بن رسول الله أنسيت اعتكافك؟ فقال له: «لم أنس ولكني سمعت أبي عليه السلام يقول: قال رسول الله صلى الله عليه وآله: من سعى في حاجة أخيه المسلم فكأنما عبد الله عزّ وجلّ تسعة آلاف سنة صائماً نهاره قائماً ليله»^(٣).

فليجتهد - حرس الله علوه - في نيل هذه الرتبة التي لا يقدر أحد عليها قدرته ولا ينزل أحد فيها منزلته.

١ - «الكافي» ج ٢، ص ٢٦٥، ح ٢١، وفيه: يحفظكم الله.

٢ - «الكافي» ج ٢، ص ١٩٤، ح ٨ وليس فيه: واعتق منه ألف نسمة وقضى له ألف حاجة وغرس له ألف شجرة.

٣ - «من لا يحضره الفقيه» ج ٢، ص ١٢٣، ح ٥٣٨.

وروي بندار بن عاصم قال: قال موسى بن جعفر عليه السلام لعليّ بن يقطين - وكان يتولّى أمر هارون الرشيد -: «يا علي اضمن لي خصلة أضمن لك ثلاث خصال، اضمن لي أن لا ترى موالياً لنا إلا أكرمته فأضمن لك ثلاثاً: لا يصيبك حرّ حديد ولا غمّ سجن ولا ذلّ فقر أبداً» قال: فكان لا يرى أحداً من محبّي آل محمد عليهم السلام إلا وضع خده له^(١).

وهذا القدر في هذا المعنى يغني المرید ويتضمّن المزيد والله تعالى وليّ التوفيق والتسديد.

والمأمول من الرأي العالي أعلاه الله صرف العناية إلى تأمل هذا الكتاب وتصفّحه بالمطالعة وطول المراجعة، فهذه الآداب المودعة فيه والمحافظة عليها يتمّ الأعمال الصالحة وبالعامل بها يدرك الفوز بذخائر الخير في الدنيا والآخرة، ولم يتفق جمعٌ مثله لأحدٍ من المتقدّمين، والله تعالى يوفّق مولانا للعمل بمضمونه ويصدّده لإحراز أبنكار المكارم وعونه ويؤيّده لما يزلفه من مرضاته، وبوآه الفردوس الأعلى من جنانه بمنّه وطوله وسعة جوده وفضله. والحمد لله وحده وصلى الله على محمد وآله وصحبه وسلّم تسليماً كثيراً.

تمّ كتاب «الآداب الدينيّة للخزانة المعينية» والله الموفق للصواب،
وله الحمد والمنّة، والصلاة على محمد وآل محمد خير البشر،
الحمد لله أولاً وآخراً وظاهراً وباطناً.

١ - «اختيار معرفة الرجال» ص ٣٦٨؛ «بحار الأنوار» ج ٧٥، ص ٣٥٠، ح ٥٧، مع تقديم وتأخير في العبارات.

موضوع: ...

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

...

...

... ..

... ..

...

...

... ..

... ..

... ..

...

...

... ..

... ..

الفهارس الفنيّة العامّة

- ١- فهرس الآيات القرآنيّة .
- ٢- فهرس الأدعية .
- ٣- فهرس الأحاديث .
- ٤- فهرس الأعلام .
- ٥- فهرس مصادر التحقيق .
- ٦- فهرس الموضوعات .

10

11

12

13

14

15

(١)

فهرس الآيات القرآنية

الصفحة	رقمها	الآية
آل عمران - ٣ -		
١٢٢	١٨	شَهِدَ اللَّهُ
١٣٩	٨٣	وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا ...
١٤٧	١٧٣	حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ
١٤٧	١٧٤	فَاتَّقَلَّبُوا بِنِعْمَةِ مَنِ اللَّهُ وَفَضْلِ لَمْ يَمَسَّسْهُمْ سُوءٌ
٧٦	١٩٠ - ١٩٤	إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ... إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ ...
الأعراف - ٧ -		
١٢٢	٥٤ - ٥٦	إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ ... إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ ...
٤٣	١٧٢	أَلَسْتَ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى
التوبة - ٩ -		
١٠٠	١٢٩	فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ ...

هود - ١١ -

١٤٢ ٤١ بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِيهَا وَمُزْسِنُهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

ابراهيم - ١٤ -

١٤٨ ٧ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ

الاسراء - ١٧ -

١٢٤ . ٩٩ ١١٠ قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ ...

الكهف - ١٨ -

١٤٧ ٣٩ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

١٤٧ ٤٠ إِنْ تَرَىٰ أَنَا أَقْلُ مِنْكَ مَا لَأَوْوَلَدًا فَعَسَىٰ رَبِّي ...

١٢٦ ١١٠ قُلِ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ...

طه - ٢٠ -

٣٤ . ٣٣ ١٧ وَمَا تَلَكُ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَىٰ

٣٤ ١٨ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَنَمِي ...

١٢٤ . ٧٧ ١٠٨ وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا

١٢٤ . ٧٧ ١١١ وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا

الأنبياء - ٢١ -

١٤٧ ٨٧ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

١٤٧ ٨٧ وَنَجِّنَاهُ مِنَ الْعَمِّ وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ

النور - ٢٤ -

١٠٦ ٣٢ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

القصص - ٢٨ -

١٣٣ ٢٨ - ٢٢ وَلَمَّا تَوَجَّهَ تَلْفَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَى رَبِّي أَنْ...

فاطر - ٣٥ -

١٢٤ ٤١ إِنَّ اللَّهَ يُنْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا...

يس - ٣٦ -

٩٩ ٩ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا...

الصافات - ٣٧ -

١٢٣ ٨١ - ٧٩ سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي...

الزمر - ٣٩ -

١٤٢ ٦٧ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

غافر - ٤٠ -

١٤٧ ٤٤ وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا...

١٤٧ ٤٥ فَوَقَّيْهِ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا

الزخرف - ٤٣ -

١٣٣ ١٤ - ١٣ سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ...

الرحمن - ٥٥ -

٧٧ ٣٣ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا...

المجادلة - ٥٨ -

١٢٨ ١٠ إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا...

نوح - ٧١ -

١٤٨ ١٠ - ١٣ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا يُرْسِلِ السَّمَاءَ ...

الانسان - ٧٦ -

٤٣ ١ لَمْ يَكُنْ شَيْئاً مَّذْكُوراً

القدر - ٩٧ -

١٠٠ ، ٦٧ ، ٦٦ ، ٥٧ ٢ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

العاديات - ١٠٠ -

٦٧ وَالْعَادِيَاتِ

الكافرون - ١٠٩ -

١٢٢ ، ٥٧ ٢ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ

الاخلاص - ١١٢ -

١٢٢ ، ٥٧ ٢ قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ

(٢)

فهرس الأدعية

- ١٤٣ آيُونَ تَائِبُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ غَابِدُونَ، اَللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ.
- ١٢١ اَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ، وَاَعُوذُ بِقُدْرَةِ اللَّهِ، وَاَعُوذُ بِجَمَالِ اللَّهِ.
- ١٢٣ اَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ الَّتِي لَا يُجَاوِزُهُنَّ يَرٌّ وَلَا اُعْيُدُ نَفْسِي وَذُرِّيَّتِي وَاَهْلَ بَيْتِي وَمَالِي بِكَلِمَاتِ
- ١٢٣ اَللَّهُ اَكْبَرُ، اَللَّهُ اَكْبَرُ، اَللَّهُ اَكْبَرُ، اَعَزُّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ
- ٧٧ اَللَّهُ اَكْبَرُ، اَللَّهُ اَكْبَرُ، لَا اِلَهَ اِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ اَكْبَرُ، وَالْحَمْدُ
- ١٣٧ اَللَّهُمَّ اٰمَنَّا بِمَا كَفَرُوا، وَعَرَفْنَا مِنْكَ مَا اَنْكَرُوا
- ٨٢ اَللَّهُمَّ اجْعَلْهَا رَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَلَا تَجْعَلْهَا
- ٧٨ اَللَّهُمَّ اذْكُرْ مَنْ ذَكَرَنِي بِخَيْرٍ
- ٨٣ اَللَّهُمَّ اذْهَبْ عَنِّي الرَّجْسَ النَّجِسَ، وَطَهِّرْ جَسَدِي
- ٦١ اَللَّهُمَّ ارحم سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ كَمَا اَمَرْنَا
- ٦٢ اَللَّهُمَّ ارزُقْنَا خَيْرَ هَذِهِ الْبُقْعَةِ وَاَعِدْنَا مِنْ
- ١٣٨ اَللَّهُمَّ ارزُقْنِي اِلْفَهَا وَاَوْدَهَا وَرِضَاهَا
- ١٠٧

- اللَّهُمَّ ارزُقْني وِلْدًا وَاَجْعَلْهُ تَقِيًّا زَكِيًّا لَيْسَ ١١٢
- اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَتِي وَايْمُنْ رَوْعَتِي وَاَعْفُ فَرْجِي ٥٨
- اللَّهُمَّ انْزِعْ عَنِّي رِبْقَةَ النِّقَاقِ وَتَبْشِي عَلى الْاِيْمَانِ ٦١
- اللَّهُمَّ اِنَّكَ اَعْلَمُ بِي مِنْ نَفْسِي وَاَنَا اَعْلَمُ ٨٤
- اللَّهُمَّ اِنَّ هَذِهِ سُنَّتُكَ وَسُنَّةُ نَبِيِّكَ صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ ١١٨
- اللَّهُمَّ اِنِّي اسْتَرَيْتُ بِهَذِهِ الصَّدَقَةِ سَلَامَتِي وَسَلَامَةَ ١٣٢
- اللَّهُمَّ اِنِّي اسْتَرَيْتُهَا وَاَنَا اسْتَخَيْرُكَ ٩٩
- اللَّهُمَّ اِنِّي اسْتَرَيْتُهُ اَلْتَمَسُ فِيهِ مِنْ خَيْرِكَ ٩٨
- اللَّهُمَّ اِنِّي اُرِيدُ اَنْ اَتَزَوَّجَ، اَللَّهُمَّ فَقَدِّرْ لِي مِنَ النِّسَاءِ ١٠٣
- اللَّهُمَّ اِنِّي اَسْئَلُكَ بِاِقْبَالِ نَهَارِكَ وَاِذْبَارِ لَيْلِكَ ٨٢
- اللَّهُمَّ اِنِّي اَسْئَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ٧٩
- اللَّهُمَّ اِنِّي اَسْئَلُكَ خَيْرَ فُلَانٍ وَاَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ ٧٦
- اللَّهُمَّ اِنِّي اَسْئَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ الرِّيَّاحِ، وَخَيْرِ ٧٤
- اللَّهُمَّ اِنِّي اَعُوذُ بِكَ مِنَ الْاِحْتِلَامِ ١٢٣
- اللَّهُمَّ اِنِّي اَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَاِسْتَعِيذُ بِكَ ٦١
- اللَّهُمَّ اِنِّي خَرَجْتُ فِي هَذَا السَّفَرِ بِلَا تَقَةٍ ١٣١
- اللَّهُمَّ اطْعَمْتَنَا اَوَّلَهَا فَاطْعَمْنَا آخِرَهَا ٧٩
- اللَّهُمَّ اَعْنِي عَلى هَوْلِ الْمَطْلَعِ وَوَسْغِ عَلى الْمُضْطَجِعِ ١٢٨
- اللَّهُمَّ اَعْنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَاَعْنِي بِفَضْلِكَ ١٠٠
- اللَّهُمَّ اَلْسِنِي التَّقْوَى وَجَبِّنِي الرَّدَى ٦٣

اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَا شَيْءَ قَبْلَكَ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَا ١٢٥

اللَّهُمَّ أَنْتَ الْحَيُّ الَّذِي لَا يَوْصَفُ وَالْإِيمَانُ يُعْرَفُ ١٢٥

اللَّهُمَّ أَنْتَ مُنْشِئُ الْخَيْرَاتِ وَمَيَسِّرُهَا وَمُسَبِّبُهَا ٨٣

اللَّهُمَّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلاً مُبَارَكاً وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ١٣٨

اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَارْزُقْنَا خَيْراً مِنْهُ ٩٢

اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَارْزُقْنَا مِنْهُ ٩٢

اللَّهُمَّ حَسِّنْ شَعْرِي وَبَشْرِي وَطَيِّبْهُمَا وَاصْرِفْ عَنِّي ٦٥

اللَّهُمَّ خُلِّ سَبِيلُنَا وَأَحْسِنِ تَسْيِيرَنَا وَأَحْسِنِ عَاقِبَتَنَا ١٣٤

اللَّهُمَّ رَبِّ أَسْلَمَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ ١٢٤

اللَّهُمَّ رَبِّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَتْ وَرَبِّ الرِّيَاحِ ١٣٨

اللَّهُمَّ رَبِّي بِالتَّقْوَى وَجَنِّبْنِي الرَّذَى ٦٣

اللَّهُمَّ رَبِّي بِرَبِّيئَةِ (أَهْلِ) الْهُدَى ٦٥

اللَّهُمَّ سَرِّحْ عَنِّي الْهُمُومَ وَالْغُمُومَ وَوَسَّوَسَةَ الصُّدْرِ ٦٥

اللَّهُمَّ سَوِّمْنِي بِسَيِّمَاءِ الْإِيمَانِ، وَتَوَجَّحْنِي بِتَاجِ الْكِرَامَةِ ٥٨

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَفْضِ دِينِي ١٠٠

اللَّهُمَّ عَلَى كِنَانِكَ تَرَوَّجْتُنَا وَفِي أَمَانَتِكَ أَخَذْتُنَا ١٠٨

اللَّهُمَّ قَدَّرْ لِي أَطْوَلَهُنَّ حَيَاةً ٩٩

اللَّهُمَّ كَمَا أَرَيْتُنَا أَوْلَهَا فَأَرِنَا آخِرَهَا ٧٩

اللَّهُمَّ لَا تُرَدِّبْنِي عَلَى عَقْبِي وَاصْرِفْ عَنِّي كَيْدَ الشَّيْطَانِ ٦٥

اللَّهُمَّ لَا تُغَيِّرْ مَا بَنَّا مِنْ نِعْمِكَ، وَاجْعَلْنَا لِأَنْعِمِكَ مِنْ ٧٣

- اللَّهُمَّ لَا تُسِنِّي ذِكْرَكَ وَلَا تُؤَمِّمِي مَكْرَكَ وَلَا تَجْعَلْنِي ١٢٦
- اللَّهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُكَ، وَلَا طَيْرَ إِلَّا ٨٣
- اللَّهُمَّ لِحِطَّةٍ مِنْ لَحْظَاتِكَ تُبَسِّرُ عَلَيَّ عَنْ ١٠٠
- أَحْسَنَ اللَّهُ لَكَ الصَّحَابَةَ وَأَكْمَلَ لَكَ الْمَعُونَةَ وَسَهَّلَ ١٤٢
- أَسْأَلُكَ بِأَقْبَالِ لَيْلِكَ وَإِذْبَارِ نَهَارِكَ ٨٢
- أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ١٣٩
- أَشْهَدُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ٩٧
- أُتِيهَا الْأَشْوَدُ الْوَثَابُ الَّذِي لَا يُبَالِي غَلَقًا وَلَا ١٢٤
- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ ١٣٣
- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، (وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ١٤٢
- بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ اذْخِرْ عَنِّي الشَّيْطَانَ الرَّجِيمَ ١٣٥
- بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَوَطِّئْ ٥٩
- بِسْمِ اللَّهِ عَلَيَّ أَوْلِيهِ وَآخِرِهِ ٨٨
- بِسْمِ اللَّهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ٩٧
- بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ ١٠١
- بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ مُحَمَّدٍ وَإِلَيْهِ صَلَّى اللَّهُ ٦٩
- بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ ٦٣
- بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ١٢٢
- بِسْمِ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ إِيْمَانًا بِاللَّهِ وَتَنَاءً ١١٨
- الْحَمْدُ لِلَّهِ، بِاسْمِكَ وَضَعْتُ جَنِّي وَبِكَ ٧٦

- ٨٥ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ
- ١٢٨ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ
- ٩٠ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي فَأَشْبَعَنِي وَسَقَانِي
- ١٢٨ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَخْيَانِي بَعْدَ مَا أَمَاتَنِي وَإِلَيْهِ
- ٧٨ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي تَعَزَّزْنَا بِالْقُدْرَةِ، وَفَهَّرَ عِبَادَهُ بِالْمَوْتِ
- ٧٣ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَنِي بَشَرًا سَوِيًّا وَزَانِنِي وَلَمْ يَشْبِنِي
- ٧٥ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ عَلَيَّ رُوحِي لِأُحْمَدَهُ وَأَعْبُدَهُ
- ٦٠ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَزَقَنِي مَا أَوْقَىٰ بِهِ قَدَمِي مِنَ الْأَذَىٰ
- ٩١ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي سَقَانِي عَذْبًا فُرَاتًا، وَلَمْ يَجْعَلْهُ
- ٧٤ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا ابْتَلَاهُ فِيهِ
- ١٢٢ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَلَا فَفَهَّرَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَطَّنَ
- ٧٧ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنِي عَلَيْكَ بِالْإِسْلَامِ دِينًا
- ٥٧ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي مِنَ الرِّيشِ مَا أَتَجَمَّلُ بِهِ
- ٧٨ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَجْعَلْنِي مِنَ السَّوَادِ الْمُخْتَرَمِ
- ٧٤ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُرِي عِبَادَهُ الْبِرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا
- ٨٩ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ، وَيُجِيرُ وَلَا
- ٧٥ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنَ السَّمَاءِ، وَيَنْشُرُ
- ٧٤ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُنْشِئُ السَّحَابَ بِقُدْرِهِ
- ٩١ الْحَمْدُ لِلَّهِ مُدْرِ السَّمَاءِ وَمُنْزِلِ الْمَاءِ مِنَ السَّمَاءِ
- ١٣٤ خَرَجْتُ بِحَوْلِ اللَّهِ وَقُوَّتِهِ بِغَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَقُوَّةٍ

- رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ١١٢
- سُبْحَانَ اللَّهِ ذِي الشَّانِ ذَاتِمِ السُّلْطَانِ عَظِيمِ الْبُرْهَانِ ١٢٥
- سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَيَحْمَدُهُ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَسْأَلُهُ مِنْ ١٠٠
- سُبْحَانَ مَنْ يُسَبِّحُ لَهُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ ٨٤
- سُبُوْحُ قُدُّوسٌ، رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ ٨٣
- السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْمَقَابِرِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ٧٨
- السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ، السَّلَامُ ١٠١
- السَّلَامُ عَلَى مَلَائِكَةِ اللَّهِ الْحَافِظِينَ، السَّلَامُ عَلَيْنَا ١٣٩
- عَزَمْتُ عَلَيْكَ بِعَزِيمَةِ اللَّهِ وَبِعَزِيمَةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ ٧٧
- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ١٣٢
- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَقًّا حَقًّا، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِيْمَانًا ٨٢
- لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ٨١
- مَا شَاءَ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، يَا ضَالِحَ وَيَا ١٣٧
- نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ وَنَسْأَلُهُ الْجَنَّةَ ٦١
- يَا آخِذًا بِنَوَاصِي خَلْقِهِ وَالسَّائِقِ بِهَا إِلَى قَدْرِهِ وَالْمُنْفِذِ ١٤٠
- يَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْأَكْبَرُ الْقَاهِرُ بِقُدْرَتِهِ ١٤١
- يَا جَامِعًا بَيْنَ أَهْلِ الْجَنَّةِ عَلَى تَأْثِيفِ مِنَ الْقُلُوبِ ١٤١
- يَا ذَارِيَّ مَا فِي الْأَرْضِ كُلِّهَا بَعْمَلِكَ بِمَا يَكُونُ ١٤٠
- يَا مُشْبِعَ الْبُطُونِ الْجَائِعَةِ وَيَا كَاسِيَ الْجُنُوبِ الْغَارِيَةِ ١٢٥
- يَرْحَمُكَ اللَّهُ ٨٥

(٣)

فهرس الأحاديث^(١)

المعصوم	الصفحة	طرف الحديث
علي عليه السلام	٢١	الآداب تلقيح الافهام ونتائج الازدهان
علي عليه السلام	٢١	الآداب حلل مجددة
الرسول صلى الله عليه وسلم	١٣٥	احب الصحابة الى الله عزّ وجل أربعة وما زاد...
الرسول صلى الله عليه وسلم	٦٩	اخفوا الشوارب واعفوا اللحى ولا تشبهوا باليهود
	١٣٩	اذا اسصعبت عليك دابتك في الطريق فاقرأ في
	٩٩	اذا اشترت دابة أو رأساً فقل: اللهم ... *
الرسول صلى الله عليه وسلم	٨٩	اذا اكلتم الثريد فكلوا من جوانبه...
	٦٦	اذا أراد أن يسرح اللحية ضرب المشط...
الباقر عليه السلام	١١٩	اذا بلغ الغلام ثلاث سنين يقال له: قل لا إله الا الله... *
الرسول صلى الله عليه وسلم	١١٤	اذا جلست المرأة مجلساً فقامت عنه فلا...
الصادق عليه السلام	٧٧	اذا خفت الاسد أو لقيت الاسد فاقرأ في...
	٩٧	اذا دخلت سوقك فقل: اللهم اني اسألك... *

١- الأحاديث الواردة في الهامش ميزانها بعلامة (*).

- ٧٧ الرضا عليه السلام * اذا رايت الأسد فكبر في وجهه ثلاث تكبيرات ... *
- ٨٤ علي عليه السلام * اذا زكى أحد منهم خاف مما يقال له ... *
- ١٣٧ الصادق عليه السلام اذا ضللت في الطريق فناد: يا صالح ...
- ١٣٧ اذا ضللت عن الطريق فتيامنوا
- ٧١ الصادق عليه السلام اربع من سنن الأنبياء: التعطر والسواك ...
- ١٥٠ الرضا عليه السلام ارث ابا الحسن عليه السلام في ليلة الجمعة وفي شهر ...
- ١٤٩ الرسول صلى الله عليه وسلم اشربوا بأيديكم فانها افضل أو انيكم ...
- ١٣٩ الصادق عليه السلام اضربوا على العثار ولا تضربوها على الثفار ...
- ١٣٠ الصادق عليه السلام افتتح سفرك بالصدقة واخرج اذا بدا لك ...
- ١٠٤ الرسول صلى الله عليه وسلم افضل نساء أمتي أصبحهنّ وجهاً وأقلمهنّ مهراً
- ٨٠ الرسول صلى الله عليه وسلم اكتحلوا وترأ، واستكانوا عرضاً
- ٧٩ الصادق عليه السلام * الا اعلمك دعاء لديناك وآخرتك وبلاغاً لوجع عينك ... * الصادق عليه السلام
- ٩٨ * الاسواق وابغض اهلها اليه اولهم دخولاً ... *
- ٨٤ الرسول صلى الله عليه وسلم * اللهم لا تقتلنا بغضبك ولا تهلكنا بعذابك ... *
- ٨٣ * اللهم لا طير الا طيك ولا ضير الا ضيرك ... *
- ٦٦ امرار المشط على الصدر يذهب بالهم والوباء
- ٨٤ علي عليه السلام * انا اعلم بنفسي من غيري وربّي أعلم بي اللهم ... *
- ١١٣ الصادق عليه السلام ان احدكم ليأتي أهله فتخرج من تحته ...
- ١٣٤ الكاظم عليه السلام انا ضامن لمن خرج يريد سفرأ معتمأ تحت حنكه ...
- ١٣٧ ان البر موكل به صالح ، والبحر موكل به حمزة
- ٧٥ ان الدعاء عند نزول الغيث مستجاب
- ١٣٦ ان الرجل اذا سافر وحده فهو غاو والاثنان ...

- ٣٤ الرسول ﷺ ان الله تعالى قد سألك عن عصاك بقوله...
- ٩٢ الرضا عليه السلام ان النبي ص كان اذا أكل الطعام...
- ٧٠ ان تقليم الأظفار يوم الخميس يرفع الرمد
- ١٣٦ انزعوا هذه واجعلوا مكانها تحديداً فإنه
- ١٢٤ الصادق عليه السلام انظر الى بنات نعش الكواكب الثلاثة الأوسط...
- ١٠٤ الصادق عليه السلام انظر اين تضع نفسك ومن تشركه في مالك...
- ٦٣ ان غسل الرأس بالخطمي ينفي الفقر...
- ١٢٩ الصادق عليه السلام ان في حكمة آل داود عليه السلام ان على العاقل...
- ٦٩ ان ما زاد على القبضة قبضة اللحية فهو في النار
- ٩٢ انما يغسل من الدسم خارج الفم...
- ٦٦ ان مشط الرأس يذهب بالوباء ومشط اللحية يشد الأضراس
- ٨٧ ان من غسل يده قبل الطعام عاش...
- ١٠٧ الصادق عليه السلام ان من فعل ذلك لم ير الحسنى
- ١٢٧ ان نوم الملوك وابنائها كذلك ونوم الشياطين...
- ٢٢ الرسول ﷺ ان هذا القرآن مأدبة الله
- ٥٩ انهما - الفيروزج والياقوت - ينفيان الفقر
- ١٢٧ الرسول ﷺ أكنت تقيل؟
- ٦٦ أن من سرّح لحيته سبعين مرّة عدّها...
- ١١٢ بسم الله الرحمن الرحيم الذي لا إله الا هو بديع... *
- ٥٩ علي عليه السلام تختموا بالجزع اليماني فانه يرد كيد مردة الشياطين
- ٥٩ الصادق عليه السلام تختموا بالياقوت فانها تنفي الفقر *
- ١٠٥ الرسول ﷺ تزوج سمراء عجزاء مربوعة فان كرهتها فعلي صداقتها

- ١٠٥ الرسول ﷺ تزوجوا الزرق فانَ فيهن البركة
- ١٤٦ الرسول ﷺ ثلاث درجات، وثلاث كفارات، وثلاث مهلكات...
- ١١٣ الصادق عليه السلام ثلاثة تهدمن البدن وربما قتلن: دخول الحمام...
- ١٢٧ الباقر عليه السلام ثلاثة فيهن المقت من الله عزّ وجل نوم من...
- ١٤٦ الرسول ﷺ ثلاثة مجالستهم تميمت القلب: مجالسة الأندال...
- ١١٣ الصادق عليه السلام ثلاثة من اعتادهنّ لم يدعهن: طمّ الشعر...
- ١٤٦ الرسول ﷺ ثلاثة يتخوّف منهم الجنون: التغوط بين القبور...
- ١٤٥ الرسول ﷺ ثمانية إذا اهينوا فلا يلوموا الا انفسهم...
- ١٣٦ الصادق عليه السلام حق المسافر أن يقيم عليه اخوانه اذا مرض ثلاثاً
- ٨٩ الرسول ﷺ دعوه حتى يبرد فانه أعظم بركة
- ٧٢ ركعتين بسواك أفضل من سبعين ركعة بغير سواك
- ١١٣ الصادق عليه السلام زوجوا الاحمق ولا تزوجوا الحمقاء فان ...
- ١٢٩ الرسول ﷺ سافروا تصحوا وجاهدوا تغنموا وحجّوا تستغنوا
- ٧٨ السلام على اهل الديار على المؤمنين والمسلمين ... *
- ٧١ السواك في حال الخلاء يورث البحر
- ٩٨ شر بقاع الارض الأسواق
- ١٠٥ الرسول ﷺ شمي ليتها فان طاب ليتها طاب عرفها...
- ٣٤ موسى عليه السلام صدق رسول الله في قوله: علماء امتي كأنبياء...
- ١٤٧ الصادق عليه السلام عجبت من فرع الى اربع كيف لا يفرغ الى اربع...
- ٣٣ الرسول ﷺ علماء امتي كأنبياء بني اسرائيل
- ٥٧ علي عليه السلام علمني رسول الله «ص» اذا لبست ثوباً جديداً ... *
- ٦٠ الصادق عليه السلام عليك بلبس نعل صفراء فانَ فيها ثلاث خصال...

- ٩٧ فاذا جلس مجلس قال حين يجلس: أشهد أن لا اله الا ... *
- ٨٥ فاذا عطس اخوك فسمته وقل: يرحمك الله ... * الرضا عليه السلام
- ٧٢ في السواك اثنا عشرة خصلة: هو من السنة، ومطهرة...
- ٨٧ في المائدة اثنا عشر خصلة يجب على كل مسلم... الحسن عليه السلام
- ٦٠ في النعل السوداء ثلاث خصال: تضعف البصر... الصادق عليه السلام
- ٩٣ في كل رمانة حبة من حب الجنة الرسول عليه السلام
- ١٥١ قضاء حاجة المؤمن أفضل من الف حجة متقبلة... الصادق عليه السلام
- ١٥٢ قضاء حاجة المؤمن أفضل من طواف وطواف وطواف الصادق عليه السلام
- ١٤٩ قلموا أظفاركم يوم الثلاثاء واستحموا يوم الأربعاء... الرضا عليه السلام
- ١٢٧ قيلوا فإنّ الشيطان لا يقبل
- ١٢٧ قيلوا فإنّ الله عزّ وجل يطعم الصائم في منامه...
- ٩٩ كان الرضا «ع» يكتب على المتاع: بركة لنا
- ٩٢ كان رسول الله اذا اكل لبناً مضمض فاه وقال: ان له... * الرضا عليه السلام
- ٩٢ كان رسول الله اذا اكل لبناً يمضّص فاه وقال: ان له دسماً
- ٩٣ كلوا الرمان بشحمه فإنّه دباج للمعدة...
- ١١٤ لا تركوا نساءكم الغرف وتعلموهنّ الكتابة... الرسول عليه السلام
- ١٠٩ لا تتكلم عند الجماع فإنّه يورث الخرس في الولد
- ١٣٩ لا تتوركوا على الدواب ولا تتخذوا ظهورها مجالس الرسول عليه السلام
- ١٠٩ لا تجامع امرأتك بشهوة امرأة غيرك فإنّ الولد...
- ١٠٩ لا تجامع وقت الظهر فإنّه إن قضى بينكما...
- ١١٥ لا تحملوا الفروج على السروج فتهيجوهنّ... علي عليه السلام
- ٩٣ لا تدخل عليّ شيئاً من خارج ولا تدخر عني...

- ١١٤ الباقر عليه السلام لا تشاوروهن في النجوى ولا تطيعوهن ...
- ١٠٩ لا تنظر الى فرج امراتك وغض بصرك عند الجماع ...
- ١٠٧ الرسول عليه السلام لا وليمة إلا في خمس: في عرس أو خرس ...
- ١١٤ الرسول عليه السلام لا يحل لامرأة حاضت أن تتخذ قصة ولا جمّة
- ٧٢ الرسول عليه السلام لا يخلو المؤمن من خمس: مشط وسواك ...
- ١٤٨ الرضا عليه السلام لا ينبغي للرجل أن يدع الطيب في كل يوم ...
- ١٣٦ لعن رسول الله «ص» ثلاثة: آكل زاده وحده وراكب ...
- ١٥٢ الحسن عليه السلام لم أنس ولكني سمعت أبي عليه السلام يقول: قال ...
- ٧٢ الرسول عليه السلام لولا اني اشق على أمتي لأمرتهم بالسواك ...
- ٦٢ الصادق عليه السلام ليس حيث ذهبت أي ظهور أظهر من النورة يوم ...*
- ١٦ ليس منا من ترك ديناه لدينه أو ترك دينه لديناه
- ١١٥ الصادق عليه السلام المرأة تقول عليكم السلام والرجل ...
- ٨٢ علي عليه السلام مرحباً بالقائلين عدلاً وبالصلاة مرحباً وأهلاً *
- ٩٥ من اتجر بغير علم ارتطم في الربا ...
- ٥٩ الصادق عليه السلام من اتخذ خاتماً فصّه عقيق لم يفترق
- ١٢٩ الصادق عليه السلام من اراد السفر فليسافر يوم السبت ...
- ٧٨ الرسول عليه السلام من استقبل جنازة أو رآها فقال: الله أكبر هذا ما ...*
- ٥٧ من أراد لبس ثوب جديد أتى بقدرح من ماء يقرأ فيه
- ١٥١ الرسول عليه السلام من أكرم فقيراً مسلماً لقي الله عزّ وجل وهو عنه ...
- ٩٥ الرسول عليه السلام من باع واشترى فليحفظ خمس خصال والا فلا ... *
- ٥٩ الصادق عليه السلام من تختم بالفيروز لم يفترق كفه *
- ١٣٣ الرسول عليه السلام من خرج الى سفر ومعه عصا لوز مرّ ...

- ٦٠ من دخل السوق قاصداً لشراء نعل بيضاء أو صفراء لم... الصادق عليه السلام
- ٩٧ من دخل سوقاً أو مسجد جماعة فقال مرة واحدة... *
- ١٢٧ من رايتموه نائماً على وجهه فانبهوه الباقر عليه السلام
- ٧٧ من رأى يهودياً أو نصرانياً أو مجوسياً أو احداً على... *
- ١٥٢ من سعى في حاجة أخيه المسلم فكأنما عبد الله... الرسول صلى الله عليه وآله وسلم
- ١٥٢ من طاف بهذا البيت طوافاً واحداً كتب الله تعالى له... الصادق عليه السلام
- ٨٣ من طنت اذنه فليصل عليّ وليقل: «من ذكرني...» الرسول صلى الله عليه وآله وسلم
- ٨٣ من طنت اذنه فليصل عليّ ومن ذكرني بخير... * الرسول صلى الله عليه وآله وسلم
- ١٢٣ من قال حين يأخذ مضجعه ثلاث مرات... خرج... * *
- ٩٧ من قال حين يدخل السوق: سبحان الله والحمد لله... * *
- ٨٢ من قرأ شيئاً من العزائم الاربعة فليسجد... * *
- ٧٠ من قص أظافيره يوم الخميس وترك واحدة
- ٦٦ من لم يفرق شعره فرّقه الله بمنشار...
- ٢٤ من يذكركم الله رؤيته علي عليه السلام
- ١٥٢ مياسير شيعتنا أمناءنا على محابوهم فاحفظونا فيهم... الصادق عليه السلام
- ٧١ نزل جبرئيل بالسواك والحجامة والخلال الرسول صلى الله عليه وآله وسلم
- ٨٩ نزل جبرئيل بالسواك والحجامة والخلال الصادق عليه السلام
- ١٠٤ النساء أربعة أصناف فمنهن ربيع مربع... الصادق عليه السلام
- ٥٩ نعم الفصّ البلور
- ١٢٧ النوم أول النهار حرق، والقايلة نعمة... الباقر عليه السلام
- ١٠٣ واذا اردت التزويج فاستخر وامض ثم صلّ ركعتين... * *
- ١٥٢ والله ما عندي مال فأقضي عنك... الحسن عليه السلام

- ١٥١ الرسول ﷺ الوالي العادل المتواضع ظل الله وريحه في ارضه ...
- ١١٠ الباقر ﷺ وأيم الله لا يجامع أحد في هذه الساعات التي وصفت ...
- ٦١ ... وقل في الوقت الذي تنزع ثيابك فيه: اللهم ...
- ٩٣ ... وكان النبي «ص» اذا أكل التمر يطرح النوى ...
- ٨٩ ... ولا تتخلل بالقصب ولا بالآس ولا بالرمان ...
- ٦٢ ... ولا تتك في الحمام
- ٩١ الرسول ﷺ ولا يشربن احدكم من عند عروة الاناء ... *
- ١١٣ علي ﷺ يا بني ، اذا قويت فاقو علي طاعة الله ...
- ١٤٨ الصادق ﷺ يا سفيان تخرج عنا غير مطرود فانك رجل ...
- ١٥٣ الكاظم ﷺ يا علي اضمن لي خصلة أضمن لك ثلاث خصال ...
- ١٤٦ الرسول ﷺ يا علي تسعة أشياء تورث النسيان: أكل التفاح ...
- ١٤٦ الرسول ﷺ يا علي سبعة من كنّ فيه فقد استكمل حقيقة ...
- ١٤٥ الرسول ﷺ يا علي لا تمزح فيذهب بهاءك ولا تكذب فيذهب ...

(٤)

فهرس الأعلام

القمي : ٣٨

ابو علي الفضل بن الحسن بن الفضل

الطبرسي : ٢٥ ، ٢٧ ، ٢٨ ، ٣٠ ، ٣٢ ،

٣٣ ، ٣٨ ، ٤٦

ابو علي بن الشيخ الطوسي : ٢٩

ابو علي محمد بن فضل الطبرسي : ٢٦

ابو فضل علي بن حسن بن الفضل :

٢٦

ابو محمد عبدالله بن جعفر الدورستاني :

٣٠

ابو منصور احمد بن علي بن أبي

طالب الطبرسي : ٢٦

ابو نصر احمد بن محمد بن الفضل

القاساني : ٣٩

ابو نصر حسن بن الفضل : ٢٦ ، ٢٧ ،

٢٨ ، ٣٠

ابن شهر آشوب : ٣٠

ابو الحسين سعيد بن هبة الله المعروف

بالقطب الراوندي : ٣٠

ابو الحسين عبيدالله بن محمد بن

الحسين البيهقي : ٢٩

ابو الحمد مهدي بن نزار الحسيني :

٣٠

ابو الفتح عبدالله بن عبد الكريم بن

هوازن : ٢٩

ابو الفضل شاذان بن جبرئيل : ٣٠

ابو الفضل علي بن الحسن : ٢٧

ابو الوفاء عبد الجبار بن علي الرازي :

٢٩

ابو زيد الانصاري : ٢١

ابو طاهر سعد بن علي بن عيسى

- اتابك أبو نصر = احمد بن الفضل بن
 محمود : ٣٨ ، ٥٤
 احمد بن علي بن أبي طالب الطبرسي :
 ٢٧
 الارديلي : ٢٧
 اسحاق بن عمار : ١٢٤ ، ١٥٢
 الافندي : ٢٧ ، ٢٨ ، ٣٢ ، ٣٣
 بندار بن عاصم : ١٥٣
 التستري : ٢٨
 التفرشي : ٢٥
 جبرئيل (ع) : ٧١ ، ٨٩
 الامام جعفر الصادق (ع) : ٥٩ ، ٦٠ ،
 ٧١ ، ٧٧ ، ٨٩ ، ١٠٤ ، ١٠٧ ،
 ١١٣ ، ١١٥ ، ١٢٤ ، ١٢٨ ،
 ١٢٩ ، ١٣٠ ، ١٣٥ ، ١٣٧ ،
 ١٣٩ ، ١٤٧ ، ١٤٨ ، ١٥١ ،
 ١٥٢
 جعفر بن محمد الدوربستي : ٢٨ ، ٢٩
 الجواليقي : ٢١
 الحسن بن الحسين بن الحسن بن
 بابويه القمي : ٢٩
 الامام الحسن (ع) : ٨٧ ، ١٥٢
 حسن كريمان : ٢٦
 حسين النوري : ٢٨ ، ٣٦
 حسين النوري الطبرسي : ٢٦
 حسين بن علي بن محمد : ٢٦
 الامام الحسين (ع) : ١١٧
 الخفاجي : ٢١
 خلف بن حماد : ١٤٩
 الخوانساري : ٢٨ ، ٣٣
 داود (ع) : ١٢٩
 الديلمي : ٢٣
 الراغب : ١٧
 السيد الراوندي : ٢٨
 الشيخ الراوندي : ٢٨
 رضي الدين حسن بن الفضل : ٣٧
 الزبيدي : ٢١
 السروي : ٢٨
 سفيان الثوري : ١٤٨
 سنجر بن ملكشاه : ٣٩
 سنجر بن ملكشاه = معز الدين : ٣٨
 شرفشاه بن محمد بن زيارة الافطسي :
 ٣٠
 ضياء الدين فضل الله الراوندي : ٣٠

- ٢٩
محمد بن الحنفية : ١١٣
محمد تقي بن علي محمد النوري
الطبرسي : ٢٦
محمد حسن المازندراني الطبرسي :
٢٦
محمد حسين بن زين العابدين ارموي :
٤٦
محمد رضا أحمديان : ٥٢
محمد (ص) = رسول الله = النبي :
.٧٢ .٧١ .٦٩ .٥٧ .٥٣ .٣٣
.١٠٤ .٩٣ .٩٢ .٨٩ .٨٠ .٧٦
.١١٤ .١١١ .١٠٧ .١٠٥
.١٣١ .١٢٩ .١٢٧ .١١٧
.١٣٩ .١٣٦ .١٣٥ .١٣٣
.١٤٩ .١٤٥ .١٤٣ .١٤٢
١٥٣ .١٥١
محمد صالح التوني : ٤٧
محمد صالح الطبرسي المازندراني :
٢٦
مرتضى السيفي : ٥٢
مريم بنت عمران (ع) : ١١٢
- الطباطبائي : ٢٢
الطهراني : ٣٧
عبد الجبار الشيخ : ٢٨
عبد الرزاق ابن اخي نظام الملك : ٣٨
عبدالله بن عباس : ٩٣
عبدالله خان أفغان : ٢٨
الامام علي الرضا (ع) : ٤٦ ، ٩٢ ، ٩٩ ،
١٤٨ ، ١٤٩
علي بن حسن بن الفضل الطبرسي :
٢٥
علي بن فضل الله الراوندي : ٣١
علي بن يقطين : ١٥٣
الامام علي (ع) : ٢١ ، ٥٩ ، ٩٣ ،
١١٣ ، ١١٥ ، ١٤٥ ، ١٤٦ ،
١٥٠
غلام علي العباسي : ٥٢
فاطمة الزهراء (ع) : ١٢٢
القوطي : ٣٨
المجلسي : ٢٧ ، ٣٧
الامام محمد الباقر (ع) : ١١٠ ، ١١٤ ،
١٢٧
محمد بن الحسين الحسيني الجرجاني :

ناصر الدين الارجاني : ٣٨ ، ٣٩

النراقي : ١٦

نصير الدين الطوسي : ٢٦

النوري : ٣٣

هارون الرشيد : ١٥٣

آية الله المسعودي : ٥٢

المفيد : ٢٨

منتجب الدين : ٢٧ ، ٢٨ ، ٣٠

موسى بن جعفر (ع) : ١٣٤ ، ١٣٦ ،

١٥٣

موسى (ع) : ٣٣ ، ٣٤

موفق الدين الحسين بن الواعظ

الجرجاني : ٢٩

ميمون بن مهران : ١٥٢

فهرس مصادر التحقيق

- ١ - «اختيار معرفة الرجال» محمد بن الحسن الطوسي ، تحقيق حسن المصطفوي ،
دانشگاه مشهد ، ١٣٤٨ ش .
- ٢ - «الاختصاص» محمد بن محمد بن النعمان ، الشيخ المفيد ، تحقيق علي أكبر
الغفاري ، مؤسسه النشر الاسلامي - قم .
- ٣ - «الأذكار المنتخبة من كلام سيّد الأبرار» يحيى بن شريف النووي ، تحقيق
محمد رياض خورشيد ، دار الحضارة ، بيروت ، الطبعة الثالثة ، ١٤٠٦ ق .
- ٤ - «أعلام الدين في صفات المؤمنين» حسن بن أبي الحسن الديلمي ، تحقيق
مؤسسة آل البيت عليهم السلام لاحياء التراث - قم ، ١٤٠٨ ق .
- ٥ - «الأمالي» محمد بن علي بن الحسين الصدوق ، تحقيق حسين الأعلمي ،
مؤسسة الأعلمي ، بيروت الطبعة الخامسة ، ١٤٠٠ ق .
- ٦ - «أمان من أخطار الأسفار والأزمان» السيد علي بن طاووس ، مكتبة المفيد ، قم .
- ٧ - «بحار الأنوار» محمد باقر المجلسي ، المكتبة الاسلامية ، دار الكتب
الاسلامية ، طهران ، الطبعة الثانية ، ١٣٦٣ ش .
- ٨ - «البلد الأمين» إبراهيم الكفعمي ، قم .
- ٩ - «تاج العروس من جواهر القاموس» السيّد محمّد مرتضى الحسيني ، تحقيق

عبد الستار أحمد فراج ، دار الهداية ، بيروت .

١٠ - «تحف العقول» حسن بن علي بن شعبة ، تحقيق علي أكبر الغفاري ، مؤسسة النشر الإسلامي ، قم ، الطبعة الثانية ، ١٤٠٤ ق .

١١ - «التفسير المنسوب للإمام العسكري عليه السلام» تحقيق السيد محمد باقر الأبطحي الأصفهاني ، مؤسسة الإمام المهدي عليه السلام ، قم ١٤١٣ ق .

١٢ - «تهذيب الأحكام» محمد بن الحسن الطوسي ، تحقيق السيد حسن الموسوي الخراسان ، دار الكتب الاسلامية ، طهران ، الطبعة الثالثة ١٣٩٠ ق .

١٣ - «ثواب الأعمال» محمد بن علي بن الحسين الصدوق ، تحقيق علي أكبر الغفاري ، مكتبة الصدوق ، طهران ، ١٣٥٠ ش .

١٤ - «جامع الرواة» محمد بن علي الأردبيلي ، دار الأضواء ، بيروت ، ١٤٠٣ ق .

١٥ - «جامع السعادات» محمد بن مهدي النراقي ، تحقيق السيد محمد كلانتر ، مكتبة الداوري ، قم ، ١٣٨٣ ق .

١٦ - «الخصال» محمد بن علي بن الحسين الصدوق ، تحقيق علي أكبر الغفاري ، مؤسسة النشر الاسلامي ، قم ، ١٤٠٣ ق .

١٧ - «الدروع الواقية» السيد علي بن طاووس ، تحقيق مؤسسة آل البيت عليهم السلام لاحياء التراث ، قم ، ١٤١٤ ق .

١٨ - «الدعوات» قطب الدين الراوندي ، تحقيق مدرسة الإمام المهدي عليه السلام ، قم ، ١٤٠٧ ق .

١٩ - «الذريعة إلى مكارم الشريعة» حسين بن محمد الراغب الأصفهاني ، تحقيق طه عبد الرؤوف سعد ، مكتبة الكليات الأزهرية ، منشورات الرضي ، قم ، الطبعة الثانية .

٢٠ - «روضات الجنّات في أحوال العلماء والسادات» محمد باقر الخوانساري

مكتبة إسماعيليان ، قم .

٢١ - «روضة الكافي» محمد بن يعقوب الكليني، تحقيق علي أكبر الغفاري، دار الأضواء، بيروت .

٢٢ - «روضة الواعظين» محمد بن الفثال النيسابوري منشورات الرضي، قم .

٢٣ - «رياض العلماء وحياض الفضلاء» ميرزا عبدالله الأفندي، تحقيق السيد أحمد الحسيني، مكتبة آية الله المرعشي، قم، ١٤٠١ ق .

٢٤ - «شرح نهج البلاغة» ابن أبي الحديد، تحقيق محمد أبو الفضل إبراهيم، دار الكتب العلمية، اسماعيليان، قم .

٢٥ - «الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية» اسماعيل بن حماد الجوهري، تحقيق أحمد عبد الغفور عطار، دار العلم للملايين، بيروت، الطبعة الرابعة، ١٤٠٧ ق .

٢٦ - «صحيفة الإمام الرضا عليه السلام» تحقيق محمد مهدي نجف، المؤتمر العالمي للإمام الرضا عليه السلام، مشهد، ١٤٠٦ ق .

٢٧ - «عوالي اللئالي العزیزية في الأحاديث الدينية» محمد بن علي بن إبراهيم الأحسائي، تحقيق مجتبی العراقي، مطبعة سيد الشهداء عليه السلام، قم، ١٤٠٣ ق .

٢٨ - «عيون أخبار الرضا عليه السلام» محمد بن علي بن الحسين الصدوق، تحقيق السيد مهدي الحسيني اللاجوردي، انتشارات جهان، طهران .

٢٩ - «علل الشرائع» محمد بن علي بن الحسين الصدوق، مكتبة الدوري، قم، بالاؤفست عن طبعة مكتبة الحيدري بالنجف الأشرف، ١٣٨٥ ق .

٣٠ - «غرر الحكم ودرر الكلم» عبد الواحد الآمدي، ترجمة محمد علي أنصاري، دار الكتاب، قم .

٣١ - «الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام» تحقيق مؤسسة آل البيت عليهم

السلام لآحياء التراث، المؤتمر العالمي للإمام الرضا عليه السلام، مشهد، ١٤٠٦ق.

٣٢- «الفهرست» محمد بن الحسن الطوسي .

٣٣- «الكافي» محمد بن يعقوب الكليني ، تحقيق علي أكبر الغفاري، دار الكتب الإسلامية، طهران، الطبعة الثالثة ١٣٨٨ ق.

٣٤- «كشف الغمة في معرفة الأئمة» علي بن عيسى الإربلي ، تحقيق السيد ابراهيم الميانجي، نشر أدب الحوزة والمكتبة الاسلامية، طهران .

٣٥- «كنز الفوائد» محمد بن علي الكراجكي، مكتبة المصطفوي، قم .

٣٦- «مجمع البحرين» فخر الدين الطريحي ، تحقيق السيد أحمد الحسيني ، المكتبة المرتضوية لآحياء الآثار الجعفرية ، طهران، الطبعة الثانية ١٣٦٢ ش .

٣٧- «مجمع البيان في تفسير القرآن» الفضل بن الحسن الطبرسي، تحقيق السيد هاشم الرسولي المحلاتي، دار آحياء التراث العربي، بيروت، ١٣٧٩ ق .

٣٨- «مصباح المتهدد» محمد بن الحسن الطوسي ، مؤسسة فقه الشيعة ، بيروت، ١٤١١ق.

٣٩- «المحاسن» أحمد بن محمد بن خالد البرقي ، تحقيق السيد جلال الدين الحسيني المحدث، دار الكتب الاسلامية، قم، الطبعة الثانية .

٤٠- «مستدرک وسائل الشيعة»، ميرزا حسين النوري ، المكتبة الاسلامية، طهران، ١٣٦٢ ش .

٤١- «مستطرفات السرائر» محمد بن أحمد بن إدريس الحلبي، تحقيق مدرسة الإمام المهدي عليه السلام، قم، ١٤٠٨ ق .

٤٢- «مسند الإمام الرضا عليه السلام» رواية داود بن سليمان الغازي، تحقيق محمد جواد الحسيني الجلالي ، مركز انتشارات دفتر تبليغات اسلامي، قم،

١٤١٨ ق.

٤٣- «مصباح الشريعة ومفتاح الحقيقة» با شرح عبد الرزاق كيلاني، ترجمه سيد جلال الدين محدث ارموى، كتابفروشى صدوق، تهران، چاپ دوم، ١٣٦٠ ش.

٤٤- «مصاييح القلوب» حسن بن حسين شيعى سبزوارى، به كوشش محمد سيهرى، بيان ودفتر نشر ميراث مكتوب، تهران، ١٣٧٥ ش.

٤٥- «مجمع الآداب في معجم الألقاب» عبد الرزاق بن أحمد، ابن فوطي، تحقيق محمد الكاظم، مؤسسة الطباعة والنشر وزارة الثقافة والارشاد ومجمع احياء الثقافة الاسلامية، طهران، ١٤١٦ ق.

٤٦- «مقابس الأنوار» أسد الله الكاظمي، مؤسسة آل البيت لحياء التراث قم .

٤٧- «مطالب السوؤل في مناقب آل الرسول» محمد بن طلحة، الطبعة الحجرية، طهران، ١٢٨٧ ق.

٤٨- «مكارم الأخلاق» حسن بن الفضل الطبرسي، تحقيق محمد حسين الأعلمي، مؤسسة الأعلمي للمطبوعات، الطبعة السادسة، ١٣٩٢ ق.

٤٩- «معاني الأخبار» محمّد بن عليّ بن الحسين الصدوق، تحقيق السيد محمد مهدي الخرسان، مكتبة المفيد، قم .

٥٠- «من لا يحضره الفقيه» محمّد بن عليّ بن الحسين الصدوق، تحقيق السيد حسن الموسوي الخرسان، دار الكتب الاسلامية، طهران، الطبعة الخامسة، ١٣٩٠ ق.

٥١- «الميزان في تفسير القرآن» محمد حسين الطباطبائي، دار الكتب الاسلامية، طهران، ١٣٩٢ ق.

٥٢- «النهاية في غريب الحديث والأثر» مبارك بن محمد الجزري ابن الأثير، تحقيق طاهر أحمد الزاوي، مؤسسة اسماعيليان، قم، الطبعة الرابعة

١٣٦٤ ش.

٥٣ - «نقد الرجال» السيد مصطفى الحسيني التفرشي، انتشارات الرسول المصطفى،

قم .

٥٤ - «نهج البلاغة» مؤسسة النشر الاسلامي، قم، الطبعة الأولى، ١٤٠٨ ق .

٥٥ - «الهداية» محمّد بن عليّ بن بابويه الصدوق، مؤسسة الإمام الهادي عليه

السلام، قم، ١٤١٨ ق .

٥٦ - «وسائل الشيعة إلى تحصيل مسائل الشرعيّة» محمّد بن الحسن الحرّ

العالمي، تحقيق مؤسسة آل البيت عليهم السلام لاحياء التراث، قم ١٤١٢ ق.

(٦)

فهرس الموضوعات

٩	مقدّمة التحقيق
١٥	الفصل الأوّل: الأخلاق والآداب
١٦	تعريف الأخلاق
٢١	تعريف الآداب
٢٢	الفرق بين الأخلاق والآداب
٢٥	الفصل الثاني : المؤلّف وجمل من حياته
٢٥	اسمه الشريف
٢٥	حياته
٢٧	كلمات الأعلام في الثناء عليه
٢٩	مشايخه
٣٠	تلامذته والراوون عنه
٣٠	مؤلفاته
٣٢	قصّتان
٣٥	الفصل الثالث : التعريف بالكتاب
٣٨	من ألف لأجله الكتاب

- ٤١ الفصل الرابع : عملنا في التصحيح
- ٥٢ الخاتمة : كلمة الشكر
- ٤٨ صور من النسخة الخطية
- ٥٣ مقدّمة المؤلف
- ٥٧ الفصل الأوّل : في ذكر آداب الملابس وما يتعلّق بها
- ٦١ الفصل الثاني : في آداب دخول الحمام وما يتعلّق به
- ٦٥ الفصل الثالث : في تسريح الشعر وما جاء فيه
- ٦٩ الفصل الرابع : في ذكر آداب الأخذ من الأطراف وما يتعلّق به
- ٧١ الفصل الخامس : في ذكر السواك والسنة فيه
- ٧٣ الفصل السادس : في ذكر ما يتعلّق بالنظر من الآداب والأدعية
- ٨١ الفصل السابع : في ذكر ما يتعلّق بالسمع من الآداب والأدعية
- ٨٧ الفصل الثامن : في ذكر آداب الأكل والشرب وما يأخذ مأخذهما
- ٩٥ الفصل التاسع : في ذكر آداب التجارة وما يتعلّق بها
- ١٠٣ الفصل العاشر : في ذكر آداب المناكحة والمباشرة وما يتعلّق بهما
- ١١٧ الفصل الحادي عشر : في ذكر ما يتعلّق بالولادة والمولود من الآداب
- ١٢١ الفصل الثاني عشر : ما يتعلّق بحالتي النوم والانتباه من الأدعية والآداب
- ١٢٩ الفصل الثالث عشر : في ذكر ما يتعلّق بالسفر من الآداب
- ١٤٥ الفصل الرابع عشر : في ذكر آداب يختم بها الكتاب

آداب زندگی در اسلام

ترجمه کتاب

«الآداب الدينية للخزانة المعينية»

احمد عابدی

1. *Introduction*

1.1 *Background*

1.2 *Objectives*

بنام خداوند رحمان رحیم^(۱)

هر ستایشی مخصوص پروردگار جهانیان است. درود و تحیت بر آقا و پیامبرمان حضرت محمد و بر خاندان پاک او باد.

آنچه در دست دارید کتاب «آداب دینی» است که ترجمه «الآداب الدینیة للخرانة المعینیة» از مرحوم طبرسی صاحب تفسیر گرانقدر مجمع البیان است. این ترجمه دارای یک مقدمه و ترجمه متن کتاب است.

مقدمه مشتمل بر چهار فصل به‌مراه یک بخش پایانی است:

فصل اول: اخلاق و آداب؛

فصل دوم: آشنایی با زندگی مؤلف؛

فصل سوم: آشنایی با کتاب؛

فصل چهارم: روش تصحیح این کتاب؛

بخش پایانی: تشکر و قدردانی.

۱ - معروف آن است که «بنام خداوند بخشنده مهربان» را در ترجمه بسم الله الرحمن الرحيم ذکر می‌کنند، ولی با توجه به آنکه رحمانیت همان رحمت فراگیر الهی است و این همان مهربانیت خداوند است که شامل مومن و کافر می‌گردد اما رحیمیت رحمت خاص خدا بوده و تنها شامل مومنان می‌شود و این مناسب با بخشنندگی خداوند است. بنابراین بهترین است که در ترجمه گفته شود: «بنام خداوند مهربان بخشنده». اما چون نخواستیم با آنچه مشهور است و گویا از حضرت سلمان نقل شده، مخالفت کرده باشیم در ترجمه گفتیم: «بنام خداوند رحمان رحیم». از طرف دیگر گر چه معروف آن است که رحمان و رحیم را دو صفت بر اسم مبارک «الله» قرار می‌دهند و در ترجمه نیز آنها را به صورت صفت ترجمه می‌کنند اما به نظر نگارنده «رحمان» بدل برای «الله» است نه صفت، و «رحیم» نیز صفت برای «رحمان» است نه بر «الله». و این تفاوت در ترکیب و اعراب تاثیر فراوانی در ترجمه دارد. لذا از ترجمه کردن کامل و دقیق «بسم الله الرحمن الرحيم» خودداری شد.

۱۸

۱۹

۲۰

۲۱

فصل اول

اخلاق و آداب

هر انسانی دارای یک جسم و یک روح است. وجود جسم امری است محسوس و نیاز به اثبات و دلیل ندارد، اما روح چون امری غیر مادی است نیاز به اثبات دارد و در هر دو بخش فلسفه - یعنی حکمت نظری و حکمت علمی - مورد بحث قرار گرفته است. در فلسفه علاوه بر اصل اثبات وجود روح^(۱)، تجرد آن از ماده، ارتباط آن با بدن، اداره و تدبیر بدن توسط روح نیز بیان شده است، و برای هر کدام از مسائل فوق برهانهای متعددی ذکر شده که نیازی به ذکر

۱ - روح انسانی نامهای مختلف و متفاوتی دارد مثل: نفس، جان، جان جانان، قلب، باطن، وجدان، عقل، امر غیب، سر، دل، و... گاهی این واژه‌ها به صورت مترادف بکار می‌روند و گاهی هر کدام حکایت از یک مرتبه روح و توجه به بخش خاصی از کارهای روح دارد.

و نقل آنها در این جا نیست.

بین جسم و روح تفاوت‌هایی وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

الف: جسم از عالم خلق است و روح از عالم امر.

ب: جسم مادی و محسوس بوده و دارای احکام مادی است اما روح بدور از ماده و احکام آن است.

ج: جسم را می‌توان بصورت ایجابی تعریف نمود و احکام ایجابی بر آن ذکر کرد و نیز بصورت ایجابی قابل شناخت است، اما روح را تنها باید با احکام سلبی تعریف نموده و بصورت سلبی او را شناخت. و روشن است که معرفت سلبی هرگز حقیقت و کنه شیء را بیان نمی‌کند و تنها اندکی از علم و آگاهی به آن به ما داده شده است^(۱).

د: جسم از عالم دنیا و شهادت است و روح از عالم غیب و آخرت.

هر انسانی برای رسیدن به کمال، نیاز به تربیت جسم و روح خود داشته

۱- از نظر فلسفی جسم قابل تعریف ثبوتی است مثل: «جوهر ذو ابعاد ثلاثة...»، ولی روح چون مجرد است باید به صورت سلبی تعریف شود و تعریف سلبی کنه و حقیقت شیء را بیان نمی‌کند، به عنوان مثال وقتی گفته می‌شود کتابخانه آیه الله مرعشی نرسیده به حرم حضرت معصومه سلام الله علیها است، این تعریف چون سلبی است مکان واقعی کتابخانه را مشخص نمی‌کند و شاید آیه شریفه: «وما أوتیتم من العلم إلاّ قليلاً» نیز اشاره باشد به اینکه آگاهی شما از مجردات اندک است. صدر المتألهین در مقاله سوم از «مبدأ و معاد» فرشته را بصورت اثباتی تعریف کرده و فرموده: «المَلَكُ في الشريعة عبارة عن خلق خلقه الله تعالى شأنه إفاضة الخير وإفاضة العلم وكشف الحقّ والوعد بالمعروف وقد خلقه وسخره لذلك». ولی این تعریف، به خواص و آثار است نه به ذاتیات و جنس و فصل. و ثانیاً تعریف جبرئیل علیه السلام است نه تمام فرشتگان.

و تمام ادیان الهی و قوانین شرع مقدس، همین هدف تربیت انسان را تعقیب می‌کنند و تلاش آنها برای رسیدن به این هدف و مقصد ارزشمند است. پس هر کس همت و تلاش خود را تنها معطوف به اصلاح بدن خود نماید در واقع از حقیقت انسانیت خارج شده، همچنانکه اگر کسی تمام تلاش خود را مصروف آخرت کرده و به اصلاح بدن خود توجه نکند نیز به کمال خود نمی‌رسد. بنابراین لازم است انسان دو چشم خود را گشوده و با یکی دنیا و بدن خود را دیده و بهره خود را از آن بگیرد، و با دیگری به آخرت و مسائل روحی خود بنگرد.

لازم به ذکر است که هر کدام از جسم و روح بر دیگری تأثیر می‌گذارد، در روایتی نیز آمده است: «از ما نیست کسی که به جهت آخرت، دنیای خود را ترک گوید، و نیز کسی که به جهت دنیا از دین خود دست بکشد»، از قدیم گفته شده: «عقل سالم در بدن سالم است». از اینجاست که می‌بینیم احکام دین مقدس اسلام منحصر به مسائل روحی نبوده بلکه هر کدام از جسم و روح را شامل می‌شوند، و هر مسلمانی نیز باید به جسم و روح خود اندیشیده و مسائل آنها را مدّ نظر داشته باشد. بله روشن است که ارزش جسم و روح یکسان نبوده و آنها در یک مرتبه نیستند و هنگام تعارض همیشه صلاح روح مقدم بر بدن است.

با توجه به آنچه گذشت معلوم شد که انسان دارای دو بعد مجرد و مادی یا روح و بدن است، و باید یک علم به تربیت جسم او پرداخته، و علم دیگری به رشد و تربیت روحی او توجه کند. «آداب» متصدّی مسائل مربوط به بدن و جسم است و آن را تربیت می‌کند، و «اخلاق» متکفّل مسائل روحی است. و اما احکام شرعی و فقهی دین گاهی ناظر به آداب است و گاهی به اخلاق.

تعریف اخلاق:

اخلاق جمع خلق است، و خلق را مرحوم نراقی اینگونه تعریف کرده است: «قدرت و توانایی روح انسانی که باعث شود کارها را به آسانی وبدون فکر وتأمل انجام دهد». راغب گوید: «ریشه خُلُق و خَلَق یکی است... با این تفاوت که خُلُق مربوط به نیروهایی است که با بصیرت شناخته می‌شوند، و خَلَق مربوط به شکل و چگونگی ظاهری و صورت‌هایی است که با چشم دریافت می‌شوند. گاهی نیز خُلُق از ماده «خلاقه» به معنی نرمی و صاف بودن است. بنابراین هر چه را انسان با عادت و تمرین بدست آورد وانجام دادن آن برای او آسان باشد آن را خُلُق می‌نامند. نتیجه آنکه: گاهی خُلُق حالتی در نفس است که سبب می‌شود کارهایی را بدون فکر انجام دهند و گاهی نیز اسم است برای فعلی که از انسان صادر می‌شود»^(۱).

از تعریف‌های گذشته بدست آمد که اخلاق ملکه یا حالتی است که در نفس انسانی رسوخ کرده و باعث می‌شود که اعمال بدون فکر وتأمل از او سر بزنند. پس هر عمل خیری که با اندیشه و درنگ در عاقبت آن کار انجام شود فضیلت اخلاقی نیست بلکه یک حالت اخلاقی است. شخص اخلاقی کسی است که چنان کارهای خیر و نیک، عادت او شده که بدون فکر وتأمل از او صادر می‌شوند. مثلاً کسی غواص یا شناگراست که بدون تأمل، داخل آب شده و مشغول شنا گردد، اما کسی که ابتدا مدتی به ارزیابی آب وتأمل در آن پرداخته

۱ - مقصود راغب آن است که گاهی خُلُق به معنی نرمی و خوشروئی وبدون غل و غش بودن است و کلمه حُسن خُلُق در روایات غالباً به این معنی بکار رفته است. و گاهی خُلُق به معنی اعمالی است که انسان خود را بر آنها تمرین داده و ملکه او شده‌اند.

وسپس با احتیاط وارد آب می‌شود غواص نیست. مسائل اخلاقی نیز اینگونه‌اند که اگر کسی عادت به فضائل اخلاقی کرده به طوری که بدون تأمل به انجام آنها می‌پردازد او دارای ملکه فضائل اخلاقی است. اما کسی که ابتدا مقداری فکر می‌کند و پس از تأمل به این نتیجه می‌رسد که با عفت باشد یا به عدالت عمل کند او دارای ملکه عدالت نبوده و از نظر اخلاقی نمی‌توان او را صاحب فضائل اخلاقی نامید.

از آنچه گذشت روشن شد که:

- ۱- روح انسان موضوع علم اخلاق است نه بدن او.
 - ۲- بدن انسان و رفتار خارجی او موضوع «آداب» است.
 - ۳- وقتی یک عمل فضیلت اخلاقی یا رذیلت اخلاقی نامیده می‌شود که حکایت از حالت‌ها و ملکه‌های نفسانی نماید.
 - ۴- آن حالت یا ملکه باید بطوری در نفس انسان رسوخ کرده باشد که به آسانی قابل زوال نباشد.
 - ۵- باید اعمال اخلاقی بدون فکر و تأمل از انسان صادر شوند یعنی عادت به انجام کار خیر داشته باشد.
- نکته دیگر آنکه: این روح انسان که موضوع علم اخلاق است دارای سه نیرو یا قوه است: «توانایی شناخت»، «توانایی جذب»، «توانایی دفع». روح را به جهت نیروی نخست «نفس مطمئه» یا دارای قوه ناطقه گویند. و روح را با توجه نیروی جذب «نفس اماره» یا دارای قوه شهویه می‌نامند. و روح را با در نظر گرفتن نیروی دافعه «نفس لوامه» یا دارای قوه غضبیه می‌نامند.

هر کدام از این سه توانایی و نیرو وقتی به فعلیت برسد دارای یکی از سه حالت: «افراط یا زیاده روی»، «اعتدال یا میانه روی»، «تفریط یا کوتاهی» است. میانه روی و اعتدال، فضیلت اخلاقی بشمار می رود و هر کدام از افراطها و تفریطها رذیلت یا زشتی اخلاقی شناخته می شوند.

با توجه به آنچه گذشت کلیات فضائل اخلاقی عبارتند از:

۱- اعتدال در شناخت و درک که «حکمت» نامیده می شود.

۲- اعتدال در شهوت و جذب که «عفت» نامیده می شود.

۳- اعتدال در غضب و دفع که «شجاعت» است.

۴- مجموعه «حکمت» و «عفت» و «شجاعت» مساوی با «عدالت» است.

و کلیات رذائل اخلاقی نیز عبارتند از:

۱- افراط در شناخت که «وسوسه» است.

۲- تفریط در شناخت که «حماقت» است.

۳- افراط در شهوت که «شرور بودن» است.

۴- تفریط در شهوت که «پخمه بودن» است.

۵- افراط در غضب که «خشم» است.

۶- تفریط در غضب که «ترس» است.

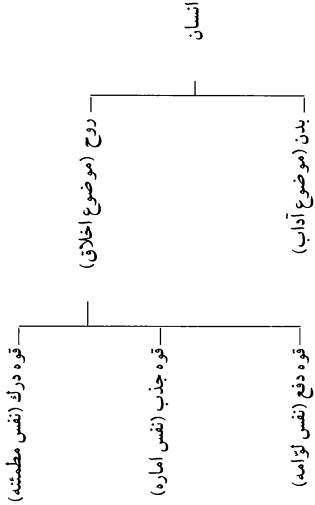
و هر کدام از این ده صفت اخلاقی چندین صفت اخلاقی را به عنوان زیر

مجموعه خود دارند.

افراط = وسوسه
 حد وسط = حکمت
 تفريط = حماقت

افراط = شرور بودن
 حد وسط = عفت
 تفريط = پخمه بودن

افراط = خشم
 حد وسط = شجاعت
 تفريط = ترس

حکمت + عفت + شجاعت = عدالت

4

5

6

7

8

9

10

تعریف آداب

از امیر مؤمنان علی علیه السلام نقل شده که فرمودند: «بهترین زیور برای انسان ادب است»، و نیز فرمود: «ادب باعث رشد فهم و ثمر دادن ذهن است».

حفظ حد و اندازه هر چیزی و تجاوز نمودن از آن را ادب آن چیز گویند. مثلاً زبان انسان باید چیزی را که باعث خواری و ذلت انسان است نگوید بنابراین اگر کسی فحش و ناسزار می‌گوید چون زبان او حدّ و مرز خود را رعایت نکرده از ادب زبان خارج شده و می‌توان او را بی ادب نامید. اما او بی اخلاق یا بد اخلاق نیست.

زبیدی گوید: «حقیقت ادب همان دعا است. سپس گوید استادم از اساتید خود نقل کرده که ادب ملکه‌ای است که صاحب خود را از آنچه ناپسند بوده و باعث خواری می‌گردد باز می‌دارد، فیومی نیز در «المصباح المنیر» گوید: «ادب تمرین دادن نفس به ارزشهای اخلاقی است. و ابو زید انصاری گفته است: هر ورزش پسندیده که انسان را دارای فضیلتی نماید ادب نامیده می‌شود، و کتاب تهذیب نیز شیهه آن را گفته است. و در کتاب التوشیح آمده است که:

ادب بکارگیری سخن یا عمل پسندیده است. و نیز بدست آوردن هر چه نیکو شمرده می‌شود و نیز تعظیم نسبت به افراد برتر، و نرمی نسبت به افراد پایین را ادب گویند. و خفاجی در کتاب عنایه از شرح ادب الکاتب جو الیقینی نقل کرده است که از نظر لغت، اخلاق پسندیده و انجام دادن خوبیها را ادب نامند. و در میان مسلمانان اصطلاح جدید پدید آمده که به علوم عربی نیز ادب گفته می‌شود».

از کلام زبیدی فهمیده بدست می‌آید که ارزشهای اخلاقی و ملکاتی که سبب اعمال نیک شده، ادب نامیده می‌شوند. ولی با دقت در موارد استعمال این واژه معلوم می‌شود که اخلاق یک حالت یا ملکه نفسانی است که مربوط به روح انسان و درون اوست، ولی ادب مربوط به اعمال بیرونی و جوارحی انسان است.

وقتی گفته می‌شود: «کسی را ادب نمودم» مقصود آن است که شخصی را تنبیه نموده و این تنبیه سبب و علت بر ادب شدن او گردیده است. در وراثتی نیز از رسول خدا صلی الله علیه و آله آمده است که: «این قرآن ادبستان خدا است» یعنی قرآن کریم کتاب ادب است و خداوند از مردم خواسته است که از این کتاب ادب بیاموزند.

علامه طباطبایی معتقد است که: «هر هیئت نیکوئی که برای اعمال انسان باشد آن را ادب می‌نامند چه در کارهای دینی مثل آداب دعا باشد یا در کارهای اجتماعی و عقلانی مثل آداب ملاقات دوستان، بلکه می‌توان گفت: ظرافت‌های هر کاری را ادب آن کار می‌نامند. و ادب تنها در کارهای اختیاری مصداق داشته، و هر کاری که بتواند شکل‌های مختلف داشته باشد و در یک صورت متصف به ادب گردد و در صورتی دیگر خیر، بهترین شکل ممکن آن عمل را ادب آن می‌نامند. مثلاً ادب غذا خوردن در اسلام این است که با نام خداوند شروع و با حمد الهی پایان یابد و از پر خوری بپرهیزد». نتیجه آنکه: هر علمی که می‌تواند صورتها و شکل‌های مختلف به خود بگیرد، بهترین شکل انجام آن را ادب آن کار می‌نامند. و هر گاه آن فعل با چنین شکل و صورتی انجام شود آن را مؤدبانه می‌نامند.

تفاوت‌های اخلاق و آداب

۱- اخلاق از مسائل مربوط به روح انسانی بحث می‌کند ولی آداب مربوط به افعال بدن است.

۲- مسائل اخلاقی همیشه و در طول زمان ثابت بوده و تغییر در آنها راه ندارد ولی آداب در زمان‌های مختلف متغیر و متفاوتند.

۳- مسائل اخلاقی از نظر مکان نیز ثابت داشته و در هر شهر و هر کشوری یکسان می‌باشند، اما آداب در شهرها و کشورهای مختلف، تغییر نموده و آداب هر منطقه مخصوص همان مکان است. مردم دنیا در معنای ادب با یکدیگر تفاوت و اختلاف ندارند اما در مصداق آن هر ملتی با ملت دیگر تفاوت دارد.

۴- اخلاق علت است و آداب معلول و ثمره آن است، ادب هر شخصی نشان دهنده فضیلت‌ها یا رذیلت‌های اخلاقی اوست.

۵- در روایات اسلامی به آداب بیش از اخلاق اهتمام داده شده است.

۶- مسائل اخلاقی قابل استدلال عقلی می‌باشند ولی برای آداب استدلال عقلی وجود نداشته و تابع ذوق و سلیقه مردم می‌باشند.

عالمان دینی در طول تاریخ به هر دو علم اخلاق و آداب، توجه داشته و کتابهای سودمند و با ارزشی در هر دو موضوع پدید آورده‌اند. وحتی کتابهایی در موضوعات خاص مربوط به ادب تالیف شده است مثل «منیة المرید» که در خصوص آداب تعلیم و تعلم است و به مطلق آداب مثل آداب لباس و مسکن، ادب دعا، ادب محل کار و... نپرداخته است.

کتابی که اکنون در دست شماست، به موضوع آداب شرعی در چهارده

فصل پرداخته است. و تلاش نموده که تمام مباحث این موضوع را گرد آوری نماید. گمان نگارنده آن است که در روایات هر کجا کلمه «مکارم الاخلاق» بکار رفته است مقصود آداب شرعی است نه علم اخلاق اصطلاحی. زیرا روشن است که هدف اصلی از علم اخلاق رسیدن به توحید نیست و لذا می بینیم که حتی کفار و مشرکان و یهودیان نیز فراوان کتاب های اخلاقی نوشته اند و بسیاری از عناوین مباحث آنها همانند کتابهای اخلاقی مسلمانان است. اما مهمترین هدف از «آداب شرعی» رسیدن به توحید بوده و اینکه تمام اعمال انسان، نشانه های توحید را به خود گرفته و نشان دهنده آن باشد. بطوری که تمام کارهای انسان با چنان ادبی همراه باشد که بیننده را متوجه به توحید نموده و مصداق این حدیث باشد که: «با کسی نشست و برخاست کنید که دیدن او شما را به یاد خدا اندازد». هر ملتی آدابی دارد اما هدف از تمام آداب رسیدن به خداوند نیست و این هدف تنها در آداب دین مقدس اسلام و از ویژگی های خاص آن است.

این کتاب تنها هدفش رساندن مردم به «مقام توحید» و توجه و حضور تام و دائمی در برابر خدای متعال بوده، بطوری که در هیچ حالتی او را فراموش ننمایند.

فصل دوم

آشنایی با مؤلف کتاب و زندگی او

نویسنده کتاب ابوعلی فضل بن حسن طبرسی ملقب به «امین الاسلام» و «امین الدین» است، وی از بزرگان شیعه در قرن ششم هجری قمری است که در علوم مختلف اسلامی متبحر بوده و کتابهای سودمندی تألیف کرده، تنها کتاب تفسیری «مجمع البیان» او، و اقبال عمومی که متوجه آن است خود نشان دهنده ارزش کتابهای اوست.

معروف آنست که نام او «فضل بن حسن» بوده است ولی مرحوم تفرشی نام او را «علی بن حسن طبرسی» ذکر کرده، و گویا او اشتباه کرده و نویسنده کتاب را با نواده او «علی بن حسن بن فضل بن حسن طبرسی» یکی دانسته است، و یا آنکه مرحوم تفرشی کنیه مؤلف کتاب را با نام او خلط کرده است. بهر حال روشن است که نام مؤلف کتاب که مؤلف «مجمع البیان» نیز می باشد فضل بن حسن طبرسی است.

نویسنده کتاب در حدود سال ۴۶۸ ه. ق. در خانواده‌ای دینی و علمی متولد و پرورش یافت و خود سر آمد علمای زمان گردید و در سال ۵۴۸ ه. ق.

نیز وفات یافت. حدود پنجاه سال از عمر شریف خود را در مشهد مقدس سپری نمود و سپس به سبزوار رفته و آنجا از دنیا رفت، آنگاه بدنش به جوار حضرت ثامن الحجج علیهم السلام منتقل و دفن گردید.

مؤلف کتاب معروفترین عالمی است که به «طبرسی» شهرت دارد، غیر از او علمای دیگری نیز وجود دارند که معروف به «طبرسی» هستند همانند:

۱- احمد بن علی بن ابی طالب طبرسی صاحب کتاب «الاحتجاج».

۲- حسن بن فضل بن حسن طبرسی صاحب کتاب «مکارم الاخلاق»
فرزند مؤلف کتاب حاضر.

۳- علی بن حسن بن فضل طبرسی صاحب کتاب «مشکاة الأنوار» نواده
مؤلف کتاب حاضر.

۴- محمد بن فضل طبرسی که از شاگردان شیخ طوسی است.

۵- حسین بن علی بن محمد که معاصر با خواجه نصیر الدین طوسی
بوده است.

۶- حاج میرزا حسین نوری طبرسی صاحب «مستدرک الوسائل».

۷- محمد حسن مازندرانی طبرسی.

۸- محمد تقی بن علی محمد نوری طبرسی.

۹- محمد صالح طبرسی مازندرانی.

بهر حال هر گاه بصورت مطلق «طبرسی» ذکر شود مقصود مؤلف کتاب
حاضر است.

آیا «طبرسی» به سکون باء صحیح است یا «طبرسی» به فتحه باء،
و مقصود آنست که وی اهل مازندران بوده یا تفرش یا طبس، هیچکدام بصورت
قطعی برای نگارنده روشن نیست، برای تحقیق آن رجوع کنید به کتاب عالمانه

«طبرسی ومجمع البيان» از دکتر حسن کریمان ونیز «ریاض العلماء» علامه افندی.

طبرسی از دیدگاه اندیشمندان

اینجا برخی از کلمات علمای بزرگ را در ستایش از مؤلف کتاب نقل می‌کنیم:

الف : شیخ منتجب الدین در «فهرست» خود، مرحوم طبرسی را با لقب‌های: «شیخ»، «امام»، «أمین الدین»، «ثقه»، «فاضل»، «دین»، «عین» ستوده، ومی‌گوید: او کتابهایی تألیف کرده که من برخی از آنها را نزد خود او خوانده‌ام.

محقق اردبیلی نیز در جامع الرواة شبیه کلمات فوق را ذکر کرده است.

ب : علامه مجلسی نیز درباره او گوید: «همه بر بزرگی وفضیلت ومورد اعتماد بودن او اتفاق دارند».

ج : علامه افندی نیز در وصف او گوید: «عالم وشهید بزرگوار فضل بن حسن طبرسی مشهدی مفسر وفقیه ومحدث، دارای محاسن اخلاقی بوده، وی که صاحب دو تفسیر مشهور مجمع البیان وجوامع الجامع بوده از مجتهدان بزرگ شیعه است، وگاهی فتواهای او را در کتابهای کلامی وفقهی نقل کرده‌اند، مثلاً در کتاب «لمعه» مرحوم شهید فتوای طبرسی را در باب رضاع نقل کرده که وی معتقد است: برای تأثیر رضاع در حرمت، اتحاد مرد لازم نیست. ونیز او معتقد است که تمام گناهان کبیره بوده وگناه صغیره وجود ندارد، گر چه این از سخنان شگفت اوست. بهر حال مرحوم طبرسی وفرزندش حسن بن فضل که صاحب

کتاب «مکارم الاخلاق» است و نواده اش ابوالفضل علی بن حسن که صاحب کتاب «مشکاة الأنوار» است و سایر اعضای خانواده شان همگی از علمای بزرگ بوده اند. و من تصور می‌کنم که احمد بن علی بن ابی طالب صاحب کتاب «احتجاج» نیز از خویشاوندان او بوده است.»

د: مرحوم اسد الله کاظمی شوشتری نیز فرموده است: «فضل بن حسن طبرسی طوسی عالمی کامل و یگانه بود که سر آمد مفسران و بهترین عالم متبحر بود، وی استاد منتجب الدین و سروی و فرزند خود بوده و آنان از او روایت نقل کرده اند، شیخ راوندی و سید راوندی نیز از او حدیث نقل کرده اند. خود طبرسی از فرزند شیخ طوسی و از عبدالجبار که از شاگردان شیخ طوسی است و نیز از شیخ جعفر دوریستی که شاگرد شیخ مفید است حدیث نقل کرده و شاگرد آنان بوده است.»

شهادت طبرسی

علامه افندی و نیز مرحوم خوانساری هر دو تصریح به شهادت مرحوم طبرسی نموده اند، و مرحوم حاجی نوری فرموده: «کسانی که شرح حال او را نوشته اند چگونگی شهادت او را ذکر نکرده اند، شاید وی با ستم به شهادت رسیده و لذا شهادت او معروف نگردیده است.»

مرحوم خوانساری نیز فرموده: «وی در شب عید قربان وفات یافت و بدنش را به مشهد مقدس حمل نمودند، و قبر وی الآن در محلی که معروف به «قتلگاه» است موجود است، علت آنکه اینجا را قتلگاه می‌نامند آن است که در اواخر دولت صفویه، توسط عبدالله خان افغانی، مردم قتل عام شدند.»

بنظر نگارنده این احتمال وجود دارد که مرحوم طبرسی بدست باطنیان به شهادت رسیده باشد، همچنانکه وزیر معین الدین که این کتاب برای او تألیف شده است نیز بدست باطنیان شهید گردید. و مؤلف کتاب پس از شهادت وزیر دیگر نتوانست در مشهد بماند و ناگزیر از مهاجرت به سبزوار گردید و سرانجام در آنجا شهید شد.

استادان طبرسی

مرحوم طبرسی نزد بسیاری از علمای زمان خود تحصیل کرده و از دانش آنان بهره گرفته است که نام برخی از آنان عبارتست از:

۱- شیخ ابو علی فرزند شیخ طوسی.

۲- شیخ عبد الجبار رازی.

۳- شیخ حسن بن حسین بن بابویه قمی.

۴- شیخ حسین بن واعظ گرگانی.

۵- سید محمد بن حسین حسینی گرگانی.

۶- شیخ عبید الله بن محمد بیهقی.

۷- شیخ عبدالله بن عبدالکریم.

۸- شیخ جعفر دوریستی.

شاگردان طبرسی

گستره دانش مرحوم طبرسی و اطلاعات عمیق او از علوم مختلف باعث گردید که بسیاری از علمای زمان بسوی او روی آوردند. از طرف دیگر، بیان شیوا و قلم روان او شاگردانی با نشاط و جدی در تحصیل علم پدید آورد،

بطوری که هر کدام از آنان خود آیتی در علوم اسلامی گردیدند، نام برخی از آنان چنین است:

۱- فرزندش حسن بن فضل.

۲- ابن شهر آشوب.

۳- سید شرفشاه افسسی.

۴- شیخ عبدالله بن جعفر دوریستی.

۵- شاذان بن جبرئیل.

۶- شیخ منتجب الدین.

۷- سید فضل الله راوندی.

۸- قطب راوندی.

۹- سید مهدی بن نزار حسینی.

تالیفات طبرسی

مرحوم طبرسی میان علمای شیعه همانند فخر رازی بین علمای اهل سنت است که در حسن تقریر و قلم روان و قدرت بر نگارش کتاب درسی، کم نظیر می باشند. مرحوم طبرسی کتابهای فراوان و با ارزشی دارد که نام آنها در ذیل می آید:

۱- مجمع البیان که از بهترین تفسیرهای قرآن طبق مذهب شیعه است.

۲- جوامع الجامع این تفسیر متوسط می باشد.

۳- الکافی الشافی این تفسیر بسیار خلاصه و موجز است.

۴- اعلام الوری

۵- الآداب الدینیة للخزانة المعینیة. کتاب حاضر.

۶- عدة السفر وعمدة الحضر.

۷- معارج السؤل.

۸- العمدة في أصول الدين.

۹- الفرائض والنوافل.

۱۰- الشواهد.

۱۱- كنوز النجاج.

۱۲- نثر اللثالي^(۱).

۱۳- حقايق الأمور في الأخبار.

۱۴- المشكلات.

۱۵- المجموع في الآداب.

۱۶- غنية العابد ومنية الزاهد.

۱۷- مجموعة جامعة في الدعاء.

۱۸- أسرار الإمامة.

۱۹- صحيفة الرضا عليه السلام.

۲۰- النور المبين.

۲۱- تاج الموالي.

۲۲- الجواهر.

در برخی از منابع، کتابهای دیگری نیز به مرحوم طبرسی نسبت داده شده است ولی چون نسبت آنها قطعی نیست از ذکر آنها خود داری شد.

۱- در کتاب ریاض العلماء آمده است که: احتمال دارد این کتاب از سید علی بن فضل الله راوندی باشد.

دو داستان

اول: علامه افندی در شرح حال مرحوم طبرسی فرموده است: از شگفتی‌های روزگار بلکه از کرامت‌های مرحوم طبرسی - قدس الله روحه - داستانی است که نزد همه مردم شهرت یافته است و آن اینکه: وی سگته نموده و مردم تصور کردند او از دنیا رفته است، لذا او را غسل داده و کفن نموده و دفن کردند.

پس از آن وی در قبر به هوش آمده و چون هیچ چاره‌ای نداشت و از کسی نمی‌توانست کمک بطلبد، در آن حالت نذر می‌کند که اگر خداوند او را نجات دهد کتابی در تفسیر قرآن بنویسد.

اتفاقاً دزدی برای سرقت کردن کفن او آمده و شروع به نبش قبر می‌کند، ناگهان طبرسی از داخل قبر دست دزد را می‌گیرد، دزد خوف و اضطراب عجیبی پیدا می‌کند.

طبرسی می‌گوید: ترس، من سگته کردم و مردم چون تصور کرده بودند مرده‌ام، مرا دفن نمودند، سپس برخاست و دزد او را کمک کرده به دوش گرفت و به منزل آورد، در آن هنگام مرحوم طبرسی کفن را به همراه اموال زیادی به دزد داد، و او نیز بدست مرحوم طبرسی توبه نمود و در آینده از افراد صالح گردید. سپس مرحوم طبرسی برای وفا کردن به نذر خود، تفسیر «مجمع البیان» را تألیف نمود، و خداوند او را موفق به اتمام آن گرداند.

مرحوم خوانساری این داستان را از کتاب «ریاض العلماء» نقل کرده و سپس می‌گوید: برخی این داستان را به ملا فتح الله کاشانی نسبت داده و گفته‌اند وی تفسیر «منهج الصادقین» را پس از نجات از چنین مهلکه‌ای نوشت.

بهر حال اگر این داستان درباره مرحوم طبرسی صحیح باشد، باید مرحوم طبرسی هنگام آن سکنه، حدود شصت سال داشته باشد که خداوند به برکت قرآن کریم او را نجات داده و پس از آن حدود سی سال دیگر در خدمت قرآن وزیر پرچم تفسیر زندگی کرد.

مرحوم حاجی نوری فرموده است: من این داستان را در هیچ کتابی مقدم بر کتاب «ریاض العلماء» ندیده‌ام. این کلام مرحوم حاجی نوری حکایت از نوعی تردید در صحت داستان دارد.

دوم: علامه افندی گوید: یکی از مقامات معنوی مرحوم طبرسی خوابی است که خود وی در تفسیر مجمع البیان در تفسیر آیه شریفه «وما تلک بیمینک یا موسی» می‌گوید:

من در خوابی حضرت موسی علیه السلام را دیدم در حالی که پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله نیز حضور داشت. حضرت موسی به پیامبر اسلام عرض کرد: معنای این حدیث چیست که شما فرموده‌اید: «علمای امت من همانند انبیای بنی اسرائیل اند» و مقصود کدامیک از علما بوده است؟

در این حال من - طبرسی - به محضر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وارد شدم. آن حضرت اشاره بطرف من نمود و فرمود این یکی از آنان است. وقتی حضرت موسی علیه السلام این را شنید به من روی آورده و فرمود: «چرا وقتی من چیزی را از شما سؤال کردم شما پاسخ را طولانی کردید؟».

من عرض کردم: خدای متعال از شما سؤال کرد که: «ای موسی این چیست که بدست تو است؟» شما چرا با اینکه می‌توانستی بطور خلاصه یک کلمه بگویی: این عصای من است، ولی بسیار طول داده و گفתי: «این عصای من

است که به آن تکیه می‌دهم، وگوسفندانم را با آن می‌رانم و فایده‌های دیگری نیز برایم دارد».

وقتی حضرت موسی این جواب را شنید آن را پذیرفت و گفت: «راست گفت پیامبر اسلام که فرمود: علمای امت من همانند انبیای بنی اسرائیل اند».

آنچه علامه افندی نقل کرده است، نگارنده ذیل آیات شریفه سوره طه در تفسیر «مجمع البیان» نیافت.

فصل سوم

آشنایی با کتاب

کتاب «الآداب الدینیة للخزانة المعینیة» کتابی است در موضوع دعا و اعمال مستحبی که سزاوار است برای درک اجر معنوی به آن عمل شود. این کتاب، ادب زندگی دینی را، برای انسان ترسیم کرده و اعمال پسندیده‌ای را که توحید و توجه دائمی انسان به خدای متعال را تأمین می‌کنند نشان می‌دهد. چیزی که در تمام اخلاق و آداب اسلامی نظیر ندارد.

این کتاب در چهارده فصل تنظیم شده و بصورت کلی می‌توان گفت دارای سه بخش عمده است:

- ۱- ادب انسان نسبت به خدای متعال.
 - ۲- ادب انسان نسبت به خود.
 - ۳- ادب انسان در جامعه و در معاشرت با سایر مردم.
- فصل‌های چهارده گانه کتاب عبارت است از:

- ۱- آداب لباس.
- ۲- آداب حمام.
- ۳- آداب شانه کردن موی.
- ۴- آداب آرایش.
- ۵- آداب مسواک.
- ۶- آداب نگاه.
- ۷- آداب شنیدن.
- ۸- آداب خوردن و آشامیدن.
- ۹- آداب تجارت.
- ۱۰- آداب ازدواج.
- ۱۱- آداب ولادت فرزند.
- ۱۲- آداب خواب و بیداری.
- ۱۳- آداب سفر.
- ۱۴- خاتمه کتاب.

مطالبی را که امین الاسلام طبرسی در این کتاب آورده است همه آنها روایات اهل بیت علیهم السلام است، گر چه برخی از آنها بصورت روایت نقل نشده و به معصومین علیهم السلام نسبت داده نشده است اما بهر حال تمام آنچه در این کتاب آمده است حدیث است. و این کتاب از نمونه‌های روشن این ادعا است که کتابهای علمای قدیم، متون روایات بوده است.

حاج میرزا حسین نوری رضوان الله علیه، در توصیف این کتاب فرموده است: «مرحوم طبرسی خود در ابتدای کتابش «آداب دینی» می‌گوید: خدمتی

بهرتر و وسیله‌ای زیباتر از این سراغ ندارم که کتابی را گرد آوری کنم که همه فصلهای آن در ارتباط با آداب و دعاها و اعمالی باشد که با انجام آنها امید ثواب جزیل الهی می‌رود، این دعاها و اعمال را من از کتابهای اهل بیت علیهم السلام و روایاتی که از آنان نقل شده است انتخاب نمودم و سند آنها را حذف نمودم تا حفظ کردن و تأمل کردن در متن آنها آسانتر باشد. و در آخر کتاب نیز فرموده است: این است پایان آنچه ما می‌خواستیم: از گرد آوری آدابی که در کتاب‌های معروف اصحاب ما از ائمه علیهم السلام نقل شده است.

سپس مرحوم حاجی نوری از این کلمات نتیجه گرفته است که تمام آنچه در این کتاب آمده است روایت بوده و در کتابهای معتبر وجود داشته است هر چند مؤلف تک تک آنها را به ائمه علیهم السلام نسبت نداده است.»

بنابراین بعید نیست ادعا شود که تمام مطالب این کتاب احادیثی است که از اهل بیت علیهم السلام نقل شده بوده و سند این روایات نیز نزد مرحوم طبرسی معتبر بوده است، گرچه اکنون بصورت روایات مرسل بر ما نقل شده‌اند ولی مرسل بودن اینگونه روایات ضرری به آنها ندارد. زیرا از طرفی در دلیل مستحبات تسامح شده و دقت زیاد لازم نیست و از طرف دیگر تمام اینها مصداق معروف و امور پسندیده است که قرآن کریم امر به پیروی آنها کرده است.

واهمیت ویژه این کتاب وقتی روشن می‌شود که می‌بینیم روایاتی در این کتاب وجود دارد که در هیچ کتاب دیگر حدیثی یافت نمی‌شود، و اگر در کتابهایی که متأخر از این کتاب هستند مثل «بحار الانوار» و «مستدرک الوسائل» وجود داشته باشد همه آنها از این کتاب گرفته‌اند. بنابراین به جرأت می‌توان گفت کتاب «الآداب الدینیة» مصدر و مدرک منحصر به فرد تعدادی از

روایات و دعاها است و در هر کتاب دیگری که نقل شده باشد در واقع مصدر آنها این کتاب می‌باشد. و علت توجه فراوان علما در طول تاریخ به این کتاب در همین نکته است.

نکته دیگر آنکه کتاب «مکارم الاخلاق» تتمه و تکمله بر کتاب «الآداب الدینیة» بشمار می‌رود، آنگونه که علامه آقا بزرگ تهرانی فرموده است:

«فرزند طبرسی، شیخ حسن بن فضل در کتاب «مکارم الاخلاق» خود، تحت تأثیر کتاب پدر بوده است و علامه مجلسی نیز در مقدمه «بحار الانوار» به این نکته تصریح نموده است، بنابراین «مکارم الأخلاق» در واقع به عنوان تکمله کتاب «الآداب الدینیة» نوشته شده و کتاب «مشکاة الأنوار» تألیف فرزند صاحب «مکارم الاخلاق» نیز تتمه کتاب «مکارم الأخلاق» است و خود او نیز در مقدمه «مشکاة الأنوار» به این مطلب تصریح کرده است.»

ما قبلاً تفاوت‌های اخلاق و آداب را بیان کردیم، اما از سبک و روش طبرسی و فرزند او معلوم می‌شود که آنان بین اخلاق و آداب دینی تفاوتی قائل نبوده و آداب را همان اخلاق می‌دانسته‌اند، مخصوصاً وقتی به اسم کتاب «مکارم الأخلاق» و محتوای آن که فقط آداب دینی است توجه شود، که همان چیزی را که طبرسی آداب نامیده، فرزنداش آن را اخلاق می‌داند. پس نزد طبرسی اخلاق و آداب دو نام از برای یک چیز می‌باشد، و این سخن بعید نیز نیست.

گر چه بهتر آن است که گفته شود هر کدام از نفس (روح) و بدن بر یکدیگر تأثیر و تأثر متقابل و متعکس دارند، و شارع مقدس تأکید فراوانی بر آداب مربوط به بدن داشته است زیرا اصلاح ظاهر انسان نشان دهنده اصلاح باطن است مخصوصاً اگر صلاح ظاهر، یک حالت ثابت و دائمی باشد، در این صورت

می‌توان گفت: «الظاهر عنوان الباطن» و از کوزه همان تراود که در اوست. و وقتی شخصی مدت زیادی از عمر خود را مشغول به عبادت و اطاعت خداوند و ذکر و آداب شرعی بنماید، این ظاهر، روی باطن او اثر گذارده و در نتیجه نیت او خالص شده و روحش از زشتیها پاک می‌گردد. پس موضوع علم اخلاق اصلاح باطن است و موضوع آداب اصلاح ظاهر است، اما هر کدام روی دیگری اثر قطعی داشته، و اصلاح یکی بدون دیگری ممکن نیست.

کسی که این کتاب برایش نوشته شد

امین الاسلام طبرسی در مقدمه «الآداب الدینیة» می‌گوید: «... این کتاب به عنوان پیش کش بر درگاه عالی مولای عالم و عادل معین الدین خواجه اتابک ابونصر احمد بن فضل بن محمود مرتضی تقدیم می‌شود». و به همین جهت طبرسی نام «معین الدین» را در اسم کتاب قرار داده است: «الآداب الدینیة للخزانه المعینیة».

نگارنده علی رغم تفحص زیاد نتوانست شرح حال روشنی از این وزیر بدست آورد، بلی فوطی گوید: «معین الدین ابو نصر احمد بن فضل بن محمود کاشانی از وزراء بوده است، وی از طرف سلطان معز الدین سنجر بن ملکشاه پس از شهاب الاسلام عبد الرزاق عهده دار وزارت بود. شهاب الاسلام در محرم سال ۵۱۶ هـ ق از دنیا رفت و از آن زمان معین الدین متصدی وزارت شد. وی از بهترین والیان بود، و بقدری مقید به احکام شرع بود که تمام عمر خود را محاسبه نمود و تمام مظالمی را که بیاد داشت همه را ردّ نمود تا آنکه در روز سه شنبه بیستم صفر سال ۵۲۱ هـ ق بدست باطنیان ترور گردید، و ارجانی در وصف

او اشعار زیادی سروده است.

فوطی در جای دیگر نیز گوید: «مختصّ الملک، معین الدین، ابونصر احمد بن محمد بن فضل کاشانی از وزرای سلطان سنجر بن ملکشاه بوده و بسیار مورد احترام و باعظمت بود، وقاضی ناصح الدین ارجانی در وصف او اشعار ابتکاری فراوانی دارد، وی بسیار سخی و خوش اخلاق بوده است و باطنیان در صفر سال ۵۲۱ هـ ق او را شهید کردند».

فصل چهارم

روش تصحیح این کتاب

به لطف خدای متعال چند نسخه خطی از این کتاب بدست آمد، و ما بهترین نسخه را اصل قرار دادیم و پس از استتساخ، آن را با سایر نسخه‌ها مقابله نموده و بهترین عبارتی که بنظر صحیح و مطابق با نوشته مؤلف تشخیص داده می‌شد در متن قرار داده و در پاورقی صفحات به، موارد اختلاف نسخه‌ها اشاره و نسخه بدلها را در پایین صفحات ضبط نمودیم.

آشنایی با نسخه‌ها

الف: نسخه خطی شماره ۳۹ کتابخانه آستانه مقدسه حضرت سستی فاطمه معصومه سلام الله علیها در قم. این نسخه تاریخ کتابت نداشته و نیز نام کاتب آن نیز مجهول است، اما نسخه بسیار خوبی است و با خط زیبا نوشته شده و بسیار کم غلط و دارای ۱۷ ورق می‌باشد. این نسخه یک مقدمه‌ای به زبان فارسی دارد که

از خود کاتب نسخه است .

مقدمه چنین است:

بسم الله الرحمن الرحيم

ای نام تو دیباچه مجموعه جانها

حمد تو طراوات ده گلزار بیانها

چهره گشای شاهدان محافل حسن وجمال ، وچمن

آرای بوستان حدایق فضل وکمال ، حمد مهیمنی است که

عارض عروسان حقایق ومعانی به مشاطگی فضلش گشوده ،

وطراوات گلشن معارف سبحانی از نزاهت لطفش فزوده ،

مقدّری که قدرتش مجموعه هستی را به مصارع ساعات

وابیات ایام آراسته ، ومدبری که منشی حکمتش صحیفه امکان

را به اشعار شهور وقصاید سنین برآسته ، قادری که قلم

حکمش برکتب ازمنه دیباچه صباح و مسا نوشته ، وخالقی که

ید قدرتش طینت الفاظ را به ماء العذب معانی سرشته ، ذات

بی بدیش از مشابَهت جواهر واعراض میرا ، وصفات آیاتش

از مناسبت نعوت ومدایح میرا

هر گیاهی که از زمین روید وحده لا شریک له گوید

بهار لطفش گلشن ایجاد را از نسیم رسالت زیب وزینت

داده ، وشاهد فضلش عارض امکان را به زیور ولایت وهدایت

گشاده ، خصوصاً به مطلع صبح اصفیاء ومقطع دیوان انبیاء

سید سادات الاسلام وقطب دایرة الانام ونبوتش أفضل

المرسلین و اکمل النبیین محمد صلی الله علیه وآله که رسالتش متن متین ایجاد را به حاشیه هدایت نگاشته و رایت: «كنت نبياً و آدم بین الماء و الطین» برافراشته، عالی قدری که صبح و جودش از مطلع: «لولاک لما خلقت الافلاک» دمیده، و رفیع شأنی که صیت هدایتش به مسامع انسی و قدسی رسیده، انوار هدایت آثار او صیا از صبح رسالتش طالع شده، و ششموس طیبه النفوس اصفیا از مطلع نبوتش لامع گردیده، علی الخصوص مطلع صبح امامت و قطب دایره کرامت و سید الاوصیاء و سند الاصفیاء امیر المؤمنین و امام المتقین علی ابن ابی طالب علیه السلام که در عالم ﴿الْأَنْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ﴾ میثاق امامتش بسته، و حین ﴿لَمْ يَكُنْ شَيْئاً مَّذْکُوراً﴾ بر مسند خلافت نشسته، عالی منزلتی که دایره مدار امکان به قطب ولایتش گردیده، و رفیع مرتبتی که میثاق انبیاء و اصفیاء به عهد امامتش رسیده، و صلوات زاکیات و تسبیحات بلا نهایات بر آل اطهار و اولاد اخیار او باد که مصابیح انوار هدایت و مظاهر آثار امت اند.

اما بعد، این مجموعه‌ای است به زیور معالم تنزیل آسمانی آراسته، و صحیفه‌ای است به زینت معارف توحید ربانی پیراسته، سلیمان افکار ابکارش در سبای سامعه لباس معنی التباس الفاظ پوشیده، و خضر معانی آبدارش ظلمات سواد جام از عین الحیاة باصره نوشیده، بهار ابصار اصحاب فراست از نسایم گلشن اشعارش شکفته، و نکهت مسرت

گلزار کیاست در شمایم نافه افکارش نهفته، قانون سطور
 موفور السرورش از ناز معانی نغمه سرا، ونوای عشاق محافل
 اوراقش فرح افزا ودلگشا، نکات معنی گزینش مرآة یقین
 عارض سعادت ابدی، ولغات معنی گزینش سراج منیر محفل
 کمالات سرمدی، شرایع دین مبین از هدایات آیاتش ظاهر،
 وقواعد طریق یقین از ارشاد احادیث وروایاتش باهر، آفتاب
 کنز المعانی از صبح مطالعش طالع، وانوار سبغ المثنائی از نور
 مصارعش لامع، اشارات آیات معجز سماتش شفاء لما فی
 الصدور، ومحاکمات ابیات مسرت آیاتش منشأ البهجة
 والسرور، انوار حدود معارف ربانی از مطالع حکمش دمیده،
 وشهود رسوم مکاشف ومعانی در حدایق فکرتش آرمیده،
 بدایع صنایع نظمش معانی بیان، وفوایح روایح نثرش حقایق
 نشان، معالم اصول احکامش مجمع بیان مقاصد ومطالب،
 وطرایف فصول آیاتش کشف امور مفاخر ومناقب، هر لفظی
 از مختصراتش در بیان معانی مطول، وهر کلمه‌ای از
 مجملاتش در ایراد مطالب مفصل، احادیث بیناتش گوهر
 صدف هدایت، ودعوات استجابت آیاتش تیر هدف اجابت،
 عالمی است از معانی به عناصر اربعه رباعیات مشحون،
 وجهانی است از معارف به افلاک تسعه غزلیات موزون،
 کواکب نقاطش در بروج حروف هر یک آفتابی باشرف،
 وجواهر الفاظش در درج کلام هر یک دربانی در صدف .

غرض آنکه: این مجموعه - که مجمع اسرار قلوب

العارفين ومظهر آثار رموز الطالبين است - متشعب بر سه شعبه
است:

شعبه اول در آداب دعوات استجاب آيات كه موجب
قضای حاجات و سبب رفعت درجات است .

شعبه دوم در فنون احاديث حضرت خير البشر
وكلمات ائمه اثنا عشر كه منظومى به مواعظ مفيد و محتومى به
نصايح حميده بوده ، ملمع به لمعات تفاسير كتاب مبین و منثور
به انوار كلمات سيد المرسلين ، و مرصع به ترصيع فقرات
منشايانه ، و مسجع به تسجيع كلمات شاعرانه است .

شعبه سوم در نفيس اشعار آبدار و جواهر افكار ازهار
كه مجملاتش زيب دفاتر فصحا ، و مفصلاتش فهرست
صحايف بلغا است .

اميد كه اصحاب عقول سليمه و ارباب طبایع مستقيمه
از مطالعه اين كنز العرفان كه مفرج الهموم مصايب جهل
و غرور و منفس الغموم شدايد عجب و غرور است به صراط
قويم عرفان و طريق مستقيم ايمان فايز و واصل گردند ، بحق
محمد وآله الطاهرين ، قاله العبد المذنب ناسخ : هذا تمام
كلام كاتب النسخة رحمه الله .

و پايان اين نسخه چنين است:

«تم كتاب الآداب الدينية للخزانة المعينية، والله الموفق للصواب، وله الحمد
والمنة. والصلاة على محمد وآل محمد خير البشر. الحمد لله أولاً و آخراً و ظاهراً

وباطناً تَمَّتْ.»

ما از این نسخه با حرف «ص» یاد می‌کنیم.

ضمناً باید توجه داشت که ناسخ کتاب گر چه گفته است: «این مجموعه متشعب بر سه شعبه است...» ولی کلام درستی نیست. و کتاب آداب دینی تنها همان شعبه اول را داراست و چیزی از شعبه دوم و سوم وجود ندارد. و احتمال دارد نویسنده این نسخه تصمیم داشته است که مجموعه‌ای را در سه بخش استنساخ نماید که شعبه اول آن را کتاب آداب دینی قرار داده و شعبه دوم و سوم را ننوشته است.

ب : نسخه خطی کتابخانه آستان قدس رضوی سلام الله علیه به شماره ۷۴۶۸. تاریخ کتابت این نسخه سال ۱۳۵۲ هـ ق است و با خط نسخ و دارای ۲۳ ورق می‌باشد.

ابتدای این نسخه چنین است: «بسم الله الرحمن الرحيم في الآداب الدينية، للعلامة الطبرسي قدس سره، الحمد لله وسلامه على عباده الذين اصطفى الله محمد وآله الطاهرين وبعد فإن نعم الله ذى الجلال والاکرام على عباده الخاص منهم والعام أكثر وأوفر من أن يستطاع إحصاء عشر عشرها...».

پایان نسخه نیز اینگونه است: «تَمَّتْ الآداب الدينية من تصانيف الإمام العلامة الطبرسي أعلى الله أعلامه عليه رحمة الله وبوأه الله أفصح جنانه وأسكنه الفردوس في أعلى عليين بمرضاته إنه على ما يشاء قدير والحمد لله أولاً وآخراً وظاهراً وباطناً قد تَمَّتْ ما في النسخة بيد الفقير إلى الله الغني محمد حسين بن

زين العابدين أرموي في مشهد الغريّ على مشرفه آلاف الصلاة والسلام في أول ليلة من شهر شعبان من شهور سنة ألف وثلاثمئة واثنين وخمسين من هجرة سيد الأنبياء والمرسلين عليه صلوات ربّ العالمين . اللهم اغفر لنا ولاخواننا المؤمنين واعف عتاً برحمتك يا أرحم الراحمين» .

ورمز «س» اشاره به اين نسخه است.

ج : نسخه خطی شماره ۶۰۴۳ کتابخانه آستان قدس رضوی سلام الله عليه، که به خط محمد صالح تونی است، ودر سال ۱۰۲۵ هـ ق استنساخ شده است. این نسخه پر غلط بوده و بسیاری از موارد آن قابل خواندن نیست و به همین جهت کمتر از آن استفاده کردیم.

و حرف «ق» را به عنوان رمز برای این نسخه قرار دادیم.

ضمناً در این تصحیح احادیث کتاب را در حدّ توان خود با مصادر متقدّم بر مؤلف مقابله نمودیم و نیز به برخی از مصادری که متأخر از این کتاب است به جهت بیشتر شدن فایده نیز اشاره کردیم، و موارد اختلاف را در پاورقیها اشاره کردیم. و همانطور که قبلاً اشاره شد برخی از احادیث در این کتاب آمده است که فعلاً قدیم ترین منبع آنها همین کتاب است و تنها مرجع آنها کتاب «آداب دینی» است، اینگونه احادیث را در پاورقی مشخص کردیم که در مصادر متقدم بر کتاب یافت نشد، و خود این کتاب منبع اصلی و یگانه آنها است.

خاتمه

تشکر

خدای متعال را سپاسگزارم که توفیق داد مدتی را در خدمت سخنان حجج و اولیای او اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام باشم.

همچنانکه بر خود لازم می‌دانم از تولیت آستانه مقدسه حضرت معصومه سلام الله علیها حضرت آیه الله مسعودی و نیز برادران بزرگوار حجه الاسلام والمسلمین غلامعلی عباسی، حجه الاسلام والمسلمین محمد رضا احمدیان و حجه الاسلام والمسلمین سید مرتضی سیفی که در این کار هر کدام به نحوی مرا یاری دادند تشکر نمایم.

لیلة القدر سال ۱۴۲۱ هـ. ق.

احمد عابدی

آداب زندگی در اسلام

ترجمه متن کتاب
«الآداب الدينية للخزانة المعينية»

احمد عابدی

1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

John Smith

1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920

1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

هر ستایشی مخصوص خدا است، و درود بر بندگان برگزیده او محمد و خاندان معصوم او باد.

نعمت‌های خداوند شکوهمند و بزرگوار، بر نوع مردم و خواص آنان، بیشتر و فراوان‌تر از آن است که کسی بتواند حتی یک‌صدم آن را بشمارش در آورد و یا حتی اندکی از آن بی شمار را شکر گوید. در عین حال مشهورترین و کامل و بارزترین و فراگیرترین نعمت الهی آن است که زندگی دنیا - به توسط دولت کریمه - به نعمتی شادمان مبدل شده و کرانه‌های زمین میدان وزیدن نسیم فرح بخش گردد.

این آرزو وقتی محقق شد که کمان خردمندی را سازنده آن بر افراشت و شیر توانای دولت متصدی آن گردید، و آنکه لایق بزرگواری بود بر مسند آن تکیه زد، و سیادت بر بزرگوارترین اصل خود هموار گردید. یعنی بر مولای عالم و عادل، «معین الدین»، پیشوای اسلام و یاور مردم و پناه روزگار و تکیه‌گاه دولت و سامان دهنده ملت و دستگیر مردم، عصاره پادشاهان و یاور مسلمانان، برگزیده خلافت و آقای بهترین وزیران، خواجه اتابک، ابونصر احمد بن فضل بن محمود مرتضی امیر المؤمنین مستقر شد. خداوند برتری او را مضاعف

گردانده و دشمنان و حسودان او را کنار زده و دور کند.

گوارا باد بر این دولت حسنه آنکه زمام کارها را بدست کسی سپرده است که گردش کارها را خوب اظهار می کند، و زنگار سستی قدرت دولت را کنار می زند. سایه لطفش بر اسلام و مسلمانان دائماً شاداب بوده و فضل مستحکم او بر اهل فضیلت دستگیر باد.

این خادم دعاگو، از هنگامی که خداوند شرح صدر به او داده که علمش را در اختیار مردم قرار دهد و با علم و ادب بر او منت نهاده و به حقیقت این علوم عطر آگین و آثار شاداب رسانده، همیشه تصمیم داشت که راهی برای انجام وظیفه بیابد و اظهار مودت کند تا به وسیله این شفاعت، به مزیت و نوایی برسد.

زیرا درگاه آن مولا - که ولی نعمت است و خداوند عظمت او را مستدام بدارد - چونان کعبه است که عزم سفر بسوی او شده و مردان اطراف آن طواف می کنند. و آنچه از او منتشر می گردد همانند ابری است که زمین خشک، و پسر نعمت و برکت را یکسان فرا می گیرد. او چون خورشید تابانی است که حیوانات شجاع و ترسو یکنواخت از پرتو او بهره می برند.

من خدمت و شفاعتی بهتر و کاملتر از آن ندیدم که کتابی گردآوری کنم که دارای چند فصل در موضوع ادب باشد، یعنی دعاها و اعمالی که با محافظت بر آنها امید ثوابی فراوان می رود. این دعاها را از کتابهای مشهور علمای شیعه و روایات آنان انتخاب و برگزیدم، و سند این روایات را نیز حذف کردم تا حفظ و نقل آن آسانتر باشد. و آداب مربوط به عبادتهای پنج گانه^(۱) را که از ارکان

۱ - ظاهراً مقصود مؤلف نمازهای پنج گانه یومیه است، و بعید به نظر می رسد که مراد او از این

عبادات روحی است نقل نکردم، زیرا کتابهای فراوانی در این موضوع یافت می‌شود، و از طرفی آداب و دعا‌های آنها نیز بسیار زیاد است.

این کتاب را پیش کش مجلس عالی وزیر قرار دادم خداوند عظمت او را بیشتر و بر عمرش بیافزاید همچنانکه زمام افتخارات را نیز بدست او سپرده است. امید آنکه نام رفیع این کتاب الگویی بوده و او را شکفته سازد، و بر هر مجموعه دیگری فائق آید. این کتاب را «الآداب الدینیة للخزانة المعینیة»^(۱) نام نهادم و آرزو دارم که این اسم مطابق با مسمای خود بوده و پیوندی بین جناب وزیر و دوستی آن با عمل به محتوای آن باشد، و نزد او از جایگاه مناسبی برخوردار باشد، و در خانه و پناه او از موقعیت بالایی بهره‌مند شود، و این افتخار را پیدا کند که مورد توجه قرار گرفته و مقبول واقع شود. و از خدای سبحان می‌خواهم که آسایش دنیا را با طول عمر او و دوام لطف او همراه گرداند، و دعای خیر خدمت کاران را در حق او مستجاب گردانده و سایه او را بر سر بزرگان مستدام بدارد. او توانای این کار است و نعمت و تفضّل کننده است. او ما را بس است و بهترین پناهگاه است.

عبادتها نماز، روزه، خمس، زکات و حج باشد.

۱- کلمه «خزانة» به کسر حرف اول به معنی گنجینه است که محل نگهداری جواهرات است ولی دل انسان را نیز خزانة می‌گویند زیرا گنجینه اسرار اوست، و مقصود از «معینیة» جناب وزیر معین الدین خواجه اتابک است. بنابراین ترجمه نام کتاب چنین است: آداب دینی برای گنجینه معین الدین یا آداب دینی برای دل معین الدین خواجه اتابک.

این کتاب دارای چهارده فصل است:

فصل اول: آداب لباس و آنچه مربوط به آن است.

فصل دوم: آداب حمام و آنچه وابسته به آن است.

فصل سوم: آداب شانه کردن موی و آنچه درباره آن وارد شده است.

فصل چهارم: آداب گرفتن ناخن و آنچه سزاوار آن است.

فصل پنجم: مسواک و مستحبات آن.

فصل ششم: آداب ودعاهای مربوط به نگاه.

فصل هفتم: آداب ودعاها متعلق به شنیدنی‌ها.

فصل هشتم: آداب خوردن و آشامیدن و آنچه مربوط به آنهاست.

فصل نهم: آداب تجارت و متعلقات آن.

فصل دهم: ازدواج و آداب آن.

فصل یازدهم: آداب ودعاهای ولادت فرزند.

فصل دوازدهم: آداب ودعاهای لحظه خواب و بیدار شدن.

فصل سیزدهم: آداب ودعاهای مربوط به سفر.

فصل چهاردهم: آدابی که کتاب با آنها پایان می‌یابد.

فصل اول

آداب لباس و آنچه مربوط به آن است

هر گاه خواستی لباس جدیدی را بپوشی این دعا را بخوان:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي مِنَ الرِّيشِ مَا
أَتَجَمَّلُ بِهِ فِي النَّاسِ وَأُودِّي فِيهِ فَرِيضَتِي ،
وَأَسْتُرُ بِهِ عَوْرَتِي ، اَللَّهُمَّ اجْعَلْهَا ثِيَابَ بَرَكَاتٍ
أَسْعَى فِيهَا لِمَرْضَاتِكَ وَأَعْمُرْ فِيهَا مَسَاجِدَكَ» .

«سپاس خدایی را که لباس فاخری بر من
پوشاند که به سبب آن در میان مردم زینت
گردم، و واجباتم را در این لباس انجام دهم،
و شرمگاه خود را با آن بپوشانم، خداوندا این
را لباس برکت قرار ده، با این لباس در راه

رضایت تو تلاش کنم، و مساجد تو را با این
لباس آباد کنم^(۱)».

هر کس قبل از پوشیدن لباس جدید این دعا را بخواند، هنوز آن را
نپوشیده است که خداوند او را می‌بخشد.

در روایتی آمده است: هر کس می‌خواهد لباس جدید بپوشد ابتدا، ظرف
آبی آورده و ده مرتبه سوره قدر، و ده مرتبه سوره توحید و ده مرتبه سوره
کافرون را بر آن خوانده سپس آب را بر این لباس بیافشاند. هر کس چنین کند تا
نخی از آن لباس بر او باقی است زندگی برایش گوارا خواهد بود.

سزاوار است پیراهن را قبل از شلوار بپوشد.

هر گاه می‌خواهی شلوار بپوشی آن را ایستاده و نیز روبروی قبله پوش .
هنگام پوشیدن شلوار این دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَتِي وَأَمِنْ رَوْعَتِي وَأَعْفَ
فُرْجِي ، وَلَا تَجْعَلْ [لِلشَّيْطَانِ] فِي ذَلِكَ نَصِيبًا ،
وَلَا لَهُ إِلَى ذَلِكَ وُصُولًا ، فَيَصْنَعُ لِي الْمَكَائِدَ ،
وَيُهَيِّجَنِي لِإِرْتِكَابِ مَحَارِمِكَ».

«خداوندا، شرمگاهم را بپوشان، ترسم را
ایمن گردان ، شرمگاهم را با عفت گردان، برای
شیطان سهمی در من قرار مده، و راهی به من

۱ - تعمیر مسجد و آبادانی آن به اقامه جماعت در مسجد است، و مقصود صرف آبادانی ساختمان
مسجد نیست.

نداشته باشد تا نتواند مرا فریب دهد و به انجام
گناهان و نافرمانی تو مرا تحریک نماید».

عمامه را در حال ایستاده به سر ببند، و مستحب است که بخشی از عمامه
را زیر چانه خود قرار دهی.

هنگام پوشیدن عمامه این دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ سَوِّمْنِي بِسِيمَاءِ الْإِيمَانِ، وَتَوَجِّعْنِي
بِتَاجِ الْكِرَامَةِ، وَقَلِّدْنِي حَبْلَ الْإِسْلَامِ، وَلَا تَخْلَعْ
رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِي».

«خداوندا، مرا به سیمای ایمان مزین فرما،
و تاج کرامت بر من بگذار، پیمان اسلام را به
گردنم قرار ده، و هرگز رشته اسلام را از گردنم
بیرون نما».

و هر گاه انگشتری بدست نمودی باز این دعا را بخوان.

انگشتر عقیق بدست کردن مستحب است و روایات زیادی در فضیلت آن
نقل شده است. که یکی از آنها این سخن امام صادق علیه السلام است: «هر کس
انگشتری داشته باشد که نگین آن عقیق باشد فقیر نخواهد شد، و مقدر او جز
بهترین تقدیرات نخواهد بود».

انگشتر فیروزه و یاقوت بدست نمودن نیز مستحب است و در روایتی آمده
است که آنها فقر را از انسان دور می‌کنند. و حضرت علی علیه السلام فرموده
است: «انگشتر مهره یمانی در دست کنید زیرا آن کید شیطانهای نافرمان

وسرکش را دور می‌کند، و در روایت دیگری آمده است که: «شیشه سفید شفاف چه نگین خوبی است».

هر گاه خواستی کفش یا دمپایی بیوشی آنها را ننشسته بیوش و بگوی:

«بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ
وَوَطِّئْ قَدَمِي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَتَبِّتْهُمَا عَلَيَّ
الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ يَوْمَ تَزُلُّ فِيهِ الْأَقْدَامُ».

«بنام خدا، خداوندا بر محمد و آل محمد
درود فرست و قدم مرا در دنیا و آخرت هموار
گردان، و در روزی که قدمها لغزش پیدا
می‌کنند قدمهای مرا بر صراط مستقیم ثابت
نگه بدار».

و در پوشیدن کفش با پای راست آغاز کن ولی بیرون آوردن کفش را از
پای، با پای چپ شروع کن، و ایستاده کفش را از پای بیرون کن، و در این هنگام
بگو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَزَقَنِي مَا أُوقِيَ بِهِ قَدَمِي
مِنَ الْأَذَى، اللَّهُمَّ تَبِّتْهُمَا عَلَيَّ صِرَاطِكَ الْمُسْتَقِيمِ
يَوْمَ تَزُلُّ فِيهِ الْأَقْدَامُ، وَلَا تَزَلْهُمَا عَنِ الصِّرَاطِ
الْمُسَوَّى»

«سپاس خدای را که کفشی را به من
ارزانی داشت تا پای خود را از اذیت شدن

حفظ کنم، خداوند ا روزی که قدمها لغزش پیدا می کنند قدمهای مرا بر صراط مستقیم ثابت نگه بدار و آنها را از راه صحیح ملغزان».

و پوشیدن کفش سفید و زرد مستحب است، و از حضرت امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود: «هر کس به بازار برای خرید کفش سفید یا زرد برود قبل از خرید آن کفش - از راهی که به گمانش نمی رسد - مالی را بدست خواهد آورد».

و نیز آن حضرت علیه السلام فرمود: «کفش زرد پوشید که در آن سه خصوصیت است: باعث جلای چشم و محکم شدن اندام شرمگاه و دوری گرفتاری می شود، و در عین حال چنین کفشی از نوع پوشش انبیاء علیهم السلام است».

و نیز آن حضرت علیه السلام فرمود: «کفش مشکی سه ویژگی دارد: چشم را ضعیف و شرمگاه را سست و گرفتاری پدید می آورد، و در عین حال از نوع پوشش جباران است».

10/10/10

10/10/10

10/10/10

10

10

10/10/10

(

فصل دوم

آداب وارد شدن به حمام و آنچه مربوط به آن است

هرگز بدون لنگ وارد حمام مشو.

هنگامی که لباس را از تن در می آوری بگو:

«اللَّهُمَّ انزِعْ عَنِّي رِبْقَةَ النِّفَاقِ وَتَبْتِئِي عَلَيَّ
الإيمان».

«خداوندا، رشته نفاق را از من قطع نموده
ویرایمان ثابت نگاهم بدار».

ووقتی وارد قسمت رخت کن حمام شدی بگو:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَاسْتَعِيزُ
بِكَ مِنْ أَدَاهُ».

«خداوندا، از شرّ نفسم به تو پناه می برم

و در برابر اذیت‌های آن پناه تو را می‌خواهم».

وقتی به قسمت حمام گرم وارد شدی بگویی:

«اللَّهُمَّ اذْهَبْ عَنِّي الرَّجْسَ النَّجِسَ، وَطَهِّرْ
جَسَدِي وَقَلْبِي».

«خداوندا، پلیدی‌های نجس را از من دور

گردان و ظاهر و باطنم را پاک گردان».

سپس مقداری آب گرم بر سر و پاهای خود بریز، و اگر توانستی جرعه‌ای

از آن بنوش، زیرا برای ناراحتی مثانه مفید است. وساعتی در حمام گرم
درنگ کن.

سپس وقتی وارد خزینه شدی ^(۱) بگو:

«نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ وَنَسْأَلُهُ الْجَنَّةَ».

«از آتش به خدا پناه برده و از او بهشت را

طلب می‌کنیم».

و این دعا را تا موقعی که در خزینه قرار داری تکرار کن.

در حمام آب سرد نیاشام، زیرا معده را خراب می‌کند، و آب سرد بر خود

نریز زیرا بدن را ضعیف می‌کند. بلی هنگام خارج شدن از حمام آب سرد بر

پاهای خود بریز که آن اندک اندک درد را از بدنت بیرون می‌کند.

۱- بعید نیست در حمام‌های امروزی که معمولاً خزینه وجود ندارد، زمان خواندن این دعا هنگام
رفتن زیر دوش آب گرم باشد.

آداب وارد شدن به حمام و آنچه مربوط به آن است ۲۴۱

در حمام تکیه نکن زیرا آن، چربی کلیه‌ها را از بین می‌برد. و در حمام موی را شانه نکن که موجب سست شدن موی می‌گردد. سر را با گِلِ مشوی زیرا صورت را زشت می‌کند. و سفال را به بدن خود مالش مده که باعث برص می‌شود. صورتت را با پارچه زبر مالش نده که این صورت را خشک می‌کند.

و در روایتی آمده است که آنچه درباره گِل و سفال گفته شد مخصوص به گِلِ مصر و سفال شام است.

در حمام مسواک مزنی که باعث درد دندان می‌شود.

در حال گرسنگی داخل حمام مشو.

هر گاه خواستی در حمام از نوره استفاده کنی مقداری از آن را با انگشت خود به بینی نزدیک کرده و پس از شنیدن بوی آن بگو:

«اللَّهُمَّ ارْحَمْ سُلَيْمَانَ بْنَ دَاوُدَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ
كَمَا أَمَرْنَا بِالتَّوْرَةِ».

«خداوندا، سلیمان بن داود علیه السلام
ما را دستور به نوره داد رحمت نمای».

اگر چنین کردی آن نوره به خواست خداوند تو را نمی‌سوزاند.

در روز چهارشنبه و جمعه از نوره استفاده نکن.

در روایتی آمده است که: «شستن سر با خِطمی رزق را افزایش و فقر را دور می‌گرداند».

و هر جمعه سر را با سدر شستن سبب محفوظ ماندن از برص و جنون می‌گردد.

شستن سر با سدر موجب گشایش رزق است.

برای تراشیدن سر، رو به قبله نشسته و به آرایشگر بگو که از جلوی سر شروع کند و در این هنگام بگو:

«بِسْمِ اللَّهِ وَيَا اللَّهُ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ اللَّهُمَّ اعْطِنِي بِكُلِّ شَعْرَةٍ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ» .

«با نام و یاد خدا و طبق دین رسول خدا صلی الله علیه و آله شروع می‌کنم، خداوندا، در برابر هر نخ مویی یک نور در روز قیامت به من عطا کن».

و هر گاه پایان یافت بگو:

«اللَّهُمَّ زَيِّنِي بِالتَّقْوَى وَجَنِّبِي الرَّذَى» .

خداوندا، مرا به تقوی زینت ده و از پستی دورم کن».

و هنگام لباس پوشیدن برای بیرون آمدن از حمام بگو:

«اللَّهُمَّ أَلْبِسْنِي التَّقْوَى وَجَنِّبْنِي الرَّذَى» .

«خداوندا، لباس تقوی به من بپوشان و از پستی دورم کن».

فصل سوم

شانه کردن مو و آداب آن

هر گاه خواستی موی خود را شانه کنی، در حال نشسته شانه را بدست راست گرفته و بگو: «بِسْمِ اللَّهِ = به نام خدا» و آن را بر وسط سر گذارده و جلوی سر را شانه کن و بگوی:

«اللَّهُمَّ حَسِّنْ شَعْرِي وَبَشِّرِي وَطَيِّبُهُمَا
وَاصْرِفْ عَنِّي الْوَبَاءَ».

«خداوندا، موی و بدنم را زیبا و پاک، و وبا
را از من دور کن».

سپس پشت سر را شانه کرده و بگوی:

«اللَّهُمَّ لَا تَرُدَّنِي عَلَى عَقْبِي وَاصْرِفْ عَنِّي
كَيْدَ الشَّيْطَانِ وَلَا تَمَكِّنْهُ مِنِّي قِيَادَتِي فَيَرُدَّنِي

عَلَى عَقْبِي» .

«خداوندا، مرا به عقب باز نگردانده
و نیرنگ شیطان را از من دور کن، و او را
مسلط بر من مگردان که مرا به عقب بر
گرداند».

سپس ابرو را از وسط شانه کرده و بگو:

«اللَّهُمَّ زَيِّنِي بِزِينَةِ (أَهْلِ) الْهُدَى» .

«خداوندا، مرا به زینت اهل هدایت مزین
نمای».

آنگاه رستنگاه ریش را از بالا شانه کن و بگو:

«اللَّهُمَّ سَرِّحْ عَنِّي الْهُمُومَ وَالْغُمُومَ وَوَسَّوَسَةَ
الصَّدْرِ وَوَسَّوَسَةَ الشَّيْطَانِ» .

«خداوندا، همّ و غمّ و وسوسه صدر
و وسوسه شیطان را از من پراکنده و دور کن».

سپس شروع کن به شانه کردن و از پایین شروع کرده و سوره قدر را
بخوان، و در روایتی آمده است که: «شانه نمودن سر، با را از بین می برد و شانه
کردن صورت دندانها را محکم می کند». و نقل شده که: «هر کس موی خود را
شانه نکند خدا با پنجه ای از آتش آن را شانه کند». و در روایتی است که: «هر
کس هفتاد بار صورت خود را شانه کند و آنرا بشمارد تا چهل روز، شیطان به او
نزدیک نشود». و بر سینه کشیدن شانه، همّ و غمّ و وباء را از بین می برد.

و در روایت دیگری آمده است: «هنگام شانه کردن صورت، شانه را چهل مرتبه از زیر ریش بطرف بالا برده و سوره «قدر» بخواند، و سپس هفت مرتبه از بالا به پایین شانه کرده و سوره «والعادیات» را بخواند و سپس این دعا را بخواند:

«اللَّهُمَّ سَرِّحْ عَنِّي الْهُمُومَ وَالْغُمُومَ وَوَحْشَةَ
الضُّدُورِ» .

«خداوندا، همّ و غمّ و وحشت دل را از من
دور گردان».

42

4

(

فصل چهارم

یاد کرد آداب آرایش و آنچه مربوط به آن است

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: «خود را شبیه به یهود ننموده، موی بالای لب (سبیل) را کوتاه و ریش را رها گردانید».
و مستحب است گرد کردن ریش.

و نیز مستحب است ریش را به دست گرفته و اضافه آن را کوتاه کند، و در روایات آمده است که: «اضافه بر یک قبضه در آتش است».
کندن موهای سفید مکروه است اما چیدن آنها اشکالی ندارد.
هنگام کوتاه کردن سبیل بگو:

«بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ».

«با نام و یاد خدا و طبق سنت پیامبر

و خاندان او علیهم السلام».

و همین دعا را هنگام گرفتن ناخن نیز بخوان.

هنگام گرفتن ناخن از انگشت کوچک دست چپ شروع کرده و به انگشت کوچک دست راست پایان ده. و در گرفتن ناخن پاها نیز اینگونه عمل کن.

وده چیز از سنت‌های اسلام ناب است که پنج عدد آن مربوط به سر انسان و پنج عدد مربوط به سایر اندام است. سنت‌های سر عبارتند از: گرداندن آب در دهان، گرداندن آب در بینی، مسواک، کوتاه کردن سیبیل، داشتن فرق برای کسی که موی سرش بلند است. و سنت‌های سایر اندام: شستن شرمگاه، ختنه، تراشیدن موی زیر شکم، چیدن ناخنها، چیدن موی زیر بغل می‌باشد.

کوتاه کردن موهای بدن مستحب است، کوتاه کردن سیبیل و ناخنها در روز جمعه مستحب است، و فضیلت زیادی بر آن نقل شده است. اما در روایتی آمده است که گرفتن ناخن در روز پنجشنبه درد چشم را برطرف می‌کند، و در روایت دیگر آمده است که: هر کس ناخنهایش را روز پنجشنبه بگیرد و تنها یک انگشت را باقی بگذارد و روز جمعه آن را بگیرد خداوند فقر را از او دور می‌کند. دفن کردن مو و ناخن و خون از سنت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است.

فصل پنجم

مسواک و سنت‌های آن

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: «مسواک کردن و حجامت و خلال نمودن دندان را جبرئیل علیه السلام نازل نمود».

مسواک زدن در حال قضاء حاجت مکروه است و چه بسا موجب بدبو شدن دهان می‌گردد، و پیش‌تر گفتیم که مسواک زدن در حمام نیز مکروه است.

امام صادق علیه السلام فرمود: «چهار چیز از سنت و روش انبیاء علیهم السلام است: عطر، مسواک، زن، حناء».

پیش از هر نمازی مسواک نمودن مستحب است. و در روایتی آمده است که: دو رکعت نماز با مسواک زدن بر هفتاد رکعت نماز بدون مسواک ترجیح دارد. و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «اگر نبود که می‌خواهم بر اتم سخت‌گیری نکنم آنان را دستور می‌دادم که هنگام وضوی هر نماز،

مسواک زنند».

مسواک زدن دوازده فایده دارد: جزء سنت است، تمیز کننده دهان، جلا بخش چشم، موجب خرسندی خداوند، سفید کننده دندانها، از بین برنده بلغم، برطرف کننده زردی دندانها، محکم کننده لثه، اشتها آور غذا، تقویت حافظه، مضاعف کننده نیکی ها و سبب خرسندی ملائکه است.

وازی پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده است که فرمود: «هیچ گاه نشود که مؤمن این پنج چیز را نداشته باشد: شانه، مسواک، انگشتر عقیق، سجاده، تسبیح دارای سی و چهار دانه».

فصل ششم

آداب و دعا‌های مربوط به نگاه

هر گاه خواستی در آینه نگاه کنی آن را با دست چپ گرفته و بگو: «بسم الله». وقتی در آینه نگاه می‌کنی دست راست را بر جلوی سر گذارده و با آن صورت خود را مسح کرده و ریش خود را بدست بگیر، سپس بگو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَنِي بَشَرًا سَوِيًّا وَزَانِيًّا
وَلَمْ يَشِبَّيْ، وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِهِ، وَمَنْنَ
عَلَيَّ بِالْإِسْلَامِ وَرَضِيَهُ لِي دِينًا».

«هر سپاسی مخصوص خداوندی است که اندام مرا هموار و نیکو آفریده و معیوب قرارم نداد، و مرا بر بسیاری از آفریدگانش برتری داد، و منت بر من نهاده که مسلمان هستم و آن

را به عنوان دین مورد رضایت خود بر من
قرار داد».

هر گاه آینه را از دست خود زمین گذاردی بگو:

«اللَّهُمَّ لَا تُغَيِّرْ مَا بِنَا مِنْ نِعْمِكَ، وَاجْعَلْنَا
لَا تُنْعِمُكَ مِنَ الشَّاكِرِينَ».

«خداوندا، نعمت هایی که اکنون به ما
داده‌ای از ما مگیر و ما را شکر گزار نعمت
هایت قرار ده».

هر گاه افراد اندوهگین (اهل بلاء) را دیدی آهسته بگو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا ابْتَلَاهُ فِيهِ، وَوَلَوْ
شَاءَ فَعَلَ».

همه سپاس‌ها مخصوص خداوندی است که
مرا از آنچه «او بدان مبتلا است عافیت داده
و اگر بخواهد می‌تواند مرا نیز مبتلا گرداند».

اگر ابری را در آسمان دیدی بگو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُنْشِئُ السَّحَابَ بِقَدَرِهِ،
وَسَخَّرَهُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ بَعْدَ مَوْتِهَا،
اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ السَّحَابَةِ وَخَيْرِ مَا
فِيهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا، وَأَعُوذُ
بِكَ أَنْ تُمَطِّرَنَا مَطَرًا سَوِيًّا، اللَّهُمَّ أَنْزِلْ بِهَا عَلَيْنَا

رَحْمَةً مِنْكَ ، وَاسْقِنَا بِهَا سَقِيًّا نَافِعَةً ، وَاصْرِفْ
عَنَّا مَا فِيهَا مِنْ بَلَاءٍ وَآفَةٍ وَسَخَطَةٍ وَنِقْمَةٍ» .

«هر ثنایی مخصوص خداوندی است که
ابرها را طبق مصلحت خود ایجاد می‌کند، و آنها
را بین آسمان و زمین خشک مسخر نموده
است. خداوند، خیر این ابر و خیر آنچه در آن
است را از تو می‌طلبم، و از شرّ آن و شرّ آنچه
در آن است به تو پناه می‌برم، و از اینکه باران
زیانبار بر ما بیارد به تو پناه می‌برم. خداوند،
با این ابر رحمتت را بر ما نازل گردان و با آن
آبی سودمند بر ما بفرست، و آنچه از اندوه
و تباهی و ناخشنودی و عذاب در آن است از ما
دور بگردان.»

هنگام وزش باد بگو:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ الرِّيحِ ،
وَخَيْرِ مَا فِيهَا وَخَيْرِ مَا أُرْسَلَتْهَا بِهِ ، وَأَعُوذُ بِكَ
مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا ، وَشَرِّ مَا أُرْسَلَتْهَا بِهِ ،
اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا رَحْمَةً وَلَا تَجْعَلْهَا عَذَابًا ، اجْعَلْهُمَا
نِعْمَةً وَلَا تَجْعَلْهُمَا نِقْمَةً» .

«خداوند، خیر این بادهای و خیر آنچه در
آنهاست و خیر آنچه این بادهای بر آن می‌وزند

را از تو می‌طلبم، و از شرّ آنها و شرّ آنچه در آنهاست و شرّ آنچه بر آن می‌وزند به تو پناه می‌برم. خداوندا، اینها را رحمت قرار ده و سبب عذاب قرار مده، اینها را نعمت قرار ده و سبب رنج قرار نده».

در وقت درخشش برق بگو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُرِي عِبَادَهُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ضَاعِقَةٍ وَشَرِّ كُلِّ بَارِقَةٍ، أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا يُلَوِّحُ بِهِ الْبَرْقُ وَيَأْتِي بِهِ الْوَدْقُ».

«سپاس سزاوار خداوندی است که برق را به عنوان ترس و طمع به بندگانش نشان می‌دهد. خداوندا من از شرّ هر آذرخش و شرّ هر برقی به تو پناه می‌برم، خوبی هر آنچه که برق آن را آشکار می‌کند و باران آن را پدید می‌آورد را از تو می‌طلبم».

وقت بارش باران این دعا را بخوان:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُنْزِلُ الْغَيْثَ مِنَ السَّمَاءِ، وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ لِعِبَادِهِ، اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَدَدَ كُلِّ قَطْرَةٍ نَزَلَتْ مِنَ السَّمَاءِ مُنْذُ كَانَتْ، وَعَدَدَ كُلِّ قَطْرَةٍ تَنْزَلُ مِنْهَا مَا دَامَتْ، اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا صَيِّبًا

هَيِّنًا، وَغَيْثًا نَافِعًا، وَمَطَرًا مُوَافِقًا، مُبَارَكًا فِي
 أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ، وَبَدْءِهِ وَعَاقِبَتِهِ وَمَهَيْطِهِ وَمَجْرَاهُ،
 وَمَغِيْظِهِ وَمَسْبِلِهِ وَمُسْتَقَرِّهِ، وَمَا يَنْشَأُ عَلَيْهِ وَمَا
 يَنْبُتُ بِهِ، وَاجْعَلْهُ سَبَبًا لِلْأَمْنِ وَالْعَافِيَةِ بِرَحْمَتِكَ
 يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ».

«هر ستایشی مخصوص خداوندی است که
 باران را از آسمان نازل کرده و رحمتش را بر
 مردم می‌گستراند. خداوندا، سپاس تو را به
 تعداد هر قطره باران که از ابتدا تا کنون نازل
 شده و به تعداد هر قطره که در آینده از آسمان
 نازل خواهد شد، خداوندا، این بارش را
 فراوان و گوارا و بارانی سودمند و مناسب قرار
 ده، برکت را در اول و آخر آن، آغاز و انجامش،
 محل نزول و محل جریانش، و محل فرو رفتن
 آن و محل گرد آمدنش، و آنچه بر آن می‌روید
 و بوسیله آن رشد می‌کند، قرار ده. و آن را به
 سبب رحمت خود موجب امنیت و تندرستی
 و فرجام نیک قرار ده، ای مهربانترین
 مهربانان».

در روایتی آمده است: هنگام نزول باران دعا مستجاب می‌گردد.

هنگام سحر وقتی از بستر برخاسته و به آسمان نگاه کردی این دعا

را بخوان:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ عَلَيَّ رُوحِي لِأَحْمَدَهُ
وَأَعْبَدَهُ، اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا يُوَارِي مِنْكَ لَيْلٌ سَاجٍ، وَلَا
سَمَاءٌ ذَاتُ أَبْرَاجٍ، وَلَا أَرْضٌ ذَاتُ مِهَادٍ، وَلَا
ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ، وَلَا بَحْرٌ لُجِّيٌّ يَدْخُلُ
بَيْنَ يَدَيْ الْمُدْلِجِ مِنْ خَلْقِكَ، تَعَلَّمْ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ
وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ، غَارَتِ النُّجُومُ وَنَامَتِ
الْعُيُونُ، وَأَنْتَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ، لَا تَأْخُذُكَ سِنَّةٌ وَلَا
نَوْمٌ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَإِلَهُ الْمُرْسَلِينَ
وَخَالِقِ النَّبِيِّينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ
اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ
الرَّحِيمُ».

«ستایش مخصوص خداوندی است که
روح مرا به من برگرداند تا او را ثنا گفته
و عبادت کنم. خداوند، هیچ شب بسیار
تاریکی از تو پنهان نیست، و نیز آسمان دارای
برج و زمین دارای گهواره و ظلمت‌های متراکم
بر یکدیگر و دریای موج که در تاریکی دل
شب به حرکت می‌آید هیچکدام از تو پنهان
نبوده، خیانت چشم و آنچه را سینه پنهان
می‌کند آگاهی. ستارگان غروب کردند

وچشمان به خواب رفتند اما تو زنده و بپا دارنده آنها هستی. چرت (غفلت) و خواب تو را فرامی‌گیرد. پاک و منزّه است خداوندی که پروردگار عالمیان و خداوند رسولان و آفریدگار پیامبران است، هر ستایشی مخصوص خداوندی است که پروردگار جهانیان است. خداوندا، مرا ببخش و رحمت بر من فرست و توجّه به من نمای که تنها تو توبه‌پذیر و مهربان هستی».

سپس این پنج آیه سوره آل عمران را بخوان:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ * الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ * رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ * رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ * رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ﴾.

«در آفرینش آسمانها وزمین عبرتهایی برای صاحبان خرد است، آنانکه در حال ایستاده و نشسته و خوابیده به پهلو خدا را یاد می‌کنند، و در خلقت آسمانها وزمین اندیشه می‌کنند. پروردگارا، این را بیهوده نیافریده‌ای، و از کار بیهوده منزهی، پس ما را از رنج آتش نگه دار. پروردگارا، هر که را تو به جهنم ببری او را خوار نموده‌ای و ستمگران را یآوری نباشد. پروردگارا، ما شنیدیم که کسی ندای ایمان سر می‌دهد که به پروردگارتان ایمان آورید، ما نیز ایمان آوردیم، پروردگارا، گناهان ما را ببخش و بدیهای ما را از ما بپوشان و ما را با نیکان بمیران. پروردگارا، آنچه را که بوسیله پیامبران به ما وعده داده‌ای به ما عطا کن و در روز قیامت خوار و زبونمان مگردان، و قطعاً تو خلف وعده نمی‌کنی.»

هرگاه دوباره برای خوابیدن به بستر خود رفتی ابتدا آن را تکان داده و آن را تمیز کن زیرا پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دستور به آن داده است، و در این وقتی این دعا را بخوان:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ، بِاسْمِكَ وَضَعْتُ جَنِّي وَبِكَ

أَرْفَعُ، فَإِنْ أُمْسَكْتَ نَفْسِي فَأَغْفِرْ لِي، وَإِنْ
رَدَدْتَهَا إِلَيَّ فَأَحْفَظْهَا بِمَا حَفِظْتَ بِهٖ عِبَادَكَ
الصَّالِحِينَ».

«هر سپاسی مخصوص خداوند است.
خداوندا، با نام تو پهلوی به زمین گذارده و بر
می‌خیزم، اگر روح مرا نگه داشتی مرا
بیخشی، و اگر آن را به بدنم برگرداندی نفس
مرا با آنچه بندگان صالح خود را حفظ
نموده‌ای حفظ نمای.».

و بهتر آن است که این دعا را وقتی که در بستر قرار گرفته و چشمانت را
فرو گذاشته‌ای بخوانی.

هر گاه نگاهت به پادشاه یا هر کس که از او می‌ترسی افتاد این دعا را
بخوان:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ فُلَانٍ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ
شَرِّهِ، وَأَسْأَلُكَ بَرَكَتَهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَتِهِ».

«خداوندا، خیر این شخص را از تو
می‌خواهم، و از شر او به تو پناه می‌برم، برکت
او را از تو می‌خواهم، و از فتنه او به تو پناه
می‌برم.».

و نیز این دعا را بخوان:

«خَيْرُكَ بَيْنَ عَيْنَيْكَ وَشُرُكَ تَحْتَ قَدَمَيْكَ،
وَأَنَا أَسْتَعِينُ بِاللَّهِ عَلَيْكَ».

«خیر تو در برابر دیدگانت و شرّ تو زیر
پاهایت باد، از خداوند در برابر تو کمک
می طلبم».

و این جمله را چند بار تکرار کن.

و هر گاه حیوان درنده را دیده یا از آن ترسیدی این دعا را بخوان:

«اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، أَعَزُّ مِنْ كُلِّ
شَيْءٍ وَأَكْبَرُ، وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ مَا أَخَافُ
وَأُحْذِرُ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ
عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ».

«خدا بزرگتر است، خدا بزرگتر است، خدا
بزرگتر است، عزیزتر و بزرگتر از هر چیزی
است، از شرّ آنچه می ترسم و پرهیز دارم به
خداوند پناه می برم، و همه سپاسها مخصوص
پروردگار جهانیان است، و درود بر بهترین
آفریده او محمد و فرزندان پاکیزه او باد».

و از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود: «هر گاه از حیوان
درنده ترسیدی یا آن را دیدی، در برابر آن حیوان آیه الکرسی را خوانده و بگو:

«عَزَمْتُ عَلَيْكَ بِعَزِيمَةِ اللَّهِ وَبِعَزِيمَةِ مُحَمَّدٍ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَعَزِيمَةِ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ

عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، وَعَزِيمَةَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ
أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالْأَيْمَةَ مِنْ بَعْدِهِ عَلَيْهِمُ
السَّلَامُ» .

«سوگند می‌دهم تو را به سوگند الهی^(۱)
و به سوگند محمد صلی الله علیه و آله و سلم
و سوگند سلمیان بن داود علیه السلام و سوگند
امیر المؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلام
و امامان پس از او علیهم السلام» .

در این هنگام آن حیوان - به خواست خداوند - بر می‌گردد.

هر گاه سگی در برابر تو پارس نمود این سه آیه شریفه را بخوان:

﴿يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ
تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا
تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ﴾ .

«ای گروه جن و انس! اگر می‌توانید از
اطراف آسمانها و زمین بیرون شوید، بیرون
شوید، ولی جز با قدرتی بزرگ نمی‌توانید
بیرون شوید.

﴿وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا

۱ - احتمال دارد معنای دعا این باشد: تصمیم و اراده آهنین بر این حیوان درنده دارم و این قدرت
را از خداوند و اراده الهی و نیز لطف... بدست آورده‌ام. و در واقع نوعی تقویت اراده و تسلیم
قدرت به خود می‌باشد.

هَمْسَاءُ .

وصداها از ترس خداوند آهسته شوند و جز صدای پای نشنوی.

﴿وَعَنْتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا﴾ .

«ودر برابر خداوند زنده پاینده، همه چهره‌ها خاضع گردند، و هر کسی ستمی بر دوش گرفته نوید گردد».

اگر چشمت به یک شخص ذمی افتاد بگو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنِي عَلَيْكَ بِالإِسْلَامِ دِينًا، وَبِالْقُرْآنِ كِتَابًا، وَبِالْكَعْبَةِ قِبْلَةً، وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نَبِيًّا، وَبِعَلِيِّ إِمَامًا، وَبِالْمُؤْمِنِينَ إِخْوَانًا».

«سپاس خداوندی را که از جهات مختلف مرا بر تو برتری بخشید، از جهت دین اسلام، و کتاب آسمانی بودن قرآن، قبله بودن کعبه، پیامبر بودن حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم، امام بودن حضرت علی علیه السلام، و برادری مؤمنان».

هر گاه جنازه‌ای را دیدی بگو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَجْعَلْنِي مِنَ السَّوَادِ

المُخْتَرَمِ».

«سپاس خداوندی را که مرا از جماعت
مردگان قرار نداده است».

و نیز این دعا را بخوان:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي تَعَزَّزَنَا بِالْقُدْرَةِ، وَقَهَرَ
عِبَادَهُ بِالْمَوْتِ».

«سپاس خداوندی را که با قدرت خود بر ما
نیرومند و سرافراز گردیده و به سبب مرگ بر
بندگانش چیره گردید».

اگر قبر مؤمنی را - پیش از دفن مرده - دیدی این دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا رَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَلَا
تَجْعَلْهَا حُفْرَةً مِنْ حُفْرِ النَّارِ».

«خداوندا، آن را بوستانی از بوستانهای
بهشت قرار ده، و آن گور را گودالی از
گودالهای جهنم قرار نده».

هر گاه چشمت به قبرستان افتاد، این دعا را بخوان:

«السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْمَقَابِرِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ، أَنْتُمْ لَنَا سَلَفٌ وَنَحْنُ لَكُمْ تَبِيعٌ،
وَنَحْنُ عَلَى آثَارِكُمْ مُقْتَدُونَ وَارِدُونَ، نَسْأَلُ اللَّهَ
الصَّلَاةَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَالْمَغْفِرَةَ لَنَا وَلَكُمْ».

«درود بر شما ای مردان و زنان مؤمنی که

ساکن گورستانید، شما بر ما پیشی گرفته‌اید،
وما بدنبال شما هستیم وما اقتداء به آثار شما
نموده و بر شما وارد می‌گردیم. از خداوند درود
بر محمد و آل و بخشش بر خود و بر شما می‌طلبیم».

هر گاه میوه را در ابتدای فصل آن دیدی بگو:

«اللَّهُمَّ كَمَا أَرَيْتَنَا أَوْلَهَا فَأَرِنَا آخِرَهَا».

«خداوندا! آنگونه که ابتدای این میوه را به
ما نشان دادی پایان آن را نیز به ما نشان ده».

و هر گاه آن میوه را تناول نمودی بگو:

«اللَّهُمَّ أَطْعَمْتَنَا أَوْلَهَا فَأَطْعِمْنَا آخِرَهَا، وَبَارِكْ
لَنَا فِيهَا».

«خداوندا، ابتدای آن را روزی ما
گرداندی، پایان آن را نیز نصیب ما بنما، و در
آن برای ما برکت قرار ده».

هر گاه خواستی سر مه نمایی بگو:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْئَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ،
أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَنْ تَجْعَلَ
النُّورَ فِي بَصَرِي، وَالْبَصِيرَةَ فِي دِينِي، وَالْيَقِينَ
فِي قَلْبِي وَالْإِخْلَاصَ فِي عَمَلِي، وَالسَّلَامَةَ فِي
نَفْسِي، وَالسَّعَةَ فِي رِزْقِي، وَالشُّكْرَ لَكَ أَبَدًا مَا
أَبْقَيْتَنِي».

«خداوندا، تو را به حق محمد و آل محمد می‌خوانم که بر محمد و آل محمد درود فرستی، و از تو می‌خواهم نورانیت چشم، و آگاهی در دین، و یقین در دل، و اخلاص در عمل، و سلامتی در روح و بدن، و گشایش در روزی، و شکر گزاری بر تو تا موقعی که مرا زنده نگه داری».

در چشم راست سه مرتبه و در چشم چپ دو بار سرمه نمای، و پیامبر صلی الله علیه و آله چنین می‌نمود.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «مکرر سرمه کنید و مسواک دندانها عرضی باشد».

فصل هفتم

آداب و دعا‌های مربوط به شنیدنی‌ها

هر گاه اذان را شنیدی همان کلماتی را که مؤذن می‌گوید تکرار کن، وقتی می‌گوید: «اللَّهُ أَكْبَرُ» تو نیز بگو «اللَّهُ أَكْبَرُ»، وقتی گفت: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ = شهادت می‌دهم که خدایی غیر از الله نیست و اینکه محمد فرستاده خدا است» تو نیز بگو:

«وَأَنَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا
رَسُولُ اللَّهِ اٰكْتَفِي بِهِ عَنْ كُلِّ مَنْ أَسَىٰ وَجَحَدَ،
وَاعْتَرَفُ بِهَا عَنْ كُلِّ مَنْ أَقَرَّ وَشَهِدَ».

«من نیز شهادت می‌دهم که خدایی غیر از
الله نبوده و محمد فرستاده خدا است، به این
شهادت در برابر هر کس که خود داری کرده یا
انکار می‌کند اکتفا نموده و اعتراف به آن دارم

همچون هر شخص دیگری که اقرار داشته
و شهادت می‌دهد».

وقتی مؤذن به «حی علی الصلاه» رسید بگو:

«لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ».

«هیچ نیرو و قوتی جز از ناحیه خداوند
بزرگ و بلند مرتبه نیست».

وقتی مؤذن به «حَيَّ عَلَيَّ خَيْرِ الْعَمَلِ» رسید، بگو:

«مَرْحَبًا بِالْقَائِلِينَ عَدْلًا، وَبِالصَّلَاةِ مَرْحَبًا
وَأَهْلًا».

«آفرین بر آنانکه عادلانه سخن می‌گویند
و آفرین و خوش آمد بر نماز باد».

هنگامی که اذان صبح را شنیدی این دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاقْبَالِ نَهَارِكَ وَإِدْبَارِ لَيْلِكَ
وَخُضُورِ صَلَوَاتِكَ وَأَصْوَاتِ دُعَاةِكَ وَتَسْبِيحِ
مَلَائِكَتِكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ،
وَأَنْ تُتُوبَ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ».

«خداوندا، ترا می‌خوانم به روی آوردن
روز و پشت نمودن شب و فرا رسیدن وقت
نماز، و به سخن مناجات کنندگان و به تسبیح
فرشتگانت که بر محمد و آل محمد دورد فرست
و توبه مرا بپذیر که تو سخت پذیرای توبه

و بخشنده هستی».

و موقع شنیدن اذان مغرب نیز همین دعا را بخوان ولی به جای «بِاقْبَالِ نَهَارِكَ» وادبار لیلک» بگو:

«أَسْئَلُكَ بِاقْبَالِ لَيْلِكَ وَإِدْبَارِ نَهَارِكَ».

«...به روی آوردن شب و پشت نمودن

روزت تو را می خوانم».

هر گاه آیه سجده یکی از سوره‌های سجده دار قرآن را شنیدی، لازم است در آن هنگام سجده نمایی و این سجده نیاز به تکبیر ندارد، و در حال سجده بگو:

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَقًّا حَقًّا، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِيْمَانًا
وَتَصَدِّيقًا، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عُبُودِيَّةً وَرِقًّا، سَجَدْتُ
لَكَ يَا رَبِّ تَعْبُدًا وَرِقًّا لَا مُسْتَكْبِرًا وَلَا مُسْتَكْبِرًا،
بَلْ أَنَا عَبْدٌ ذَلِيلٌ خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ».

«قطعاً و یقیناً معبودی غیر از الله وجود

ندارد، معبودی غیر از الله وجود ندارد و این را

ایمان داشته و تصدیق می‌نمایم، معبودی غیر

از الله وجود ندارد و این را با حال بندگی

و بردگی می‌گویم، پروردگارا با بندگی

و بردگی بر تو سجده می‌کنم و از آن سرباز نزده

و تکبر نمی‌نمایم بلکه من عبد ذلیل، ترسان و پناه

آورنده‌ام».

و در روایتی آمده که در سجده واجب قرآن بگو:

«اللَّهُمَّ آمَنَّا بِمَا كَفَرُوا، وَعَرَفْنَا مِنْكَ مَا
 أَنْكَرُوا، وَأَجَبْنَاكَ إِلَىٰ مَا دَعَوْتَنَا، إِلَهِي فَالْعَفْوُ».

و کلمه «إِلَهِي فَالْعَفْوُ» را سه مرتبه بگو.

«خداوندا، آنچه را دیگران کفر ورزیدند ما
 ایمان آوردیم، و آنچه را آنان انکار کردند ما
 آن را معرفت پیدا کردیم و به آنچه ما را دعوت
 کردی اجابت نمودیم خداوندا ببخش ببخش
 ببخش».

سپس سر برداشته و تکبیر بگوی.

هر گاه صدای خروس را شنیدی این دعا را بخوان:

«سُبُوحٌ قُدُّوسٌ، رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ،
 سَبَقَتْ رَحْمَتُكَ غَضَبَكَ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، سُبْحَانَكَ
 وَيَحْمَدُكَ، عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَاعْفِرْ لِي
 إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ».

«بسیار پاک و بسیار منزّه است پروردگار
 فرشتگان و روح، مهربانی تو بر خشمتم پیشی
 گرفته، خداوندی جز تو وجود ندارد، پاک‌ی تو
 در عین ثنای تو است، من بد کردم و به خود
 ستم نمودم مرا ببخش زیرا جز تو کسی گناهان
 را نمی‌بخشد».

هر گاه چیزی را که مردم با آن فال بد می‌زنند دیدی یا شنیدی بگو:

«اللَّهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرِكَ، وَلَا طَيْرَ إِلَّا طَيْرِكَ،
وَلَا إِلَهَ غَيْرِكَ، لَا يُؤْتِي الْحَسَنَاتِ إِلَّا أَنْتَ، وَلَا
يَصْرِفُ السَّيِّئَاتِ إِلَّا أَنْتَ، مُدَبِّرُ الْأَرْوَاحِ
وَالنُّفُوسِ، وَخَالِقُ السُّعُودِ وَالنُّحُوسِ، وَمُقَدِّرُ
النِّعَمِ وَالْبُؤْسِ وَمَالِكُ الْمَضَارِّ وَالْمَنَافِعِ
وَالْمَخَافَاتِ وَالْمَطَالِعِ، وَأَنْتَ الْمُسِرُّ لِكُلِّ خَيْرٍ
يُرْتَجَى، وَالْمُعِيدُ مِنْ كُلِّ شَرٍّ يَتَّقَى، أَسْأَلُكَ أَنْ
تُسَهِّلَ لِي كُلَّ خَيْرٍ عَلِمْتُهُ أَوْ جَهِلْتُهُ، وَتُسَعِّدَنِي
مِنْ كُلِّ شَرٍّ خِفْتُهُ وَأَمِنْتُهُ».

«خداوندا، هیچ چیزی خوب نیست مگر
آنچه را که تو خوب بدانی، و بدی نیست مگر
آنچه را که تو بد بدانی، خداوندی غیر از تو
نیست، خوبیها را تنها تو می دهی، و بدیها را
کسی غیر از تو دور نمی کند، تدبیر روح و جان
بدست تو است، آفریدگار سعد و نحس هستی،
تقدیر کننده نعمت و سختی هستی، مالک هر
چیز زیان آور و سود آور و آنچه که ترس از آن
یا طمع به آن می رود هستی، هر خوبی که امید
آن می رود تو آن را فراهم می کنی، و از زبانی
که پرهیز می شود تو پناه می دهی. از تو
می خواهم تمام خوبیهایی که عالم یا جاهل به

آنها هستم را بر من فراهم کنی و از هر بدی که
ترس آن را دارم یا از آن ایمن هستم پناهم
دهی.».

و هر گاه چیزی را که مردم با آن فال نیک می‌زنند دیدی یا شنیدی بگو:

«اللَّهُمَّ أَنْتَ مُنْشِيءُ الْخَيْرَاتِ وَمُيَسِّرُهَا
وَمُسَبِّبُهَا وَالْمُعِينُ عَلَيْهَا وَالْمُرْشِدُ إِلَيْهَا، أَسْأَلُكَ
أَنْ تُيَسِّرَ لِي الْخَيْرَ فِي كُلِّ وَقْتٍ وَزَمَانٍ، وَفِي
كُلِّ مَوْضِعٍ وَمَكَانٍ».

«خداوندا، تو آفریننده خوبیها و فراهم کننده
آنهايي و تو مسبب آنها و کمک کننده بر آنها
و راهنمایی کننده به آنها هستی، از تو
می‌خواهم که در هر وقت و زمانی و در هر جای
و مکانی خوبی را بر من فراهم کنی.».

هر گاه صدایی به گوش شما رسید بر پیامبر اکرم و آل او صلوات فرستاده
و بگو:

«اللَّهُمَّ اذْكُرْ مَنْ ذَكَرَنِي بِخَيْرٍ».

«خداوندا، هر کس مرا به خوبی یاد می‌کند
تو بیاد او باش.».

هر گاه شنیدی که شخصی تو را ستایش می‌کند بگو:

«اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَعْلَمُ بِي مِنْ نَفْسِي وَأَنَا أَعْلَمُ
بِنَفْسِي مِنْ غَيْرِي، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا لَا يَعْلَمُونَ،

وَاجْعَلْنِي خَيْرًا مِمَّا يَطْتُونَ، وَلَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا
يَقُولُونَ».

«خداوندا، تو از خود من به من آگاه تری،
و من نیز بهتر از دیگران به خود آگاهم، خدایا
آنچه را نمی دانند بر من ببخش، و مرا بهتر از
آنچه گمان می کنند قرار ده و در برابر آنچه
می گویند مرا مؤاخذه نکن».

هر گاه صدای ابرها را شنیدی بگو:

«سُبْحَانَ مَنْ يُسَبِّحُ لَهُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ،
وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ، وَتَشْهَدُ أَنَّ الْأَمْرَ مِنْ
عِنْدِهِ، اللَّهُمَّ لَا تُؤَاخِذْنَا بِغَضَبِكَ، وَلَا تُهْلِكْنَا
بِعَذَابِكَ، وَعَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ
مِنْ شَرِّ الْبُرْدِ وَمِنْ شَرِّ مَا يُتَّقَى فِي الْبُورِقِ»

«منزه است آنکه خروش ابر تسبیح و ثنای
او را می گوید، و فرشتگان نیز از خوف او
تسبیح گوی او هستند، شهادت می دهیم که
مقدرات از نزد اوست خداوندا، به خشم خود
ما را مؤاخذه نما، و با عذابت ما را هلاک
نکن، و از پیش بدی را از ما دور کن، خداوندا
من از شرّ بارشهای آسمانی و از شرّ برق
آسمانی به تو پناه می برم».

هر گاه عطسه کردن را شنیدی عطسه کننده را با جمله «يَرْحَمُكَ اللهُ = خدای تو را رحمت کند» دعا کن.

و هر وقت خودت عطسه نمودی انگشت سبابه خود را بر استخوان بینی گذارده و بگو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَصَلَّى اللهُ عَلَيَّ
مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ، رَغَمَ أَنْفِي لِسَلِّهِ رَغْمًا
دَاخِرًا صَاغِرًا غَيْرَ مُسْتَكْبِفٍ وَلَا مُسْتَكْبِرٍ وَلَا
مُسْتَحْسِرٍ».

«ستایش مخصوص خداوند، پروردگار
جهانیان است، و درود خدا بر محمد و پاکان از
خاندان او باد. بینی من در برابر خداوند خوار
و پست و حقیر است و هیچ خود داری و تکبر
و حسرت و ناراحتی نیز از این کار ندارد».

و هر گاه دیگران عطسه شما را دعا گفتند در پاسخ آنان بگو: «يَعْفِرُ اللهُ لَنَا
وَلَكُمْ = خداوند ما و شما را ببخشد».

آنچه گذشت در صورتی است که شخصی یک یا دو بار عطسه نماید. ولی
اگر بیشتر شد به او بگوئید: «شَفَاكَ اللهُ = خداوند تو را سلامتی دهد».

هر گاه شخص منافقی - که مخالف با دین شما است - عطسه نمود بگوئید:
«يَرْحَمُكَ اللهُ = خداوند شما را رحمت کند» و مقصود شما فرشتگانی باشد که
مأمور بر او هستند.

هر گاه زن عطسه نمود به او بگو: «عَافَاكَ اللهُ = خداوند بدی را از تو دور

گرداند».

به بچه‌ای که عطسه نموده بگو: «زَرَعَكَ اللهُ = خداوند تو را بزرگ نماید».

به مریضی که عطسه نموده بگو: «شَافَاكَ اللهُ = خداوند تو را سلامتی دهد».

کافر ذمی که عطسه می‌کند به او بگو: «هَدَاكَ اللهُ = خداوند تو را

هدایت کند».

به پیامبر یا امامی که عطسه نماید بگو: «صَلَّى اللهُ عَلَيْكَ = درود خداوند

بر شما باد».

فصل هشتم

آداب خوردن و آشامیدن و آنچه همانند آنهاست

امام حسن مجتبی علیه السلام فرمود: «در هر سفره دوازده خصوصیت است که لازم است هر مسلمانی آنها را بداند: چهار عدد آنها لازم است، و چهار عدد آن سنت است، و چهار عدد آن ادب است. اما آن چهار چیزی که لازم است عبارتند از: شناخت حلال و حرام، خرسندی، بسم الله گفتن، شکر گزاری. و سنت عبارتند از: شستن دستها قبل از غذا خوردن، تکیه بر طرف چپ بدن، با سه انگشت غذا خوردن، تمیز کردن انگشتان. و ادب عبارت است از: غذا خوردن از آنچه نزد خود است، کوچک گرفتن لقمه، جویدن زیاد، کمتر نگاه کردن به صورت مردم».

و در روایتی آمده است: «هر کس قبل از غذا و پس از آن دستهای خود را بشوید گشایش در زندگی او پدید آمده و از بلاهای جسمانی عافیت می یابد».

اگر بر سفره غذاهای متعدد بود بر هر کدام یک «بسم الله» بگو، و اگر آن را فراموش کردی بگو: «بِسْمِ اللَّهِ عَلَىٰ أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ» = نام خداوند بر ابتدا و پایان آن باد».

در حال غذا خوردن تکیه نکن، گوشت را با چاقو ذره ذره نکن که این کار بیگانگان است بلکه آن را با دندان خوب جویده کن که این لذیذتر و گواراتر خواهد بود.

نان را احترام کن و آن را به خدمت چیز دیگر نگیر، زیرا هر کس چنین کند احتمال دارد فقیر شده یا مرض جذام گیرد.

خوردن آنچه از سفره بیرون می‌ریزد فقر را از انسان می‌زداید، و مهر حور العین است، و هر کس آنها را بخورد دلش پر از علم و حکمت و نور و ایمان می‌گردد. ولی اگر در صحرا بودی آنچه از سفره بیرون می‌ریزد آنها را رها کن. در حال سیری غذا مخور که آن ناپسند است و چه بسا خطر دارد. جز در حال ضرورت چیزی را با دست چپ نخور و نیشام.

حتماً پس از غذا خوردن خلال کن، زیرا امام صادق علیه السلام فرمود: «جبرئیل علیه السلام دستور به مسواک و حجامت و خلال نمودن داده است.»
و همانگونه که در روایات آمده است با چوب نی و ریحان یا موزد و چوب انار خلال نکن.

روایت شده است که غذایی بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آورده شد، آن حضرت انگشت خود را به آن نزدیک کرده احساس نمود که آن غذا بسیار داغ است پس فرمود: «صبر کنید تا خنک شود که برکت آن بیشتر است.»

و نیز آن حضرت صلی الله علیه و آله فرمود: «هر گاه آبگوشت می خورید از اطراف آن بخورید، زیرا برکت در وسط آن است و باقی بماند».

هنگام غذا خوردن این دعا را بخوان:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ، وَيُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ وَيُسْتَعَانُ بِهِ وَيُفْتَقَرُ إِلَيْهِ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى مَا رَزَقْتَنِي مِنْ طَعَامٍ وَإِذَامٍ فِي يُسْرِ وَعَافِيَةٍ، مِنْ غَيْرِ كُرْهِ مِنَّا وَمَشَقَّةٍ، بِسْمِ اللَّهِ خَيْرِ الْأَسْمَاءِ (بِسْمِ اللَّهِ) رَبِّ الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ، بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ، اللَّهُمَّ اسْعِدْنِي فِي مَطْعَمِي هَذَا بِخَيْرِهِ وَأَعِزَّنِي مِنْ شَرِّهِ، وَامْتَعْنِي بِنَفْعِهِ، وَسَلِّمْنِي مِنْ ضَرِّهِ».

«ستایش خداوندی را که غذا می دهد و خود غذا نمی خواهد، او پناه می دهد و کسی در برابر او پناه نمی دهد، از او کمک طلبیده می شود و نیاز همه به اوست. خداوند در برابر هر خورشت و غذایی که در آسایش و عافیت و بدون سختی و مشقت روزی من نمودی تو را سپاس می گویم».

بنام خداوندی که نامش بهترین اسمها است، بنام خداوندی که پروردگار زمین

و آسمان است، بنام خداوندی که با وجود نام او هیچ چیزی در زمین و آسمان زیان نمی‌رساند و او شنوا و داناست، خداوند، مرا به خوبی این غذایم سعادت ده و از شر آن بازم دار، و به نفع آن سودم ده، و از زیانش مصونم مدار.»

و هنگام فارغ شدن از غذا بگو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي فَأَشْبَعَنِي وَسَقَانِي
فَأَرْوَانِي وَصَاتَنِي وَحَمَانِي، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
عَرَّفَنِي الْبَرَكَاتِ وَالْأَيْمَنَ بِمَا أَصَبْتُهُ وَتَرَكْتُهُ مِنْهُ،
اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ هَنِيئاً مَرِيئاً لَا وَبِيئاً وَلَا دَوِيئاً وَأَثِقْنِي
بَعْدَهُ سَوِيئاً فَإِنَّمَا بِشُكْرِكَ مُحَافِظاً عَلَى طَاعَتِكَ،
وَأَرْزُقْنِي رِزْقاً دَارِئاً وَأَعِشْنِي عَيْشاً قَارِئاً،
وَاجْعَلْنِي بَارِئاً وَاجْعَلْ مَا يَتَلَقَّانِي فِي الْمَعَادِ
مُبْهِجاً سَارِئاً بِرَحْمَتِكَ.»

«سپاس خداوندی که مرا غذا داده و سیرم نمود، و با آب سیرابم نمود، و مرا حفظ کرده و حمایت نمود. سپاس خداوندی که برکت و خوبی آنچه را تناول کردم و آنچه را نخوردم به من شناساند. خداوند، آن را لذیذ و گوارا قرار ده، و آن را از وبا و مرض دور نگه دار،

ومرا پس از این غذا سالم نگه دار تا همیشه
وظیفه شکر تو را بیپاداشته و محافظت بر
طاعت تو نمایم، و روزی فراوان روزیم کن
و زندگی با آرامش به من بده، و مرا نیکوکار
قرار ده، و آنچه در قیامت به من می رسد باعث
بهبخت و سرور من شده باشد. به رحمت تو».

غذا را با نمک شروع و با سرکه ختم نما.

هر گاه می خواهی آب بیاشامی از جای شکسته ظرف پرهیز کن زیرا
آنجا محل نشستن شیطان است. آب را به یک نفَس نخورده بلکه سزاوار است که
به سه جرعه باشد.

هنگام آشامیدن آب بگو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ مُدِّرِ السَّمَاءِ وَمُنْزِلِ الْمَاءِ مِنْ
السَّمَاءِ، مُصَرِّفِ الْأَمْرِ كَيْفَ يَشَاءُ، بِسْمِ اللَّهِ خَيْرِ
الْأَسْمَاءِ».

«سپاس خداوندی که آسمان را پر رونق
ساخته و نازل کننده آب از آسمان است، کارها
را آنگونه که بخواهد مشخص می کند. بنام
خداوند که نام او بهترین اسمها است».

پس از آشامیدن آب بگو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي سَقَانِي عَذْبًا فُرَاتًا، وَلَمْ

يَجْعَلُهُ مِلْحًا أُجَابًا، فَلَهُ الشُّكْرُ عَلَيَّ إِنَّغَامِهِ
وَإِحْسَانِهِ وَجُودِهِ وَامْتِنَانِهِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
سَقَانِي فَأَرْوَانِي وَأَعْطَانِي فَأَرْضَانِي وَعَافَانِي
وَكَفَانِي، اَللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِمَّنْ تَسْقِيهِ فِي الْمَعَادِ
مِنْ حَوْضِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَتُسْعِدُهُ
بِمُرَافَقَتِهِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ».

«سپاس خداوندی را که آب شیرین و گوارا
به من نوشاند، و آن را شور و تند قرار نداد، و به
جهت نعمت دادن و احسان و بخشش و منت
هایش شکر مخصوص اوست. سپاس
خداوندی را که عطش مرا بر طرف و سیرابم
نمود و با عطای خود مرا راضی نمود و بدی را
از من دور و کفایت نمود. خداوندا، مرا از
کسانی قرار ده که در قیامت از حوض محمد
صلی الله علیه و آله سیراب می نمایی و سعادت
همراهی با رسولت را نصیب او می کنی، به
رحمت تو ای مهربانترین مهربانان».

خوردن و آشامیدن در حال راه رفتن مکروه است اما حرام نیست.
مستحب است که میزبان قبل از دیگران شروع به خوردن نموده و پس از
همه از آن دست بکشد.

هنگام شستن دست از کسی که طرف راست میزبان است شروع کرده تا به

نفر آخر برسد.

مستحب است آبی که دستها را در آن شسته‌اند در یک ظرف جمع نمایند.

مستحب است پس از غذا، به پشت دراز کشیده و پای راست را بر پای

چپ نهد.

و در کتاب «مسند امام رضا علیه السلام» آمده است: «پیامبر صلی الله

علیه و آله هرگاه غذا تناول می‌فرمود این دعا را می‌خواند:

«اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَارْزُقْنَا [خَيْرًا] مِنْهُ».

«خداوندا، در این غذا برای ما برکت قرار

ده، و بهتر از آن را روزی ما گردان».

و هرگاه آن حضرت آب یا شیر تناول می‌کرد می‌گفت:

«اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَارْزُقْنَا مِنْهُ».

«خداوندا، در این آشامیدنی برای ما برکت

قرار ده، و بهتر از آن را روزی ما گردان».

و هرگاه رسول خدا صلی الله علیه و آله شیر تناول می‌فرمود دهان خود را

می‌مکید و می‌فرمود: شیر چربی دارد.

و در روایتی آمده است که آن حضرت پس از خوردن غذای چرب بیرون

دهان را می‌شست اما داخل دهان چربی به خود نمی‌گیرد.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله هرگاه خرما تناول می‌فرمود هسته آن را

بر پشت دست قرار داده و بر زمین می‌گذارد.

و عبد الله بن عباس هر گاه انار می خورد کسی را در آن سهیم نمی نمود و معتقد بود که در هر اناری یک دانه از دانه های بهشت است. امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: «انار را با پوسته نازک داخل آن بخورید زیرا آن تصفیه کننده معده است».

خوردن انار در روز جمعه مستحب است.

در روایتی آمده است که: مردی امیر المؤمنین علیه السلام را به خانه خود دعوت نمود، امام علیه السلام به او فرمود: «اجابت می کنم بشرط آنکه سه چیز را بر من ضمانت کنی». عرض کرد: یا امیر المؤمنین آن شرایط چیست؟

فرمود: «چیزی از بیرون منزل برای من تهیه نکنی، آنچه در خانه است آورده و پنهان نکنی، و به خانواده اجحاف ننمایی»، آن شخص گفت این سه شرط را برای شما ضمانت می کنم. آنگاه امیر المؤمنین علیه السلام او را اجابت نمود.

فصل نهم

آداب خرید و فروش و آنچه مربوط به آن است

هر گاه می‌خواهی خرید و فروش و معامله بنمایی سزاوار نیست پیش از فرا گرفتن احکام دین به آن اقدام کنی، زیرا هر کس بدون آگاهی خرید و فروش کند گرفتار ربا شده و گریبانگیر شبهه‌ها خواهد شد.

در خرید و فروش از پنج چیز پرهیز کن: ستایش کالای خود، مذمت کردن از کالای مشتری، پنهان کردن عیب، قسم خوردن، و ربا.

چانه زدن جایز است مگر در چهار چیز: پول قربانی، خریدن کفن، خریدن برده برای آزاد کردن، کرایه رفتن به مکّه.

در خرید و فروش تمام مردم را یکسان قرار ده و کسی را بر دیگری مقدّم مدار.

هر گاه شخص مؤمنی با تو معامله می‌کند تلاش کن که از او سود نگیری

مگر در حال ضرورت.

هر کس از معامله پشیمان شد پشیمانی او را بپذیر.

از معامله کردن با افراد فرومایه و بلا دیده و افرادی که هر جا روی می‌نهند بی بهره بر می‌گردند و معاشرت زیاد با کردها بیرهیز.

هر گاه چیزی که وزن می‌شود می‌خواهی بگیری حتماً کم بگیر و هر گاه آن را می‌خواهی بدهی بیشتر بده.

اگر در یک نوع از تجارت زندگی بر تو سخت شد به نوع دیگری از تجارت روی آور، و هر گاه روزی تو در چیزی بود همان را ادامه بده.

در معامله برادر دینی خود وارد مشو.

هنگام بیرون آمدن از منزل بگو:

«بِسْمِ اللَّهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ
الْعَظِيمِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ».

«بنام خدا، هیچ حرکت و قدرتی جز از

خداوند بزرگ و بلند مرتبه نیست، توکل بر

خداوند نمودم».

سپس سوره حمد و سوره فلق و سوره ناس و قل هو الله احد و آیه الکرسی

را به شش طرف خود - پیش رو، پشت سر، طرف راست و طرف چپ و بالا

و پایین - بخوان.

هر گاه به بازار رسیدی بگو:

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ، وَيُمِيتُ وَيُحْيِي، وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. وَأَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَتَّيِبَ وَيُنْعَى عَلَيَّ، وَأَنْ أَظْلِمَ وَأُظْلَمَ، أَوْ اعْتَدِيَ أَوْ يُعْتَدَى عَلَيَّ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ إِبْلِيسَ وَجُنُودِهِ وَفَسَقَةِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ، حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ».

«شهادت می‌دهم که خدایی جز الله وجود نداشته که تنهاست و شریکی بر او نیست، فرمانروایی و سپاس مخصوص اوست، زنده می‌کند و می‌میراند و می‌میراند و زنده می‌کند و خود او زنده‌ای است که مرگ ندارد. همه خوبیها بدست اوست و او بر هر چیزی تواناست. و شهادت می‌دهم که حضرت محمد صلی الله علیه و آله وسلم بنده و پیامبر اوست. خداوندا، به تو پناه می‌برم که مبادا ستم کنی یا به من ستم شود و تجاوز کنی یا مورد تجاوز قرار گیرم یا تعدی کنی یا بر من تعدی شود.»

واز ابلیس و لشکریان او و گنه کاران عرب
و عجم به تو پناه می‌برم. خداوند مرا کافی
است، جز او خدایی نبوده بر او توکل می‌کنم
و او پروردگار عرش بزرگ است».

هیچگاه اولین کسی که وارد بازار می‌شود مباش.

هر گاه کالایی را خریدی سه مرتبه «اللَّهُ أَكْبَرُ» گفته و آنگاه هر کدام از
جمله‌های این دعا را سه مرتبه تکرار کن:

«اللَّهُمَّ إِنِّي اشْتَرَيْتُهُ أَلْتَمِسُ فِيهِ مِنْ خَيْرِكَ،
وَاجْعَلْ لِي فِيهِ فَضْلًا اللَّهُمَّ إِنِّي اشْتَرَيْتُهُ أَلْتَمِسُ
فِيهِ مِنْ رِزْقِكَ فَاجْعَلْ لِي فِيهِ رِزْقًا».

«خداوندا، این را که خریدم خیر تو را در
آن طلب می‌کنم، و در آن بر من فضیلتی قرار
ده. خداوندا، اینرا که خریدم رزق تو را در آن
می‌طلبم پس برای من در آن رزقی قرار ده».

امام هشتم علیه السلام بر کالای خود می‌نوشت: «برکت بر ما است».

و هر گاه خواستی کنیز بخری بگو:

«اللَّهُمَّ إِنِّي اشْتَرَيْتُهَا وَأَنَا اسْتَجِيرُكَ».

«خداوندا، من او را خریدم و خیر تو را
می‌طلبم».

هر گاه خواستی حیوان یا اسبی را بخری بگو:

«اللَّهُمَّ قَدَّرَ لِي أَطْوَلَ هُنَّ حَيَاةً، وَأَكْثَرَهُنَّ

مَنْفَعَةً، وَخَيْرَهُنَّ عَافِيَةً».

«خداوندا، از میان حیوانات آنکه عمرش طولانی تر و منفعتش بیشتر و از بلاها بدورتر است بر من مقدر فرما».

وقتی حیوان را خریدی در طرف چپ آن ایستاده و با دست راست جلوی سر آن را بگیر و سوره حمد، سوره توحید، سوره فلق، سوره ناس و آیات آخر سوره حشر و آیات آخر سوره اسراء - از آیه: قُلْ اَدْعُوا اللّٰهَ اَوْ اَدْعُوا الرَّحْمٰنَ... تا آخر سوره - و آیه الکرسی را بر سر آن حیوان بخوان که این، حیوان را از بلاها حفظ خواهد نمود.

هر گاه خواستی کالای خود را - در سفر یا غیر سفر یا هر جایی که بود - حفظ کنی این آیات شریفه قرآن را بر پارچه‌ای بنویس: آیه الکرسی،

«وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ» .

و از پیش رویشان سدی نهادیم و از پشت سرشان نیز سدی، پس آنان را پوشانیدیم پس آنان نمی بینند»، و نیز بنویس:

«لَا ضَيْعَةَ عَلَىٰ مَا حَفِظَهُ اللّٰهُ، ﴿فَإِنْ تَوَلَّوْا فَعَلَّ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ .

آنچه را خداوند حفظ کند گم شدن ندارد. اگر پشت کردند بگو: خداوندی که جز او خدایی نیست مرا بس است، به او توکل می‌کنم که او پروردگار عرش

بزرگ است».

سپس آن پارچه را در وسط آن کالا قرار ده و مقداری تربت امام حسین علیه السلام نیز همراه آن قرار ده. آنگاه این آیات و کلمات را قرائت کرده و بر آن یدّم.

هر گاه طلبی از کسی داشتی بگو:

«اللَّهُمَّ لِحَظَّةٍ مِنْ لِحَظَاتِكَ تُسِرُّ عَلَيَّ عَنْ غَرْمَائِي بِهَا الْقَضَاءَ، وَتُسِرُّ لِي بِهَا مِنْهُمْ الْإِقْتِضَاءَ إِنَّكَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ».

«خداوندا، یک توجه تو بر بدهکاران من باعث می شود که آنان به آسانی حق مرا بدهند و بر من نیز گرفتن حق خود را از آنان آسان می نماید، تو بر هر چیزی توانایی و درود خداوند بر محمد و آل او باد».

و هر گاه بدهکاری بر تو بود بگو:

«اللَّهُمَّ أَعْنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَأَعْنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ».

«خداوندا، به حلال خود مرا از حرامت بی نیاز کن، و به فضل خود مرا از غیر خودت بی نیاز کن».

و نیز بگو:

«سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ
وَأَسْأَلُهُ مِنْ فَضْلِهِ».

«منزه است خداوند بزرگ به همراه ستایش
او، طلب مغفرت از خداوند نموده و فضل او را
می خواهم».

و پس از هر نمازی سه مرتبه بگو:

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَقْضِ
دِينِي وَسَهِّلْ لِي قَضَاءَهُ وَيَسِّرْهُ عَلَيَّ بِحَوْلِكَ
وَقَوَّتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ».

«خداوندا، درود بر محمد و آل محمد
فرست و بدهکاری مرا ادا نما و پرداخت آن را
بر من آسان گردان، و به قدرت و توانایی خود
آن را بر من آسان گردان ای مهربانترین
مهربانان».

و فراوان استغفار نموده و سوره قدر را زیاد بخوان.

هر گاه به خانه خود برگشتی هنگام وارد شدن بگو:

«بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ
لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ».

«با نام خدا وبا استمداد از او، شهادت می‌دهم که خدایی غیر از الله وجود نداشته در حالی که تنهاست و شریکی بر او نیست، و شهادت می‌دهم که محمد صلی الله علیه وآله بنده و پیامبر اوست».

سپس اگر کسی در خانه بود بر آنان سلام کن، و اگر کسی در خانه نبود شهادتین را گفته و سپس بگو:

«السَّلَامُ عَلَيَّ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ، السَّلَامُ عَلَيَّ الْأَيْمَةِ الْهَادِيْنَ الْمَهْدِيِّينَ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ».

«سلام بر محمد بن عبدالله آخرین پیامبران، سلام بر امامان هدایت کننده و هدایت شده سلام بر ما و بر بندگان شایسته خداوند».

فصل دهم

آداب ازدواج وهمبستر شدن و آنچه مربوط به آنهاست

برای انتخاب همسر و عقد ازدواج ابتدا از خداوند طلب خیر نما، سپس دو رکعت نماز خوانده و ثنای خداوند توانا و بلند مرتبه را گفته و پس از آن این دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَتَزَوَّجَ، اللَّهُمَّ فَقَدِّرْ لِي
مِنَ النِّسَاءِ أَعْفَاهُنَّ فَرْجاً وَأَحْفَظُهُنَّ لِي فِي نَفْسِيهَا
وَمَالِي، وَأَوْسَعَهُنَّ رِزْقاً، وَأَعْظَمِيهِنَّ بَرَكَتَةً،
وَأَقْضِ لِي مِنْهَا وَلِذَلِكَ ضَالِحاً تَجْعَلُهُ لِي خَلِيفاً
ضَالِحاً فِي حَيَاتِي وَبَعْدَ مَوْتِي».

«خداوندا، من می خواهم همسر انتخاب

کنم. خداوندا، باعفت‌ترین زنان را بر من مقدر فرما، و آنکه بهتر خود را و مال مرا بر من حفظ می‌کند، و آنکه روزیش بیشتر، و برکتش فراوان‌تر است. خداوندا توسط او فرزند شایسته‌ی بر من قرار ده که در زمان زندگی و پس از مرگ من جانشین شایسته‌ای برایم باشد».

مناسب است که در انتخاب همسر دقت‌نمایی و بافضیلت‌ترین زنان را انتخاب کنی، و از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده است که: «زنانی که از همه صورتشان زیباتر و مهریه‌شان کمتر است بهترین زنان امت من هستند».

و از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود: «زنان بر چهار قسم اند: برخی آنان باران بهاری هستند، و برخی دارا ورشیدند، و برخی چماقی اندوهبار، و برخی خائن و شپشو هستند».

برخی از علماء در توضیح این حدیث گفته‌اند:

باران بهاری، به زنانی گفته می‌شود که در حالی که فرزند شیر می‌دهند حامله به فرزندی دیگر باشند.

دارا ورشید، زنی است که خویبه‌های او فراوان باشد.

چماق اندوهبار، زنی است که با همسر خود بد اخلاقی می‌کند.

خائن و شپشو، زنی است که برای شوهرش چون غسل شپش دار است و چنان این حشره گریبان لقمه او را گرفته که نمی‌تواند آن را از خود جدا کند.

و این تشبیه کردن زن خائن به عسل شپش دار ضرب المثلی است در میان عربها. و طبق روایتی دیگر امام صادق علیه السلام - به کسی که با او درباره ازدواج مشورت نمود - فرمود: «دقت کن خودت را کجا قرار می دهی، و چه کسی را شریک مال خود قرار داده او را بر دین و اسرار و امانت های خودت مطلع می نمایی، اگر باید ازدواج کنی پس با دوشیزه که به خوبی و خوش اخلاقی شناخته شده باشد ازدواج کن.

آگاه باش اخلاق زنان متفاوت است.

برخی از آنان بهره نیکو و برخی عذاب دلند.

بعضی از زنان چون هلال ماه بوده که برای شوهر خود بدرخشد، و برخی از آنان چون ظلمتند.

هر مردی که زن نیکو بیابد سعادت مند می گردد.

و مردی که کلاه سر او برود به هیچ وجه قابل جبران نخواهد بود.

و زنان سه قسم اند:

۱- زنی که فرزند آورده و مهربان است، کمک شوهر خود بر دنیا و آخرت اوست.

۲- زنی که نازا بوده، نه زیبایی داشته و نه اخلاق، و در هیچ کار خوبی یاور شوهر خود نیست.

۳- زنی که سر و صدایش زیاد و پر رفت و آمد و سخن چین بوده، نیکی زیاد را کم می شمرد، و اندک را نمی پذیرد».

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: «با زنانی که چشمشان نیلگون است ازدواج کنید که در آنان برکت است».

وامیر المؤمنین علیه السلام فرمود: «با زنانی که رنگشان گندمگون بوده و قسمت پایین بدنشان بزرگ و قدشان متوسط است ازدواج کنید، که اگر آنها را نخواستید مهریه آنان بر من است».

وهرگاه رسول خدا می خواست با کسی ازدواج کند یک زن می فرستاد تا او را ببیند و به او می فرمود: «گردن او را بو کن اگر بوی آن خوب بود معلوم می شود اخلاق و آداب و رسوم او نیز خوب است و اگر اندام زنانگی او چاق بود دوشیزگی او نیز خوب است».

وازدواج با دوشیزگان مستحب است، آنان دهانشان خوشبو تر و بوی بد را از خود دورکننده و اخلاقشان بهترین اخلاق است و زودتر بچه دار می شوند. از ازدواج با کسی که اصالت خانوادگی ندارد پرهیز کن، اینان سبزی بر مزبله اند که پیامبر صلی الله علیه وآله از ازدواج با آنان نهی کرده است. زنان دیندار و با پدر و مادر خوب را برای ازدواج انتخاب کن.

با زنانی که اعتقادشان خوب نیست به جهت زیبایی یا ثروت آنان، ازدواج نکن. و اگر کسی دیندار و با اصالت خانوادگی بود تنگدستی مانع از ازدواج با او نگردد، زیرا خدای متعال فرموده است: «اگر تنگدست باشند خداوند از فضل خود آنان را بی نیاز می کند».

از ازدواج با زنان نازا - هر چند زیبا و خوش منظر باشند - پرهیز کن، وزنی که فرزند می آورد انتخاب کن هر چند ظاهر او زشت باشد.

ازدواج با زنان سیاه پوست مکروه است مگر زنان نوییه (نزدیک منطقه اسوان مصر).

از ازدواج در روز آخر ماه و هر گاه قمر در برج عقرب است پرهیز کن، و از امام صادق علیه السلام نقل شده که «هر کس هنگام قمر در عقرب ازدواج کند خوبی نخواهد دید».

هنگام زفاف مستحب است مؤمنان را دعوت کرده و یک یا دو روز ولیمه بدهند. و بهتر است که عقد و زفاف شب هنگام باشد ولی غذا دادن در روز باشد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «تنها در پنج چیز ولیمه است: ازدواج، تولد فرزند، ختنه، خانه خریدن، برگشت از سفر مکه».

شب عروسی وقتی عروس به خانه رسید باید با وضو بوده و به او بگو دو رکعت نماز بخواند. و وقتی عروس بر شما وارد شد در حالی که با وضو هستی دو رکعت نماز بخوان و پس از آن دو رکعت، این دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي إِفْقَهَا وَوَدَّهَا وَرِضَاهَا» .

«خداوندا، الفت و دوستی و خشنودی او را

روزی من گردان».

و وقتی همسر بر شما وارد شد روبروی قبله جلوی سر او را گرفته و این

دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ عَلَيَّ كِتَابِكَ تَزَوَّجْتَهَا وَفِي أَمَانَتِكَ
أَخَذْتُهَا وَبِكَلِمَاتِكَ اسْتَحَلَلْتُ فَرَجَهَا فَإِنْ قَضَيْتَ
لِي مِنْهَا وَوَدَّاً فَاجْعَلْهُ مُبَارَكاً سَوِيّاً، وَلَا تَجْعَلْ

لِّلشَّيْطَانِ فِيهِ شَرِكًا وَلَا نَصِيْبًا».

«خداوندا، مطابق کتاب تو او را تزویج نمودم و به عنوان امانت تو او را گرفتم، و با کلمات تو اندام او را بر خود حلال نمودم، پس اگر از این زن فرزندی بر من قرار دادی او را فرزنی سالم و مبارک قرار ده و برای شیطان در او سهم و نصیبی نباشد».

وقتی عروس وارد شده و نشست کفش را از پای او بیرون آورده و پاهایش را آب ریخته و آن آب را از درب منزل تا بالای منزل پاشد. اگر این عمل را انجام دادی خداوند هفتاد نوع تنگدستی را از منزل تو بیرون و هفتاد نوع برکت را وارد بر تو می نماید. و تا هنگامی که عروس در این منزل است از جنون و خوره و پیسی محفوظ می باشد.

در هفته اول عروس را از خوردن ماست و خیار^(۱) و سرکه و سیب ترش بازدار، زیرا اینها باعث نازایی می شوند. توضیح آنکه: هرگاه زن در ایام عادت خود سرکه خورد پاک نخواهد شد، و خیار ایام عادت را تشدید نموده و بچه دار شدن را بر او سخت می کند. و سیب ترش از عادت او جلوگیری می کند و سبب مریضی او می گردد.

از همبستر شدن در اول و وسط و آخر ماه پرهیز کن که جنون و خوره و پیسی به سراغ او و فرزندش نیاید، بلکه در ابتدای ماه مبارک رمضان

۱- در کتاب «منتهی الارب» آمده است: کربز مثل زبرج یعنی خیار بزرگ.

مستحب است.

هنگام ظهر همبستر نشوید که اگر فرزندی پدید آید لوچ گردد. در آن هنگام حرف نزن که باعث لال شدن فرزند می شود.

وقت همبستر شدن، به شرمگاه همسرت نگاه نکرده بلکه چشمانت را ببند، که این نگاه باعث نابینا شدن فرزند است.

با میل به زن دیگر با همسر خود همبستر مشو که باعث خنثی شدن یا دختر دیوانه شدن فرزند است.

هنگام همبستر شدن حتماً هر کدام دستمالی جداگانه داشته باشند، و از استعمال یک دستمال پرهیز که موجب اختلاط دو شهوت شده و دشمنی بین زن و شوهر را بدنبال دارد.

ایستاده نزدیکی نشود که کار حیوانات است و اگر فرزندی پدید آید فرزندی خواهد بود که در بستر خود ادرار نماید.

در مواقع و مکانهای زیر از همبستر شدن پرهیز کن :

شب عید قربان، که اگر فرزندی پدید آید یک انگشت کم یا زیاد خواهد داشت.

زیر درخت میوه، که فرزند جانی و مزدور گردد.

در برابر خورشید مگر آنکه پرده‌ای شما را بپوشاند و گرنه فرزند تا موقع مرگ خود در سختی و فقر باشد.

بین اذان و اقامه، که فرزند حریص بر خون ریختن نباشد.

نیمه شعبان، که زشتی در چهره خود نداشته باشد.

در روز آخر شعبان، که فرزند گیرنده مالیات و کمک کار ستمگران شود و هلاکت گروه زیادی از مردم بدست او باشد.

بر پشت بام، که فرزند ریاکار و دو چهره و بدعت گزار گردد.

هنگامی که زن حامله است، مگر آنکه با وضو باشی تا فرزند کور دل و تنگ دست نباشد.

شب‌هایی که می‌خواهی به مسافرت روی، که فرزند ثروت خود را بنا حق مصرف کند.

سفرهایی که سه شبانه روز طول می‌کشند، که فرزند یار هر ستمگری می‌شود.

شب ماه گرفتگی .

روز خورشید گرفتگی.

بین غروب خورشید تا از بین رفتن شفق.

وقت وزیدن بادهای سیاه و قرمز وزرد.

هنگام زلزله.

امام باقر علیه السلام فرمود: «به خدا سوگند هر کس در یکی از ساعت‌های ذکر شده همبستر شود و فرزندش از او پدید آید اگر این حدیث را شنیده باشد، چیزی را می‌بیند که خوشایند او نیست».

هنگامی که برهنه .

روبروی قبله یا پشت به آن.

در کشتی.

وقتی که جنب هستی، مگر آنکه غسل نمایی وگرنه اگر فرزندت دیوانه بود جز خودت را سرزنش نکن.

ایام عادت زن وگرنه اگر فرزند خوره یا پیسی گرفت جز خودت را ملامت نکن.

در خانه‌ای که غیر از شما کسی وجود دارد - اعم از بچه یا غیر آن.

در مواقع زیر نیز همبستر شدن خوب است :

شب دوشنبه، که اگر فرزندی پدید آمد حافظ قرآن وراضی به تقدیرات الهی خواهد بود.

شب سه شنبه، که اگر فرزندی پدید آید شهادت نصیب او شود در حالی که اقرار به لا اله الا الله و محمد رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم دارد، و دهانش خوشبو، دلش مهربان، دستش با سخاوت و زبانش از غیبت و دروغ و افتراء پاک باشد.

شب پنج شنبه، که فرزند به حکومت خواهد رسید یا دانشمند گردد.

وقت ظهر روز پنج شنبه، که اگر فرزندی متولد شود تا موقع پیری او شیطان نزدیک او نشود، وزیرک باشد و خداوند سلامت دین و دنیا به او دهد.

شب جمعه، که فرزند خطیبی توانا خواهد شد.

عصر روز جمعه، که فرزند معروف و عالم خواهد شد.

پس از نماز عشاء شب جمعه، که امید است فرزند یکی از افراد بی نظیر باشد ان شاء الله.

هنگام همبستر شدن ابتدا نام خدا را ذکر کرده سپس این دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ اِزْرُقْنِي وَكِدًا وَاَجْعَلْهُ تَقِيًّا زَكِيًّا لَيْسَ فِي خَلْقِهِ زِيَادَةٌ وَلَا نُقْصَانٌ، وَاَجْعَلْ عَاقِبَتَهُ اِلَى خَيْرٍ، اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ لِلسَّيْطَانِ فِيهِ شَرِكًا وَلَا نَصِيْبًا».

«خداوندا، فرزندی نصیب من کن، او را با تقوی و مهذب قرار ده، آفرینش او کم و کاستی و اضافه‌ای نداشته باشد، عاقبت به خیر باشد. خداوندا، شیطان در او سهم و نقشی نداشته باشد.»

هر گاه همسرت حامله شد برای او، غذای به تهیه کن که آن تاریکی‌های دل را از بین برده و دوستی شما را محکمتر می‌کند. و اگر فرزند پسر باشد شجاع خواهد بود و اگر دختر باشد زیبایی او بیشتر شده و نزد شوهرش بهره‌مند می‌شود.

وقتی همسرت بچه دار شد او را با صنوبر یا صمغ درخت معطر کن و مریم فرزند عمران علیها السلام از این ماده خوشبو استفاده می‌کرد.

برای طلب فرزند این دعا را بخوان:

«رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِيْنَ

وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا يَرِثُنِي فِي حَيَاتِي
وَيَسْتَغْفِرُ لِي بَعْدَ وَفَاتِي، وَاجْعَلْهُ لِي خَلْفًا سَوِيًّا
وَلَا تَجْعَلْ لِلشَّيْطَانِ فِيهِ شَرِكًا وَلَا نَصِيبًا، اَللّهُمَّ
إِنِّي اسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَفْوُورُ
الرَّحِيمُ».

«پروردگارا، مرا تنها مگذار و تو بهترین ارث برنده هستی، از نزد خودت یاوری برای من قرار ده که در زندگیم از من سود برد و پس از مرگم بر من استغفار کند، او را فرزندی سالم بر من قرار ده، و شیطان را در او سهم و نقشی نباشد. خداوندا، من بسوی تو توبه نموده و بخشش تو را می‌طلبم، تو بخشنده و مهربانی.»

این دعا را هفتاد مرتبه بخواند، و هر کس این دعا را زیاد بخواند خداوند هر چه او آرزو دارد از مال و فرزند و خیر دنیا و آخرت به او خواهد داد. امام صادق علیه السلام فرمود: «سه چیز است که به بدن آسیب رسانده و چه بسا موجب مرگ می‌شوند: در حال سیری^(۱) حمام رفتن، خوابیدن در حال سیری، و ازدواج با پیر زن.»

و نیز حضرت صادق علیه السلام فرمود: «سه چیز است که هر کس به آنها

عادت کند دیگر آنها را ترک ننماید: کندن مو، بالا زدن پیراهن، ازدواج با کنیزان».

وامیر المؤمنین علیه السلام در وصیتش به محمد بن حنفیه فرمود: «فرزندم، هر گاه قوی شدی نیروی خود را صرف در اطاعت خداوند نما، وسستی خود را در برابر نافرمانی خدا قرار ده، و تا می توانی تلاش کن که به زن بیش از اختیار خودش میدان مده، زیرا این بهتر زیبایی او را حفظ و آسوده خاطرش نموده، و زندگی او را بهتر خواهد نمود، زن قهرمان نیست بلکه شاخه ریحان است. بهر حال با او مدارا کن و به خوبی با او همراهی کن تا زندگیت گوارا گردد».

وامام صادق علیه السلام فرمود: «مبادا کسی از شما بدون هیچ مقدمه‌ای با همسر خود همبستر شود، که خوف آن می رود که زن به کمترین چیزی به شوهر خود خیانت کند، بلکه هر گاه کسی از شما نزد همسر خود می رود ابتدا با یکدیگر شوخی و بازی داشته باشند که این گواراتر است».

واز آن امام علیه السلام نقل شده است: «برای مردی که کم خرد است همسر بگیرد ولی برای زن کم خرد همسر نگیرد، زیرا مرد کم خرد امید عاقل شدن او هست به خلاف زن کم خرد».

وپيامبر اکرم صلی الله عليه وآله وسلم فرمود: «زنان را در اطاقهایی که مشرف بر منزل همسایه است جای ندهید، نوشتن به آنان آموزش دهید، ولی سوره یوسف را آموزششان ندهید، بلکه سوره نور و بافتنی به آنها آموزش دهید».

واز امام صادق علیه السلام نقل شده که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله

فرمود: «هرگاه زن از جایی که نشسته بود برخاست، مردی به جای او ننشیند تا خنک گردد».

و هرگاه رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم اراده جنگ داشت زنان را خوانده و با آنان مشورت می‌کرد سپس برای آنکه دشمن راه را گم کند با آنان مخالفت می‌نمود.

امام باقر علیه السلام فرمود: «در مسائلی که باید پنهان بمانند با زنان مشورت نکنید، در مسائل مربوط به خویشاوندان از آنان پیروی نکنید، زن وقتی پیر شود خوبی اندامش از بین رفته و شرّ آن می‌ماند، زیبایی او از بین رفته و نازا می‌گردد و زبانش تند شود، بخلاف مرد که هرگاه بزرگ شود شرّ اندامش از بین رفته و خیر آن باقی می‌ماند، عقل او استوار و نظرش محکم و نادانی او اندک گردد».

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «برای زن در ایام عادت سزاوار نیست که موهای وسط و جلوی سر خود را جمع کند».

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از سوار شدن زنان بر اسب نکوهش کرده است. و امیر المؤمنین علیه السلام نیز فرمود: «زنان را بر اسب - که سبب تحریک بر گناه است - سوار ننمایید».

از امام صادق علیه السلام سؤال شد که زنان وقتی وارد می‌شوند چگونه سلام کنند؟ فرمود: «هرگاه زن وارد می‌شود بگوید: عَلَیْكُمْ السَّلَام. و هرگاه مرد وارد می‌شود بگوید: السَّلَامُ عَلَیْكُمْ».

18. 19. 20.

21.

22. 23.

24. 25.

26.

27.

28.

فصل یازدهم

آداب مربوط به فرزند و تولد او

هنگام نزدیک شدن ولادت، مردها بیرون رفته و اطاق را در اختیار زنان گذارده تا کارهایشان را انجام دهند.

وقتی فرزند متولد شد سنت آن است که شسته شده و در گوش راست او اذان و در گوش چپ او اقامه گفته شود، و کام کودک را با آب فرات - اگر یافت شود و گرنه با آب گوارا - بردارند، و نیز با تربت امام حسین علیه السلام کام او را باز کنند.

حق فرزند بر پدر خود آن است که نام خوبی بر او انتخاب کند، و بهترین نام، نام پیامبران و امامان علیهم السلام است و از نامگذاری به «حکم»، «حکیم»، «خالد»، «مالک»، «حارث» پرهیز کند، و اگر نام فرزند را محمد گذاردند کنیه او را «ابوالقاسم» نگذارند.

و در روز هفتم - اگر فرزند پسر بود - یک قوچ برای او عقیقه کنند، و اگر دختر بود یک میش. و این عقیقه نمودن مستحب مؤکد است و حتی صدقه دادن به پول، جایگزین آن نمی‌شود. و یک چهارم عقیقه را به ماما بدهند.

مستحب است گوشت عقیقه را پخته و مردم را به خوردن آن دعوت کنند، و هر چه تعداد آنان بیشتر باشد بهتر است، اگر غذا پختن ممکن نبود جایز است گوشت را بر فقرا تقسیم نمایند، و مواظب باشند استخوانها شکسته نشوند بلکه آنها را از یکدیگر جدا کنند. پدر و مادر نیز نباید از عقیقه بخورند.

در روز هفتم سر نوزاد را تراشیده و هم وزن آن طلا یا نقره صدقه داده شود. و این صدقه با عقیقه در یک محل باشد. اگر از روز هفتم گذشت تراشیدن سر لازم نیست.

هنگام ذبح عقیقه این دعا را بخواند:

«بِسْمِ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ إِيْمَانًا بِاللَّهِ
وَتَنَاءً عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، اَللَّهُمَّ
اخْسَأْ عَنَّا الشَّيْطَانَ الرَّجِيمَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ».

«بنام خدا و سپاس خداوند را و خداوند بزرگتر است. در حالی که ایمان به خداوند داشته و بر پیامبر خدا و آل او درود می‌فرستم این حیوان را ذبح می‌کنم. خداوند! شیطان رانده شده را از ما دور گردان، و همه ستایش‌ها مخصوص خداوند پروردگار

جهانیان است».

و بر خلاف یهودیان هر دو گوش بچه را سوراخ کنند.

از دستورات ضروری برای مردها ختنه کردن است و برای زنان نیز خوب است.

منگام ختنه این دعا را بخواند:

«اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ سُنَّتَكَ وَسُنَّةُ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَاتَّبَاعُ مِثْلِكَ وَلِنَبِيِّكَ وَكِتَابِكَ بِمَشِيئَتِكَ وَإِزَادَتِكَ وَقَضَائِكَ لِأَمْرِ أَرَدْتَهُ وَقَضَائِهِ حَتْمَتَهُ وَأَمْرٍ أَنْفَذْتَهُ، فَأَذَقْتَهُ حَرَّ الْحَدِيدِ فِي خِتَانِهِ وَجِجَامَةً لِأَمْرِ أَنْتَ أَعْرَفُ بِهِ، اللَّهُمَّ فَطَهِّرْهُ مِنَ الذُّنُوبِ وَزِدْ فِي عُمُرِهِ وَادْفَعْ الْآفَاتِ عَنْ بَدَنِهِ وَالْأَوْجَاعَ عَنْ جِسْمِهِ، وَزِدْهُ مِنَ الْغِنَى، وَادْفَعْ عَنْهُ الْفَقْرَ، فَإِنَّكَ تَعْلَمُ، وَلَا نَعْلَمُ».

«خداوندا، این فرمان تو و سنت پیامبرت صلی الله علیه وآله وسلم است، و ما نیز دستور تو و پیامبر و کتاب تو را پیروی می‌کنیم طبق خواست و اراده و انجام فرمانی که تو آن را قطعی نموده‌ای و دستوری که آن را نافذ گردانده‌ای. خداوندا، این کودک با ختنه شدن رنج چاقو و زخم را چشید آنگونه که تو بهتر می‌دانی، پس خداوندا، او را از گناهان پاک

گردان، و عمرش را طولانی و مرض‌ها را از بدنش و درد را از جسمش دور گردان، بر توانگری او بیفزای و فقر را از او دور کن، تو سرانجام را می‌دانی و ما از آن بی‌خبریم».

و هر کس موقع ختنه فرزندش این دعا را بخواند، تا پیش از بلوغ فرزند این دعا را بر او بخواند، که در این صورت از کشته شدن و بلاهای دیگر مصون ماند.

وقتی فرزند سه ساله شد او را دستور دهید هفت مرتبه بگوید: «لا إله إلا الله = خدایی غیر از الله نیست»، سپس او را رها کنند تا سه سال و هفت ماه و بیست روز او کامل شود، در این هنگام به او بگویید هفت مرتبه بگوید: «محمد رسول الله = محمد رسول خداست»، سپس صبر کنید تا او پنج ساله شود و دست راست و چپ خود را بشناسد، در این هنگام او را متوجه قبله کرده و به او بگویید سجده کند، آنگاه وقتی هفت ساله شد به او وضو گرفتن بیاموزید و پس از آن بگویید نماز بخواند. سپس هر گاه نه سال او کامل گردید او را وادار به وضو و نماز نمایید و می‌توانید او را بر انجام آن بزنید. وقتی بچه وضو و نماز خود را فراگرفت خداوند پدر و مادر او را می‌آمرزد.

فصل دوازدهم

آداب ودعاهای حالت خواب رفتن و بیدار شدن

برای خوابیدن پیش از آنکه به بستر بروی وضو بگیر، زیرا کسی که با وضو بخوابد بستر او همانند مسجد او خواهد بود. اگر متوجه شدی که وضو نداری لا اقل در همان بستر تیمم نما.

وقتی که به بستر فر می آیی این دعا را بخوان:

«أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِقُدْرَةِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِجَمَالِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِسُلْطَانِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِجَبْرُوتِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِمَلَكُوتِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِدَفْعِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِجَمْعِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِمُلْكِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِرَحْمَةِ اللَّهِ، وَأَعُوذُ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَذَرَأَ وَبَرَأَ، وَمِنْ شَرِّ

الْهَامَّةِ وَاللَّامَّةِ، وَمِنْ شَرِّ فَسَقَةِ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ،
 وَمِنْ شَرِّ فَسَقَةِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ
 فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ رَبِّي أَخَذُ بِنَاصِيَتِهَا، إِنَّ رَبِّي
 عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ».

«به نیروی خدا پناه می‌برم، به قدرت خدا
 پناه می‌برم، به جمال خدا پناه می‌برم، به
 فرمانروایی خدا پناه می‌برم، به جبروت خدا
 پناه می‌برم، به ملکوت خدا پناه می‌برم، به
 دافعه خدا پناه می‌برم، به جاذبه خدا پناه
 می‌برم، به حکومت خدا پناه می‌برم، به رحمت
 خدا پناه می‌برم. به رسول خدا صلی الله علیه
 وآله پناه می‌برم از شر آنچه خداوند آفریده
 و رویانده است. و از شرّ حشرات گزنده و آنچه
 مایه ملامت است، و از شرّ جن و انس و عرب
 و عجمی که نافرمانی خدا کنند، و از شرّ هر
 جنبه‌ای در شب و روز که پروردگار افسار
 آن را دارد، همانا پروردگار من بر صراط
 مستقیم است.»

سپس بر دست راست خوابیده و بگو:

«بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ
 رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي

أَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ
 وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَوَالَّجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ
 تَوَكَّلْتُ عَلَيْكَ رَهْبَةً مِنْكَ وَرَغْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ
 وَلَا مَنجِي مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكُلِّ كِتَابٍ
 أَنْزَلْتَهُ وَبِكُلِّ رَسُولٍ أَرْسَلْتَهُ».

«با نام خدا و به کمک خداوند، و در راه
 خداوند و طبق آیین رسول خدا صلی الله علیه
 وآله. خداوندا، من جان خودم را به تو تسلیم
 می‌کنم و صورت خود را متوجه تو می‌نمایم
 و کار خود را به تو واگذار می‌کنم، و تو را تکیه
 گاه خود قرار دادم با بیم و امید توکل بر تو
 دارم، پناهگاهی و راه فراری از تو نیست جز
 بسوی تو، به هر کتابی که تو فرود فرستاده‌ای
 و هر پیامبری که فرستاده‌ای ایمان آوردم».

سپس تسبیح فاطمه زهرا سلام الله علیها را بگویی و سوره‌های «حمد»،
 «فلق»، «ناس»، ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾، ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ و آیه الکرسی را
 بخوان. و نیز آیه شهد الله را بخوان یعنی آیه شریفه:

﴿شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ
 وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ
 الْحَكِيمُ﴾.

«خداوندا گواهی می‌دهد که خدایی جز او

نیست و فرشتگان و عالمان نیز این شهادت را می‌دهند او قیام به قسط نموده خدایی جز او نیست که توانا و فرزانه است».

و نیز آیه سخره را بخوان یعنی آیات:

﴿إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ
يُعْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَبِثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ
تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا
وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ وَلَا تُفْسِدُوا فِي
الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ
رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ﴾

«پروردگارتان خدایی است که آسمانها و زمین را در شش روز آفرید سپس به عرش پرداخت، روز را به شب می‌پوشاند که با شتاب بدنبال آن می‌رود، و خورشید و ماه و ستارگان تحت فرمان اویند، بدانید که آفرینش و فرمان از اوست، بزرگ است خداوند پروردگار جهانیان. پروردگار خویش را بازاری و پنهانی بخوانید، او مستجاوزان را دوست ندارد. در زمین پس از اصلاح آن

فساد مکنید، و خدا را با بیم و امید بخوانید که رحمت خداوند به نیکو کاران نزدیک است».

سپس این دعا را بخوان:

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ
وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ، [وَيُمِيتُ وَيُحْيِي]
وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ».

«خدایی جز او نیست که تنهاست و شریکی
نداشته، فرمانروایی و ستایش مخصوص
اوست، زندگی و مرگ و مرگ و زندگی بدست
اوست، او زنده‌ای است که مرگ ندارد، همه
خوبیها بدست اوست و او بر هر چیزی
تواناست».

پس از آن این دعا را بخوان:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَلَا فَقَهَرُ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
بَطَّنَ فَخَبَّرَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي مَلَكَ فَقَدَرَ،
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُحْيِي الْمَوْتَى وَيُمِيتُ الْأَحْيَاءَ
وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».

«ستایش مخصوص خداوندی است که برتر
است و غلبه نموده است و ستایش خداوندی را

که پنهان است و آگاه می‌باشد. وستایش خداوندی را که مالک است و تواناست. وستایش خداوندی را که مردگان را زنده و زندگان را می‌میراند و او بر هر چیزی تواناست».

هر گاه ترس از احتلام داشتی وقتی که در بستر هستی بگو:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْإِحْتِلَامِ وَمِنْ سُوءِ الْأَخْلَامِ وَمِنْ أَنْ يَسْتَلْعَبَ بِي الشَّيْطَانُ فِي الْيَقَظَةِ وَالْمَنَامِ».

«خداوندا، از احتلام و از خوابهای بد و از اینکه شیطان در خواب یا بیداری با من بازی کند به تو پناه می‌برم».

و هر گاه از عقرب یا هر حشره گزنده‌ای ترس داشتی این دعا را بخوان:

«أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ الَّتِي لَا يُجَاوِزُهُنَّ بَرٌّ وَلَا فَاجِرٌ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَذَرَأَ وَبَرَآ، وَمِنْ شَرِّ السَّامَةِ وَالْهَامَةِ وَاللَّامَةِ وَالْعَامَةِ، وَمِنْ شَرِّ طَوَارِقِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمِنْ شَرِّ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ، وَمِنْ شَرِّ فَسَقَةِ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ، وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّكَهِ وَمِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ ذَاتَةٍ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنْ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ».

«به کلمات کامل خداوند که هیچ نیک و بدی از آنها نمی‌تواند تعدی کند پناه می‌برم از شرّ آنچه آفریده و رویانده است، و از شرّ هر جنبنده سمّ دار و هر حشره گزنده و آنچه مایه ملامت است و هر چشم زخمی و از شرّ آنچه در شب و روز پدید می‌آید و از شرّ عرب و عجم و نافرمانان از جن و انس و از شرّ شیطان و شرکای او، و از شرّ هر موجودی که آزار دارد و از شرّ هر جنبنده‌ای که افسار او بدست خدا است همانا پروردگار من بر صراط مستقیم است.»

و در روایت دیگری آمده است که می‌گویی:

«أَعِيذُ نَفْسِي وَدُرِّيَّتِي وَأَهْلَ بَيْتِي وَمَالِي
بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ وَمِنْ
كُلِّ عَيْنٍ لَأَمَّةٍ».

«پناه می‌دهم جان خود و فرزندان و خانواده و ثروت خودم را به کلمات کامل خداوند در برابر هر شیطان و هر حشره گزنده‌ای و از هر چشم زخمی.»

و نیز برای پناه بردن از عقرب می‌گویی:

«سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ ذَلِكِ

نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۰۰﴾

«در همه جهانیان درود بر نوح باد، ما چنین نیکوکاران را پاداش دهیم، او از بندگان مؤمن ما بود.»

وباز این آیات شریفه را بخوان:

﴿وَحَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا يَغْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا وَعَنْتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا﴾

«وصداها از ترس رحمان آرام شود و جز صدای پایی نوشنوی، در آن روز شفاعت سودی ندارد، مگر از آن کس که خدای رحمان اجازه اش دهد و گفتار او را بپسندد. او از آنچه پیش رویشان است و آنچه پشت سرشان است آگاه است ولی علم آنان به او احاطه ندارد. وچهره‌ها خاضع در برابر خداوند زنده پایدار باشد، و هر کس ستمی بر دوش دارد نومید گردد.»

اسحاق بن عمار گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم من از عقرب می ترسم، فرمود: «به ستارگان بنات النعش نگاه کن، سه ستاره‌اند که

ستاره میانه آنها یک ستاره کوچکی نزدیک آن است عرب به آن «سها» می‌گوید، و ما آن را «أسلم» می‌نامیم، هر شب با دقت به آن بنگر و سه مرتبه این دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ رَبِّ اسْلَمَ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ
وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ وَسَلِّمْنَا» .

«ای خدایی که پروردگار ستاره اسلم هستی بر پیامبر و خاندان او درود فرست و فرج آنان را تعجیل فرما، و ما را سالم نگه دار».

اسحاق بن عمار گوید: من این دستور را مدتی است که هرگز ترک ننمودم مگر یک شب، و آن شب نیز عقرب مرا نیش زد.
و هر گاه ترس از اذیت کک داشتی بگو:

«أَيُّهَا الْأَسْوَدُ الْوَثَابُ الَّذِي لَا يُبَالِي غَلَقًا وَلَا
بَابًا عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ بِأَمِّ الْكِتَابِ الْأَلَا تُؤْذِنِي وَأَهْلِي
وَأَصْحَابِي إِلَى أَنْ يَذْهَبَ اللَّيْلُ وَيَجِيءَ الصُّبْحُ
بِمَا جَاءَ» .

«ای کک‌های سیاه جهنده که هیچ درب و قفلی مانع از آنان نیست، به برکت قرآن کریم از شما می‌خواهم که مرا و خاندان و دوستان مرا تا پایان این شب و طلوع صبح اذیت نکنید».

وهرگاه ترس خراب شدن خانه را داشتی بگو:

«إِنَّ اللَّهَ يُمِسُّكَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أُمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا»، يَا مَنْ يُمِسُّكَ السَّمَاءُ أَنْ تَفْعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا يَأْذِنَهُ أُمْسِكُ عَنَّا السُّوءَ».

«خدا آسمانها وزمین را از لغزش باز می‌دارد، و اگر بلغزند هیچکس جز او نتواند آنها را نگه دارد، او بردبار و آمرزنده است. ای که آسمانها را از سقوط بر زمین نگه می‌داری بديها را از ما دور نما».

هرگاه ترس از خطر دزد داشتنی هنگام خوابیدن این دو آیه شریفه را

بخوان:

«قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَرُوا بِصَلَاتِكُمْ وَلَا تَخَافُوا بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وِلِيٌّ مِنَ الذَّلِّ وَكَبَّرَهُ تَكْبِيرًا».

«بگو: الله را بخوانید ویا رحمان را بخوانید، هر کدام را که بخوانید برای اوست نامهای نیکو، و نماز خودت را نه بسیار بلند

ونه آهسته بخوان و میان آن دو راهی را جستجو کن. و بگو سپاس و ستایش خدایی راست که فرزندی نگرفته و در فرمانروایی بر او شریکی نیست و او ناتوان نیست که نیاز به یاور داشته باشد و او را به بزرگی بزرگوارانه بستای.»

هر گاه ترس بی خوابی داشتی موقع خوابیدن در بستر بگو:

«سُبْحَانَ اللَّهِ ذِي الشَّانِ دَائِمِ السُّلْطَانِ عَظِيمِ
الْبُرْهَانِ كُلِّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ».

«پاک و منزه است خداوندی که همه کارها از اوست، قدرتش دائمی و استدلالش فراگیر است، او که هر لحظه در کاری است.»

سپس این دعا را بخوان:

«يَا مُشْبِعَ الْبُطُونِ الْجَائِعَةِ وَيَا كَاسِيَ الْجُنُوبِ
الْعَارِيَةِ وَيَا مُسَكِّنَ الْعُرُوقِ الضَّارِبَةِ وَيَا مُسَوِّمَ
الْعُيُونِ السَّاهِرَةِ سَكَّنْ عُرُوقِي الضَّارِبَةَ وَأَثْنُ
لِعَيْنِي نَوْمًا عَاجِلًا».

«ای خدایی که سیرکننده شکمهای گرسنه، و ای پوشاننده برهنگان، و ای آرامش بخش رگهای جنبنده، و ای خواب برنده چشمهای

بیدار، بدن مضطرب من را آرامش بخش وبه زودی اجازه به خواب رفتن به چشم من عنایت بفرما».

برای طلب روزی هنگام خوابیدن بگو:

«اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَا شَيْءَ قَبْلَكَ وَأَنْتَ
الْآخِرُ فَلَا شَيْءَ بَعْدَكَ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَا شَيْءَ
فَوْقَكَ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَا شَيْءَ دُونَكَ وَأَنْتَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ اللَّهُمَّ رَبُّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ
الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَرَبُّ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالزَّبُورِ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ
ذَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّكَ عَلِيُّ صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ».

«خداوند! تو سر آغاز بوده پس چیزی قبل از تو نیست، و پایان نیز تو بوده و چیزی پس از تو نیست، و تنها تو ظاهر بوده و چیزی بر تو نیست، و باطن نیز توئی و چیزی جز تو پنهان نیست. تنها تو پیروز و دانا هستی، ای خدائی که پروردگار آسمانهای هفتگانه و زمینهای هفتگانه و پروردگار تورات و انجیل و زبور و قرآن استوار هستی از شر هر جنبنده‌ای که اختیار آن بدست توست به تو پناه می‌برم،

همانا تو بر راه راست هستی».

هر گاه خواستی چیزی را در خواب ببینی این دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ أَنْتَ الْحَيُّ الَّذِي لَا يُوصَفُ وَالْإِيمَانُ
يُعْرَفُ مِنْهُ مِنْكَ بَدَتِ الْأَشْيَاءُ، وَإِلَيْكَ تَعُودُ، فَمَا
اقْتَلَبَ مِنْهَا كُنْتَ مَلْجَأَهُ وَمَنْجَاهُ وَمَا أُذْبِرَ مِنْهَا لَمْ
يَكُنْ لَهُ مَلْجَأٌ وَلَا مَنْجَأٌ إِلَّا إِلَيْكَ فَاسْتَلْكَ بِلَا
إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، وَاسْتَلْكَ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَبِحَقِّ حَبِيبِكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ سَيِّدِ
النَّبِيِّينَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ
تُرِيَنِي مَيِّتِي فِي الْخَالِ الْبَتِيِّ هُوَ فِيهَا».

«خداوند! تنها زنده‌ای که قابل توصیف نیست تویی، سوگند وقتی سوگند است که به نام تو باشد. هر چیزی از تو آغاز شده و به تو بر می‌گردد. هر حادثه‌ای که پیش می‌آید پناهگاه و محل نجات آن تویی، و هر چه بر گردد هیچ پناهگاه و راه نجاتی از تو ندارد مگر آنکه بسوی تو رود، پس تو را به یکتائیت می‌خوانم و به بسم الله الرحمن الرحيم تو را می‌خوانم و به حق حبيب تو محمد - درود خداوند بر او و خاندانش - که آقای پیامبران است تو را می‌خوانم که بر محمد و خاندانش

درود فرستاده و امشب فلان میت را با حالتی
که اکنون دارد به من نشان دهی.»

هر گاه ترس خواب رفتن و بیدار نشدن برای نماز شب را داشتی هنگام
خوابیدن این آیه شریفه را بخوان:

﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا
إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ
عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ .

«بگو: همانا من آدمی هستم همچون شما که
به من وحی می شود که خدای شما خدای یگانه
است، پس هر که امید دیدار پروردگار خویش
دارد باید کار نیک و شایسته کند و هیچ کس را
در پرستش پروردگارش شریک نسازد».

پس از آن این دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ لَا تُنْسِنِي ذِكْرَكَ وَلَا تُؤْمِنِي مَكْرَكَ وَلَا
تَجْعَلْنِي مِنَ الْغَافِلِينَ وَأَنْتَ بَنِي لِأَحَبِّ السَّاعَاتِ
إِلَيْكَ أَدْعُوكَ فِيهَا فَتَسْتَجِيبَ لِي ، وَأَسْأَلُكَ
فَتُعْطِيَنِي وَأَسْتَغْفِرُكَ فَتَغْفِرَ لِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
إِلَّا أَنْتَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ» .

«خداوندا، یادت را از من فراموش
مگردان، و مرا ایمن از مکرمت نکن، و مرا جزء
غافلان قرار مده، و در ساعتی که بهترین

ساعت‌ها نزد توست مرا بیدار گردان تا تو را
در آن ساعت بخوانم و اجابتم کنی، و از تو
بخوام و به من عطا کنی، و استغفار کنم و مرا
ببخشی، زیرا گناهان را کسی جز تو نمی‌بخشد
ای مهربان‌ترین مهربانان».

مکروه است انسان به تنهایی در یک خانه بخوابد.

خوابیدن بالای پشت بامی که دیوار ندارد مکروه است، و در روایتی آمده
است: کسی که اینگونه بخوابد ذمه از او برداشته شده و امنیت ندارد. خوابیدن
پس از نماز صبح مکروه است زیرا رزق را از انسان دور نموده و باعث زردی
و زشت شدن رنگ چهره شده و هر موجود نامبارکی این زمان می‌خوابد.

خوابیدن در فاصله نماز مغرب و عشاء نیز مکروه است زیرا باعث محروم
شدن از رزق می‌گردد، و امام باقر علیه السلام فرمود: «خواب ابتدای روز
نابودکننده است، و خواب قبل از ظهر نعمت است و خواب پس از عصر
حماقت است».

خواب بر چهار قسم است: انبیاء علیهم السلام برای دریافت وحی به
پشت می‌خوابند، و مؤمنان بر سمت راست خود می‌خوابند، و کافران بر سمت
چپ - و در روایت دیگری آمده است که خواب پادشاهان و فرزندانشان اینگونه
است - و خواب شیطان‌ها بر روی می‌باشد.

و در حدیثی آمده است که: هر کس را دیدید به صورت خود خوابیده او
را بیدار کنید. و در حدیث دیگر فرموده: سه چیز باعث خشم خدای بزرگ و بلند
مرتب می‌گردد: زیاد خوابیدن بدون نیاز، خندیدن بدون جهت، در حال سیری

غذا خوردن.

شخص عربی نزد پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم آمده و عرض کرد: ای پیامبر خدا من حافظه خوبی داشتم اما اکنون فراموش کار شده‌ام، حضرت فرمود: آیا قبلاً خواب قیلوله داشته‌ای؟ عرض کرد: بلی. حضرت فرمود: آیا آن را اکنون ترک نموده‌ای؟ گفت: بلی، حضرت فرمود: به همان برگرد. او نیز به همان روش قبلی خود بازگشت نمود، و حافظه‌اش را بدست آورد.

و در حدیثی آمده است: «خواب قیلوله انجام دهید زیرا خداوند بلند مرتبه شخص روزه دار را در خوابش خوردنی و آشامیدنی می‌دهد»، و حدیث دیگری چنین است: «خواب قیلوله انجام دهید، زیرا شیطان این عمل را ندارد».

هر گاه در خواب، خواب ناگواری دیدی از آن طرفی که خوابیده حرکتی به خود داده و این آیه شریفه را با این دعا بخوان:

﴿إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئاً إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ ، أَعُوذُ بِاللَّهِ وَبِمَا غَاذَتْ بِهِ مَلَائِكَةُ اللَّهِ الْمُقْرَبُونَ وَأَنْبِيََاءَهُ الْمُرْسَلُونَ وَالْأَنْبِيَّةُ الرَّاشِدُونَ الْمَهْدِيُّونَ وَعِبَادِهِ الصَّالِحُونَ مِنْ شَرِّ مَا رَأَيْتُ وَمِنْ شَرِّ رُؤْيَايَ أَنْ تَضُرَّ بِي فِي دِينِي أَوْ دُنْيَايَ وَمِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ» .

«تنها نجوای بد، کار شیطان است، تا کسانی را که ایمان آورده‌اند اندوهگین کند، در حالیکه هیچ زیانی به آنان نمی‌رساند جز به

خواست خداوند، و مؤمنان باید بر خدا توکل کنند. به خداوند و به آنچه فرشتگان مقرب الهی و پیامبران و امامان راهنما و هدایت ده و بندگان صالح خداوند به آن پناه برده‌اند من نیز پناه می‌برم از شر آنچه در خواب دیدم و از شر خواب خود از اینکه ضرری به دین یا دنیای من بزند، و نیز از شیطان رانده شده به خداوند پناه می‌برم».

وقتی از خواب بیدار شدی بگو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَخْيَانِي بَعْدَ مَا أَمَاتَنِي وَإِلَيْهِ
التُّشُورُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ عَلَيَّ رُوحِي
لِأَحْمَدِهِ وَأَعْبُدُهُ».

«ستایش خداوندی را که مرا پس از آنکه
میرانده بود زنده کرد و سرانجام بر انگیختن
همه بسوی اوست، ستایش خداوندی را که
روح مرا به من بازگرداند تا او را سپاس گویم
و عبادتش کنم».

حضرت امام صادق علیه السلام آخر شب که بر می‌خاست با صدای بلند
بطوری که اهل خانه صدای او را بشنوند می‌گفت:

«اللَّهُمَّ أَعْيَنِي عَلَى هَوْلِ الْمُطَّلَعِ وَوَسِّعْ عَلَيَّ
الْمُضْطَجِعَ وَارْزُقْنِي خَيْرَ مَا قَبْلَ الْمَوْتِ

وَأَرْزُقْنِي خَيْرَ مَا بَعْدَ الْمَوْتِ».

«خداوندا مرا بر اضطراب لحظه آغازین
ورود به آخرت یاری فرما، و قبر را بر من
وسیع گردان، و خوبی پیش از مرگ را روزی
من گردان، و خوبی پس از مرگ را نیز روزیم
گردان».

و نیز هر گاه آخر شب از خواب برخاستی این دعا را بخوان:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَيَّ
مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ وَعِبَادِهِ الْمُرْسَلِينَ، الْحَمْدُ
لِلَّهِ الَّذِي يُخَيِّبُ الْمَوْتَى وَيَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ،
يَا نُورَ التُّورِ يَا مُدَبِّرَ الْأُمُورِ يَا مَنْ يَلِي التَّدْيِيرَ
وَيَمْضِي الْمَقَادِيرَ امْضِ مَقَادِيرِي فِي يَوْمِي هَذَا
إِلَى السَّلَامَةِ وَالْعَافِيَةِ».

«سپاس خداوندی را که پروردگار جهانیان
است و درود خداوند بر محمد و خاندان معصوم
او و نیز بر بندگان فرستاده شده او باد. سپاس
خداوندی را که مردگان را زنده می‌نماید
و آنانکه در قبرها هستند نیز بر می‌انگیزد، ای
نور نورها و ای تدبیرکننده کارها و ای کسی که
تدبیر بدست توست و همه اندازه گیریها را
انجام می‌دهی، مقدرات مرا در این روز به
سلامت و عافیت قرار ده».

فصل سیزدهم

بیان آداب مربوط به مسافرت

رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: مسافرت کنید تا سالم بمانید، و جهاد کنید تا سود برید و حج انجام دهید تا بی نیاز گردید.

و حضرت امام صادق علیه السلام فرمود: یکی از حکمت‌های آل داود علیه السلام آن است که عاقل باید کوچ ننماید مگر در سه صورت: بدست آوردن توشه آخرت، اصلاح زندگی، لذت غیر حرام.

هر گاه خواستی مسافرت بروی سزاوار است که در میان ایام هفته روز شنبه را انتخاب نمایی. و نیز امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس می‌خواهد سفر برود روز شنبه مسافرت کند، اگر در روز شنبه سنگی از کوهی سقوط کند خداوند آن را به جای خود برمی‌گرداند.

و یا آنکه در روز سه شنبه مسافرت کن، زیرا سه شنبه روزی است که

خداوند آهن را برای حضرت داود علیه السلام نرم نمود.

ویا روز پنج شنبه مسافرت کن چون پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله روز پنج شنبه مسافرت می نمود، و آن روزی است که خداوند و پیامبر و فرشتگان آن را دوست می دارند.

هنگامی که قمر در عقرب است مسافرت نکن، زیرا کسی که چنین کند خوبی نخواهد دید.

در روایات آمده است که روز سوم و چهارم و بیست و یکم و بیست و پنجم هر ماهی نحس است و از مسافرت در آن روزها خود داری کن. و اگر ضرورت داشت که در یکی از این روزها به مسافرت روی ابتدا از خداوند بخواه که بدی را از تو دور گرداند و مقداری صدقه داده و با آن سلامتی راه را تضمین کرده سپس حرکت کن. و امام صادق علیه السلام فرمود: سفر خود را با صدقه آغاز کن و هر زمان که خواستی حرکت کن، و آیه الکرسی را بخوان و هر زمان که خواستی حجامت نما.

هر گاه وقت مسافرت نزدیک شده و آماده حرکت کردن شدی لازم است که کارهای خود را مورد دقت قرار داده، و ببیند بین خود و مردم را رسیدگی کرده و آنچه بین تو و افرادی که با آنان معامله داری حسابرسی کرده و خود را از تمام حقوق مردم برهانی. سپس به کارهای خانواده و کسانی که نفقه آنان بر عهده شما است توجه کرده، و خرج آنان را بصورت معتدل برای مدت سفر خود تهیه و به آنان بدهی، سپس آنان را به آنچه تو را به خداوند نزدیک می کند سفارش نموده و این وصیت را نزد شخص مورد اعتماد خود قرار ده.

سفر خود را با مقداری صدقه - کم یا زیاد - آغاز کن، و دو رکعت نماز را با

هر مقداری از قرآن که می‌خواهی در آنها بخوانی گزارده و از خداوند برای سفر خود خوبی را مطالبه‌نمای. سپس آیه‌الکرسی را خوانده و حمد و ثنای الهی را بجای آورده و بر پیامبر اکرم صلوات بفرست و این دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ إِنِّي خَرَجْتُ فِي هَذَا السَّفَرِ بِإِثْقَةِ مَنِّي
لِعَيْرِكَ وَلَا رَجَاءَ يَأْوِي بِي إِلَّا إِلَيْكَ وَلَا قُوَّةَ أَتَكِلُ
عَلَيْهَا وَلَا حِيلَةَ أَلْجَأُ إِلَيْهَا إِلَّا طَلَبَ رِضَاكَ
وَأَبْتَغَاءَ رَحْمَتِكَ تَعَرُّضًا لِرِزْقِكَ وَسُكُونًا إِلَى
عَائِدَتِكَ وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِمَا سَبَقَ لِي فِي عِلْمِكَ فِي
وَجْهِ هَذَا مِمَّا أَحَبُّ إِلَيَّ عَائِدَتِكَ وَأَكْرَهُهُ، اللَّهُمَّ
فَاصْرِفْ عَنِّي مَقَادِيرَ كُلِّ بَلَاءٍ وَمَقْضِي كُلِّ لَأْوَاءٍ
وَابْسُطْ عَلَيَّ كَنَفًا مِنْ رَحْمَتِكَ وَلُطْفًا مِنْ عَفْوِكَ
وَجَمَاعًا مِنْ مُعَافَاتِكَ وَفَّقْ فِيهِ يَا رَبِّ جَمِيعَ
قَضَائِكَ عَلَيَّ مُوَافَقَةَ هَوَايَ وَحَقِيقَةَ أَمَلِي وَادْفَعْ
عَنِّي مَا أَحْذَرُ وَمَا لَا أَحْذَرُ عَلَيَّ نَفْسِي مِمَّا أَنْتَ
أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي وَاجْعَلْ ذَلِكَ خَيْرًا لِي لِآخِرَتِي
وَدُنْيَايَ مَعَا أَسْئَلُكَ أَنْ تُخَلِّفَنِي فِيْمَا خَلَّفْتُ
وَرَأَيْتِي مِنْ أَهْلِي وَوَلَدِي وَمَالِي وَجَمِيعِ حَزَانَتِي
فَأَنْتَ أَفْضَلُ مَا تُخَلِّفُ بِهِ غَائِبًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي
تَحْصِينِ كُلِّ عَوْرَةٍ وَحِفْظِ كُلِّ مَضِيعَةٍ وَتَمَامِ كُلِّ
نِعْمَةٍ وَدِفَاعِ كُلِّ سَيِّئَةٍ وَكِفَايَةِ كُلِّ مَحْذُورٍ
وَصَرْفِ كُلِّ مَكْرُوبٍ وَكَمَالِ مَا تَجْمَعُ بِهِ الرِّضَا

وَالسُّرُورِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ثُمَّ اِزْرِقْنِي ذِكْرَكَ
 وَشُكْرَكَ وَطَاعَتَكَ وَعِبَادَتِكَ حَتَّى تَرْضَى وَبَعْدَ
 الرِّضَا، اَللّٰهُمَّ اِنِّي اسْتَوْدِعُكَ الْيَوْمَ دِينِي وَنَفْسِي
 وَمَالِي وَاهْلِي وَذُرِّيَّتِي وَجَمِيعَ اِخْوَانِي، اَللّٰهُمَّ
 احْفَظْنَا الشَّاهِدَ مِنَّا وَالْغَائِبَ، اَللّٰهُمَّ احْفَظْنَا
 وَاَحْفَظْ عَلَيْنَا، اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا فِي جِوَارِكَ وَلَا
 تَسْلُبْنَا نِعْمَتِكَ وَلَا تُغَيِّرْ مَا بِنَا مِنْ نِعْمَةٍ وَغَافِيَةٍ
 وَفَضْلٍ» .

«خداوندا من شروع به این مسافرت کردم
 در حالی که هیچ اعتمادی به غیر تو ندارم،
 و امید به هیچ پناهی غیر تو ندارم و تنها قدرتی
 که تو کلم بر آن است تو هستی و به هیچ
 چاره‌ای پناه نمی‌برم مگر به طلب رضایت تو
 و امیدم رحمت تو است، در حالی که بدنبال
 رزق تو و اعتماد به تفضل تو دارم و تو آگاه‌تر
 هستی به آنچه بر من در این سفر مقدر
 نموده‌ای از آنچه دوست دارم یا ناخوشایند
 من است. خداوندا هر بلایی که مقدر شده
 است از من دور گردان، و هر رنجی که مورد
 قضا قرار گرفته از من منصرف کن. و کرانه‌ای
 از رحمت و بخشی از عفو خودت و سهمی از

دوری از بلاها را بر من گشوده گردان. ای پروردگار قضاء خودت را موافق خواسته من و حقیقت آرزوهای من قرار ده، و آنچه را که من می‌گریزم و آنچه را که از آن نمی‌گریزم و تو بهتر از من به آن آگاه هستی از من دور کن، و این را خیری برای دنیا و آخرت من قرار ده. از تو می‌خواهم که تو جایگزین من باشی در میان خانواده و فرزندان و ثروت و تمام آنچه دارم، زیرا تو بهتر از هر کسی جایگزین مؤمنان غایب بوده و هر زشتی را پوشانده و هر گمشده‌ای را حفظ و هر نعمتی را کامل و هر بدی را دور و هر ناپسندی را جلوگیری و از هر سختی باز داشته و تمام خوشنودیها و خوبیهای دنیا و آخرت را جمع نموده‌ای. سپس علاوه بر اینها یاد و شکر و اطاعت و عبادت کردن خودت را روزی من گردان بطوری که بتوانم تو را راضی کرده و حتی ما فوق رضایت تو را بدست آورم. خداوندا من امروز دین و جان و مال و ناموس و فرزندان و همه خویشانم را به تو می‌سپارم، خداوندا حاضر و غایب ما را حفظ کن. خداوندا، ما را حفظ فرما و آنچه مربوط به ما است نیز حفظ فرما. خداوندا، ما

را در پناه خودت قرار ده و نعمت خودت را از ما بگیر، و این حالت نعمت و خوبی و دوری از بدی که اکنون ما در اختیار داریم را عوض نما» .

وقتی از درب منزل بیرون آمدی نزد درب ایستاده و سوره حمد را از روبرو و بر طرف راست و چپ خود بخوان، و نیز آیه الکرسی را بر سه طرف بخوان و آنچه برایت مقدور است صدقه بده و سپس بگو:

«اللَّهُمَّ إِنِّي اشْتَرَيْتُ بِهَذِهِ الصَّدَقَةِ سَلَامَتِي
وَسَلَامَةَ سَفَرِي وَمَا مَعِي» .

«خداوندا با این صدقه سلامتی خود و سلامتی سفرم و آنچه همراه دارم را خریدم» .

سپس بگو:

«اللَّهُمَّ احْفَظْنِي وَاحْفَظْ مَا مَعِي وَسَلِّمْ
وَسَلِّمْ مَا مَعِي وَبَلِّغْنِي وَبَلِّغْ مَا مَعِي بِبِلَاغِكَ
الْحَسَنِ الْجَمِيلِ» .

«خداوندا، مرا و آنچه همراه دارم حفظ کن، و خودم و آنچه همراه دارم را سالم بدار، و خودم و آنچه با من است به مقصد برسان آنگونه که تو رساننده نیکو و زیبا هستی» .

سپس این دعا را بخوان:

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَمَا بَيْنَهُنَّ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ، الطَّيِّبِينَ . اللَّهُمَّ كُنْ لِي جَاراً مِنْ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ وَمِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ، بِسْمِ اللَّهِ دَخَلْتُ، بِسْمِ اللَّهِ خَرَجْتُ، اللَّهُمَّ إِنِّي أُقَدِّمُ بَيْنَ يَدَيْ نِسْيَانِي وَعَجَلْتَنِي بِسْمِ اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ فِي سَفَرِي هَذَا ذَكَرْتَهُ أَمْ نَسَيْتَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمُسْتَعَانُ عَلَى الْأُمُورِ كُلِّهَا، وَأَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا، وَأَطْوِ لَنَا الْأَرْضَ وَسَيِّرْنَا فِيهَا بِطَاعَتِكَ وَطَاعَةِ رَسُولِكَ، اللَّهُمَّ أَصْلِحْ لَنَا ظَهْرَنَا وَبَارِكْ لَنَا فِيمَا رَزَقْتَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ وَسُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ وَالْوَالِدِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ عَضْبِي وَنَاصِرِي، اللَّهُمَّ اقْطَعْ عَنِّي بُعْدَهُ وَمَشَقَّتَهُ وَاصْحَبْنِي فِيهِ وَاخْلُقْنِي فِي أَهْلِي بِخَيْرٍ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ» .

«معبودی غیر از آن خدایسی که بر دبار

و بزرگوار است نیست، معبودی غیر از آن خدایی که بلند مرتبه و بزرگ است نیست، منزّه است خدایی که پروردگار آسمانهای هفتگانه و پروردگار هفت زمین و آنچه بین آسمان و زمین است و پروردگار عرش بزرگ است، و درود بر پیامبران و سپاس خداوندی را که پروردگار جهانیان است. و درود خداوند بر محمد و خاندان پاک و معصوم او باد. خداوندا، پناه من در برابر هر ستمگر سرکش و در برابر هر شیطان پلید باش. با نام خدا داخل و با نام خدا خارج گشتم. خداوندا من نام تو را پیش از آنکه چیزی را فراموش کنم یا عجله نمایم قرار می‌دهم. آنچه را تو بخواهی فراموش می‌کنم یا یاد می‌آورم. خداوندا تو یاور در برابر همه کارها هستی، تو مرا در سفر همراه بوده و جانشین در خانواده‌ای. خداوندا، سفر ما را بر ما آسان گردان، و راه را بر ما اندک گردان و حرکت ما را بر زمین در راه اطاعت خودت و اطاعت پیامبرت قرار ده، خداوندا پشتوانه ما را بر ما اصلاح گردانده و آنچه را روزی ما گردانده‌ای بر ما مبارک کن و ما را از رنج آتش ننگه دار. خداوندا من از رنج سفر

وسر انجام اندوهبار و دیدن روز بد در میان خانواده و ثروت و فرزندانم به تو پناه می‌برم. خداوندا تو بازو و یاور من هستی، خداوندا دوری راه و مشقت آن را بر من هموار گردان، همراه من باش، پس از من در میان خانواده‌ام خوبی باقی بگذار، و هر نیرو و توانی تنها از طرف خداوند بلند مرتبه و بزرگ است».

وهر گاه خواستی سوار شوی بگو:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ».

«بنام خداوند رحمان و رحیم، بنام خداوند، و خداوند بزرگتر است».

وقتی بر مرکب قرار گرفتی بگو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ عَلَيْنَا بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْحَامِلُ عَلَى الظَّهْرِ وَالْمُسْتَعَانُ عَلَى الْأَمْرِ، اللَّهُمَّ بَلِّغْنَا بَلَاغًا يَبْلُغُ إِلَى خَيْرٍ، بَلَاغًا يَبْلُغُ إِلَى رَحْمَتِكَ وَرِضْوَانِكَ وَمَغْفِرَتِكَ، اللَّهُمَّ لَا طَيْرَ إِلَّا طَيْرُكَ، وَلَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُكَ، وَلَا خَافِظَ غَيْرِكَ».

«سپاس خداوندی که ما را به اسلام راهنمایی کرد، و به محمد صلی الله علیه وآله وسلم بر ما منت نهاد، پاک و منزّه است آن که این را رام ما کرد و ما خود بر آن توانا نبودیم. و ما بسوی پروردگارمان باز می‌گردیم، و سپاس خداوندی را که پروردگار جهانیان است. خداوند تو ما را بر مرکب سوار نمودی، و از تو بر کارها کمک طلبیده می‌شود. خداوند ما را برسان رساندنی که به خوبی منتهی گردد، رساندنی که به رحمت و خشنودی و مغفرت تو منتهی گردد، خداوند هیچ بدی نیست جز آنچه تو بد بدانی و هیچ چیزی خوب نیست جز آنچه تو خوب بدانی، و هیچ نگهبانی غیر از تو نیست.»

در مسافرت یک عصا از چوب بادام تلخ همراه داشته باش، زیرا پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: هر کس به مسافرت رود و یک عصا از چوب بادام تلخ به همراه داشته باشد و این آیات قرآن را بخواند:

﴿وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَى رَبِّي أَنْ يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمْ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي

حَتَّى يُصْدِرَ الرَّعَاءَ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ فَسَقَى لَهُمَا
 ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ
 مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ فَجَاءَهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى
 اسْتِخْيَاءٍ فَلَتَتْ إِنْ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا
 سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقِصَصَ قَالَ لَا
 تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الظَّالِمِينَ قَالَتْ إِحْدَاهُمَا
 يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ
 الْأَمِينُ قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ بِكَ بِأَمْثَلِ
 هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِي حِجَجٍ فَإِنْ أَتَمَمْتَ
 عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَمْسُقَ عَلَيْكَ
 سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ قَالَ ذَلِكَ
 بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجْلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ
 عَلَيَّ وَاللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿۱۰﴾

«وچون به سوی مدین روی نهاد، گفت:

امید است پروردگارم مرا به راه راست
 راهنمایی کند. وچون به آب مدین رسید
 گروهی از مردم را بر آن یافت که (گوسفندان
 را) آب می‌دادند، وپایین‌تر از آنان دوزن را
 یافت که (گوسفندان خود را از آب) باز
 می‌داشتند. گفت: کار شما چیست؟ گفتند: ما
 (گوسفندان را) آب ندهیم تا این شبانان

(گوسفندان خود را) باز برند، و پدر ما پیری است کهنسال. پس (گوسفندان را) برای آنان آب داد، آنگاه به سایه بازگشت و گفت: پروردگارا من بدانچه از نیکی به سویم فرستی نیازمندم. پس یکی از آن دو زن که با شرم و آزرم راه می‌رفت نزد او آمد، گفت: پدرم تو را می‌خواند تا تو را مزد آنکه برای ما آب دادی بدهد. پس چون به نزد او - پدر آنان شعیب - آمد و داستان (خود) را بر او گفت، (شعیب) گفت: بیم مدار که از گروه ستمکاران رهایی یافتی. یکی از آن دو گفت: ای پدر، او را به مزد گیر، زیرا بهترین کسی که به مزدگیری آن است که نیرومند و امین باشد. گفت: می‌خواهم یکی از این دو دخترم را به همسری تو دهم بر این (شرط) که هشت سال مزد بگیر باشی، و اگر ده سال را به پایان بری آن به خواست و اختیار توست، و نمی‌خواهم که بر تو سخت گیرم، زود است که به خواست خدا مرا از نیکان و شایستگان یابی. گفت: این (عهد) میان من و توست، هر یک از دو مدت را که به پایان برم تعدی و ستمی بر من نباشد، و خدا بر آنچه می‌گوییم گواه

ونگاہیان است^(۱)».

کسی که در سفر آیات فوق را بخواند و عصا را نیز بدست داشته باشد خداوند او را از هر درنده‌ای که زیان می‌رساند و از هر دزدی که تعدی کننده باشد و از هر حیوان گزنده‌ای حفظ کند تا به منزل بر گردد، و هفتاد و هفت فرشته همراه او باشند و بر او استغفار کنند تا به منزلش بر گردد و عصا را زمین گذارد.

امام موسی بن جعفر علیهما السلام فرمود: اگر کسی که می‌خواهد به مسافرت رود عمامه‌ای داشته باشد که سه دور آن را زیر گردن خود ببندد من ضمانت می‌کم که دزدی و غرق شدن و آتش سوزی به او نرسد.

در مسافرت هنگام سفر این دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ خُلِّ سَبِيلُنَا وَأَحْسِنْ تَسْيِيرَنَا وَأَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا».

«خداوند! راه ما را بی‌خطر گردان،
و حرکت ما را نیکو و سرانجام ما را خوب قرار
ده.»

و نیز در بین راه این دعا را بخوان:

«خَرَجْتُ بِحَوْلِ اللَّهِ وَقُوَّتِهِ بِغَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي
وَقُوَّةٍ لَكِنِ بِحَوْلِ اللَّهِ وَقُوَّتِهِ، بَرَأْتُ إِلَيْكَ يَا رَبَّ
مِنَ الْحَوْلِ وَالْقُوَّةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بَرَكَاتَ سَفَرِي

۱ - ترجمه هفت آیه فوق از ترجمه قرآن حکیم استاد سید جلال الدین مجتوبی چاپ انتشارات حکمت گرفته شد.

هَذَا، وَبَرَكَهَ أَهْلِهِ، اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْتَلِكُ مِنْ فَضْلِكَ
 الْوَاسِعِ رِزْقًا حَلَالًا طَيِّبًا تَسُوْقُهُ اِلَيَّ وَاَنَا خَائِضٌ
 فِيْ غَافِيَةِ بَقْوَتِكَ وَقُدْرَتِكَ، اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ سِرْتُ فِي
 سَفَرِيْ هَذَا بِلَا ثِقَةٍ مِّنِّيْ بِغَيْرِكَ وَلَا رَجَاءٍ لِّسِوَاكَ
 فَارْزُقْنِيْ فِيْ ذَلِكَ شُكْرَكَ وَغَافِيَتِكَ وَوَقْفِيْ
 بِطَاعَتِكَ وَعِبَادَتِكَ حَتَّى تَرْضَى وَبَعْدَ الرِّضَا» .

«با نیرو و توان الهی حرکت کردم نه با نیرو
 و توان خودم بلکه با نیرو و توان خداوند. ای
 پروردگار از هر نیرو و توانی از غیر تو بیزاری
 می جویم، خداوندا برکت این سفرم و برکت
 اهل آن را از تو می خواهم. خداوندا من از
 احسان گسترده تو رزقی حلال و پاکیزه را
 می طلبم که بر من وارد کنی و من با نیرو
 و قدرت تو در عافیت باشم. خداوندا من در
 این مسافرتم هیچ اعتمادی به غیر تو ندارم،
 وامیدی نیز به غیر تو ندارم. توفیق شکر
 گزارى و عافیتت را روزی من گردان و مرا به
 اطاعت و عبادتت موفق گردان تا تو راضی
 گردى و ما فوق آن» .

هنگام مسافرت، در آخر شب حرکت کن و در اول شب حرکت نکن، زیرا
 در آخر شب رنج سفر کمتر احساس می شود.

وهر گاه در روز مسافرت کردی، صبح و عصر حرکت کن و وسط روز را استراحت کن.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در مسافرت هر گاه از تپه‌ای پایین می‌رفت تسبیح خدا می‌گفت، وهر گاه بالا می‌رفت تکبیر می‌گفت.

هر گاه به پل رسیدی وقتی پا بر آن گذاردی بگو:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

«بنام خدا، خداوند شیطان رانده شده را از

من دور گردان».

هر گاه با گروهی به مسافرت می‌روی همراه و رفیق خوبی بر آنان باش، و بهترین صفات اخلاق را در برخورد با آنان بگمار گیر، و فراوان در کارهای خود و کارهایشان با آنان مشورت کن، و در چهره آنان زیاد تبسم کن، هر گاه تو را به چیزی خواندند اجابت کن، وهر وقت کمک خواستند کمکشان کن. سکوت طولانی باشد. نماز زیاد بخوان، و نسبت به آنچه اختیار داری از آب و مرکب وزاد و توشه سخاوت داشته باش، نسبت به افرادی که سنّ آنان از تو بیشتر است اطاعت داشته باش، هر گاه دیدی دوستانت حرکت کردند تو نیز با آنان با، هر گاه دستوری به تو دادند یا چیزی از تو طلب کردند، پاسخ تو «بلی» باشد و پاسخ منفی مده، زیرا «نه» گفتن در ماندگی و سرزنش است، وهر گاه در راه متحیر و سرگردان شدید پیاده شوید، و اگر در درستی راه تردید داشتید توقف کرده و با یکدیگر مشورت کنید. اگر یک نفر را دیدید هرگز مسیر خود را از او سؤال نکنید، زیرا یک نفر در بیابان جای تردید دارد و چه بسا او جاسوس دزدان بوده و یا همان شیطانی باشد که شما را سرگردان و متحیر ساخته است. از دو نفر نیز

احتیاط کنید مگر آنکه نشانه صداقت آنان را مشاهده کنید. وجه بسا با دیدن چیزی بدست آید که شخص غایب خبر ندارد. و با هر کس همنشین شدی اگر توانستی که دست تو بر آن برتر باشد چنین کن.

پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: بهترین تعداد گروه نزد خداوند بزرگ آن است که چهار نفر باشند و هر گروهی که تعداد آنان از هفت نفر بیشتر باشد مهمه و سر و صدای آنان زیاد می شود.

و امام صادق علیه السلام فرمود: حق مسافری که در سفر مریض گردد آن است که دوستانش سه روز نزد او بمانند.

هیچگاه تنهایی به مسافرت نرو، زیرا شیطان با افراد تنهاست، و از افرادی که تنها نیستند دورتر است.

و در روایتی آمده است که هر گاه شخصی به تنهایی مسافرت رود او گمراه است و اگر دو نفر باشند نیز گمراهند ولی سه نفر یک جماعت به حساب می آیند. و رسول خدا صلی الله علیه وآله سه گروه را لعنت نموده است: کسی که غذایش را تنها می خورد، و کسی که تنهایی در بیابان می رود، و کسی که در خانه ای تنها می خوابد.

و خوش سلیقه بودن و مرتب نمودن سفره هنگام سفر مستحب است، روزی چشم امام موسی بن جعفر علیهما السلام به سفره ای افتاد که حلقه هایی از مس داشت، فرمود: این حلقه ها را جدا کرده و به جای آنها حلقه های آهنی بگذارید، زیرا در این صورت حشرات نزدیک غذای داخل آن سفره نمی شوند.

بدان مردانگی دو قسم است: مردانگی در سفر و مردانگی در غیر سفر. مردانگی در غیر سفر به خواندن قرآن و حاضر شدن در مسجد و بدنبال انجام

حوایج دوستان بودن است. ونعمتی که انسان دارد موجب خوشنودی دوست و ناراحتی دشمن می‌گردد. و مردانگی در مسافرت عبارتست از: فراوان و خوب بودن توشه، و بخشش آن به همراهان خود، و پنهان کردن کار دوستان پس از آنکه آنان از تو جدا شدند، و کمتر مخالفت نمودن با همراهان، و زیاد گفتن نام خدا در هر پستی و بلندی و در نشستن و ایستادن، و شوخی کردنی که باعث خشم خدای بزرگ نباشد.

و بدان که خدای بزرگ انسان را باندازه مردانگی اش روزی می‌رساند، زیرا یاری الهی باندازه خرج انسان است، همچنانکه صبر باندازه میزان بلاء است.

هر گاه به تنهایی مسافرت رفتی بگو:

«مَا شَاءَ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، اللَّهُمَّ
أَنْسِ وَحْشَتِي، وَأَعِزِّي عَلَيَّ وَحْدَتِي وَأَدِّ
غَيْبَتِي».

«آنچه خدا بخواهد، هیچ نیرو و توانایی جز
از خداوند متعال نیست، خداوندا تو همدم
تنهائیم باش و مرا بر یکتائیم یاری کن، و نبودم
را جبران کن».

حضرت صادق علیه السلام فرمود: هر گاه راه را گم کردی بگو:

«يَا ضَالِحَ وَيَا أَبَا ضَالِحٍ أُرْشِدُونَا إِلَى الطَّرِيقِ
يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ».

«ای صالح وای ابا صالح راه را به ما

بنمایانید، خداوند شما را رحمت کند».

و مقصود از «صالح» آنگونه که در روایتی نیز آمده است فرشته‌ای است که

موکل به خشکی است، و «حمزه» موکل به دریاست، و در دریا باید او را صدا زد.

و در روایتی آمده است: هر گاه راه را گم کردید بطرف راست حرکت کنید.

و هر گاه از تپه‌ای بالا رفتی یا مشرف بر سرایشی قرار گرفتی یا به پل

رسیدی بگو:

«اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ،

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اَللّهُمَّ لَكَ الشَّرْفُ

عَلَى كُلِّ شَرْفٍ».

«خدا بزرگتر است، خدا بزرگتر است،

خدایی غیر از الله نیست، و او بزرگتر است،

و سپاس مخصوص خداوندی است که

پروردگار جهانیان است، خداوند ابر هر

شرافتی تو شرف داری».

وقتی که نزدیک به روستا یا منزل یا شهری گردیدی بگو:

«اللَّهُمَّ رَبِّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظَلَّتْ

وَرَبِّ الرِّيَاحِ وَمَا ذَرَّتْ وَرَبِّ الْبِحَارِ وَمَا

جَرَّتْ، إِنِّي أَسْتَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ وَخَيْرَ مَا

فِيهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا، اَللّهُمَّ

يَسِّرْ لِي مَا كَانَ فِيهَا مِنْ خَيْرٍ وَوَقِّ لِي مَا كَانَ
فِيهَا مِنْ يُسْرٍ وَأَعِنِّي عَلَى قَضَاءِ حَاجَتِي يَا
قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَيَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ أَدْخِلْنِي
مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ
لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا».

«ای خداوندی که پروردگار هفت آسمان
و آنچه زیر آنهاست بوده، و پروردگار بادهای
و آنچه بر آن می‌وزند و پروردگار دریاها و هر
آنچه جریان دارد، خیر این روستا و خیر آنچه
در آن است را از تو می‌خواهم، و از شر آن
و شر آنچه در آن است به تو پناه می‌برم.
خداوند، نیکی در آن را بر من مهیا گردان،
و آسایش آن را بر من آماده کن، و مرا بر انجام
کارم یاری کن، ای بر آوردنده حاجت‌ها و ای
اجابت کننده دعاها، مرا با نیکویی وارد این
محل نما و بیرون آور بیرون آوردنی نیکو،
و برای من از نزد خودت حجّتی یاری دهنده
قرار ده».

وهر گاه خواستی فرود آیی و در جایی سکونت کنی در محلی که رنگ آن
از همه جا بهتر و خاکش نرم‌تر و سبزی آن بیشتر است فرود آی.
و در هر منزلی که فرو آمدی بگو:

«اللَّهُمَّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ

الْمُنْزِلِينَ».

خداوندا، مرا در منزل مبارکی جای ده که
تو بهترین جای دهندگانی».

وقبل از نشستن دو رکعت نماز خوانده بگو:

«اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا خَيْرَ هَذِهِ الْبُقْعَةِ وَأَعِدْنَا مِنْ
وَبَايَا وَحَبِينَا إِلَى أَهْلِهَا وَحَبِّبْ ضَالِحِي أَهْلِهَا
إِلَيْنَا».

«خداوندا، خیر این مکان را روزی ما
گردان، واز وبای آن ما را حفظ کن، وما را
محبوب اهل این مکان قرار ده و نیکان اهل آن
را محبوب ما قرار ده».

هرگز در آخر شب کنار جاده و داخل درّه استراحت ننما، زیرا اینها محل
حرکت درندگان و مارها می باشند. اگر توانستی شروع به غذا خوردن ننما تا آنکه
قبلاً صدقه ای بدهی. و برای قضاء حاجت هر چه می توانی به مکان دور برو.

اگر در مکانی که برای استراحت پیاده شده ای از درندگان می ترسی بگو:

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ
الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ
سَبْعٍ».

«شهادت می دهم معبودی غیر از خداوندی
که تنهاست و هیچ شریکی ندارد نبوده،

فرمانروایی و سپاس مخصوص اوست، نیکی تنها بدست اوست و او بر هر چیزی توانا است. خداوندا، من از شرّ هر درنده‌ای به تو پناه می‌برم».

وقتی خواستی از آن مکان حرکت کنی دو رکعت نماز خوانده و از خداوند بخواه که تو را حفظ و حراست کند و آن مکان و اهل آن را خداحافظی کن، زیرا در هر مکانی ملائکه‌ای وجود دارند. سپس بگو:

«السَّلَامُ عَلٰی مَلَائِكَةِ اللَّهِ الْخَافِظِينَ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ».

«درود بر فرشتگان الهی که نگهبانان مردمند، درود و رحمت و برکت الهی بر ما و بر بندگان شایسته الهی».

و اما - در طول مسافرت - حقوق حیوان بر شما این است که: هر گاه به منزل رسیدی از آن پیاده شوی، و قبل از تهیه غذا برای خودت، علف حیوان را تهیه کرده و به آن بدهی، او همچون جان خود شما بر شما اهمیت دارد. هر گاه به آب رسیدی به آن آب دهی، به صورت حیوان کتک نزنی، زیرا او تسبیح پروردگار خود را می‌گوید. و بیش از تحمل آن بر آن بار ننما و آن را بیش از مقدار قدرتش وادار به راه رفتن نکن.

و از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود: به پشت حیوان بزنید

ولی بر پاردم^(۱) آن نزنید زیرا آن حیوان چیزی را می بیند که شما نمی بینید.

ورسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: پای خود را روی حیوان بر نگردانید - یک وری ننشینید - وپشت حیوان را به عنوان مجلس نشستن قرار ندهی. وهر گاه حیوانی در بین راه چموش گردید در گوش راست او این آیه شریفه را بخوانید:

﴿وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ .

«هر چه در آسمانها وزمین است خواه ناخواه بر او گردن نهاده وهمه به سوی او بازگردانده می شوند» .

از ایستادن بر پشت حیوان پرهیز کن مگر در هنگام جنگ، بر حیوان به خواب مرو زیرا این زود پشت حیوان را زخم می کند، مگر آنکه در محملی باشی که بتوانی برای آرامش مفاصل پاهای خود را دراز کنی وهر گاه در مکانی بودی که از حشرات یا درنده ای می ترسیدی بگو:

«يَا ذَرِيءُ مَا فِي الْأَرْضِ كُلُّهَا بِعَمَلِكَ بِمَا
يَكُونُ مِمَّا ذَرَأْتَ لَكَ السُّلْطَانُ عَلَى كُلِّ مِّنْ
دُونِكَ ، إِنِّي أَعُوذُ بِكَ بِقُدْرَتِكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مِنْ
الضَّرِّ فِي بَدَنِي مِنْ سَبْعٍ أَوْ هَامَّةٍ أَوْ غَارِضٍ مِنْ
سَائِرِ الدَّوَابِّ يَا خَالِقَهَا بِفِطْرَتِهِ اذْرَأَهَا عَنِّي

۱ - احتمال دارد کلمه «شفار» در این حدیث به معنی صورت باشد یعنی به صورت حیوان نزنید.

وَ أَخْرِجْهَا وَلَا تَسْلُطْهَا عَلَيَّ وَ عَافِنِي مِنْ شَرِّهَا
 وَ بَأْسُهَا يَا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ احْفَظْنِي بِحِفْظِكَ
 وَ اجْنُبْنِي بِسِتْرِكَ الْوَاقِي مِنْ مَخَاوِفِي يَا رَحِيمٌ».

«ای خداوندی که آنچه بر زمین است با
 عمل خود آفریدی و آنچه وجود دارد از
 آفرینش توست، تو بر هر چه غیر توست قدرت
 داری، خدایا تو را به توانائیت بر هر چیزی
 می خوانم و به تو پناه می برم که درنده یا
 حشرات یا هر جنبنده ای به بدن من آسیب
 رساند، ای آفریننده این موجودات، آنان را از
 من دور گردان و آنها را از من منصرف کن و بر
 من مسلط مگردان، و از شرّ ورنج آنها مرا
 عافیت ده، ای خدای بزرگ و بلند مرتبه به
 حفظ خودت مرا حفظ گردان، و با پوشش
 استوار خودت مرا از آنچه می ترسم حفظ کن
 ای مهربان».

هر گاه دعای فوق را بخوانی هیچ جنبنده پیدا و ناپیدای زمین به تو ضرر
 و آسیب نمی رساند.

اگر از دشمن و یا دزد ترس داشتی در مکانی که احتمال وجود آنها
 هست بگو:

«يَا آخِذًا بِتَوَاصِي خَلْقِهِ وَالسَّائِقُ بِهَا إِلَى

قَدْرِهِ وَالْمُنْفِذُ فِيهَا حُكْمُهُ، وَخَالِقُهَا وَجَاعِلُ
 قَضَائِهَا لَهَا غَالِبًا إِنِّي مَكِيدٌ لِضَعْفِي وَلِقَوَاتِكَ عَلَى
 مَنْ كَادَنِي تَعَرَّضْتُ لَكَ فَإِنْ حُلَّتْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ
 فَذَلِكَ أَرْجُو، وَإِنْ أَسْلَمْتَنِي إِلَيْهِمْ غَيَّرُوا مَا بِي
 مِنْ نِعْمِكَ يَا خَيْرَ الْمُنْعِمِينَ، لَا تَجْعَلْ أَحَدًا مُغَيِّرًا
 نِعْمِكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ بِهَا عَلَيَّ سِوَاكَ وَلَا تُغَيِّرْهَا
 أَنْتَ رَبِّي قَدْ تَرَى الَّذِي يُرَادُ بِي فَحُلْ بَيْنِي وَبَيْنَ
 شَرِّهِمْ بِحَقِّ عِلْمِكَ الَّذِي بِهِ تَسْتَجِيبُ الدُّعَاءَ».

«ای که زمام خلق بدست اوست، وای
 خدائی که آنها را طبق تقدیرات خود بحرکت
 در می آوری، و حکم خود را در میان آنان نافذ
 می گردانی، وای آفریننده آنها که حکم تو بر
 آنها غلبه دارد، من به جهت ضعف خود مورد
 کید واقع شده‌ام و چون تو بر آنانکه به من
 نیرنگ و حيله می زنند توانایی داری نزد تو
 آدمم، اگر بین من و بین آنان فاصله اندازی
 این همان چیزی است که آرزویش را دارم،
 و اگر مرا تسلیم آنان کنی نعمت‌های تو را از
 نزد من ضایع می کنند. ای بهترین نعمت
 دهندگان، مگذار کسی نعمت‌هایی را که به من
 داده‌ای از بین ببرد و خودت نیز چنین ممکن، تو

ای پروردگرم خواسته آنان را از من می‌دانی، به حق آن علمت که با آن دعا را مستجاب می‌کنی میان من و شرّ آنان فاصله بینداز.»

هر گاه از جنّ یا شیطان‌ی ترسیدی بگو:

«یا الله لا إله إلا الله الأكبر القاهر بقدرته
 جمیع عبادِهِ الْمُطَاعِ لِعَظَمَتِهِ عِنْدَ كُلِّ خَلِيقَتِهِ
 وَالْمُمْضِي مَشِيَّتَهُ لِسَابِقِ قَدْرِهِ، أَنْتَ الَّذِي تَكَلَّأُ
 مَا خَلَقْتَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَلَا يَمْنَعُ مَنْ أَرَدْتَ بِهِ
 سُوءًا شَيْءٌ دُونَكَ مِنْ ذَلِكَ السُّوءِ وَلَا يَحُولُ
 أَحَدٌ دُونَكَ بَيْنَ أَحَدٍ وَبَيْنَ مَا تُرِيدُهُ مِنَ الْخَيْرِ،
 كُلُّ مَا يُرَى وَمَا لَا يُرَى فِي قَبْضَتِكَ، وَجَعَلْتَ
 قَبَائِلَ الْجِنِّ وَالشَّيَاطِينِ يَرَوْنَنَا وَلَا نَرَاهُمْ وَأَنَا
 لِكَيْدِهِمْ خَائِفٌ فَأَمْتِي مِنْ شَرِّهِمْ وَبَأْسِهِمْ بِحَقِّ
 سُلْطَانِكَ الْعَزِيزِ يَا عَزِيزٌ.»

«ای خداوند معبودی غیر از تو که بزرگترین هستی نیست، که با قدرت خود بر همه بندگان غلبه داری، و به جهت عظمت همه آفرینش مطیع تو هستند، و به جهت سرنوشتی که تعیین نموده‌ای خواسته تو در همه جا نافذ است، تو در هر شب و روزی تمام آفرینش

خود را غذا می‌رسانی، و اگر خواستی به چیزی آسیب برسانی هیچکس نمی‌تواند جلوی آن را بگیرد، و اگر خواستی خوبی به کسی برسانی نیز هیچکس نمی‌تواند مانع آن گردد. تمام آنچه به چشم می‌آید و آنچه به چشم نمی‌آید در دست توست. تو چنان کردی که جماعت جنیان و شیطان‌ها ما را می‌بینند و ما آنان را نمی‌بینیم، و من از نیرنگ آنان بی‌مناکم، ای عزیز بحق قدرت پیروز خود مرا از شرّ و زحمت آنان ایمنی بخش».

هر گاه تو این دعا را بخوانی هرگز از ناحیه جنیان و شیطان‌ها، زشتی و بدی به تو نخواهد رسید.

هر گاه از وطن خود دور بودی و خواستی خداوند تو را سالم به وطن برساند در هر حالتی این دعا را بخوان:

«يَا جَامِعاً بَيْنَ أَهْلِ الْجَنَّةِ عَلَيَّ تَأْلُفٍ مِّنَ الْقُلُوبِ وَشِدَّةٍ تَوَاصَلٍ لَهُمْ فِي الْمَحَبَّةِ وَيَا جَامِعاً بَيْنَ أَهْلِ طَاعَتِهِ وَبَيْنَ مَنْ خَلَقَهُ لَهَا وَيَا مُفَرِّجَ حُزْنِ كُلِّ مَحْزُونٍ، يَا مُسَهِّلَ كُلِّ غَزْبَةٍ وَيَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ أَرْحَمِي فِي غُزْبَتِي بِحُسْنِ الْحِفْظِ وَالْكَلاَةِ وَالْمَعُونَةِ، وَفَرِّجْ مَا بِي مِنَ الضَّيْقِ وَالْحُزْنِ بِالْجَمْعِ بَيْنِي وَبَيْنَ أَحِبَّائِي يَا مُؤَلِّفاً بَيْنَ

الْأَحِبَّةِ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَلَا تَفْجَعْنِي
بِانْقِطَاعِ رُؤْيَا أَهْلِي عَنِّي وَلَا تَفْجَعْ أَهْلِي
بِانْقِطَاعِ رُؤْيَايَ عَنْهُمْ، بِكُلِّ مَسْأَلَةٍ أَسْأَلُكَ
وَأَدْعُوكَ فَاسْتَجِبْ لِي».

«ای خداوندی که دل اهل بهشت را الفت
بخشیده‌ای، و آنان را با محبت به یکدیگر
پیوند داده‌ای، و ای خدایی که عبادت کنندگان
را با آنان که برای عبادت آفریده‌ای جمع
نموده‌ای، و ای که اندوه هر شخص اندوهگینی
را برطرف می‌کنی، و ای خدایی که تنهایی را
آسان می‌گردانی، و ای مهربانترین مهربانان،
مرا در تنهاییم مورد ترحم قرار داده، از خوف
حفظم نموده و معیشتم را تأمین کن، و رنج
و ناراحتیم را با جمع کردن بین من و دوستانم بر
طرف کن، ای خدایی که بین دوستان الفت
برقرار می‌کنی، بر پیامبر و خاندان او درود
فرست و با مرگ من خاندان مرا از دیدن من
محروم مکن، و با مرگ خاندانم مرا از دیدن
آنان محروم نکن، تو را با هر خواسته و دعایی
می‌خوانم، مرا اجابت نما».

هر گاه دعای فوق را بخوانی خداوند تو را در غربت حفظ نموده و تو را

سالم به خانواده ات بر می گرداند و حاجت تو را بر آورده می گرداند.
هر گاه کشتی سوار شدی بگو:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَكَ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾»، ﴿بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِيهَا وَمُرْسِنِهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾.

«بنام خداوند رحمان رحیم، خداوند را چنانکه شایسته اوست ارج ننهادند، و روز قیامت همه زمین در دست اوست، و همه آسمانها پیچیده شده بدست اوست، او برتر و منزه است از آنچه شرک می ورزند. حرکت این کشتی و ایستادنش به نام خداست، همانا پروردگار من آمرزنده و مهربان است.»

و فراوان بگو: «يَا ضَالِحَ الْمُؤْمِنِينَ».

هر گاه پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می خواست با مسافری خدا حافظی کند دست او را گرفته و می گفت:

«أَحْسَنَ اللَّهُ لَكَ الصَّحَابَةَ وَأَكْمَلَ لَكَ الْمَعُونَةَ
وَسَهَّلَ لَكَ الْحُرُونَ وَقَرَّبَ لَكَ الْبَعِيدَ وَكَفَاكَ
الْمُهْمَ وَحَفِظَ لَكَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ
وَوَجَّهَكَ لِكُلِّ خَيْرٍ، عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ، اسْتَوْدِعْ

اللَّهُ نَفْسَكَ، سِرِّ عَلَيَّ بَرَكَهَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ».

«خداوند یاران خوبی بر تو قرار دهد، و روزی تو را کامل گرداند، و رنج سفر را بر تو آسان کند، دور را بر تو نزدیک کرده و خواسته‌های مهم تو را بر تو کفایت کند و دین و امانت و سرانجام عمل تو را بر تو حفظ کند و تو را بر هر خوبی موفق گرداند، تقوی الهی را همراه داشته باش، تو را به خدا می‌سپارم، طبق برکت الهی حرکت کن».

رسول خدا صلی الله علیه و آله نکوهش نمود که مردی که از سفر می‌آید شب به خانه خود رود مگر آنکه زودتر آنان را با خبر نموده باشد. وقتی که از سفر برگشتی و به منزل رسیدی قبل از آنکه مشغول به هر کاری شوی، ابتدا دست و صورت و بدن خود را شسته و دو رکعت نماز خوانده و سجده شکر بجای آورده و صد مرتبه خداوند را بر سلامتی خود شکر نموده و دعایی که پیامبر صلی الله علیه و آله هنگام برگشت از جنگ خیبر خواندند بخوان:

«آئِبُونَ تَائِبُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ غَائِدُونَ، أَللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى حِفْظِكَ إِيَّايَ فِي سَفَرِي وَحَضْرِي أَللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوْبَتِي هَذِهِ مَبَارَكَةً مَيْمُونَةً مَقْرُونَةً بِتَوَاتُؤِي نَصُوحٍ تُوجِبُ لِي بِهَا السَّعَادَةَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ».

«به خواست خداوند از سفر برگشتیم

ورجوع کردیم و عبادت کننده هستیم، خداوندا
تو را که در مسافرت و غیر مسافرت مرا حفظ
نمودی سپاس و ستایش می‌گویم، خداوندا این
بازگشت مرا با خوبی و برکت و همراه با تو به
خالصی قرار ده که باعث سعادت من گردد ای
مهربانترین مهربانان».

فصل چهاردهم

آدابی که کتاب نیز با آنها پایان می‌یابد

رسول خدا صلی الله علیه و آله در وصیت خود به امیر مؤمنان حضرت علی علیه السلام فرمود: ای علی هشت گروهند که اگر به آنان ملامتی رسید جز خودشان را نکوهش نکنند: کسی که به سفره‌ای می‌رود که دعوت به آن نشده است. کسی که علیه صاحب خانه خود توطئه می‌کند. کسی که از دشمنان خود طلب خیر نماید. آنکه از افراد پست نیکی می‌طلبد. کسی که ناخوانده به اسرار وارد می‌شود. کسی که به پادشاه توهین می‌کند. آنکه در جایی می‌نشیند که سزاوار آن نیست. آنکه با کسی سخن می‌گوید که به حرف او گوش نمی‌دهد.

ای علی: شوخی نکن که ارزش تو از بین می‌رود، دروغ مگو که نورت از بین می‌رود. از دو صفت بر حذر باش: آزرده‌گی و تنبلی، زیرا اگر آزرده خاطر گردی تحمل حق را نخواهی داشت و اگر تنبلی کنی وظایف را انجام نمی‌دهی.

ای علی: هفت چیز است که در هر کس جمع باشند حقیقت ایمان او کامل بوده در بهای بهشت به روی او گشوده گردد: کسی که شاداب وضو گیرد، نمازش نیکو باشد، وزکات ثروت خو را بپردازد، خشم خود را بپوشاند، وزبانش را مهار کند، و بر گناه خود استغفار نماید، خیر خواهی خود را بر اهل بیت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم عمل کند.

سه گروه اند که همنشینی با آنان دل را می میراند: همنشینی با فرومایگان نژادی و اعتقادی، همنشینی با ثروتمندان، گفتگوی با زنان.

سه چیز است که بیم آن می رود که سبب دیوانگی شوند: قضاء حاجت بین قبرها، با یک کفش راه رفتن، تنها خوابیدن.

سه چیز درجه است، و سه چیز کفاره است، و سه چیز هلاکت است و سه چیز سبب نجات است.

اما آنچه درجه است:

۱- شاداب وضو گرفتن در صبح های سرد زمستانی.

۲- پس از تمام شدن نماز، انتظار نماز دیگر داشتن.

۳- حرکت در شب و روز به طرف نماز جماعت.

و اما آنچه کفاره است:

۱- آشکار ساختن سلام.

۲- غذا دادن.

۳- در حالی که مردم خوابند برخاستن برای تهجد.

و اما آنچه سبب هلاکت است:

۱- پیروی از بخل و آزمندی.

۲- پیروی از هوای نفس.

۳- راضی بودن انسان از خود.

و اما آنچه سبب نجات است:

۱- ترس از خداوند در پنهان و آشکاری.

۲- میانه روی در حالت فقر و توانگری.

۳- عادلانه سخن گفتن در حال غضب و خوشنودی.

ای علی: نه چیز باعث فراموشی می‌گردد: خوردن سیب ترش، خوردن خیار، پنیر، نیم خورده موش، خواندن سنگ قبر، راه رفتن میان دو زن، انداختن کنه یا شپش، حجامت کردن در پشت گردن، ادرار در آب راکد.

حضرت امام صادق علیه السلام فرمود: در شگفتم از کسی که از چهار چیز می‌ترسد چرا به چهار چیز پناه نمی‌برد:

تعجب می‌کنم از کسی که از دشمن می‌ترسد چرا به ذکر: ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ یعنی: خدا ما را بس است و او بهترین پشتیبان است. پناه نمی‌برد، زیرا من شنیدم که خدای بلند مرتبه می‌فرماید: «آنان با نعمت و بخشش الهی بازگشتند در حالی که هیچ بدی به آنان نرسید».

تعجب می‌کنم از کسی که گرفتار است چگونه به ذکر: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ یعنی: خدایی جز تو نیست، تو منزهی و من از ستمگارانم. پناه نمی‌برد، زیرا من شنیدم که خدای بلند مرتبه پس از این ذکر می‌فرماید: «ما او را اجابت کردیم، و او را از اندوه رهانیدیم، و مؤمنان را نیز می‌رهانیم».

و تعجب می‌کنم از کسی که حيله به او زده شده است چگونه به این دعا پناه

نمی‌برد: ﴿وَأَقْوَصُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ﴾ یعنی کار خود را به خداوند واگذار می‌کنم که او آگاه به بندگان است، زیرا من شنیدم که خداوند درباره گوینده این ذکر می‌فرماید: «خداوند او را از نیرنگهای زشت آنان حفظ نمود».

و در تعجبم از کسی که دنیا و زینت‌های آن را می‌خواهد چگونه به این ذکر پناه نمی‌برد: ﴿مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾ یعنی تنها آنچه را خدا بخواهد انجام می‌شود، هیچ نیرویی جز از طرف خداوند نیست، زیرا من شنیدم خداوند بلند مرتبه درباره گوینده آن می‌فرماید: «اگر معتقد هستی که من کمتر از تو مال و فرزند دارم پس امیدوارم پروردگارم بهتر از ثروت تو به من دهد». و کلمه «عسی» در این آیه شریفه به معنی امیدواری است.

روزی سفیان ثوری بر امام صادق علیه السلام وارد شد، امام به او فرمود: «من نمی‌خواهم شما را بیرون کنم ولی بهتر است شما از اینجا بیرون روی، زیرا مأموران دولت دنبال شما هستند و آنان جاسوسانی نیز بر ما دارند»، سفیان عرض کرد: قربان شما شوم اکنون که اینجا آمده‌ام حدیثی برای من بیان کنید تا دست‌خای نروم. امام علیه السلام فرمود: «ای سفیان تو احادیث فراوانی را می‌دانی و ارزشش به بیشتر یاد گرفتن نیست ولی من چیزهایی را بر تو می‌گویم که اگر به آنها عمل کنی تو را سود دهند:

ای سفیان هر گاه خداوند نعمتی را به تو داد و خواستی آن نعمت بیشتر شده و دائماً باقی بماند، پس خداوند را بر آن نعمت فراوان شکر و سپاس بگزار، چون خداوند می‌گوید: «اگر شکر گزارید حتماً بر شما بیشتر می‌کنم».

ای سفیان هر گاه روزی تو کم گردید زیاد استغفار نما، چون خداوند متعال می‌فرماید: «از پروردگارتان طلب مغفرت کنید که او بخشنده است، ابر بارنده را بر شما می‌فرستد و شما را در دنیا به مالها و فرزندان یاری کند، و در آخرت باغهایی به شما دهد و نیز جویهایی به شما می‌دهد».

ای سفیان هر گاه رویدادی ناگوار یا سختی از سختی‌های دنیا از طرف پادشاه یا دیگری بر تو وارد شده و خواستی خداوند آن را بر طرف کند بگو: «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» یعنی هیچ تغییر حالت و قدرتی جز از ناحیه خداوند نیست، زیرا این ذکر کلید گشایش و گنجی از گنجهای بهشت است.

سفیان ثوری پس از شنیدن این حدیث از من زل امام بیرون آمد در حالی که میگفت: سه جمله بود اما چه جملاتی!!!، و حضرت امام صادق علیه السلام فرمود: «آنها را حفظ نما».

وامام رضا علیه السلام فرمود: سزاوار نیست که انسان حتی یک روز عطر را زمین بگذارد، و اگر توانایی مالی نداشت لا اقل در هر جمعه عطر استعمال کند و آنرا ترک نکند، و هنگام استفاده از عطر صلوات بفرستد.

در سخنان حضرت اما رضا علیه السلام آمده است: ناخن هایتان را روز سه شنبه بگیرید، روز چهارشنبه حمام روید، حجامت را روز پنجشنبه انجام دهید، و با بهترین عطری که دارید در روز جمعه خود را خوشبو نمایید.

هنگام حجامت وقتی که خون جاری شد بگو:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَعُوذُ بِاللَّهِ الْكَرِيمِ
فِي حِجَامَتِي هَذِهِ مِنَ الْعَيْنِ فِي الدَّمِ وَمِنْ كُلِّ
سُوءٍ» .

«بنام خداوند رحمان رحیم، در این حجامتم
از چشم زخم و از هر زشتی به خداوند کریم
پناه می‌برم».

سپس آیه الکرسی را بخوان.

حجامت در روزهای چهارشنبه و روز جمعه مکروه است.

در نهی‌های پیامبر صلی الله علیه و آله آمده است که آن حضرت از
پوشیدن انگشتر مس زرد رنگ و آهنی نکوهش نموده و نیز از تصویر کشیدن
حیوانات بر انگشتر نکوهش کرده است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله از خوابیدن بر جوی و نوشیدن آب همانند
آب خوردن حیوانات نکوهش کرده و فرمود: با دست خود آب بیاشامید که آن
بهترین ظرفهای شماست.

و دمیدن بر غذا و آشامیدنی‌ها و نیز دمیدن محل سجده را نکوهش کرد.

و نیز پاک نمودن نوشته قرآن مجید با آب دهان و نیز نوشتن قرآن با آن را
نکوهش نمود.

خلف بن حماد گوید: به امام رضا علیه السلام عرض کردم: اصحاب ما از
پدران شما نقل کرده‌اند که شعر خواندن در شب و روز جمعه و بلکه در هر شبی
و نیز در تمام ماه رمضان مکروه است. اکنون من می‌خواهم مرثیه پدر شما امام
هفتم علیه السلام را به شعر بگویم ولی ماه رمضان است. امام رضا علیه السلام
فرمود: «مرثیه حضرت ابو الحسن علیه السلام را حتی در شب جمعه و نیز در ماه
رمضان و در هر شب یا روزی که خواست بگو، که خداوند پاداش تو را بر این
عمل خواهد داد».

این است پایان آدابی که در کتاب‌های مشهور اصحاب ما رضوان الله علیهم از ائمه علیهم السلام نقل شده و ما آنها را جمع آوری نمودیم.

سپس جناب وزیر، سرور ولیّ النعمه ما - که خداوند برتری تو را حفظ کرده و دشمنانت را خوار کند - بدان کسی که خداوند کار مردم را به او می‌سپارد و حکومت شهرها را بدست او می‌سپارد عبادت‌هایی را می‌تواند انجام دهد که دیگران موفق به انجام آنها نمی‌گردند. پس سرورمان - خداوند دولت او را پایدار گرداند - انجام این سنت‌های پسندیده را بر خود غنیمت شمرد که یاد اینها دائماً باقی مانده و همیشه گسترده می‌شوند.

حتی یک لحظه ایستادن حاجت‌مندان را به درب خود نپسند و آنرا اندک نشمر. همه تلاش خود را در رسیدگی به کارهای مؤمنان قرار ده و این بر تو مهمتر باشد از مشغول شدن به نمازهای مستحبی تا چه رسد به تفریحات. زیرا از پیامبر اکرم صی الله علیه و آله نقل شده است که: «پادشاه عادل و متواضع سایه و نسیم رحمت الهی در زمین است، پس هر گاه خیر خواه خود و بندگان خدا باشد، خداوند او را در روز قیامت که سایه‌ای جز سایه او نیست به عنوان میهمان خود محشور نماید، و اگر به خود و به بندگان خدا خیانت کند خداوند او را در قیامت خوار نماید».

و همان حضرت صلی الله علیه و آله فرمود: «هر کس فقیر مسلمانی را اکرام نماید خدای بلند مرتبه را در حالی ملاقات کند که از او راضی باشد».

و امام صادق علیه السلام فرمود: «بر آوردن حاجت یک مؤمن بهتر است از هزار حج قبول شده با همه مستحبات، و آزاد کردن هزار برده در راه خدا، و هزار اسب با زین و افسار و بار در راه خدا دادن».

و نیز فرمود: «شیعیان توانگر، نمایندگان ما هستند بر خواسته‌های مؤمنان ضعیف، پس آبروی ما را در میان آنان حفظ کنید، خداوند شما را حفظ نماید».

اسحاق بن عمار گوید: حضرت امام صادق علیه السلام فرمود: «کسی که یک طواف دور کعبه انجام دهد خداوند شش هزار حسنه بر او نوشته، و شش هزار بدی را از او پاک گرداند، و شش هزار درجه او را بالا برد، و ثواب آزاد کرن هزار برده را به او بدهد، و هزار حاجت او را بر آورده گرداند، و هزار درخت در بهشت بر او غرس کند»، اسحاق بن عمار می‌گوید: عرض کردن اینهمه ثواب برای کسی است که یک طواف انجام دهد؟ فرمود «بلی، آیا می‌خواهی بهتر از آن را بر تو بگویم؟» عرض کردم: بلی. فرمود: «بر آوردن حاجت یک مؤمن بهتر است از یک طواف، و طواف، و طواف و...» تا اینکه ده طواف را شمرد.

میمون بن مهران گوید: امام مجتبی علیه السلام در مسجد اعتکاف کرده بود و من نزد او نشسته بودم که مردی آمد و عرض کرد: ای فرزند رسول خدا شخصی از من طلب دارد و می‌خواهد مرا به این جهت به زندان افکند، امام علیه السلام فرمود: «بخدا سوگند اکنون ثروتی ندارم که قرض تو را بپردازم»، آن مرد گفت: شما بیا با او صحبت کن. اما مجتبی علیه السلام کفش خود را پوشید که حرکت کند. من به امام عرض کردم: ای فرزند رسول خدا آیا اعتکاف خود را فراموش نمودی؟ حضرت فرمود: «فراموش نکردم، ولی از پدرم شنیدم که می‌گفت پیامبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: هر کس برای بر آورده شدن حاجت برادر دینی خود تلاش کند گویا نه هزار سال خدا را عبادت کرده که روزها را روزه گرفته و شبها را به نماز ایستاده باشد».

پس جناب وزیر - که خداوند جایگاه او را حفظ نماید - تلاش کند در

رسیدن به این درجه‌ای که هیچکس همانند او قدرت رسیدن به آن را ندارد و کسی همانند او نمی‌تواند این جایگاه را بدست آورد.

بندار بن عاصم گوید: حضرت امام موسی بن جعفر علیه السلام به علی بن یقطين - که کارگزار هارون الرشید بود - فرمود: «ای علی تو یک چیز را برای من ضمانت کن، من سه صفت را بر تو ضمانت می‌کنم. تو قول بده که هر دوستی از دوستان ما را دیدی او را احترام نمایی من این سه چیز را بر تو ضمانت می‌کنم: شدت شمشیر، رنج زندان، ذلت فقر هرگز به تو نرسد». از آن پس هرگاه علی بن یقطين کسی از دوستان خانان پیامبر صلی الله علیه و آله را می‌دید صورت خود را در برابر او پایین می‌آورد.

این مقدار در این موضوع برای کسی که راه بخواهد کافی است و بلکه زیاد نیز می‌باشد. و خداوند عهده دار توفیق و محکم نمودن کارها است.

از صاحب آن مقام عالی - که خداوند بر آن بیفزاید - انتظار می‌رود که توجه کامل به این کتاب نموده و با مطالعه و مراجعه مکرر به آن، مطالب آن را بدست آورد، زیرا با آدابی که در این کتاب نهاده شده و با مراعات آنها اعمال شایسته او کامل شده، و با عمل کردن به آن گنجهای خیر دنیا و آخرت را بدست می‌آورد.

جمع آوری چنین کتابی بر علمای گذشته میسر نشد. خداوند شما را برای عمل کردن به محتوای این کتاب موفق بدارد، و شما را برای بدست آوردن ارزشهای بکر آن کمک نموده، و او را بر آنچه موجب نزدیکی به رضایت خداست تأیید نماید، و در فردوس اعلائی از بهشتش جای دهد به منت و لطف و بخشش گسترده و فضل خود.

سیاس بر خداوند یکتا، و درود خداند بر حضرت محمد و خاندان و یاران او باد، و درود فراوان بر آنان فرستد.

پایان یافت کتاب «الآداب الدینیة للخزانة المعینیة»، و خداوند توفیق بر کارهای درست داده و سیاس و منت او راست، و درود بر حضرت محمد و خاندان او که بهترین مردمند باد.

سیاس و ستایش خداوند را که او ابتدا و انتها و آشکار و پنهان است.

این ترجمه در شب میلاد حضرت ثامن الائمه

امام علی بن موسی الرضا

علیه و علی آبائه و ابنائه المعصومین

افضل الصلوات والسلام پایان یافت

احمد عابدی

۱۶ / ۱۱ / ۱۳۷۹ ه. ش.

ذی قعدة ۱۴۲۱ ه. ق.

فهرست

- بنام خداوند رحمان رحیم ۱۸۹
- فصل اول: اخلاق و آداب ۱۹۱
- تعریف اخلاق ۱۹۴
- تعریف آداب ۱۹۹
- تفاوت‌های اخلاق و آداب ۲۰۱
- فصل دوم: آشنایی با مؤلف کتاب و زندگی او ۲۰۳
- طبرسی از دیدگاه اندیشمندان ۲۰۵
- شهادت طبرسی ۲۰۶
- استادان طبرسی ۲۰۷
- شاگردان طبرسی ۲۰۷
- تالیفات طبرسی ۲۰۸
- دو داستان ۲۱۰
- فصل سوم: آشنایی با کتاب ۲۱۳
- کسی که این کتاب برایش نوشته شد ۲۱۷
- فصل چهارم: روش تصحیح این کتاب ۲۱۹

۳۶۸ آداب زندگی در اسلام

۲۱۹ آشنایی با نسخه ها

۲۲۶ خاتمه

آداب زندگی در اسلام

ترجمه متن کتاب

«الآداب الدينية للخزانة المعينية»

۲۳۳ فصل اول: آداب لباس و آنچه مربوط به آن است

۲۳۹ فصل دوم: آداب وارد شدن به حمام و آنچه مربوط به آن است

۲۴۳ فصل سوم: شانه کردن مو و آداب آن

۲۴۷ فصل چهارم: یادکرد آداب آرایش و آنچه مربوط به آن است

۲۴۹ فصل پنجم: مسواک و سنت های آن

۲۵۱ فصل ششم: آداب و دعا های مربوط به نگاه

۲۶۶ فصل هفتم: آداب و دعا های مربوط به شنیدنی ها

۲۷۵ فصل هشتم: آداب خوردن و آشامیدن و آنچه همانند آنهاست

۲۸۳ فصل نهم: آداب خرید و فروش و آنچه مربوط به آن است

۲۹۱ فصل دهم: آداب ازدواج و همبستر شدن و آنچه مربوط به آنهاست

۳۰۵ فصل یازدهم: آداب مربوط به فرزند و تولد او

۳۰۹ فصل دوازدهم: آداب و دعا های حالت خواب رفتن و بیدار شدن

۳۲۷ فصل سیزدهم: بیان آداب مربوط به مسافرت

۳۵۷ فصل چهاردهم: آدابی که کتاب نیز با آنها پایان می یابد